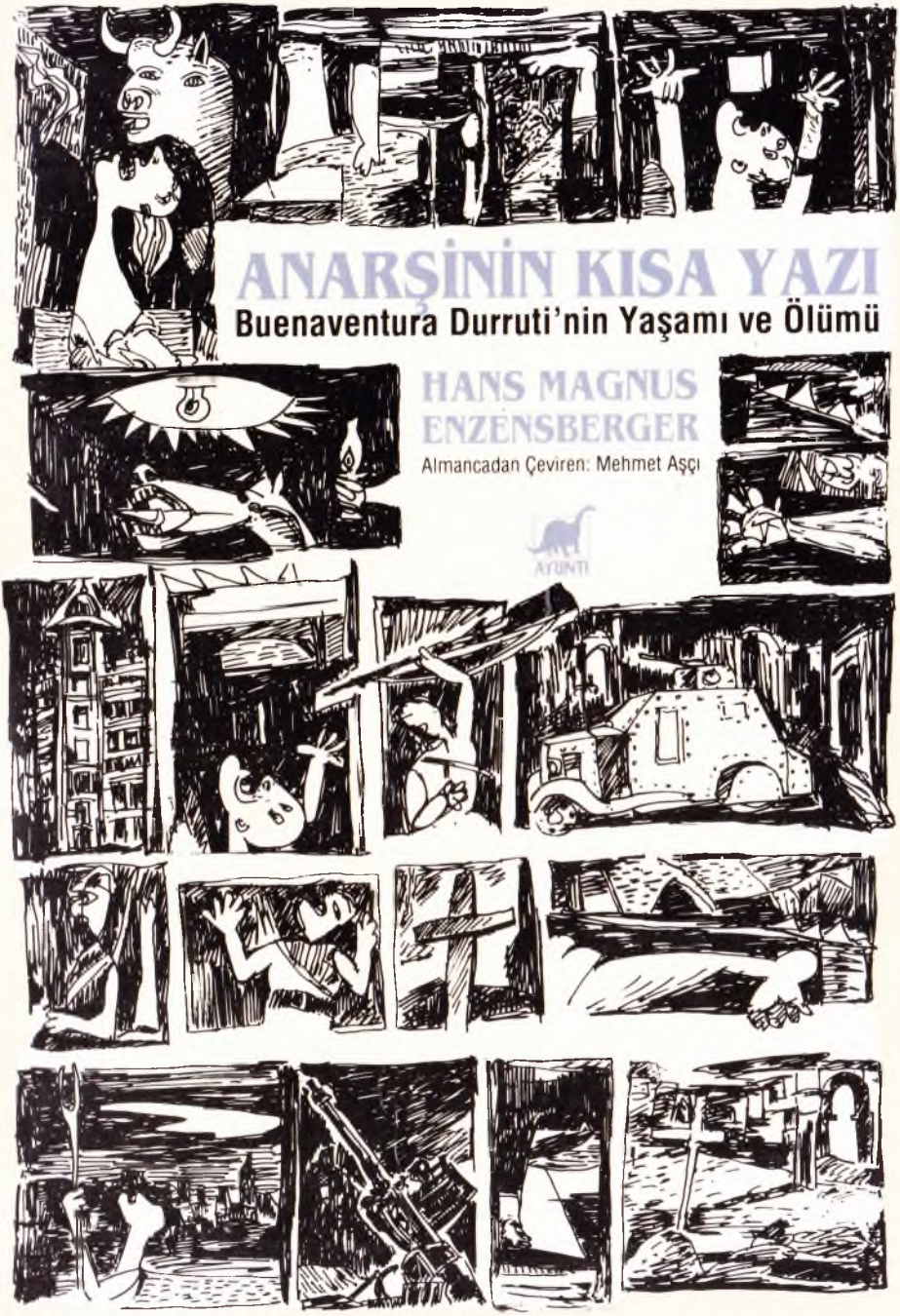

ANARŞİNİN KISA YAZI

Buenaventura Durruti'nin Yaşamı ve Ölümü

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Almancadan Çeviren: Mehmet Aşçı

AYRINTI

ANARŞİNİN KISA YAZI • H. M. Enzensberger

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Doğumu 1929. Alman şair ve eleştirmen. II. Dünya Savaşı sonrası Alman toplumunu hiceveden şiirleriyle tanınmıştır.

Gençlik yıllarında yaşadığı Nürnberg'de Nasyonal Sosyalist Partisi'nin çeşitli etkinliklerine katıldı. Savaştan sonra çevirmenlik ve karaborsacılık yaparak yaşadı. Sorbonne Üniversitesi'nde edebiyat, dil ve felsefe öğrenimi gördü. 1955'te Clemens Brentano üzerine hazırladığı teziyle edebiyat doktoru unvanını aldı. 1957'de ABD ve Meksika'ya gitti. Dönüşünde Norveç'e yerleşen Enzensberger, Suhrkamp Yayınevi'nde danışman-okur olarak çalışmaya başladı. 1963'te Sovyetler Birliği'ne, 1965'te Güney Amerika'ya gitti. Aynı yıl Batı Berlin'e taşındı, burada *Kursbuch* adlı dergiyi çıkardı. Yeniden ABD'ye ve Uzakdoğu'daki birçok ülkeye gitti. Ziyaret ettiği ülkelerde daha çok güncel, siyasal sorunlarla ilgili konuşmalar yaptı. 1962 yılında Alman Eleştirmenler Derneği Ödülü'nü, bir yıl sonra da Georg-Büchner Ödülü'nü kazandı.

Enzensberger ilkini 1957'de yayımladığı şiir kitaplarıyla II. Dünya Savaşı sonrası Alman edebiyatının "öfkeli gençler"inden birisi olarak belirdi. 1920'lerin politik şairlerini, bu arada Brecht ve Kästner'i anımsatan bir biçimde yazdığı şiirler, çağının egemen toplumsal ve siyasal düşüncelerine, tutumlarına bir saldırı niteliğindedir. Şaire göre uygarlık Almanya'yı insanlıktan uzaklaştırmış, yozlaştırmıştır. Savaş sonrasının ünlü "Alman ekonomik mucizesi" Enzensberger'in yergisinin başlıca konusunu oluşturur. İlk yapıtı *Verteidigung der Wölfe* ("Kurtların Savunması"/1971 ve 1975'te Dostlar Tiyatrosu tarafından sahnelendi. Çev: Sezer Duru.) şairin yaşadığı toplum düzeninden hoşnutsuzluğunu ve gerçek anlamda bir çıkış yolu bulabilmekteki umutsuzluğunu dile getirir. Bu durumdan kaçış ancak köylülerin, yoksulların, saf çocukların dünyasına girmekle mümkün olabilmektedir. 1960'ta yayımladığı ikinci kitabı *Landessprache*'de ("Taşra Dili") şairin öfkesi toplumu oluşturan insanlara, daha önemlisi var olan durumu görüp eleştirmeyen insanlara yönelmiştir. Bu şiirlerde doğa "insanlardan daha insancıl" olarak betimlenir.

Enzensberger şiirlerinde yergiye uygun bir dil geliştirmiştir. Sözcükleri alışılmış işlevlerinden saptırarak kullanma, dinsel metinlerden, siyasal konuşmalardan alıntılar, günlük olaylardan kaynaklanan çarpıcı çağrışımlar şiirlerinin biçimsel özelliklerini oluşturur.

Enzensberger 1971'de WDR kanalı için ünlü İspanyol anarşist Durruti'nin hayatı üzerine bir film yapar. Bu film için İspanyol anarşizminin kaynaklarını araştırır. Durruti'nin dostlarıyla görüşür. 1,5 saatlik filmin ardından 'roman' adını verdiği bir de kitap yayımlar. Kitap filminden daha çok tartışılır. "Film-roman" ya da "kelimelerden oluşan bir film" olarak nitelenir.

Enzensberger somut bir neden yokken Durruti'yle ilgilenme gerekçelerini açıklamaz. Ama eleştirmenler düşünsel serüvenine bakarak anarşistlerin dizginlenemeyen özelliklerine, idealist ve ütopik yanlarına duyduğu sempatiye dikkat çekiyorlar.

BAŞLICA YAPITLARI: Şiir: Verteidigung der Wölfe, 1957, ("Kurtların Savunması"); Landessprache, 1960, ("Taşra Dili"); Museum der modernen Poesie, 1960, ("Modern Şiir Müzesi"); Blindenschrift, 1964, ("Körler Alfabesi"); Titanic'in Batışı, çev: Sezer Duru, 1983, Cem Yayınları. Deneme: Einzelheiten, 1962, ("Ayrıntılar"); Politik und Verbrechen, 1963, ("Politika ve Suç"); Ah Avrupa, çev: Sezer Duru, 1990, Metis Yayınları.

Ayrıntı: 65
Edebiyat dizisi: 17

Anarşinin Kısa Yazı
Buenaventura Durruti'nin Yaşamı ve Ölümü
Hans Magnus Enzensberger

Almancadan çeviren
Mehmet Aşçı

Yayıma hazırlayan
Veysel Atayman

Katkıda bulunan
Sargut Şölçün

Kitabın özgün adı
Der kurze Sommer der Anarchie
Buenaventura Durrutis Leben und Tod

Suhrkamp Verlag/1972
basımından çevrilmiştir.

Kapak
Sevinç Altan

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi 516 94 15

Baskı
Renk Basımevi 518 54 36

Birinci Basım
Şubat 1993

ISBN 975- 539- 011- 1

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 Çemberlitaş - İstanbul Tel: 518 76 19 Fax: 516 45 77

H. M. Enzensberger

ANARŞİNİN KISA YAZI

Buenaventura Durruti'nin
Yaşamı ve Ölümü

İçindekiler

Önsöz
Ütopya, anarşizm ve bir vicdan muhasebesi 7
Ömer Laçiner

Öndeyiş
Ölüm şenliği 21

Birinci Not
Kolektif kurmaca olarak tarihe ilişkin 26

Birinci Bölüm
Serseri kurşunlar 31

İkinci Not
İspanyol anarşizminin kökenine ilişkin 41

İkinci Bölüm
Los Solidarios 51

Üçüncü Not
İspanyol açmazına ilişkin (1917-1931) 63

Üçüncü Bölüm
İltica 68

Dördüncü Not
İspanyol açmazına ilişkin (1931-1936) **88**

Dördüncü Bölüm
Cumhuriyet **92**

Beşinci Bölüm
Zafer **114**

Altıncı Bölüm
Çifte egemenlik **134**

Yedinci Bölüm
Sefer **145**

Sekizinci Bölüm
Cephe gerisi **175**

Dokuzuncu Bölüm
Köylüler **194**

Beşinci Not
Düşmana ilişkin **207**

Onuncu Bölüm
Milisler **212**

Altıncı Not
Anarşistlerin yenilgisine ilişkin **227**

Onbirinci Bölüm
Madrid'in savunulması **232**

Yedinci Not
Kahramana ilişkin **250**

Onikinci Bölüm
Ölüm **254**

Sekizinci Not
Devrimin yaşlanmasına ilişkin **272**

Sondeyiş
Geride kalanlar ve sonraki dünya **276**

Onsöz:

Ütopya, anarşizm ve bir vicdan muhasebesi

Ömer Laçiner

Aradan, her biri dünyada, yeni bir dönem başlatan başdöndürücü altüst oluşlarla dolu elli yılı aşkın bir süre geçmişken, tam bir yenilgiyle bitmiş bir devrimden söz eden İspanya İç Savaşı ile ilgili bir kitap, bize bugün ve geleceğimize dair ne söyleyebilir? Kaldı ki, bu kitapta İspanya İç Savaşı ekseninde tarihleri anlatılan, tutum ve görüşleri, trajedileri sergilenenler, bu savaştan sonra adeta sosyal mücadeleler tarihinden fiilen silinmiş hale gelen anarşistler/özgürlükçü komünistlerdir. İspanya İç Savaşı, onların 1940'lara kadar süren ilginç, dağdağalı mücadele tarihlerinde kitlevi ölçekte katıldıkları son ve en büyük çaplı eylem olmuştur. Anarşizmin 1940'lara kadarki tarihinde daima en özgün ve kitlesel hareket konumunu sürdüregelmiş olan İspanyol anarşizmi, öteki bütün sol yelpaze ile bir arada olduğu Cumhuriyetçi blo-

kun kesin yenilgisinden sonra bir daha asla toparlanamamış, neredeyse yok olmuştur. Dolayısıyla özgün ve titiz bir belgesel roman tarzında yazılmış bu kitapta, hayat hikâyesi anlatılan İspanyol anarşizminin efsanevi önderlerinden B. Durruti ve arkadaşları Son Mohikanlar gibidirler.

Ama öte yandan bir bütün olarak bakıldığında İspanya İç Savaşı'nın mağlup Cumhuriyetçiler cephesinde daha pek çok Son Mohikan yok mudur? Örneğin dünyamız 1960'larda Che Guevara'ya gelinceye kadar, Enternasyonal Tugaylar gibi bir olguyu bir kere daha yaşadı mı? Pek çoğu hayatlarında belki bir kez olsun kavga etmemiş, değil silah, kimbilir çakı bile kullanmamış binlerce genç, yaşlı aydın, kimi ta denizler ötesinden İspanya'ya sırf cumhuriyet ve özgürlük idealini ayakta tutabilmek adına, henüz geldikleri günün akşamında Madrid'in üniversiteler banliyösünde Franco'nun paralı asker taburlarıyla göğüs göğüse çarpışmadılar mı? Bu manzaranın, olağanüstü zengin bir sembolik anlamı olduğunu kim görmezden gelebilir?

Dahası, Madrid Üniversitesi'nin yol ve binalarında Enternasyonal Tugayların canını dişine takarak püskürttüğü, bu Faslı ilkel kabilelerden devşirilmiş paralı asker taburlarının ardında, tarihin kaydettiği hemen tüm doğal ve ilahi düzen taraftarları, kralcısından Mussolini faşizmine, kiliseden Hitler Nazizmine kadar istisnasız tümü yer almaktaydı. Cumhuriyetçi safta dövüşenler ise; İspanya köylülüğünde güçlü biçimde yaşayan tarih kadar eski eşitlikçi, komünal eğilimleri, İspanya'nın ve özellikle Katalanya'nın daima militan işçi hareketiyle özgün bir potada birleştirebilen örneği olmayan İspanyol anarşistlerinden tutun, aydınlanma çağının perspektifinde oluşmuş liberal demokratından her çeşit komüniste kadar tüm akım ve hareketlerin temsilcileridir. Şüphesiz bu tabloya "tarafsız"ları da eklemek gerekir. Bunlar kurulu düzen haline gelmiş "liberal demokrat yapılar"dır. Batı demokrasilerinin tüm devletleridir.

Böylece, insanlık tarihinde modern çağları açan Kolomb'un yeni dünyayı keşif seferinin başladığı İspanya'da, o modern çağla keskinleşen her tür toplumsal çatışma ve çelişkinin, tüm siyasal akımların, etik ve moral değerler kümesinin en temel mihenge vurulmuşçasına iki karşıt safta toplaştıkları ve sadece karşı saftakilerle değil, kendi içlerinde de hesaplaştıkları, adeta tarihin bir özetini simgeleyen bir ateş içinde imtihan yaşandı. Gerçi bu imtihanda mağlup olan Cumhuriyetçi cephe, hemen sonra başlayan II. Dünya Savaşı'nın yeryüzü ölçekli arenasında rövanşı almış sayılabilirse de bu, sadece, İspanya'daki yenilginin yüzyüze getirdiği kendisiyle ilgili yakıcı gerçeğin, rahatsız

edici içeriğini bilinçaltına gönderebilmesine yaradı.

O nedenle olmalıdır ki, İspanya İç Savaşı'nı analiz eden, irdeleyip yorumlayan eserler, bu olayın önem ve anlamı ile kıyaslanamayacak kadar azdır. Üzerine gidilmekten adeta ürkülen, kaçınılan bir konu gibidir. İç Savaş'tan beri süren Franco'nun dikta rejiminin kırk yıl sonra geniş bir toplumsal ittifakla yıkıldığı, yerine işler bir demokrasinin hızla kurulabildiği İspanya'da dahi, adeta sessiz bir ortak kararla iç savaş döneminin kapağı aralanmıyor veya aralama çabaları kimseyi fazlasıyla rencide etmeyecek biçimde yürütülüyor.

İspanyolların bu tutumunun nedenleri anlaşılabilir. Ama İspanya İç Savaşı'na Cumhuriyetçi safta katılarak taraf olmuş siyasal akımların bu faslı açmaktan kaçınmaları, açtıklarında ise yenilgiyi hemen tümüyle müttefiklerine ya da bir kısmına fatura eden bir anlatımla yetinmeleri, sadece bildik her durumda karşımıza çıkan gerekçelere bağlanamaz.

Eğer her siyasal hareketin, dışına aksettirmediği -kendi iç çelişkilerini, açmazlarını yargıladığı, içsel zaaf ve hatalarıyla hesaplaştığı- bir vicdanı olduğundan söz edebilirsek; İspanya İç Savaşı Cumhuriyetçi saftaki her akım ve özellikle de sosyalist etiketli akımlar için, işte bu tür bir "vicdan muhasebesi"ni zorunlu kılan niteliktedir. Bu ağır yükümlülükten dolayı, bundan kaçınmak için, adeta şuur altına atılmıştır.

Bu tavır, özellikle kurumlaşmış, genel sosyalizm hareketi içinde iktidar kavgası veren akımlar için söz konusudur. Şüphesiz sadece bu İspanya İç Savaşı konusunda değil, genel sosyalizm akımının topluca karşılaştığı meydan okuma durumlarının hepsinde de, o kurumlaşmış eğilimlerden her biri, ötekilerin veya bilhassa rakip addettiği birinin o toplu eylem içindeki tutum ve girişimlerini hem siyasal açıdan eleştirir, yenilgi nedeni olarak sunar; hem de kimi eylemlerinin sözünü ettiğimiz o vicdanı -sosyalistlerin ortak vicdanını- ne denli rahatsız eder nitelikte olduğuna işaret eder. 1930'lu yılların iki büyük yenilgisi Almanya da Nazizm karşısında uğranılan ile İspanya'daki yenilgi- henüz sıcaklığını korurken, dönemin iki rakip akımı -III. Enternasyonal'e egemen Stalinci çizgi ile Troçkist muhalefet- birbirlerini böylece eleştirmekteydiler. Şüphesiz burada "vicdan"a seslenenler asıl olarak Troçkistlerdi. Çünkü İspanya'da İç Savaşın en kritik anlarında dahi III. Enternasyonal'e hâkim Stalinci çizgi, Troçkizmin tasfiyesine verdiği öncelikli önemi unutmamakta, faşist ordular taarruz halindeyken bile Troçkist izi süren, tasfiye fırsatı kollayan sorgulama komiteleri harıl harıl çalışabilmekteydiler. Öyle ki çoğu zaman Franco birliklerinin saldırısı altında bir şehir terk edilirken şehir hapishanesine u-

kılmış bu tür muhalifler kasten orada bırakılıyor, adeta onların eline teslim ediliyordu. Örnekler istenilen tür ve sayıya kadar uzatılabilir.

Ancak belirtilmelidir ki bu tür "sosyalist vicdan"ı isyan ettiren fiillerin faili sadece "Stalinci çizgi" değildir. Daha fazla mağdur olan Troçkistler, belki de bu denli "ileri" gitmeyebilirlerdi, ama o Stalincilerle paylaştıkları aynı iktidar "mantığının" onları da bu ve benzeri uygulamalara sürüklemesi kaçınılmazdı. Çünkü bir kişi veya hareket, iktidarın salt kendine ait olmasını -şu veya bu gerekçeyle- esas alıyor ya da aynı amacı paylaşanlar içinde sadece kendi önerdiği yolun doğru olduğuna inanıyorsa; bu amaç ve yola ters düştüğüne veya engel olduğuna karar verdiği herkesi, her tür aracı kullanarak safdışı etmeye "hakkı" olduğuna da inanmak zorundadır. Bu, öyle bir mantıktır ki; kişi ya da hareket niçin, hangi amaç adına iktidarı istediğini dahi unutturabilir, en azından o amacı örter ya da manipüle eder. Yani amacın, idealin "mantığı", iktidar mantığına bu ilişki içinde yenilmek, boyun eğmek zorunda kalır.

İspanya İç Savaşı bağlamında yüz yüze gelinen vicdan muhasebesi'nden söz ederken asıl işaret ettiğimiz nokta da buydu. Ancak yukarıda değinilen hususlar bu muhasebenin yalnızca bir faslını oluşturmaktadır. "Devrim yaptık" diyebilmek için iktidarı ele geçirmiş olmayı şart saymak, iktidarı ele geçirmek için aynı genel cephe içinde olunan farklı eğilimleri de rakip addederek onlara karşı da bir iktidar mücadelesi sürdürmenin zorunluluğunu kabul etmekten başlayıp giden mantığın, bir süre sonra düşman/rakip ayrımını silikleştirdiğine dair örnekler ne İspanya ile sınırlıdır ne de sadece burada, vicdanları isyan ettirecek denli yoğun yaşanmıştır.

Yukarıda özetlenen "mekanizma"yı anlatan "ihtilal evlatlarını yer" deyişi, örneğin Fransız ve Sovyet devriminde İspanya'dakinden çok daha fazla geçerlidir. Ayrıca "İspanyol devrimi"nin evlatları, Fransız ve Sovyet devriminde olduğu gibi devrim süreci içinde birbirlerine rakip, ardından da düşman kesilmiş değillerdi. Cumhuriyetçi cephe içinde bir araya gelenlerin yolları İspanya'dan çok önce birbirinden ayrılmış, aralarındaki öldüresiye savaş -örneğin Stalinci çizgi ile Troçkistler arasında- daha 1930'lara varmadan başlamıştı bile. Bu bakımdan III. Enternasyonal ve SSCB'ye egemen Stalinci çizginin güdümündeki İspanyol Komünist Partisi'nin, Cumhuriyetçi İspanya'ya resmen destek veren tek ülke olan SSCB'nin nüfuzu ve gönderdiği askerî/siyasî danışmanların gücüyle, bilhassa Troçkistlere karşı yürüttüğü İç Savaş içinde, iç savaş politikasının birçok acı örneği yaşanmıştır, ama bunlar dramatik sayılsalar bile trajik değillerdir. Çünkü burada çatışanlar "bi-

zi -hele bu durumda, düşman tehdidi altında- birbirimize kırdıran kadere lanet olsun" diye düşünme noktasını çoktan geride bırakmışlardı. Birbirlerini "devrim" yolunda düşman kadar tehlikeli bir engel sayan düşüncelerle gelmişlerdi İspanya'ya.

Ama bu ve benzeri çatışmaları dayanılmaz bir trajedi gibi görüp yaşayanlar da vardı. "Cumhuriyetçi" cephede saf tutmak için dünyanın dört bir yanından kendiliğinden koşup gelmiş onbinlerce insan ve İspanyol halkı, liberalinden komünist ve anarşist eğilimlisine kadar hepsi, burada, insan, toplum, tarih ve geleceğimizle ilgili en temel tercih noktasında, aynı inancı paylaşanlarla bir cephede yer aldığını; o en temel inancın zıddını temsil edenlerin ölümcül tehdidi karşısında olmanın ise aradaki farklılıkları -en azından- o tehdit püskürtülünceye kadar tamamen geri plana atmak gerektiğini düşünüyorlardı. İspanya İç Savaşı'ndaki yenilgiyi ve olumsuzlukları kimi zaman adeta unutturan, kimi zaman ise bunlara dayanılmaz bir öfke duymamıza yol açan, Cumhuriyetçi saflardaki o çok sık hissedilen enternasyonalist kardeşlik ve dayanışma ruhunun görkemli tablolarını yaratan da buydu.

Bu insanlar saf, gerçeklerden habersiz ya da "gerçek"leri görmek istemeyen hayalciler miydi? Şüphesiz modern çağın tüm devrimlerinde ve bu arada İspanya'da da karşılaşılan o "gerçeklik" denilen şeyleri normal sayan, kabullenen "realist" "devrimciler" için cevap, tereddütsüz bir evettir.

Bu evetin ne anlama geldiği üzerine konuşmadan önce bir hususu hatırlatmak gereklidir. İspanya İç Savaşı liberal eğilimlisinden komünistine kadar o "hayalci" türlerinin, yine liberalden komüniste "realist"lerle -hayal kırıklığına uğramayacağı umuduyla- yan yana yer aldığı son tarihsel "deneme" olmuştur. Onlar, oluşturdukları cephenin modern çağların başlangıcından beri gerçekleşebilirliğine inanılmış olan, o "insanlık ideali"ni temsil ettiği umuduyla da oradadırlar. Gerçi bu umut, modern çağların çok şey beklenen her anlımında, biraz daha yıpranmış ve en son I. Dünya Savaşı'yla koyu bir karamsarlıkla örtülmüşse de Sovyet Devrimi bu küller altındaki ateşi yeniden canlandırmışu. 1920 ve '30'larda faşizm ve Nazizmin kitlesel hareketler eşliğinde yükselişi o canlanmayı geriletiği oranda militanlaştırmıştır da. Bu nedenledir ki kapitalist devlet ve öteki odakların kuruluş halindeki SSCB'yi, liberal ideallerin tam zıddı, amansız düşmanı olarak sunan sistematik propagandalar ortamında ve özel mülkiyetin kategorik reddi anlamında bir komünizmi asla benimsememelerine rağmen, bu "hayalci" liberal çevreler, sadece SSCB'nin aktif olarak desteklediği İspanyol Cumhuriyetçileri cephesine, istekle katılmışlardı.

Çünkü modern çağın aydın geleneğine mensup bu insanlar, SSCB'nin kuruluşuna yön veren komünizm perspektifinin, aynı insanlık idealinin, insanın tam özgürleşmesi hedefinin bir başka ve daha iddialı bir versiyonu olduğunu bilecek durumdaydılar. Elbette ki SSCB'deki oluşumlara ilişkin rahatsız edici bilgilere sahiptiler ve 1920'lerle birlikte tüm dünyayı ve özellikle Avrupa'yı saran sosyalist/komünist ve komünistler içi çatışmalar gözleri önünde cereyan etmekteydi. Ancak hem SSCB'nin iktisadi sorunlarının ağırlığını biliyor ve bu yüzden tamamen sırt çevirmiyorlar hem de sosyalistler ve komünistler içi/arası çatışmaları "aile içi" kavga düzeyini aşmayacak şeyler gibi algılayabiliyorlardı. Sovyet Devrimi ertesindeki "devrimciler arası" hesaplaşmanın ölçüsüz bir terör ve kıyıma dönüşeceği safha henüz ufukta görünmüyordu.

O safha, İspanya İç Savaşı ile adeta eşanlı olarak başladı. SSCB'de ünlü Moskova Duruşmaları, parti içi kanlı "temizlik", İspanya İç Savaşı yıllarında yapıldı. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi, bu "temizleme operasyonları" İspanya'ya aynen yansıtılıyordu ve örneğin faşist ordular Bask ve Katalanya'ya nihai hücuma geçmişlerken, Barcelona'da KP'nin denetimindeki Devlet Güvenlik Teşkilatı, anarşist ve Troçkist muhaliflerini hapishanelere tıkmaya ara bile vermiyordu.

Çünkü "realist" "devrimciler"di onlar. Bu türün başat özelliği, "devrim"in ancak "iktidarda" iken ve iktidar aracılığıyla yapılabileceği ön yargısına iman etmiş olmasıdır. O nedenle de; iktidarı ele geçirme, devlete egemen olma hedefine öncelik ve belirleyicilik atfetmeyenleri peşinen "ütopist"likle suçlarlar. Önce devlete egemen olmak yerine, iktisadî, sosyal ve ahlakî karakteristikleri, kendi içindeki siyasal ilişkiler ve iklimiyle devrimci oluşumlar yaratmaya öncelik veren eğilimleri en azından "çocukça" bulurlar. Çünkü ona göre sadece güç, gerçek ve kalıcı sonuçlar verir. Dolayısıyla da gücün en kapsamlı ve yoğun ifadesi olan devlet iktidarı, temel gerçekliktir. Bu gerçekliği ele geçirmiş olmak öbür gerçekliklere de egemen olmanın, isteniyorsa değiştirmenin yegâne şartı, aracıdır. O nedenle de bir "devrimci"nin eylemi, hedeflediği "insanlık ideali"nin özellikleriyle belirlenmiş olmak yerine, o iktidar gerçekliğine egemen olmanın "siyaset ilminde belirlenmiş kadim yasalarına, bu iktidar oyununun kurallarına uygun olmak zorundadır." "Bilinçli devrimci" budur ve bunun için örgütlenir.

Komünizmi, komünistlerin eylem ve örgütlerinde gerçekleşebilirliğinin izleri olan bir ideal olarak düşünen ve böylece ona sempati ile bakan veya benimseyen aydınlanma geleneğinden türemiş bütün bir yelpazenin aydınları, İspanya'da işte bu realist komünistlerin çeşitli

fraksiyonlarıyla bir araya geldiler. Bu karşılaşma ve yaşanan deney hiçbir umut kırıntısına yer bırakmayacak denli kesin bir ayrılmayla sonuçlandı. Kendi liberal ütopyalarının, burçlarında liberalizm bayrağı dalgalanan kapitalist ülkelerin şahsında ne denli iğdiş hale geldiğini görüp "utanan", duyduğu rahatsızlıktan ötürü, o ütopyanın kaynaklandığı aydınlanma idealinin öbür uçtaki ürününe, komünizm ütopyasına en azından hayırhah bir merakla, genel ideal adına son bir gizli umutla bakan soy liberal aydın kuşağı, komünizm bayrağının dalgalandığı SSCB'nin de tüm ütopyaları iğdişleştiren aynı "gerçeklikleri"ni ve gerçekçiliğin egemenliğine istekle girmiş olduğunu İspanya'daki uzantılarının şahsında açıkça gördü. Aynı yıllarda "sosyalizmin kurulduğu ve komünizm rotasında ilerlediği" resmen ilan edilen SSCB'nin bu "ilerleyişi"nin hiçbir ütopyaya izin vermeyen katı gerçeği de zaten yeterince belirginleşmişti.

Ütopyasını kendi geleneği izinde kurmaktan yılıp, "aydınlanma"nın öteki geleneğiyle ilişkiye yönelmiş liberal aydınlar* bu İspanya deneyi ile ve onunla eşanlı olarak sadece kendi ütopyalarını değil, genel aydınlanma perspektifini de terk etmeye başladılar. II. Dünya Savaşı sonrasının liberali, artık kesin bir "anti komünist"tir. Bağ tamamen kopmuştur. 1980'lerde yeniden "neo-liberalizm" adıyla canlanacak liberal akım ise anti-komünist olduğunu belirtmeye gerek duymayacak kadar katı olmasının yanı sıra, aydınlanma felsefesinin de karşısına geçmiş bir akımdır artık.

İspanya İç Savaşı'ndaki yenilgi, aslında "aydınlanma çağı"nın yenilgisi, modern çağların bitişinin habercisidir. Gerçi II. Dünya Savaşı'yla o çağın iki ana akımının ittifakıyla yenilginin rövanşı alınmış denilebilir, ama bu zaferi sağlayan kapitalist demokrasiler ve "komünist" rejimler, onların gerisindeki liberal ve komünist tasavvurun öngördüklerinden umut kırıcı biçimde farklı oluşumlardı. İnsan ve toplum fenomenini tam bir vukufla kavrayacağı zeminden hareket ettiğini varsayan "aydınlanma"nın bu varsayımının, hayli aceleci ve iyimser olduğunu teslim etmek gerekiyordu artık.

* * *

Şimdi artık İspanya İç Savaşı'nda anarşistleri, kendilerini özgürlükçü komünist diye tanımlayan İspanyol anarşizmini anlatan bu kitabın neden "Ölüm şenliği" ile başladığını anlayabiliriz.

* 20. yüzyılın ilk onyıllarındaki aydınların Marksizme yönelişlerindeki dikkate değer artış olayı hatırlanmalıdır.

Liberalizm ve komünizm, aydınlanmanın büyük ve has evlatları ise anarşizm de onun asi çocuğudur. Aydınlanmanın insana has özellik ve yetilere tam güvenden türeyen ana mesajına, belki de o iki has evlattan daha fazla ve sadece buna iman etmiş olduğu için, özel yaklaşımı olabildiğine sade, dolayımsız ve nettir. Hem toplum üzerinde özel bir baskı cihazı olarak devleti, hem de insanlar üzerinde -hepsi de iktidar/güç/baskı ilişkilerini empoze eden- kurumlar ağı anlamında devleti, tüm "kötülüklerin anası" addeden, o cihaz ve ağın yok edilmesiyle, onlar tarafından baskı altında tutulan insanın eşitlikçi, dayanışmacı ve özgürlük isteğiyle yüklü "özü"nün nihayet açılıp serpileceğine iman etmiş olan anarşizm, bu yalın ve çizgisel manuğının gereği doğrudan eylemi savunur. Ne liberal ne de komünist (Marksist) felsefe anarşizmin bu uç noktasına vardırılmış devlet eleştirisini içermez değillerdir. Sadece Marksizm değil, soy liberal akım da nihai hedef olarak "gece bekçisi"ne indirgenmiş bir devletten söz eder. Ama onlara göre devlet neden değil, sonuçtur. Anarşistlerin devlete atfettikleri olumsuzlukların nedeni, kaynağı, orada değil, asıl olarak iktisadi alandadır. Dolayısıyla devletin bir gece bekçisine indirgenmesi "iktisadi" düzeyde yapılacak değişimlerle mümkündür. Siyasal iktidar bu değişim için kullanılacak tek ve zorunlu araçtır. Dolayısıyla "realist" devrimcilere göre kapitalistlerin elinde onca olumsuz rol oynayan devlet, kendi ellerine geçince "devrimci inşa"nın baş aktörü oluverir.

Fakat bu nokta her şeye rağmen yine de sadece yüzeydeki ayrılığı yansıtır. Her ikisi de "komünizm" şiar ve hedefini sahiplenen anarşizm ve Marksizm arasındaki -bir süre devam eden- birlikteliğin kopuş nedeni, devlet üzerindeki o tartışmadan ziyade daha temel bir noktadadır. Gayet özetle ifade edilecek olursa: Anarşizm insanın adeta zaten sahip olarak zuhur ettiği bir "öz"ü varsayar. Tarih boyunca özel olarak devletler, bu özü baskı altında tutmak, parçalamak diye özetleyebileceğimiz bir işlevi yürütmüşlerdir. Oysa liberal ve özellikle Marksist felsefe, karmaşık eğilimler, güdüler toplamı olarak tanımladıkları insanın, bu bakımdan bir "öz"ünden söz edilemeyeceğini, ama tarihi evrimi, deneyi içinde, bu "ham" halinden anarşizmin "öz" dediğiyle bağlantılı, ona yakın, hatta örtüşen bir yüksek düzeyde uygarlaşma haline yönelen bir doğrultu izlediğini kabul ederler. İnsan bu hedefe yöneldiğinin "bilinci"ne varabilir, ama bu "nokta"ya sağlamca varabilmesi için onu istiyor olması yetmez; bunu mümkün kılan koşullar olgunlaşmış olmalıdır ve ayrıca bu varsayıldığında dahi çabaları, o hedefe yöneltecek, yönelen topluluğu bir siyaset dahilinde organize edecek bir yapı şarttır.

I. Enternasyonal'i Marksistlerle birlikte oluşturan anarşistlerin, burada Marksistlerle başlayan tartışmaları bu yapı sorunundan doğup yaygınlaştı. Anarşistler, Marx'ı ve Marksistleri bu "yapı" ile ezilen kitleler üzerinde yeni bir egemenlik, bir otorite düzeni empoze etmekle itham ettiler. Anarşistlere göre bu yapı "devlet"in fonksiyonunu üstlenecek, en yüce bilgiyi ve "bilme"yi temsil eden tepeden aşağılara doğru örülmüş o yapının altında insanlar, gerçekte yeniden köleleştirilmiş olacaklardı. Bu yapı altında eşit bir paylaşımın yürürlükte olması, ona belki "komünizm" denmesine yol açardı, ama bu özgürlükten yoksun bir "komünizm" olurdu veya ona komünizm denemezdi.

Sonuçta anarşizm ve Marksizm, karşılıklı ağır suçlamalarla geçen birkaç yıllık bir tartışmadan sonra düşman kardeşler halinde ayrışıp birbirlerinden koptular. Sonraki onyıllar boyunca, Marksist hareketin gösterdiği gelişmenin yanında oldukça "mütevazı" kaldıysa da anarşist hareket, işçi sınıfı içinde etkinliğini sürdürdü, hayli etkin ve militan bir hareket olarak varolageldi. Güç dengelerini izleme, pazarlık ve uzlaşmalarla, güç manevraları ile yürütülen siyasal faaliyet yerine doğrudan emekçi/işçi kitleleri arasında -sistemi çökertecek ve ölümcül vuruşa hazır hale getirecek- bir genel grev için uğraş verirken, "öncü" anarşist kişi ve grupçuklar da sistemin sinir merkezlerine saldırmaktaydılar.

Enzensberger'in gayet canlı bir sergilemeyle tarihini ve yüzyıl başından İç Savaş'a kadarki dönemdeki manzarasını anlattığı İspanyol anarşizmi, hareketin öteki ülkelerde ayrışmış olan bu iki kanadının adeta organik biçimde iç içe olduğu tek örnektir. Özellikle Katalanya'da işçi sınıfının büyük çoğunluğunu kendi sendikal konfederasyonunda toplamış anarşizm, Aragon ve Endülüs bölgelerinin yoksul köylüleri içinde de büyük ölçüde etkindir. Ve bunlar kadar ilginç olan bir nokta da pek az aydının ona katılmış olmasıdır. Ama bu onların "bilgiye sırt çevirmiş" olduklarının da asla kanıtı değildir. Aksine olağanüstü bir bilgi ve bilme arzusu vardır ve H.M.E. kitabın 2. bölümünün girişinde bunun son derece dokunaklı örneklerini vermektedir. Ayrıca anarşist "öncü"ler, ele geçirdikleri paranın bir bölümünü silah, mermi gibi genel grev ve isyanın "malzemeleri"ne sarf ederken, öbür bölümünü mutlaka matbaa ve özellikle köy kütüphaneleri kurmak için vermektedirler.

Bütün bunlar, bir anlamda İspanyol anarşizminin insanın "özü"yle ilgili temel inancına tümüyle sadık bir oluşum olduğunu, adeta o tezin doğruluğunu kanıtlamak iddiasının cisimleşmesi sayılabileceğini gösterir. Yöneten-denetleyen, yol çizen bir aygıtı olmaksızın bir hareket,

onu oluşturan çoğu ümmi insanların, bu toplumun en hor, en insandışı görülen yığınının sadece bilgilenerek, "öz"ü üzerindeki "kapağı" fırlatmak için harekete geçebileceğine ve bunu ne zaman yapacağına kendiliğinden, tamamen yatay bir bilgi ve karar akışıyla tayin edebileceğine, nasıl sorusunun da yine aynı kendiliğindenlik içinde cevabını bulacağına inanmaktadır. Bu konuda tek ilkeleri vardır, o da insanın özüne, özgürlük arzusuna ket vuran mevcut düzenin kuruluşlarına benzer "yapılar" içine girmeden, o tür yapıların dokusunu oluşturan örtük veya açık bir otoriteye itaati empoze eden ilişki düzenlerinin dışında, özgür ve gönüllü ilişkiler zemininde davranmak.

Anarşist felsefenin özeti, onun ütopyasının temeliydi bu ilke. Bu ilkeye sadık kalarak, bu ilkeye dayanarak er geç zafere ulaşacaklarına inanarak İç Savaş günlerine kadar gelmişlerdi. Ve İç Savaş'ı, o nihaî günün geldiği havasıyla karşıladılar. Karşılarında anarşist ilkenin tam zıddına iman etmiş, otorite ve hiyerarşiye tapan eğilimlerin her türünün oluşturduğu bir cephe vardı. Bu tapınmanın en mutlak biçimini aldığı "muntazam ordu" halinde anarşistlerin karşısındaydı.

Öbür müttefikler için ortada iki düşman güç vardı ve sadece zaferi kazanmaktı sorun. Oysa anarşistler için eğer zafer, militer bir örgütlenmeye girilerek kazanılacaksa; bu da bir yenilgi anlamına geliyordu. Felsefelerinin temeliyle, ütopyalarının özüyle ilgili bir sorundu bu. Bu ilkeye uyulur, yani savaş militer nizama girme reddedilerek verilirse, yenilgi kaçınılmaz diyordu müttefikleri. Bu ilkeyi kabullenmek, anarşist ilkenin dayandığı insanın özüyle ilgili ana görüşün zaafını teslim etmek, "ütopya"yı tahrip etmek demekti.

"Gün geçtikçe ayaklanmış generallerin mi, kendi savaş biçimlerini İspanyol devrimcilerine zorla benimsetecekleri, yoksa tam tersine yoldaşlarımızın mı militarizmi yıkacakları sorusu daha da önem kazanıyor."

(...)

"Öte yanda, İspanya Halk Cephesi'nin belli bir kısmı militarizme *karşı militarizm ile savaşmak, düşmanı kendi silahlarıyla yenmek,* ordu birlikleri ve en gelişmiş ağır silahların kullanıldığı düzenli bir savaş sürdürmek *niyetinde*; bu niyet, politik bakımdan zorunlu nedenlere dayandırılıyor. Söz konusu çevreler, mecburi askerlik hizmetine, müşterek başkomutanlığa ve stratejik savaş planına sığınıyorlar. Kısacası, az ya da çok faşizmi taklit ediyorlar. *Bolşevizmden* etkilenmiş bazı yoldaşlarımız da "Kızıl Ordu" kurulmasını talep ediyor. Bu tavır, bize her açıdan tehlikeli görünüyor." *L'Espagne Antifasciste* (abç) (Shf 226)

İç Savaş'ın ilk aylarında anarşistler, kendi öz ilkelerine uyarlı-milis örgütleriyle savaşa katıldılar. Ama çok geçmeden muntazam orduya has olup reddettikleri, yıkmayı amaç bildikleri kural ve uygulamalara müracaat etmeden zaferin kazanılmayacağı görüşü, bizzat anarşist saflarda da dile getirilir oldu.

Ya ilke de direnilecek, belki zafer tehlikeye sokulacak, ama "ütopya" korunacakur ya da "gerçeklik" kabullenilecek, böylece belki de "zafer" kazanılacak, ama ütopya da ya yitirilecek ya da terk edilecektir.

Durruti'nin şahsında İspanyol anarşizmi bu dilemmayı, bu trajediyi yaşadı. Durruti "gerçekliği" biraz olsun kabullenmekten yana bir eğilim göstermişken öldü. Şahsında İspanyol anarşizmini tüm yönleriyle birleştirmiş onun sembolü olmuş bu efsanevi önderin ölüm biçimi de, sembolü olduğu hareketin kaderini tamı tamına simgelemektedir. Kendi silahının binek otomobilinin bir yerine takılıp ateş almasıyla vuruldu Durruti.

Onun ölümü, modern çağ ütopyalarının sonuncusunun da ölümünün habercisi oldu.

* * *

Enzensberger'in kitabı bu çift anlamlı ölüme adanmış bir ağıttır. Ancak son umudunu yitirmiş, bezgin bir ağıtçı değildir o. Tıpkı kitabının son bölümünde anlattığı İspanyol anarşizminin hayatta kalmış, şimdi artık hayli yaşlı mensupları gibi, yalın, soylu ve bilge bir üslupla konuşmaktadır.

Bunlar sahici bir ütopistin özellikleri, ona tam da yaraşan vasıflardır. Ama bunların saygı ve takdir uyandırıcı, özendirici olduklarını ne denli kabul etmiş olursak olalım; bu duygularımız "ütopyaların kaderi" ile ilgili yerleşik yargının ağırlığı altında ezilir. Ütopyaların ya yenilgi veya terkle ya da -aşmaya çalışukları gerçekliklere teslim olupbozulmayla sonuçlandığı şeklindeki bu yerleşik yargıyı tarih her defasında doğrulamış gözükmektedir.

Bu manzara karşısında şimdiye kadar böyle oldu, ama bundan böyle olmayacak, olmayabilir demenin o kadar da kolay olmadığı ortadadır. Ancak şu noktayı da vurgulamak gerekir ki; sahici ütopyalar gelişigüzel hayaller, tasavvurlar değildirler. Onların aşmaya çalıştıkları "gerçeklik"ler nasıl insanî toplumsal varoluşumuzun belli boyutları ile ilgili, onların ifadesi iseler; ütopyalar da o boyutlar kadar sahici başka boyutlarımızla ilgilidirler. Eğilimler bazında konuşursak; şu söylene-

bilir ki, istisnasız tüm ütopyalar, insanların eşitlik, eşdeğerlilik, dayanışma, diğerkâmlık, özgürlük ve yücelme arzu ve ihtiyaçlarına seslenir. "Gerçeklik"ler adına konuşanlar ise insanın kendi organik varlığını koruma güdüsünden kaynaklanan, öz çıkar arayışı, sahiplenme ve başkalarına egemen olma dürtülerinde ifadesini bulan, dolayısıyla da insanları aralarında bir mücadeleye, eşitsiz ilişkilere, konumlanışlara iten doğal eğilimlere, yaradılışsal farklılıklara işaret ederler. Onlara göre toplumsal düzen ve projeler, işte bu doğal eğilim ve farklılıkların zorunlu önceliğini kabul eden yapılar olmalıdırlar. Toplum tasavvurları bunları yok sayarak ya da yok edilebilirliğini, aşılabileceğini varsayarak oluşturulursa; çok geçmeden bu "gerçeklik"lerin kayasına çarpar, kırılırlar veya o gerçekliklerin bizzat kendi bünyesinde de zuhur ettiğini, projeyi kendine uydurmaya icbar ettiğini görür, bunu önlemeye kalkıştığında da parçalanıp yok olurlar. Ütopyaların "kaçınılmaz kaderi" bu "mekanizma"da yazılıdır. O nedenle de ütopyaları besleyen eğilimlere hayatımızda kalıcı bir alan verilmek isteniyorsa, ilkin bunların toplumsal düzen ve ilişkilerin belirleyicisi olamayacakları peşinen bilinmeli; mevcut koşullarda o doğal eğilimlerin tatminini kabul ettirilebilir kural ve ölçüler dahilinde sağlayan yapı ve ilişkilerle toplumun dokusu kurulduktan sonra, ütopyayı çağrıştıran elemanlarla "takviye" edilmeli, yumuşatılmalıdır.

Aydınlanma çağının tüm ütopyaları, bu akıl yürütmenin eleştirisi üzerine kuruldular. Ortak inanç şuydu ki; bu akıl yürütme, kaynakların, üretim düzeyinin tüm insanların doğal ihtiyaçlarını yeterince karşılamaktan uzak olduğu, üretimin doğa koşullarının "keyfine" bağlı olduğu, kıtlık tehlikesiyle her an karşılaşılabileceği, "tarih öncesi"nde geçerli olabilirdi. Öyle bir ortamda "devlet"te ifadesini bulan düzenleyici kurum ve kuruluşların bir vahşet ve kaos ortamının doğmasını önledikleri bile söylenebilirdi.

Ama bilim ve Sanayi Devrimi, üretim yetersizliği ve kıtlık ihtimali olgularını ortadan kaldırdığına, önümüze bu sürekli tehlikenin kaybolacağı bir ufuk açtığına göre; doğal ihtiyaçlarımızı karşılayamama korkusunun tahrik ettiği o doğal eğilimler gevşeyebilir, paylaşımı ve paylaşım ilişkilerini düzenleyen iktidar-otorite mekanizmaları baskıcı niteliklerinden arındırılmayla başlayan bir gereksizleşme sürecine girebilirler. Hepsi de üretimin sürekli artışına, aşağı yukarı böylesi bir iyimserlikle bakan aydınlanmanın üç büyük akımının her birinin de devleti, ya giderek küçülmesi ya giderek sönmesi veya derhal ortadan kaldırılması gereken bir "kuruluş" olarak görmeleri bu varsayımdan kaynaklanmaktaydı.

Oysa süreç, iktidar ve otorite ilişkilerini vareden nedenin, şu yukarıdaki ekonomik tahlil ve akıl yürütmenin işaret ettiğinden çok daha derinde olduğunu gösterdi. İktidar ve egemenlik ilişkisi iktisadi ilişkilerde, paylaşım-bölüşüm ilişkilerinde de tezahür edebilir, ama kaynağını buradan almamaktadır. Hayatın herhangi bir alanında güç ve otorite konumunda olmak ve buradan o alana ilişkin insan faaliyetlerini belirleyebilmek, yönlendirebilmek iktidarına sahip olmak, başlıbaşına bir eğilim, bir "ihtiyaç türü" olarak ayırt edilebilmektedir. Burada söz konusu olan zor kullanma, yasa ve kural koyma tekel ve gücü anlamında bildik bir iktidar kavramı değildir.

O kavram iktidarı, üretim ilişkilerine, hatta -sivil- toplum ilişkilerine dışsal bir olgu addeder ve devlet aygıtını kasdederdi. Oysa bilim ve Sanayi Devrimi ile bu klasik iktidar olgusunun yanı sıra, ama bu kez doğrudan üretim ilişkilerine içselleştirilmiş olarak, geniş insan yığınlarının her bakımdan iktidarsızlaştırılması diye tanımlanabilecek yepyeni bir olgu gündeme gelir. Üretim düzeninde, geniş insan yığınlarının giderek canlı robotlara dönüştürülerek yer alması, nasıl onları bilim ve teknikleri geliştiren ve yönlendirenlerin, hatta makinelerin kölesi, oyuncağı haline getirmişse, bu bağlamda oluşan standart kitle insanları zihinsel etkinliğin tüm alanlarının da pasif alıcılarını, nesnesini oluşturur.

Tüketim, tüketim ideolojisini, pekala bu içten iktidarsızlaştırılmanın karşılığı, avundurucusu diye mütalaa edebiliriz.

19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl ortalarına kadar hem işçilerin kendi kendilerini yönetebilir bir sınıf olmaları konusuna aşırı vurgu yapan sendikal mücadeleleri ile hem de Bakunin, M. Stirner, Kropotkin, Sorel gibi teorisyenlerince yapılmış kapitalist toplum ve devlet eleştirileri ile anarşist gelenek; şu yukarıda gayet özetle tanımladığımız oluşumun ortaya koyduğu son derece ciddi sorun(lar)dan duyulan derin rahatsızlığın habercisidir. Adeta bir yeni kölelik durumuna sürüklendiğimizi sezmişçesine, yürekten gelen bir reaksiyonla otorite ve egemenlik ilişkilerine karşı köklü bir başkaldırının çağrısını, gücü yettiğince yapmaya çalışmıştır.

Anarşist mücadele ve entelektüel mirasın yetersizliklerinden, zaaflarından şüphesiz söz edilebilir. Ama onun -özellikle Türkiyeli okur için hemen hemen hiç bilinmeyen- tarihi; gerçek özgürleşmenin imkansızlaştırıldığını sezmenin çığlığı ile belirlenmiştir, onunla yüklüdür.

Marksist sosyalist geleneğin bu çığlığa kulaklarını tıkaması onunla tartışma ve diyaloğu kesmesi, hatta düşman addetmesi, tarihinde yap-

tığı en vahim hatalardan biri olmuştur. Aynı şey anarşizm için de söylenebilir. Birbirlerini dışladıkları oranda ister istemez kısırlaşan bu iki akım, birbirlerini en azından aynı tarihsel arayışın iki mecrası olarak kabul etmiş olsalardı; sanırız karşılıklı etkileşim sonucu, hiç değilse komünizm ütopyalarını, Sanayi Devriminin olduğu gibi benimsenmesi varsayımı üzerine kurmamaları gerektiğini vaktinde kavrayabilirlerdi. Sanayi Devriminin -yukarıda özetle ifade ettiğimiz- geniş yığınları "içeriden iktidarsızlaştırıcı" vasfını tespit etmenin hiç de uzağında olmayan Marksist analizin bu durumda anarşizmin özgürlük vurgusuyla hiçbir sorunu olamayacağı gibi, I. Enternasyonal'deki bir aradalığını, tarihin ortak bir yenilgiyle sonuçlanmış şu noktaya gelmemesini mümkün kılan bir sentez yaratabileceğini, ancak şimdi düşünebiliyoruz.

Bu imkan harcanmıştır. Ama böyle bir ihtimali bugün tasarlayabiliyor olmamız, her ikisinin ortak ütopyasının hiç de yenilgiye mahkûm olmadığını düşündürtebiliyor. İspanya'nın 1930'larda bütün bir çağı sorgulatan dramı ortasında anarşizmin yaşadığı trajediyi, kendi trajedimiz gibi hissetmek, bu düşünceye çok şey kazandıracaktır.

Ocak 1993

Öndeyiş

Ölüm şenliği

Cenaze, gecenin geç saatlerinde Barcelona'ya ulaştı. Gün boyu yağmur yağmıştı ve tabuta eşlik eden arabalar kilden bir kabuk bağlamışlardı.

Devrim öncesi Barcelona Endüstri ve Ticaret Odası'nın merkezi olan binada anarşistlerin tören hazırlıkları bir gün öncesinden başlatılmıştı. Binanın giriş holü katafalkı karşılamak için hazırlanmıştı. Her şey şaşılacak biçimde zamanında bitmişti. Süsleme sadeydi, sanatsallık ve gösterişten uzaktı. Duvarlarda siyah-kırmızı bezler asılıydı; yine aynı renklerden bir baldaken, ayaklı birkaç şamdan, çiçek ve çelenkler. Hepsi buydu. Yaslı kitlelerin girip çıkacağı her iki yandaki kapılara İspanyol âdetine uygun biçimde üzerlerinde, "Durruti size girin diyor" ve "Durruti size yürüyün diyor" yazısı okunan büyük panolar yerleştirilmişti.

Milisler katafalkı, silahlarıyla esas duruşta bekliyorlardı. Cenazeyle birlikte Madrid'den gelmiş olan adamlar, daha sonra tabutu içeri taşıdılar. Tabutu taşıyanlara binanın büyük kanatlı kapısını açmak kimsenin aklına bile gelmemişti. İşte bu yüzden, tabutu taşıyanlar yandaki küçük bir kapıdan sıkışarak içeriye girmek zorunda kaldılar. Binanın önüne birikmiş kalabalığın arasından kendilerine bir yol açabilmek için akla karayı seçtiler. Giriş holünün süslenmemiş balkonlarından meraklılar bakıyordu; atmosfer tıpkı tiyatrodaki gibi beklenti doluydu. Sigara içiliyordu. Bazıları kasketlerini çıkarmıştı, bazılarının ise aklına bile gelmemişti bu. Ortalık gürültülüydü. Cepheden gelen milisleri arkadaşları selamlıyorlardı. Muhafızlar, etraftakilerin geri çekilmelerini sağlamaya çalışıyordu. Bunu yaparken de gürültüsüz gitmiyordu işler. Törenden sorumlu kişi etrafa talimat yağdırıyordu. Birisi tökezleyip bir çelengin üstüne düştü. Tabutun kapağı açılırken tabutu taşıyanlardan biri özene bezene piposunu yakıyordu. Durruti'nin yüzü bir camın altında, beyaz ipeğin üstünde, kendisine bir Arap'ın görünümünü veren beyaz bir eşarba sarılı yatıyordu.

Sahne hem trajik hem de groteskti. Goya'nın bir bakır gravürüne benziyordu. İspanyolları duygulandıran ve etkileyen şeyleri kavratacağı için, gördüklerimi olduğu gibi anlatıyorum. İspanya'da ölüm bir dost gibidir, bir yoldaş gibidir, tarlada ya da fabrikada tanıdığımız bir işçi gibidir. Geldiğinde onun yüzünden büyük olaylar çıkarılmaz. Dostlar sevilir, ama onlara musallat olunmaz. Onlar istediklerinde gelirler, istediklerinde giderler. Bu belki de Mağribilerin, Katolik kilisesinin ritüelleri yüzünden yüzlerce yıl örtülü kaldıktan sonra burada tekrar ortaya çıkmış eski kaderciliğidir.

Durruti bir dosttu. Çok dostu vardı. Halkın idolü olmuştu. Çok ve candan sevilirdi ve bu saatte buraya gelmiş olan herkes onu kaybetmenin acısını çekiyor ve ona yakınlıklarını gösteriyordu. Ve ben, Fransız asıllı karısından başka, ağlayan tek bir insan gördüm: Henüz burada sanayiciler cirit atarken bu binada çalışmış ve herhalde onunla hayatında hiç karşılaşmamış olan bir temizlikçi kadın. Diğer insanlar onun ölümünü korkunç ve yeri doldurulamayacak bir kayıp olarak algılıyorlardı. Ama duygularını her türlü törensellikten uzak bir biçimde gösteriyorlardı: Susmak, kasket çıkarmak ve sigarayı bastırarak söndürmek gibi davranışlardan da kaçınılıyordu. Bunların hepsi tıpkı haç çıkarmak ve mukaddes suyu serpmek kadar aşırı olurdu.

Durruti'nin tabutunun önünden gece boyu binlerce insan geçti.

Yağmurda, uzun kuyruklarda beklediler. Dostları ve liderleri ölmüştü. Duygularının neresi acı, neresi merak, kestirmeye pek cesaret edemiyordum. Ancak bir duyguya büsbütün yabancı olduklarına eminim: Ölüme duyulan derin saygıya.

Ölü, ancak ertesi gün öğle öncesi gömülebildi. Ama bir şey çok açıktı: Durruti'yi öldüren kurşun Barcelona'nın yüreğine saplanmıştı. Her dört Barcelonalıdan birinin tabutun arkasından geldiğini hesapladılar. Sokak kenarında dikilen, pencerelerden bakan, terasları ve hatta rambla* ağaçlarını işgal eden kitleler dahil değildi bu sayıya. Siyasi yan gözetmeksizin partiler ve sendika örgütleri üyelerine çağrı yapmışlardı. Anarşistlerin bayraklarının yanı sıra İspanya'nın bütün antifaşist gruplarının renkleri kalabalığın üstünde dalgalanıyordu. Müthiş, yüce ve alışılmışın dışında bir manzaraydı bu. Çünkü kimse bu kitleleri yönlendirmiş, organize etmiş ya da düzene sokmuş değildi. Hiçbir şey saat gibi işlemiyordu. Ortalıkta görülmemiş bir kargaşalık egemendi.

Cenaze alayının saat 10.00'da hareket etmesi kararlaştırılmıştı. Hareket saatinden bir saat önce bile Anarşist Bölge Komite binasına yaklaşmak mümkün değildi. Hiç kimse cenaze alayının geçeceği yolu kapamayı düşünmemişti. Barcelona'daki bütün fabrikaların işçileri cenazenin bulunduğu yere akın ediyor, birbirlerine karışıyor ve birbirlerinin yolunu karşılıklı tıkıyorlardı. Cenaze alayının başında bulunması gereken süvari bölüğü ve motosikletlerden ibaret bir eskort tamamen bloke olmuş, etrafları işçi kitleleri tarafından sarılmıştı. Dört bir yanda, çelenklerle donatılmış arabalar görünüyordu; arabalar ne ileri ne de geri kımıldayabiliyordu. Bu kalabalık arasında, devletin bakanlarına binbir güçlükle yol açılabildi.

Siyah-kırmızı bayrakla örtülü Durruti'nin tabutu, kendi birliğinden milislerin omzunda saat 10.30'da anarşistlerin binasını terk etti. Yığınlar yumrukları havada son kez selama durdular. Anarşistlerin marşı *Hijos del Pueblo*'yu (Halkın Çocukları) söylediler. Büyük bir hareket an'ıydı bu. Törene ya yanlışlıktan ya da herhangi bir başka nedenle iki orkestra çağrılmıştı. Orkestraların biri çok alçak, öteki ise çok yüksek sesle çalıyor, aynı tempoyu tutturamıyorlardı bir türlü. Motorlar uğuldamaya, arabalar korna çalmaya başladılar. Milis subayları düdükleriyle sinyal verdiler, ama tabutu taşıyanlar bir adım bile ilerleyemiyorlardı. Bu kargaşada yürüyüş alayına biçim ve yön vermek mümkün değildi. İki orkestra aynı parçayı defalarca çaldı. Sonunda

* Barcelona'da iki yanı ağaçlı geniş caddelere verilen ad. Bulvar. (ç.n.)

aynı tempoyu tutturma denemelerinden vazgeçtiler. Sesler duyuluyordu, ama artık herhangi bir melodi ayırımsamak olanaksızdı. Etrafta havaya kalkmış sıkılı yumruklar görülüyordu. Nihayet müzik sustu, yumruklar indi. Sadece, ortasında Durruti'nin yoldaşlarının omuzlarında dingin bir biçimde yattığı kalabalığın uğultusu duyuluyordu.

Caddenin cenaze alayının harekete geçebileceği kadar rahatlaması en azından yarım saati almıştı. Cenazenin sadece birkaç yüz metre uzaklıktaki Cataluña Meydanı'na ulaşması saatleri aldı. Atılılar kendilerine, kendi çabalarıyla yol açmaya çalışıyordu. Kalabalık içinde darmadağınık olmuş müzikçiler tekrar bir araya gelmeye çalışıyordu. Yolunu şaşırmış arabalar geri viteste bir çıkış imkânı arıyorlardı. Çelenkle örtülü arabalar cenaze alayına herhangi bir yerden katılabilmek için yan sokaklara sapmışlardı. Herkes bağırabildiği kadar yüksek sesle bağırıyordu.

Hayır, bu bir kralın toprağa verilmesi değildi; bu, halkın üstlendiği bir cenaze töreniydi. Hiçbir talimat yoktu, her şey kendiliğinden gelişiyordu. Önceden kestirilemeyen şey güne yön veriyordu. Bu yalnız anarşistçe bir cenaze töreniydi, görkemi de buradan geliyordu. Törenin garip yanları çoktu, ama yine de o mahzun ve kendine özgü büyüklüğünü hiç kaybetmedi.

Durruti'nin en yakın arkadaşının dövüştüğü ve öldüğü yere çok yakın olan Columbus sütunlarının dibinde konuşmalar yapıldı. Hayatta kalan üç yoldaştan biri olan Garcia Oliver, bir arkadaş, bir anarşist ve İspanya Cumhuriyeti'nin Adalet Bakanı sıfatıyla konuştu.

Sonra Rus Konsolosu söz aldı. Sözlerini Katalonya diliyle söylediği "Faşizme Ölüm!" sloganıyla bitirdi. En son konuşmacı Generalitat* Başkanı Companys idi. "Yoldaşlar" diye başladığı sözlerini, "İleri" sloganıyla bitirdi.

Konuşmalar yapıldıktan sonra cenaze alayının dağılması öngörülmüştü. Cenaze arabasına mezarlığa kadar yalnız Durruti'nin eşi refakat edecekti. Ancak programı uygulamak mümkün olmadı. Kitleler yerinden bir adım bile kıpırdamıyordu; bütün mezarlığı işgal etmişler ve mezara giden yolu kapamışlardı. Bu yetmiyormuş gibi mezarlığın içindeki bütün yollar da binlerce çelenkle yürünemez hale gelmişti. Aradan geçmek mümkün değildi.

Karanlık çökmüştü. Yağmur yeniden yağmaya başladı. Aradan çok geçmeden oluktan boşanırcasına sağanak başladı, mezarlık kısa sürede, içinde çelenklerin boğulduğu bir bataklığa dönüşüverdi. Son

* Luis Companys başkanlığındaki Katalonya Yerel Hükümeti'nin adı. (ç.n:)

dakikada ölüyü gömmekten vazgeçtiler. Tabutu taşıyanlar mezarın başından geri döndüler ve yüklerini morga koydular.

Durruti ancak ertesi gün gömülebildi.

H.E. Kaminski

Birinci Not

Kolektif kurmaca olarak tarih

"Hiçbir yazar onun yaşamının öyküsünü yazmaya karar vermezdi; bu öykü bir serüven romanına fazlasıyla benziyordu." İlya Ehrenburg daha 1931'de, Buenaventura Durruti'yle tanıştığında bu sonuca varmıştı. Ve ardından hemen çalışmaya koyuldu. Birkaç cümleyle, Durruti hakkında bildiğine inandığı şeyleri not etti: "Bu metal işçisi, gençliğinin başlangıcından itibaren devrim için mücadele etmiştir. Barikatlara tırmanmış, banka soymuş, bombalamış, yargıç kaçırmıştır. İspanya'da, Şili'de ve Arjantin'de olmak üzere üç kez ölüm cezasına çarptırılmıştır. Sayısız cezaevi dolaşmış, tam sekiz ülkeden kovulmuştur." Bu tarzda sürdürür Ehrenburg notlarını. Serüven romanını reddetmesi, anlatıcının şu eski korkusunu, -özellikle tam da kafadan bir şeyler üretmeyi bir yana bırakıp bunun

yerine "gerçeklikten" söz ederken, kendisini bir yalancı yerine koymaları olasılığından duyduğu korkuyu- ele vermektedir. En azından bu kez, kendisine inanılmasını istiyor Ehrenburg. Bunu isterken, kendi ürünleriyle üzerine çektiği kuşkular, yolunu tıkıyor: "Bir kez yalan söyleyene, artık doğruyu da söylese, kimse inanmaz" diyor. Ehrenburg, Durruti'nin öyküsünü anlatabilmek için kendisini bir anlatıcı olarak (geçmişteki işlevini) inkâr etmek zorundadır. Bütün bunların ötesinde kurmacayı reddetmesinin arkasında bir yandan da Durruti hakkında artık ne anlatacağını bilmeyişinin ve yasaklanmış romandan geriye bir İspanyol Cafési'ndeki sohbetlerin cılız yankısından başka bir şey kalmamış olmasının üzüntüsü saklıdır.

Ancak Ehrenburg tamamen susmayı ve kendisine gizlice anlatılmış olanları hasıraltı etmeyi beceremez. Dinlediği öyküler onu etkileri altına alırlar ve onu duyduklarını (başkalarına aktaran) bir anlatıcıya dönüştürürler. Peki ama, ona bu öyküleri kim, kimler anlatmıştır daha önceden? Ehrenburg kaynak göstermez. Onun sınırlı birkaç satırı, (anlatanların) seslerinden oluşmuş bir karmaşayı yazıya dökerler, toplumsal bir ürünü. Meçhul kimseler, adları bilinmeyenler, kolektif bir ağız konuşmaktadır burada. Gelgelelim bu adsız, çelişik açıklamalar topluluğu, bütünleşip yeni bir nitelik kazanır. Öykülerden tarih doğar. En eski çağlardan bu yana tarih böyle aktarılagelmiştir: Efsane, destan, kolektif roman olarak.

Tarih, bilim olarak, bizler sözlü geleneğe muhtaç olmaktan kurtulalı beri, "belgeler"in, karşılıklı notaların, antlaşma metinlerinin, tutanakların kullanılmasından, resmi dosyaların yayımlanmasından bu yana vardır. Gelgelelim tarihçilerin tarihi hiç kimsenin aklında kalmaz. Bu tarihe duyulan isteksizlik, doğal bir isteksizliktir; aşılmaz görünmektedir. Bu isteksizliği herkes okuldaki derslerden bilir. Halklar için ise tarih, bir öyküler demetidir ve öyle de kalacaktır. Tarih akılda tutulabilen ve başkasına, hep bir başkasına anlatılmaya elverişli olan şeydir. İşitilmiş ya da okunmuş bir şeyi, ondan yola çıkarak yeniden anlatmaktır. Anlatılma sayesinde korunup aktarılan şey, hiçbir efsaneden, hiçbir bayağılıktan ve hiçbir yanılgıdan ürkmez; yeter ki geçmişin mücadelelerine ilişkin bir tasarım, bir düşünce işin içinde olsun. Tarih biliminin (insanın kafasındaki tarih) görüntüleri ve (tarihle ilintili) söylentiler karşısındaki dillere düşmüş çaresizliği de bundan kaynaklanır. "Burada duruyorum, elimden başka türlüsü gelmez." -"Ve gene de hareket ediyor o"-** Böyle*

* Faust'tan alıntı. (r.n.)
** İncil'den alıntı. (r.n.)

cümleleri silip yok edebilecek hiçbir (bilimsel) araştırma yoktur; bu cümlelerin hiçbir zaman söylenmemiş olduklarını ispat etmek de onlara karşı bir kanıt elde edildiği anlamına gelmez. Paris Komünü, Kışlık Saray'a Hücum, Giyotin Altındaki Danton ve Meksika'da Troçki: Kolektif düşlem gücünün bu görüntülerdeki payı her türlü biliminkinden daha büyüktür. Nihayet Uzun Yürüş bizim için, Uzun Yürüyüş hakkında anlatılacak olan neyse odur. Tarih düşünce ürünü bir öyküdür; gerçekliğin ona gereçlerini sağladığı kafadan uydurulmuş bir öyküdür. Uyandırdığı ilgi, onu anlatanların çıkarlarının belirlediği ilgiye dayanır ve ona kulak verenlere gerek kendinin gerekse düşmanlarının çıkarlarını yeniden öğrenme ve eksiksiz belirleme olanağı verir. Çıkarlara bağlı değilmiş gibi görünen bilimsel tarih araştırmasına çok şey borçluyuz; gelgelelim bu araştırma talihsiz, yapay bir figür olmaktan kurtulamaz. Gölgeyi ise ancak tarihin gerçek öznesi fırlatır ortaya. Onu (tarihin oluşmasından) önce kolektif kurmaca olarak fırlatır.

Durruti'nin romanı böyle anlaşılmalıdır; yoksa olguları bir araya getiren özyaşam öyküsü olarak değil, hele bilimsel bir söylem olarak hiç değil. Romanın anlatım alanı tek bir kişinin çehresinin çok ötelerine geçmektedir. Bu alan çevreyi de işin içine sokar; bu kişinin, onlarsız tasarlanamayacağı somut durumları ve koşulları kişi ile ilintiler. Bu kişi kendini kendi mücadelesiyle tanımlar. Bu da onun toplumsal halesini oluşturur; bu hale (ilişkiyi ters çevirerek) kendini kişinin bütün eylemlerine, fikir beyanlarına ve müdahalelerine katar. Durruti hakkında anlatılan her şey bu halenin kendine özgü ışığına batmıştır (Kendi halesinin oluşmasında). Düşmanları da dahil olmak üzere ondan söz edenlerin anılarının ve onun kendi payının ne kadar olduğunu saptamak artık olanaksızdır. Buna karşılık (bütün verilerden yola çıkarak) anlatmanın yöntemine ilişkin bir şeyler söylenebilir. Bu anlatma, kişiden yola çıkar ve güçlükleri şöyle sıralanabilir: Otuz beş yıldan bu yana ölü olan ve geriye bıraktıkları sadece "bir değişimlik iç çamaşırı, iki tabanca, bir dürbün ve güneş gözlüğünden" ibaret olan bir adamın hayatını yeniden kurmak gerekmektedir. Adamın varı yoğu budur. Toplu eserleri bulunmamaktadır, ölünün yazılı beyanları yok denecek kadar azdır. Yaşamı, eylemleri içinde eriyip gitmiş, onlarla bütünleşmiştir. Bu eylemler siyasal nitelikliydi ve büyük bir bölümüyle yasadışıydılar. Demek ki sorun ey-*

* Nacherzählung: İşitilmiş, duyulmuş ya da okunmuş bir öyküyü kendi sözleriyle, yineleme tarzındaki anlatma. (ç.n.)

lemlerin bir kuşak sonra öyle kolay kolay bulunamayacak izlerini ortaya çıkarmaktır. Bu izler bulanıklaşmış, solmuş ve handiyse unutulmak üzeredir. Yine de bu izlerin sayısı, belirsiz olsalar da son derece fazladır. Aktarılanların yazılı olanları arşivler ve kütüphanelerde gömülüdür. Ama bir de sözlü gelenek vardır. Ölüyü tanıyanların çoğu hayattadır daha; öyleyse onları bulmak ve sorgulamak gerekmektedir. Bu yöntemle toplanmış malzeme karışık bir çeşitlilik göstermektedir. Biçim, ses tonu, jestler ve ağırlık bir fragmandan diğerine değişmektedir. Kolaj olarak roman, içinde söyleşiler, konuşmalar, röportajlar, resmi açıklamalar barındırmaktadır. Roman, mektuplar, gezi izlenimleri, anekdotlar, bildiriler, polemikler, gazete notları, yaşamöyküleri, afişler ve propaganda broşürleriyle beslenir. Ancak biçimlerin çelişikliği, sadece (kullanılan) gereci enine boyuna sarmış kopuklukların belirtisidir. Yeniden kurgulama, parçaları birbiriyle eksiksiz bütünleşmeyen bir yap-boz kurmaya benzemektedir. Özellikle (Durruti'nin) görüntüsünü yeniden kurarken, parçaların arasındaki boşlukların üzerinde durmak gerekmektedir. Belki de anlatıcıların, farkında olmadan, uğruna bunca şey anlattıkları hakikat, boşlukların oluşturdukları, parçalar arasındaki bu oluklarda gizlidir.

En kolayı kendini aptal gibi gösterip kitabın her satırının bir belge olduğunu iddia etmek olurdu. Ama bu boş bir laftır. Biraz dikkatlice baktığımızda, "belgesel" olmanın sağlar göründüğü otorite, avuçlarımızdan akar gider. Kim konuşmaktadır? Ne maksatla? Kimin adına? Neyi saklamak istemektedir? Bizi neye ikna etmek istemektedir? Ve gerçekten ne bilmektedir? Anlatılan anla, anlatı anı arasından kaç yıl geçmiştir? Anlatıcı neleri unutmuştur? Anlattığını nereden almış? Gördüğünü mü, yoksa gördüğüne inandığını mı anlatmaktadır? Başka birinin ona anlattığını mı bize anlatmaktadır? Bizi uzaklara, çok uzaklara götüren sorulardır bunlar: Yanıtlanmaları her tanık için yüzlerce başka tanığa soru yönelitmemizi zorunlu kılardı. Bu sınama ve doğrulama çabasının her adımı bizi öyküyü yeniden kurma girişiminin iyice uzağına fırlatıp tarihi çarpıtma girişimine yakınlaştırırdı. Sonunda, bulmak için yola çıktığımız şeyi kendi elimizle yok ederdik. Hayır, kaynaklara yönelik kuşku, ilkesel türden bir kuşkudur; kaynaklar arasındaki farklılıklar, kaynakları eleştiri süzgecinden geçirerek ortadan kaldırılamazlar. "Yalan" bile içinde doğrunun bir uğrağını barındırır ve elimizde kuşkuya yer vermeyecek doğrulukta olgular bulunsa bile -hani bir an

için salt hakikatın (doğrunun) bulunabileceğini varsaysak bile- bu hiçbir şey ifade etmez. Gelenekselin ve anlatım yoluyla korunup aktarılanın opal gibi ışıldaması, kolektif pırıltılar, tarihin kendi diyalektik hareketinin sonucudurlar. Bu ise onun uzlaşmaz çelişkilerinin ifadesidir.

Bunu aklında tutan, yeniden kurucu olarak öyle fazla bir şey mahvedemez. O, olup biteni sonradan anlatanların uzun zincirinde, böyle ya da başka türlü olup bitmiş ve anlatma sırasında tarihe dönüşmüş olanın anlatıcısı olarak, sonuncu (ya da daha çok ileride göreceğimiz gibi sondan bir önceki) halkadan başka bir şey değildir. Ondan öncekiler gibi o da bir çıkarı öne çıkarmak ve geçerli kılmak istemektedir. Tarafsız değildir, anlatılana müdahale eder. İlk müdahalesi, başkasını değil de bu öyküyü seçmesinden ibarettir. Daha ararken kendini ele veren bu ilgi, bütünlüğü hedeflememiştir. Anlatıcı elini sürmemiş, çevirmiş, kesip biçmiş, kurgulamış ve bulduğu kurmacalar toplamı içine tamamen maksatlı ve belki de elinde olmadan kendi kurmacasını yerleştirmiştir. Ancak bu kurmaca başkalarının kurmacalarını da onların kendilerine bırakma hakkına sahiptir. Öyküyü yeniden kurucu, otoritesini kendi bilgisizliğine borçludur. O, Durruti'yi hiç tanımadı, olaylarda yoktu; o da olup biteni herkes kadar bilmektedir.

Son söz de onda bitmemektedir. Çünkü dağıtıp bozarak ya da katılıp onaylayarak, unutarak ya da aklında tutarak, bir yana bırakarak ya da anlatmayı sürdürerek bu öyküyü dönüştürmek isteyen, yazardan sonraki kişi, bu bir sonraki ya da geçici olarak sonraki kişi, okurdur. Onun özgürlüğü de kısıtlıdır, önünde hazır bulduğu, öyle maksatsızca önüne boşaltılmış, insan eli değmemiş katıksız nesnellik içindeki bir malzeme değildir. Tam tersi: Burada olanların hepsi, değişik ellerden geçmiştir; kullanılmış olmanın izlerini taşırlar. Bu roman bir defadan fazla yazıldı, birçok kişi tarafından, yalnız kitabın sonunda adları olanlarca değil. Okur da onlardan birisi, öyküyü anlatan son kişidir. "Hiçbir yazar, bu öyküyü yazmaya cesaret edemezdi."

Birinci Bölüm

Serseri kurşunlar

İki şehir manzarası

León, aynı adlı İspanyol eyaletinin piskopos kenti ve başkenti olup deniz seviyesinden 851 m yüksekliktedir. Kent, León Nehri'ni oluşturan Torio ve Bernesga akarsularının birleştiği bir tepede kurulmuştur. 1900'de nüfusu 15 bin 580 idi. Şehir, Madrid-Ovieda arasındaki ekspres hattında kalır. Katedral ve diğer ortaçağ mimarisinin bulunduğu eski semtler bir kent suruyla çevrilidir; on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yeniden inşa edilen bu yapılar güzelliklerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Aynı dönemde, bölgede demir dökümhanesi, demiryolu işletmesi, kimya fabrikası ve deri işletmesi kurulduğundan, sanayide çalışan nüfusu barındırmak için, şehir bentinin dışında yeni varoşlar oluşmuştur. Böylece León, iki şehirden meydana

gelir; biri eski olup dinin, diğeri ise yeni olup sanayinin özelliğini taşır.

Encyclopaedia Britannica

Durruti'nin doğduğu Santa Ana Mahallesi, eski ve küçük binalardan oluşmaktadır. Burası tipik bir proleter mahallesidir. Durruti'nin babası demiryolu işçisiydi, kendisi de, hemen hemen kardeşlerinin hepsi de demiryolu işçiliği yapmışlardır.

Kentin toplumsal havası, piskoposluk merkezinin orada bulunması yüzünden o yönde etkilenmiştir. Ruhanilere ters gelen her düşünce ve eylem, bu havanın etkisinde boğulmuştur. León, tek sözcükle kiliseye bağlı ve monarşist eski İspanya'nın iç kalesiydi. Sanayi işletmeleri hemen hemen yok denecek kadar azdı. Yerli halk birbirini tanırdı. Güçlü bir garnizon, Guardia Civil'in* birçok birliği, sayısız manastır, bir katedral, bir piskopos sarayı, bir öğretmen eğitim merkezi, bir veteriner okulu, huzur ve düzen isteyen güçlü bir küçük burjuva tabakası: Hepsi bundan ibaretti. Sosyal çevre, aykırı düşünceye, çelişkili mizaca katlanamayan bir yapıdaydı. Yöreyi terk etmek tek kurtuluştu. Durruti gibi biri için León'da yer edinmek mümkün değildi; o zamanlar var olan birkaç ılımlı ve zararsız cumhuriyetçiye bile bozguncu aşırılar ve skandal unsurlar gözüyle bakıldığı -en azından- gençliğimizin León'unda bu imkân yoktu.

Diego Abad de Santillán

Kız kardeşin anlattıkları

1. Buenaventura Durruti 14 Temmuz 1896'da León'da doğdu.

2. Kardeşleri: Sekiz; bunlardan yedisi erkek, birisi kız. Bugün (1969) bunlardan hayatta olanlar: İki erkek, bir kız kardeş.

3. Mesleği: Makinist.

4. Özgeçmişi: Beş yaşında León İlkokulu'na başladı. Her zaman iyi bir öğrenciydi. Akıllı, biraz muzip, ama iyi kalpliydi. León'da Kapüzen rahiplerinin pazar okuluna da gitti; bu okuldan çeşitli karne ve takdirnameler aldı. Annem bu karne ve takdirnameleri özenle saklamıştır.

* 1936'da 35.000 kişiden oluşan güçlü silahlarla donatılmış Jandarma Özel Komando Birliği. "Çeteler"e karşı savaş vermek için kurulmuştur. (ç.n.)

Durruti, 1910'dan 1911'e kadar Senyör Melchor Martinez'in atölyesinde günlüğü 25 sente çalışmıştı. Hatırlarım, o zamanlar bu ücret ona az gelir ve bu duruma razı olmazdı. Annem ise aynı fikirde değildi; ücreti yeterli bulur ve ona, orada kendisini ileride bağımsız kılacak faydalı bir meslek öğrendiğini söylerdi. O sıralar akşam okuluna gidiyordu. Boş zamanlarını genelde okuyarak ve araştırarak geçirirdi. Sonra Senyör Antonio Miaja'nın dökümhanesinde işe başladı. Burada 1916'ya kadar çalıştı. Aynı yıl, Kuzey İspanya Demiryolu İşletmesi'nde denenmek üzere bir işe girdi; sınavı kazandı ve makinist olarak işe başladı. 1917'deki grevden sonra işten atıldı. İspanya'yı terk etti, Paris'e gitti ve orada 1920'ye kadar kaldı. Daha sonra İspanya'ya geri döndü ve León eyaletindeki Matallana de Torio adlı maden ocağının kömür yıkama tesislerinde montajcı olarak çalıştı. Askerlik çağına geldiğinde yeniden Paris'e gitti. Adı asker kaçağı olarak listelere geçti. İspanya'ya geri döndüğünde San Sebastián'da yakalandı. İri ve kuvvetli olduğundan kendisine kale topçuluğu görevi verildi, ama kasığındaki fıtıktan dolayı çürüğe çıktı.

5. Notlar: Sonraki yaşamı gibi gençliği de bir yığın zorluklar ve acılarla geçti. Ailesiyle olan ilişkisi mükemmeldi. Örneğin, annesinin sakin bir hayat sürdürebilmesi için kardeşlerine, doğru dürüst bir iş aramalarını, kavgalara karışmamalarını söylerdi. Annesine çok düşkündü, onu büyük bir saygı, derin bir takdirle severdi. Evde, ideolojisinden asla söz etmezdi. İç savaştan sonra bile annem ve ben, León halkının her kesiminden saygı ve sempati görmüşüzdür.

Babam demiryolu işçisiydi. León tamirhane atölyesinde bir işi vardı. Babam 1931'de, annem ise 1968'de doksan bir yaşında öldü. Babam da şehirde sevilen sayılan biriydi. Primo de Rivera diktatörlüğünün hüküm sürdüğü sıralar, Belediye Başkanı Bay Raimundo del Rio'nun emrindeki Yüksek Belediye Meclisi'ne başkanvekilliği de yapmıştır.

Rosa Durruti

Okul arkadaşı

Durruti ve ben, ta çocukluktan arkadaştık, sonra biz yoldaştık, kardeştik, anlıyor musunuz? Neredeyse daha ağzımızda ilk dişlerimiz çıkmamıştı, yani okula başlamadan çok önce. Komşu çocuklarıydık. Annem çok erken öldü, herhalde o zamanlar yedi ya da sekiz yaş-

larındaydım. Durruti'nin annesi beni kendi yanına aldı. Onların yanında kendimi evimde hissederdim.

Biz ona hep Pepe derdik, sadece Pepe, Pepe Durruti. Annesi Pepe'ye, "Florentino'nun annesi yok artık" demiş olmalıydı. Kim bilir, belki bunun için, beni çok seviyordu, salt bir oyun arkadaşlığından öte, bir kardeş kadar çok; ben onun gözünde bir kardeş gibiydim.

Durruti okulda çok başarılıydı, çok çalışırdı. Artık yaşımız da oldukça büyümüştü; günün birinde öğretmen Durruti'nin annesini yanına çağırdı ve "Oğlunuz burada artık yeni bir şey öğrenmiyor, sadece vakit kaybediyor; öyle sanıyorum ki onun çok başka şeylere eğilim ve yeteneği var" dedi.

Ama o yükseköğrenim yapmadı, çalışmayı yeğledi. Bir de biz çocukken neydik, biliyor musunuz? Serseri kurşunlardık biz. Komşular, "Bu ikisinden hayır yok, bunlardan adam olmaz, bunlar birer küçük canavar, hatta haydut bunlar" derlerdi.

Bunu niye mi söylerlerdi? Şundan dolayı: Her zaman meyve bahçelerine dadanırdık, en başta Durruti, ortalıkta ne varsa hepsini başkalarına paylaştırmak isterdi. Ta ki León'da büyük meyve bahçeleri olan bir çiftlik sahibi bizi yakalayıp bağırana kadar: "Hey, sen oradaki", - bize sen diyordu - "Hey, sen, çabuk defol buradan!" Durruti bana dedi ki: "Hele bak sen şu moruğa." Adam: "Duymuyor musunuz, ha?" Ve Durruti bağırarak yanıt verdi: "Elbet duyuyoruz!" Adam: "Ayağınızı çabuk tutun ha!" Durruti: "Acelemiz yok bizim." Bahçe sahibi: "Burası benim çiftliğim, tamam mı!" Ve Durruti ona sordu: "Benim çiftliğim, benim çiftliğim nerede peki? Neden benim çiftliğim yok?" "Bak, dayakla atarım sizi buradan." "Dene bakalım, ne olacaksa görelim." İşte böyle meyvelerimizi, o, ben ve diğer birkaç arkadaşla birlikte toplardık. Topladıklarımızın çoğunu dağıtırdık; bu hediye dağıtma çok hoşumuza giderdi. Durruti huyundan bir türlü vazgeçemezdi; elindekilerin hepsini dağıtırdı.

O hiçbir zaman yüksek bir okula gitmedi. Ne yapacaktı ki orada? O zamanlar, on dördünde olmak, çalışmak demek, kazanılan üç beş kuruş parayla eve yardım etmek demekti.

Babası kuzeyde demiryolu işçisi olduğundan, oğlunu daha on altı on yedi yaşındayken yanına işe aldırmıştı. Harika bir şeydi bu o zamanlar! Sabit bir iş, sabit bir gündelik; hem de makinist olarak.

Durruti daha demiryolunda işe başlamadan önce, henüz on dört yaşındayken León'da değişik atölyelerde çalışmıştı: Miaja'nın fab-

rikasında Asturya'dan gelen işçilerle tanışmıştı. İşçiler toplumda olup bitenden konuşurlardı. Durmuti işçileri pür dikkat dinlerdi, çünkü o da adaletsizliği görür ve bilirdi. Bu işçiler çok uzaklardan, ta Asturya'dan çalışmaya gelirlerdi. Ve hafta sonlarında bir kez karıları ve aileleriyle aynı masada yemek yemek istediklerinde yaya olarak evlerine gitmek ve geri dönmek zorundaydılar.

Florentino Monroy

Genel grev

Sonra 1917'de büyük genel grev başgösterdi. O sıralar tüm İspanya grevdeydi. Biz de meseleyi az çok anlamaya başlamıştık. León'da sosyalistlerin sendikasına kayıtlıydık; o vakit daha başka bir sendika yoktu.

Sendikanın pasifliğe gömülmemesi için, ortamı hareketlendiren ve yenilik getiren ilk bizler olduk. Sendikanın dediğine bakılırsa, her şey oy pusulasıyla düzelebilirdi. "Olmaz öyle şey" diyorduk biz, "daha başka şeyler düşünmelisiniz".

1917'de grev başladığında, tam 19 yaşındaydık. Şiddet mi? Sorulur mu hiç, hem de nasıl şiddetli bir grev! Biz şiddeti tahrik ettik. Hükümet üstümüze asker göndermişti. Bir gece grev çağrısında bulunuldu. Grev gece yarısı başlamıştı. İşçiler fabrikaları terk ettiklerinde, onları sindirmek için ortalıkta Guardia Civil cirit atıyordu. Ama biz daha önceden kararlaştırmıştık. Grevin başarısız olmasına fırsat vermek istemiyorduk. Bizim de birkaç silahımız vardı, o kadar fevkalade değillerdi, ama askerleri korkutmaya yeterdi. Askerler istasyonu işgal etmişlerdi. Buraya şehir tarafından gelirseniz, istasyon nehrin öteki yakasına düşer. Ortalık karanlıktı, ileride askerlerin teçhizatlarının ışıldadığını görüyorduk ve birden ortalık kızıştı: Tak! Tak tak! Tak tak! Ufak bir savaş gibiydi. Ve çok da hoşumuza gitmişti.

Çok geçmeden Guardia Civil üstümüze çullandı. Doğrusu ufak tefek tabancalarla başarılacak iş değildi artık bu. León'un şehir merkezindeki birkaç yüksek gerilim direğini gözümüze kestirdik. Çok yüksekteler ve durumları gayet iyiydi; önlerinde ağaçlar vardı. Bu direklere tırmandık ve çok iyi saklandık. Herkesin cebi ve şapkası taşlarla doluydu. Taşları polislerin üstüne fırlatıyorduk.

Polisler deliler gibi ortalıkta kalakaldılar, taşların hangi yönden geldiğini bir türlü kestiremiyorlardı. Fırlattığımız taşlar karanlıkta

parke taşlarına çarptığında kıvılcımlar saçıyorlardı. Her taraf taş dolmuştu. Polisler atlarıyla halkın üzerine yürüdüler. Ama bizi yakalayamadılar.

Tabii bu olağanüstü bir şey değildi, ama insanların pasif mücadeleyle bir yere varamayacaklarını görmeleri açısından faydalıydı. Ve atmosferi yavaş yavaş devrimci bir hava sarmaya başladı. Ve bu devrimci ruh, CNT* önderliğinde tüm ülkeye yayılacaktı.

Bu çatışmalar esnasında lider kim olabilirdi, lider elbette Durruti'ydi.

Florentino Monroy

Sendikalar

Sosyal demokratların tekelindeki demiryolu sendikası 1917 genel grevi nedeniyle Durruti ve bazı yoldaşlarını sendikadan ihraç etti. Onlar grevi sözcük anlamıyla almışlar ve bütün grev eyleminin parti kodamanlarının bir çeşit manevrası olduğunu gençlik heyecanı içinde kavrayamamışlardı. Sosyal demokrasinin liderleri, Largo Caballero, Besteiro, Angiano ve Saborit, sırf, bir süre için denetimi elden kaçırdıkları işçi eylemlerini bastırmak ve böylelikle işçileri elleri kolları bağlı bir biçimde demiryolu işletmelerine bağımlı kılmak amacıyla grevi tertipleyip körüklemişlerdi.

Bu adi oyun ve onların adli kovuşturma komedisi, parti kodamanlarına yalnız parlamentoda milletvekilliği koltuğu sağlamakla kalmadı, bu yolla aynı zamanda, demiryolu sendikasını anarşist üyelerden arındırmayı da başardılar. Anarşistler toplantılarında, sosyal demokrat partinin reformist taktiklerine ve egemen etkisine karşı gelmişlerdi. Ayrıca sendikanın açık devrimci bir tavır alması için mücadele vermişlerdi.

Bunlar arasında Durruti en isyankâr ve en militan olanıydı. O da aynı yoldaşları gibi, işverenlere teslim olmayı reddediyordu. Bunun yerine tıpkı diğer gruplar gibi Durruti'nin grubu da büyük çaplı sabotaj eylemlerine başladı. Lokomotifler yakılıyor, raylar sökülüyor, depolar, garajlar kundaklanıyor ve benzeri eylemler gerçekleştiriliyordu. Bu taktik inanılmaz sonuçlar doğuruyor ve işçiler de bu eylemlere sahip çıkıyorlardı. Ama sabotaj eylemleri yayılır yayılmaz

* İspanyol anarşist sendikasının adı. Confederación Nacional del Trabajo (Ulusal İşçi Konfederasyonu - CNT) (ç.n.)

sosyalistler greve son verdiklerini ilan ettiler.

Grevi örgütleyenlerin çoğu, Durruti de dahil olmak üzere, işlerinden atıldılar. Anarşistlerin sendikası, Confederación Nacional del Trabajo, işte o sıralar büyümeye başladı. İspanya işçi sınıfının büyük bir kısmı sendikaya sempati duyuyor ve ona katılıyordu. Durruti, sosyal demokratların kalesi sayılan Asturya maden ocakları bölgesine giderek orada tarafsız ve reformist sendikacılara karşı anarşist sendika çizgisindeki CNT için mücadele etti. Adı kara listeye geçti, yeniden işini kaybetti ve Fransa'ya iltica etmek zorunda kaldı.

V. de Rol

Anarşizmin doğuş nedenlerini, Ascaso ve Durruti'ye ben öğrettim. Durruti'yi ilk kez gördüğümde, bende çekingen ve sıkılgan bir izlenim bırakmıştı. Özgün düşünceleri yoktu henüz. Leónluydu ve San Sebastián'daki sendikamıza başvurmuştu. Bizden makinist olarak iş istiyordu. Fabrikalardan birine göndermiştik. Çok geçmeden, sendikanın işverenlere karşı mücadelede yeteri kadar cesur davranmadığından yakınmaya başladı. Eğer sendika izin verirse, bu işi tek başına yapacağını söylüyordu. Sendika bunu kabul etmedi, çünkü kendi zayıflıklarından dolayı şimdilik ne bir şey yapabilirdi ne de bir şey yapmak istiyordu. Ve Durruti'ye kendisini kurban etmemesi uyarısında bulunuldu. Bunun üzerine Durruti işyerinden ayrıldı. Durruti, San Sebastián'da, henüz sadece duygusal bir itkiyle de olsa fikirlerimizi öğrenmeye çalışıyordu. Bu, onun başlangıç günleriydi...

Manuel Buenacasa

İlk sürgün

Sonra Paris'e gitti ve orada montajcı olarak çalıştı. Çalıştığı fabrikanın adı sanırım Berliet ya da Breguet olacak. Yalnız değildi, diğer bazı yoldaşlar onunla birlikte León'dan gelmişti. Hele bir tanesi vardı, ona Neşeli Kardeş derdik, onu daha sonra faşistler öldürdü. Fransa'da çok şeyler öğrendiler. İspanya'ya geri döndüklerinde, sınıf savaşının her şeyini ezbere biliyorlardı. Durruti'nin çok hoşuna gitmişti bu; tam onun mizacına uygun bir şeydi ve geleceğe yönelmenin bir yoluydu. Durruti, tam da yerinde, Paris'te anarko-sendikalistlerin okuluna gitmişti.

Florentino Monroy

Paris'te üç yıl süreyle makinist olarak çalıştı. İspanyol arkadaşları, Durruti'ye ülkemizin durumu hakkında en son bilgileri aktarıyorlardı: Anarşist hareketin sürekli genişlediğini, CNT içinde hemen hemen bir milyon işçinin örgütlenmiş bulunduğunu, cumhuriyetçi bir ayaklanmanın eşikte olduğunu, hatta çoğu kişinin monarşinin sonunun yaklaştığını gördüğünü; hükümet ve burjuvanın, gerek sol kanat cumhuriyetçilerini, gerekse anarşistleri ve CNT liderlerini yok etmek için, Pistoleros adı verilen silahlı çeteler kurdurduğunu ve benzeri haberleri Durruti'ye bildirmişlerdi. Bu haberler, devrimci Durruti'de huzur bırakmıyordu. Gizlice Fransız sınırından İspanya'ya geri döndü. San Sebastián'da monarşiye karşı eylemler planlayan anarşist gruplara katıldı. Francisco Ascaso, Gregorio Jover ve García Oliver'le de orada karşılaştı.

Alejandro Gilabert

Beyaz karanfilli Mr. Davis

1920'de olacak herhalde, Durruti'nin Léon eyaletinin kuzeyindeki Matallana del Torío'ya gelişi hiç aklımdan gitmiyor. Durruti, Commpañía Minera Anglo-Hispana'da makinist olarak çalışıyordu. Bir dağın üzerinde kurulmuş bu madenci köyünde, öncelcri sosyalistlerin egemen olduğu örgütlü bir işçi hareketi vardı. O geldiğinde, tam da bir iş sürtüşmesi başlamıştı. Durruti grev komitesine seçildi.

Babamın elini tutmuş halde köye gelmiştim. Babam, anarşistti ve işçileri kendi aklına göre ajite etmişti. Bir duvara çıkıp, oradan kalabalığa seslenmişti. İşçiler, fabrika yönetimine gitmeyi kararlaştırdılar. Kitle, maden ocakları işletmesinin bürosunun önüne geldiğinde, fabrika müdürü olan İngiliz mühendis, adı Davis'ti sanırım, grevcilerin heyetini kabul etmemekte direliyordu.

Mr. Davis zarif bir beydi, çok şık giyinir, ceketinin yakasında hep beyaz bir karanfil taşırdı, göğüs bölgesi birazcık zayıftı, herhalde veremli biriydi. Durruti'nin adını duymuştu, belki de korkuyordu; her neyse, kapının önündeki hademeye heyetle konuşmak istemediğini bildirdi.

Durruti, hademe silahlı olmasına rağmen, yanına gidip ona şöyle demişti: "Mr. Davis'e selam söyle, eğer kapıya gelmezse ben onu getirmesini bilirim, işte şu pencereden sokağa, bizimkilere atarım onu." Birkaç dakika sonra Mr. Davis göründü ve nazik bir biçimde grev yö-

netimini bürosuna buyur etti. Orada uzun uzun tartışıldı. İşçilerin talepleri kabul edildi ve grev zaferle sonuçlandı. Birkaç gün sonra polis Durruti'yi tutuklama emriyle geldi. Ama Durruti çoktan kayıplara karışmıştı.

Julio Patán

Dinamit

Huzursuz, heyecanlı yaradılışı, merakı ve kavgadan hoşlanır yapısı, onu La Coruña'ya, Bilbao'ya, Santander'e ve kuzeyin daha nice şehirlerine sürükledi. Bir seferinde, yine böyle bir yolculuktan döndüğünde kaldığı berbat pansiyonun önünde garip hareketler fark etti. Polis binayı sarmıştı, Durruti, oraya yaklaşmadı. Önlem almakta haklıydı, çünkü o sıralar çok işçinin hayatına mal olacak olan o berbat "kaçaklara karşı yasa" uygulanmaktaydı.

San Sebastián'da, kabare salonu ve kumarhane olarak kullanılacak olan *Gran Kursaal* adlı muhteşem binanın açılışı vardı. Yazın, San Sebastián'a gelmeyi âdet edinmiş kral, kraliçe ve İspanyol aristokrasisinin önde gelenleri, bu açılış törenine katılacaklardı. Polis, binanın temeline kadar uzanan bir tünel keşfetmişti. Bu olay, hemen anarşistlere yüklendi. Sözde, anarşistler tören gününde kralın yanı sıra, bakanları ve diğer yüksek mertebeli köpek balıklarını da binayla birlikte havaya uçurmayı planlamışlardı.

Bir cinayeti kendi seçtiği kurbanlarına yüklemek polis için hiçbir zaman sorun olmamıştır. Bu durumda da polis, gazinonun inşaatında doğramacı olarak çalışan Durruti ve iki yoldaşını gözüne kestirmişti. Polis, bu üçünün geceleri çalışarak bu tüneli kazdıklarını iddia ediyor ve onları suçluyordu. Buna göre makinist olan Durruti sözümona saatli bombayı yapmış ve büyük miktarda dinamiti, arkadaşlarının bulunduğu Asturya ve Bilbao maden ocaklarından sağlamıştı.

Diğer iki doğramacı, Gregorio Suberviela ve Teodoro Arrarte adlı iki yoldaş Barcelona'da polis tarafından öldürüldü. Durruti ise Fransa'ya kaçmayı başardı. İspanyol makamları, Durruti'nin bulunması halinde ülkeye teslim edilmesini istiyordu. Ona karşı ilk karalama kampanyası buradan kaynaklanmaktadır. Ona, adi bir katil damgası vurmak istiyorlardı. Durruti'nin her türlü takibe rağmen, devrimci eylemlerini sürdürmesi ölçüsünde, berikiler de karalama kampanyasını yoğunlaştırdılar.

V. de Rol

Anarşist olmadan önce bile Durruti, her zaman bir isyancıydı. Katalonya'da o sıralar harekete öncülük eden Buenacasa, ona, Barcelona'nın onun için en iyi yer olabileceğini, orada yaşayabileceğini, "sadece Barcelona'da proleter bilincin olduğunu" söylemişti. Gijón'da, Rentería'da tek başına ağır iş sürtüşmelerine neden olan ve iş koşullarına rahatça uyum sağlayan arkadaşlarını "koyunlukla" suçlayan bu Leónlu gözü kara delikanlı, sonunda Buenacasa'nın tavsiyesine uyarak Barcelona'ya gitti.

Manuel Buenacasa/Crónica

İkinci Not

İspanyol anarşizminin kökenine ilişkin

1868 yılının bir ekim günü, Giuseppe Fanelli adlı bir İtalyan Madrid'e geldi. İri yapılı, parlak gözlü, gür siyah sakallı; mesleği mühendislik; kırklarında gösteren bu adam oldukça neşeli ve azimli görünmekteydi. Madrid'e gelir gelmez, not defterinde yazılı bir adresi aramaya koyuldu. Bu adres, küçük bir işçi grubuyla buluşacağı bir kafeye aitti. Bunların çoğu, İspanya'nın başkentinde pek göze çarpmayan bazı basımevlerinde dizgicilik yapan insanlardı.

"Metalik bir sesi vardı sanki; ve bu sesin ifade tarzı söylemek istediklerine tamı tamına uyuyordu. Zalimlerden ve sömürenlerden söz ettiğinde ses tonuna egemen olan öfke ve tehdit, sözü ezilenlerin acılarına getirdiğinde yerini hüznün, acının ve yüreklendirmenin tonuna bırakıyordu. Ama işin tuhafı, bu adam İspanyolca bilmiyordu; ya

Fransızca konuşuyordu -aramızdan birkaçının çat pat bir şeyler bildiği bir dildir bu- ya da İtalyanca ve biz de İtalyanca ile dilimiz arasındaki benzerlikleri elden geldiğince yakalamaya çalışıp onu anlamaya gayret ediyorduk. Tüm bunlara rağmen düşüncelerine öylesine aklımız yatmıştı ki konuşmasının sonunda içimizi sınırsız bir coşku sarmıştı. Bu İtalyanın gelişinden bugüne aradan tam otuz iki yıl geçmiş olmasına karşın, İspanya'nın ilk anarşistlerinden Anzelmo Lorenzo, bu "havari" Fanelli'nin sözlerini olduğu gibi aktarabiliyor ve o, "Cosa orribile! Spaventosc!"* *diye bağırdığında, sırtının ürperdiğini hatırlıyordu.*

"Böyle üç dört akşam, Fanelli bize propaganda konuşmaları yaptı. Gezintilerde, kafelerde bizlerle konuştu, bize Enternasyonal'in tüzüğünü dağıttı, demokratik sosyalist ittifakın programını ve 'Çan' adlı derginin, içinde Bakunin'in yazıları ve konuşmaları bulunan sayılarını verdi. Gitmeden önce toplu bir hatıra fotoğrafı çektirmek için rica etti. Ve fotoğrafta tam ortamızda durdu"

Fanelli'yi dinleyenlerden hiçbirinin, "Enternasyonal İşçiler Birliği"nden haberi yoktu; Fanelli bu birliğin gözlemcisi olarak İspanya'ya gelmişti. Fanelli, Bakunin taraftarıydı ve I. Enternasyonal'in "anti otoriter" kanadını temsil ediyordu. İspanya'ya getirdiği mesaj, anarşizm mesajıydı.

Bu devrimci öğretinin başarısı, anlık ve gösterişliydi. Öğreti, İspanya'nın batı ve güneyinde, tarım ve sanayi işçileri arasında bir bozkır yangını gibi yayıldı. 1870'teki ilk kongrede bile İspanyol işçi hareketi Bakunin'den yana, Marx'a karşı tavır aldı. İki sene kadar sonra Córdoba'daki toplantı sırasında anarşist federasyonun tam kırk beş bin aktif üyesi vardı. Tüm Endülüs'e yayılan 1873 köylü ayaklanmaları, tam anlamıyla anarşistlerin yönetimindeydi. İspanya, Bakunin'in teorilerinin maddi bir güce dönüşebildiği tek ülkedir dünyada. Anarşistler, 1936'ya kadar İspanya işçi hareketinde yönlendirici rollerini korudular. Yalnız sayı bakımından çoğunlukta olmakla kalmıyorlar, aynı zamanda, en militan fraksiyonu da oluşturuyorlardı.

Bu tarihsel bakımdan tek ve örneksiz olan durum, birtakım açıklama denemelerini gündeme getirmiştir. Bu denemelerden hiçbiri kendi başlarına öngördükleri açıklama girişiminin üstesinden gelememektedirler. Ve bu örneksiz durumu politik ekonominin yasalarından tutarlı bir biçimde türetmeyi de kimse başaramamıştır.

---

* Korkunç bir olay! Felaket! (ç.n.)

Gene de İspanyol anarşizminin gelişmesine neden olan koşulları sıralamak mümkündür. Söz konusu koşulların, salt ekonomiye dayalı bir açıklama girişimine bugüne kadar direnmiş olan bir gelişmeyi (açıklamaya yetmese bile) gene de anlaşılır kılacağını düşünüyoruz.

Bazı yerel istisnalar bir yana bırakılırsa, İspanya, I. Dünya Savaşı'na kadar tam anlamıyla bir tarım ülkesiydi. Ülkedeki sınıf çelişkileri öyle keskin ve açıktı ki, birbirinden bıçakla ayrılmış iki ulustan söz edilebilirdi. Devlet aygıtına egemen olan, ordu ve kilise ile sıkı ilişkiler içindeki siyasi sınıf, esas itibarıyla büyük toprak sahiplerinden oluşuyordu. Bu sınıf tamamen asalak, bozulmuş ve yiyiciydi; batı Avrupa'nın diğer ülkelerinde burjuvaziye geçici olarak düşmüş olan ilerici rolü üstlenme yeteneğinden yoksundu. Bu sınıfın asalak varlığı rantiye gelirlerini yemekten ibaretti. Kapitalist yayılma yoluyla üretici güçlerin gelişmesinin sağlanması onu zerre kadar ilgilendirmiyordu. Dolayısıyla, küçük burjuva sınıfı da güdük kaldı. Küçük tacirleri ve yoksul zanaatkârları bir yana bırakacak olursak, bu küçük burjuva sınıfı Marx'ın dediği gibi, "devleti temsil eden boktan herifin" yaltakçılarından; yani, tamamen işlevsiz olmadığını varsaysak bile, idari amaçlardan çok baskıcı amaçlara hizmet eden düşük ücretli; hantallaşmış bir bürokrasiden oluşmaktaydı.

Gerçek İspanya, çalışan halkın büyük çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Ve 20. yüzyılın başlangıç yıllarına kadar İspanya'daki önemli sınıf mücadeleleri, işte bu topraklarda gelişti. Sınıf mücadelesinin seyri, tarımsal yapı ile sımsıkı bir bağlam içindedir. Kuzey eyaletlerinde olduğu gibi, ortaçağa özgü mülkiyet ve üretim tarzlarının ayakta kalabildiği, küçük ve orta çaptaki köylülerin orman ve mera gibi kolektif-mülk arazilerini ellerinde tuttukları ve toprağın yeterince verimli ve sulanabilir olduğu yerlerde, ilkçağın özelliklerini koruyan toplum biçimleri, kendilerini para-ekonomisinin hemen hemen dışında, gurur duydukları bir yalıtılmışlık içinde koruyagelmişlerdir.

Diğer bölgelerde ise, özellikle doğu sahillerinde ve Endülüs'te 1836'dan itibaren şiddet kullanmak suretiyle kendini güçlendiren yeni zengin, toprak sahibi burjuvazi ortaya çıktı. İspanya'da liberalizm sözcüğü, eski ortak köy arazisinin parsellenip parçalanması ve bunların "serbest" satılması, köylünün mallarına el koyma ve latifundia ekonomisinin kurulması anlamına geliyordu. 1843 yılında parlamenter rejimin uygulamaya konulması, tabii ki şehirde oturan, latifundialarına uzaktaki sömürgeler gözüyle bakan ve bunları ya yöneticiler ya da kiracılar aracılığıyla işleten yeni toprak sahiplerinin

politik egemenliğini kesinleştirir.

Böylelikle İspanya'da dev bir toprak proletaryası ortaya çıkmıştır. İç savaş başlangıcına kadar Endülüs nüfusunun dörtte üçünü braceros denen kendi işgüçlerini yok pahasına açıkartırma yoluyla satan yevmiyeciler oluşturmuştur. Ürün alma zamanlarında, çalışma süresi ortalama 12 saattir. Yılın yarısında tam bir işsizlik hüküm sürer. Kök salmış yoksulluk, yetersiz beslenme ve köyden kente göç, bu durumun getirdiği sonuçlardır. Devlet gücü köylerde işgal gücü olarak ortaya çıkar. Toprak sahiplerinden oluşan yeni siyasi sınıf, hükümet işlerini ele geçirdikten bir yıl sonra kendi çıkarları adına Guardia Civil adıyla tanınan bir işgal ordusu kurdurtur. Bu bir nevi yerleşik jandarmadır, sözde kırsal alanda meşru müdafaanın en ilkel biçimi olan çeteciliği yok etmek, gerçekte ise bu yeni mücadele yollarına el atan kırsal kesim proletaryasını tasfiye etmek amacına yöneliktir. Guardia Civil, özenle seçilmiş, kendi memleketlerinden oldukça uzakta görevlendirilen kişilerden oluşmuştur. Bu birliğin, yerli halktan insanlarla evlenmesi ya da ilişki kurması kesinlikle yasaktır. Jandarmalar, kışlalarından asla silahsız ve yalnız ayrılmazlar; bunlara kırsal bölgelerde hâlâ "La pareja" denir, çünkü bunlar çifter çifter devriye gezerler. Endülüs köylerindeki bu açık sınıfsal nefret kendini otuzlu yıllara kadar sürekli küçük kırsal savaşlarda; ikide birde kendiliğinden ani köylü ayaklanmaları düzeyine tırmanan ilkel kırsal gerillacılıkta dışa vurmuştur. Bu ayaklanmalar, doğal ve şiddetli bir kitlesel gücü açığa çıkarmış, ölümü eşi görülmemiş biçimde hiçe sayan çatışmalarla sonuçlanmıştır. Bu çatışmaların akışı genelde ortak özellikler gösteriyordu. Köylüler Guardia Civil'i bozguna uğrattılar, papazları ve memurları rehin aldılar, kiliseleri ateşe verdiler, tapu kayıtlarını ve ortaklık sözleşmelerini yaktılar, parayı kaldırdılar, devletle olan bağlarını tamamen kestiler, özgür komünler kurup toprağı beraber işlemeye karar verdiler. Birçoğu okuma yazma bilmeyen bu köylülerin, bilmeden Bakunin'in öğretisini tam olarak uyguladıklarını görmek ne kadar şaşırtıcıdır! Ayaklanmalar yöresel ve belli bir koordinasyona bağlı olmadan yürütüldüğünden, kalıcı olamıyor ve hükümet güçleri tarafından kanlı bir biçimde bastırılıncaya kadar, ancak birkaç gün sürüyordu.*

İşte burada, Endülüs köylerinde İspanyol anarşizmi ilk köklerini salmaya başladı. Anarşizm, köy proletaryasının kendiliğinden gelişen bu eylemlerine bir anda ideolojik bir zemin ve sağlam bir örgütsel

* La pareja: Çifti oluşturan kişilerden her biri. (ç.n.)

yapı sağlayıp köylerde hemen gerçekleşecek bütünsel bir devrimin naif, ama sarsılmaz beklentisini körükledi.

Yüzyıl başında İspanya'nın güneyinde her yerde (anarşist) "düşüncenin havarileri"ne rastlamak mümkündü. Bunlar, kimi zaman yayan, meteliksiz, kâh eşek üstünde kâh üstü örtülü arabalarla ülkeyi baştan sona gezerlerdi. İşçiler, bu insanları evlerinde misafir eder, onlara yiyecek içecek verirlerdi. (İspanya'da anarşist hareket, hiçbir zaman dışarıdan ne bir destek görmüş ne de finanse edilmiştir. Bu başından beri böyleydi ve şimdi de böyledir.) Böylece, İspanya'da kitlesel bir öğrenme süreci oluşmuştur. Hemen hemen her yerde okuyan ırgat ve köylülere rastlanırdı. Okuma yazma bilmeyenler içinde, hareketin gazete ve broşürlerindeki tüm yazılarını ezbere öğrenenler çoktu. Her köyün en azından bir "ermiş bilgesi", bir "bilinçli işçi"si bulunurdu; bunlar ne sigara ne içki içer ne de kumar oynarlardı. Kendilerine ateist derler; kadınlarıyla evlenmezler, ama onlara sadık kalırlar; çocuklarını kilisede vaftiz ettirmezler; çok okurlar ve bildiklerini yaymaya çalışırlardı.

Güney ve Batı İspanya'nın yoksul ve çorak bölgelerine karşı bir ekonomik zıtlık oluşturan Katalonya, eskiden beri ülkenin en zengin ve sanayi bakımından en gelişmiş bölgesidir. İhracatın, gemiciliğin, bankacılık ve tekstil sanayiinin merkezi metropol Barcelona, daha yüzyıl başında İberya yarımadasında kapitalizmin köprübaşı olmuştu. Katalonya'da kişi başına düşen vergi geliri, İspanya ortalamasının iki katıydı. Ülkenin bu kısmı, Bask Ülkesi dışında, işlevsel yetenekli işverenler-burjuvazisini yaratabilmiş tek bölgedir; Katalonya bankerleri ve sanayicileri, toprak sahipleri gibi sırf israfçılığı değil, aksine sermaye birikimini göz önünde bulunduruyordu. 1870-1936 yılları arasında, Barcelona ve çevresinde son derece merkezileşmiş büyük bir sanayi proletaryası oluştu.

Ama benzeri koşullardaki diğer Avrupa ülkelerinin aksine Katalonya işçileri, sosyal demokratların ve reformist sendikaların yerine burada ikinci tabanını, kentsel tabanı bulan anarşizme yöneldiler. Daha 1918'de, Katalonya işçilerinin % 80'i anarşist örgütlenmeye girmişti. Bunu açıklamak, köyde başarıya ulaşan Bakuninistlerin durumunu açıklamaktan daha zordur. Bu konuda, ilk ipuçlarını sosyoloji verebilir. Barcelona sanayi bölgesindeki işçilerin sadece çok az bir bölümü yerli halktan oluşur; çalışanların yarısı verimsiz Marcia ve Almeria bölgesinden, yani güneyden göç etmiştir; bu iç göç, kırsal alandaki yapısal işsizlikten dolayı bugüne kadar süregelmiştir.

İkinci bir motif ise İspanya tarihinde çok önemli bir yer tutan merkezkaç kuvvetleridir. Güçlü bir yöresel ruh ve zihniyet, şiddetli bir bağımsızlık ve özerklik isteği, Madrid'deki merkezi hükümetin egemenlik taleplerine karşı inatçı bir direniş, İspanyol eyaletlerinin önemli bir niteliğidir. Ama bu olgu, kimi bakımlardan apayrı bir ulus sayılabilecek olan ve daha 17. yüzyılda İspanyol monarşisine karşı bir bağımsızlık savaşı başlatan Katalonya'da olduğu kadar hiçbir yerde geçerli olmamıştır. Ekonomik açıdan istisnai olan gelişme, öncelikle bu eğilimleri özellikle güçlendirmiştir. Katalonya milliyetçiliğinin çift yüzü vardır: Sağ kanadı yerli burjuvazinin çıkarlarını temsil ederek sınıf savaşını mistikleştirmek için özerklik sorununu kullanmış, ama kitlelerin üzerinde Katalonya sorunu tamamen devrimci bir uğrak etkisi yapmıştır. Özyönetimlere olan talep, merkezi devlet gücüne duyulan nefret, iktidarın merkezi yapısının köklü bir biçimde dağıtılması için direnme, anarşizmde ifadelerini yeniden bulan motiflerdi.

Anarşistler kendilerini hiçbir zaman ve hiçbir yerde siyasi bir parti olarak görmediler; parlamento seçimlerine katılmamak, hükümet görevi yüklenmemek onların temel ilkelerindendir; istedikleri, devleti ele geçirmek değil, onu ortadan kaldırmaktır. Kendi örgütsel bir araya gelişlerinde bile, örgütün başındaki gücün, merkezi bir güç olarak tepede yoğunlaşmasına şiddetle karşı çıkarlar. Federasyonlarını taban belirler; her yerel birim büyük ölçüde kendi özerkliğine sahiptir; tabana, en azından kuramsal olarak yönetimin aldığı kararlara uyması için baskı yapılmaz. Tabii ki bu ilkelerin pratikte gerçekleşmesi somut koşullara bağlıdır. Anarşist sendika birliği CNT'nin (Confederación Nacional del Trabajo) kurulmasıyla, İspanya'da anarşizm nihayet 1910'da kendi örgütlenme biçimini bulmuş oldu.

CNT, dünyanın tek devrimci sendikasıydı. Sendika kendini, asla işverenlerle toplusözleşmelere katılan, işçilerin maddi gelirlerini düzeltmek için çaba gösteren "sosyal taraf" olarak görmemiştir; programları ve pratikleri, ücretli işçilerin sermayeye karşı verdikleri açık ve sürekli mücadeleyi nihai zafere kadar sürdürmekti. Sendikanın yapısı ve taktikleri de bu stratejiye göre düzenlenmişti.

Sendika, asla aidat ödeyenlerin bir birliği olmamıştı. Ve hiçbir parasal birikimi de yoktu. Kentlerde üyelik aidatı çok azdı, köylerde ise üye olmak, belli bir aidata bağlı değildi. Daha 1936'da bir milyonun üzerinde örgütlü üyesi olan CNT'de, para karşılığı çalışan yalnız bir sendika görevlisi vardı! Bürokratik bir aygıt yoktu. Yönetim kadroları,

fabrikadaki işlerinden kazandıklarıyla ya da hizmet verdikleri tabandan yapılan yardımlarla yaşarlardı. Bu önemsiz bir ayrıntı değildir; aksine, CNT'nin içinde bürokratlaşmanın geleneksel, kaçınılmaz bozulma ve yozlaşma özelliklerini taşıyan, kitlelerden yalıtılmış "işçi önderlerinin" hiçbir zaman ortaya çıkmamış olmasının başlıca nedenidir. Tabandan gelen, biçimsel, statülerle sağlanmış bir denetim söz konusu değildi. Bu denetim, tabanın güvenine doğrudan muhtaç olan militanların sosyal ilişkilerinde, yaşama tarzlarında kendiliğinden oluşmuştu.

CNT'nin köyde ve kentteki esas silahı, grev ve gerillaydı. İşi bırakmaktan isyana kadar uzanan eylemler anarşistler için sadece bir adımdı. İş mücadeleleri, her zaman işletmelerin burnunun dibinde sürmüştür. "Sosyal mülkiyet varlığı"nın genişletilmesini ve güvence altına alınmasını hedefleyen salt ücret mücadelesini, bu sendika hareketi reddediyordu. "Sosyal güvence" ve sigorta istemeyen bu sendika, ilke olarak ücret sözleşmeleri imzalamıyordu. İşçiler için elde ettikleri sayısız hakları ve iyileştirmeleri yalnız fiilen benimsiyordu. Hangi tarzda olursa olsun, uzlaşma görüşmelerine ve barış sorumluluklarına yanaşmıyordu CNT. Bir grev bütçesi bile yoktu. Bu da grevlerinin kısa sürede bitmesine neden oluyordu ama o oranda da şiddetle sonuçlandırılıyordu bu mücadeleler. Araçları devrimciydi: Kendini savunmadan sabotaja, kamulaştırmadan silahlı ayaklanmaya kadar uzanıyordu.

Böylece, anarşist hareket için, legal ve illegal çalışma arasındaki ilişki sorunu ortaya çıkıyordu. Bu, İspanya'da var olan koşullar altında bir ahlak sorunu değildi; çünkü egemen sınıf İberya Yarımadası'nda, demokratik hukuk devletinin burjuva yüzünü korumak için bile hiçbir çaba göstermemişti. Onlarca yıl yapılan parlamento seçimleri tam bir maskaralıktı; bu seçimler köylerdeki "büyük reis sistemi" aracılığıyla oy satın alma ve şantajla, utanmaz sahtekârlıklarla gerçekleştirilebiliyordu. Liberal devlet teorisi anlamında güçler dağılımı İspanya'da hiç olmadı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, sosyal hukuk yoktu; bundan sonra çıkan yasalar da etkisiz kaldı. İşçi sınıfı, gerek işverenler tarafından, gerekse devlet tarafından yapılan açık haksızlık ve baskıyı her zaman üstünde duymuştur. Böylece işçi sınıfı için şiddet sorusu, daha sorulmadan yanıtlanmış oluyordu.

Şüphesiz CNT tüm yasakları dikkate almaksızın görünmeden çalışacak bir kitle örgütü değildi. İllegal çalışmaları daha önceleri Solidarios denilen gizli kadrolar üstlenmişti. Kendini savunma, silah ve

para sağlama, tutukluların kurtarılması, casusluk ve terörist eylemleri gerçekleştirme bu çalışmalardandı. 1927'de İberya Anarşist Federasyonu'nun (Federacion Anarquista Iberia, FAI) kurulmasıyla işbölümü biçim kazandı. Bu örgüt, esas olarak komplocu çalışıyordu. Üye sayısı ve iç ilişkileri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır, ama İspanyol işçileri arasındaki prestiji olağanüstü denilecek kadar yüksekti. FAI'ye kayıtlı olan, aynı zamanda CNT'ye de üye sayılıyordu. FAI, anarşist sendikaların sert çekirdeğini oluşturuyordu bir anlamda; aynı zamanda oportünist kaymalara ve reformizm düşüncesine düşme tehlikesine karşı sağlam bir garanti gibiydi. Bu örgütsel yapı içinde, Bakunin'in büyük ve kendiliğinden gelişen kitle eylemine dayalı modeli yeniden ortaya çıkmıştı; kadrolarında da meslekten devrimcilerden meydana gelen sağlam ve gizli bir grup işbaşındaydı.

FAI hakkında her zaman birçok şey uydurulmuştur. Gizli bir örgütün itibarı çevresinde değişik söylentilerin dolaşması kaçınılmazdır. Burjuvazinin yıldırma propagandası, açık seçik cahilliğinden dolayı burada bir kenara bırakılabilir. (1936'da hâlâ büyük toprak sahiplerinin sözcüleri, FAI'nin "Moskova güdümlü" bir örgüt olduğunu ileri sürmekteydiler.) Buna karşılık böyle komplocu örgütlerin kökenden ve yapıdan kaynaklanan ikilemler taşıdıkları iddiaları üzerinde durmaya değer. Anarşistlerin düşmanları, FAI içinde, özellikle Barcelona'da "suça eğilimli öğelerin" ağır bastığını söylemişlerdir. Ancak siyasi değerlendirmeler, sadece ceza yasalarını göstererek yapılan suçlamalarla yetinemez. İspanyol işçi sınıfı, Alman ya da İngiliz işçi sınıfı gibi, özel mülkiyete hiçbir zaman saygılı olmadı. Bu hareket, silahlı baskı gördüğünden, silahlı mücadeleyi kendini korumak için oldum olası normal bir araç olarak değerlendirmiştir. İllegal grupların siyasi yönden çıfte karakterli yapısı olmasının başka nedenleri vardır. Birincisi, Barcelona'da hep önemli bir rol oynayan sosyal faktördür: Lümpen proletarya. Köyden kente göç, işsizlik ve liman şehrinin özelliğinden gelen genel uluslararası altkültürün varlığı bu proletaryanın gelişmesine neden olmuştur Katalonya sanayi işçileri sözü edilen katmanlara mesafeli davranmamıştır. İşçiler, birbirlerine karşı birçok sebepten ötürü dayanışma duyguları içindeydiler. Bu konuda da, kendi bilinçlerinde tavana karşı olduğu kadar tabana karşı da katı bir şekilde sınır koyan Avrupalı işçilerden ayrılmaktaydılar.

Elbette polis, sanayi işçileri ile alt proletarya arasındaki gizli sınıf çelişkilerini siyasi açıdan kullanmayı denemiş, özellikle yüzyılın baş-

langıcında, anarşist hareketi muhbirler ve provokatörlerle yıpratmada başarılı olmuştur. Bu oyun, sosyal devrimcilerin ve Rusya'da Bolşeviklerin tarihinden tanıdığımız bir ayrımdır. Okrana gibi İspanyol polisi de devrimci grupları fiilen desteklemiştir. 1908-1909 arasında Katalonyalı işverenlerin villalarının ya da fabrikalarının önlerinde patlayan iki bin bombanın büyük bölümü Madrid'deki merkezi hükümetin emriyle, Katalonya'nın bağımsızlık çabalarını bastırma çalışmaları yapan polisin işidir. Ama Rusya'da olduğu gibi İspanya'da da gizli polisin oyunlarını bir hayli abarttığı görülmüştür. Böylece polisin provokasyonları, anarşistleri siyasi olarak zayıflatmak yerine, CNT'nin ve FAI'nin büyümesine yaramıştır.

Anarşist örgütlenme biçiminin avantajları ile dezavantajlarını karşılaştırmak oldukça zordur. Tabana olan yakınlıkları; devrimci hırsları ve militanca dayanışmaları eşi örneği bulunamayacak türdendi; ama bu avantajlar, etkili olabilme, koordinasyon ve merkezi planlama konularında oldukça nazik bir boşluk pahasına elde edilmiştir. Böylece iç savaşın başlamasına kadar baş gösteren, kendiliğinden ayaklanma denemeleri ve isyanlar hep yenilgiye uğramıştır. Daha Engels'in 1873'te dediği gibi: "Bir devrimin bu şekilde yapılamayacağını gösteren örneklerdir bunlar."

Baskıya bir an önce son vermek için, bu gibi ilkel ve şiddete dayalı girişimlerin yüzyıl boyunca büyük bir inatla bıkıp usanılmadan yinelenişi konusunda burjuva ve Marksist tarihçiler de belli bir açıklamayı ortaya atıp durmaktadırlar. Bu açıklamaya göre, İspanyol anarşizmi, aslında dinsel bir fenomendir. Anarşistler, devrim gününü kıyamet günü gibi beklemekte ve bu kıyamet gününden hemen sonra bin senelik çağın, yani tanrısal adaletin bin senelik devletinin başlayacağına inanmaktadırlar. Bu varsayıma göre, Mesih özellikler de kendini İspanyol anarşistlerinin fedakârlığı ve fanatizminde dışa vurur. Özellikle köylerde, hareketin âdeta dinsel tasarımlar ve beklentilerden beslendiği aslında tartışma götürmez bir olgudur. Ama bu hareketi dinsel biçimlere indirgeme yöntemi diğer laikleştirme tezleri gibi eksik bir bakıştır. Bu tutum, tıpkı "tinsel-tarih" anlayışının yaptığı gibi mücadelenin siyasi içeriğini görmezlikten gelmektedir. Oysa İspanyol işçileri, dinin vaatlerini bilinçli ve cesur bir şekilde ayakları üstüne oturtmuşlardır. Hiç olmazsa materyalist tarihçilerin bunu değiştirmemeleri gerekir.

Gerçekten dikkate almaya değer bir tez ise, Gerald Brenan ve Franz Borkenau tarafından ileri sürülmüştür. Bu teze göre, İspanyol

anarşizmi kapitalist gelişmeye karşı çok derin bir direnç ifade etmektedir; Avrupa sanayi ülkelerinin anladığı anlamdaki maddi ilerlemeye ve böylece, tarihsel gelişimin Marksist şemasına karşı yönde bir dirençtir bu. Marksist şemada, burjuvazi geçici bir devrimci güç, üretici güçlerin kapitalist gelişmesi ise zorunlu bir aşama, disiplinleşme ve sermaye birikimi endüstrileşmenin kaçınılmaz zorunlulukları olarak görülürken, İspanya'nın anarşist köylü ve işçileri bu "ilerleme"ye temelden şiddetle karşı gelirler. Onlar Alman, İngiliz ve Fransız proletaryasının başarılarına asla hayran değillerdir. Aynı yoldan gitmeye karşı gelirler; kapitalist gelişmenin amaç-mantığını ve meta fetişizmini benimseyemezler; kendilerine insanlık dışı gelen bu sisteme, birlikte getirdiği her türlü yabancılaşmaya umutsuzca direnmektir yaptıkları. Onlar Batı Avrupalı yoldaşlarının nicedir beceremediği bir kinle nefret ederler kapitalizmden.

Sanıyorum ki bu açıklamada birçok gerçek yan var. Bu tez, Marx'ın ve Engels'in beklentilerine karşın, sosyal devrimin "en gelişmiş" ülkeler olan Almanya'da, İngiltere'de ve Amerika'da değil de tam tersine, kapitalizme yabancı olan ve kapitalizmi dışsal bir olgu olarak yaşayan toplumlarda zafere ulaşmış olması gerçeğine dayandırılabilir. Şüphesiz bu, İspanya konusunda, anarşistlerin "geçmişin kalıntıları" oldukları sonucuna götürmez bizi. Onların hareketine tarihin karanlıklarında kalmış diyen kimse, burada geçerliliğini tartıştığımız o belli tarih şemasına takılı kalmış demektir. İspanyol devrimcileri makine kırıcıları olmadılar hiçbir zaman. İstemleri geçmişe değil, geleceğe yönelikti; kapitalizmin onlara hazırladığından farklı bir geleceğe. Zaferlerinin kısa günlerinde fabrikalarını kapatmadılar, onları kendi ihtiyaçlarının hizmetine sundular, yönetimi kendi ellerine aldılar.

İkinci Bölüm

Los Solidarios

Pistoleros terörizmi

Durruti'ye Barcelona'ya gitmesini öğütleyen, CNT'nin o zamanki San Sebastián Ulusal Komite Başkanı yoldaş Buenacasa idi. Bu, baskının en korkunç biçimde uygulandığı 1920 yılına rastlar. Vali Martínez Anido ve Emniyet Müdürü Arleguí, Katalonya'da anarşistlere karşı aralıksız bir terör kampanyası örgütlemişlerdi; herhangi bir yönteme gerektiğinde başvurmaktan kaçınmıyorlardı. Bölgenin patronlarıyla işbirliği yapıp zor kullanarak Sindikatos Libres dedikleri sarı sendikayı kurmaya çalıştılar. Doğal olarak bu sendikaya hiçbir işçi kendi rızasıyla üye olmak istemiyordu. İşte bu yüzden patronlar, devlet makamlarının yardımıyla, Pistoleros denilen kendi silahlı çetelerini kurdular. Bu katil çeteleri Barcelonalı, siyasi bakımdan aktif işçileri tasfiye etmekle görevliydi.

Durruti, o zamanlar, Francisco Ascaso, Gregorio Jover ve García Oliver ile ancak ölümün koparacağı dostluk bağları kurmuştu. Bunlar, bir mücadele ekibi kurmuş, silahlarıyla, işçi katillerinin saldırılarını önlüyorlardı. İspanyol işçi sınıfı, bu ekibi, en iyi koruyucusu olarak görüyordu. Eylemleriyle propaganda yapıyor ve her gün hayatlarını tehlikeye atıyorlardı. Halk onları seviyordu, çünkü onlar halkı politik oyunlarla aldatmayı hedeflememişlerdi.

Dönemin başbakanı Dato adında bir adamdı. Dato, Barcelona'da başlatılan baskı kampanyasının asıl sorumlu kişisi olarak görülüyordu. Anarşistler suikast yaparak onu öldürme kararı aldılar. Ve amaçlarını gerçekleştirdiler.

Daha sonra dikkatlerini Zaragoza'da görev yapan Kardinal Soldevila'ya çevirdiler. Kardinal, Ascaso ve Durruti'nin kurşunlarıyla can verdi. Aziz Kardinal, birçok otel ve kumarhane işletmek üzere kurduğu anonim şirketinin geliriyle, sarı sendika "Sindikatos Libres"yi ve onun Barcelona'daki katil çetelerini finanse ediyordu.

Heinz Rüdiger/Alejandro Gilabert

Durruti'yi 1922 yılında Barcelona'da tanıdım. O sıralarda bile CNT koskoca bir sendika örgütüydü. Hem işçiler arasında mutlak çoğunluğa sahip olan sendikaydı hem de tüm işletmeleri fiilen denetim altında tutuyordu.

Biz de o sıralar daha sonra çok ünlenen ve adı kötüye çıkan Los Solidarios grubunu kurduk; aşağı yukarı on iki kişiydik: Durruti, García Oliver, Francisco Ascaso, Gregorio Jover, Garcia Vivancos, Antonio Ortiz. Başlangıçta topu topu bir düzine insandık.

Beyaz teröre direnmek için böyle ekiplere ihtiyacımız vardı. Patronlar, o sıralar devlet makamlarının rızasıyla, paralı çeteler kurdurmuşlardı. Bunlar yüklü paralar alan, iyi silahlanmış vurucu timlerdi. Kendimizi korumak zorundaydık. Grubumuzu kurduğumuzda, sadece Barcelona'da beyaz teröre kurban olmuş üç yüzün üstünde anarşist sendikacı vardı. Üç yüzün üstünde ölü!

O zamanlar saldırıya dönük atak devrimci eylemleri düşünemezdik. Zaman kendimizi koruma zamanıydı. FAI, henüz yoktu, daha sonraları kuruldu. Bunun için yerel bir örgütlenmeye gitmiştik; birbirini evlerden, fabrikalardan tanıyan insanlardı bunlar. Hayatta kalabilmemiz için silahlanmamız şarttı; paraya ihtiyacımız vardı.

Ricardo Sanz

Los Solidarios Grubunun Üyeleri (1923-1926)

Aragónlu Francisco Ascaso, garson, doğumu 1901.
Ramona Berni, dokumacı, kadın.
Eusebio Brau, demir dökümcü, 1923'te polisler tarafından öldürüldü.
Kastalyalı Manuel Campos, doğramacı.
Buenaventura Durruti, Leónlu tesviyeci, montajcı, doğumu 1896.
Asturyalı Aurelio Fernández, makinist, doğumu 1897.
Katalonyalı Juan García Oliver, garson, doğumu 1901.
Murcia'dan Miguel García Vivancos, tersane işçisi, duvarcı, şoför, doğumu 1895.
Gregorio Jover, marangoz.
Julia López Mainar, kadın, aşçı.
Alfonso Miguel, sedefçi.
Pepita Not, kadın, aşçı.
Antonio Ortiz, marangoz.
Valencialı Ricardo Sanz, tekstil işçisi, doğumu 1898.
Navarralı Gregorio Soberbiela ya da Suberviela, makinist.
María Luisa Tejedor, modacı, kadın.
Aragónlu Manuel Torres Escartín, fırıncı, doğumu 1901.
Antonio "El Toto", yevmiyeci.

Ricardo Sanz 2/ César Lorenzo

Ascaso

Ascaso kardeşlere ilkin Zaragoza'da rastladım. 1919 yılıydı. O zamanlar Rus devrimi henüz otoriter bir temele oturmamışlı ve tüm dünyada olduğu gibi İspanya'da da emekçi kitleler üzerinde benzersiz bir altüst edici etki yapıyordu.

Ascaso kardeşler, o zamanlar *Voluntad* grubuna dahildiler ve bu grup, kendi adında iyi bir gazete de çıkarıyordu.

O ara Zaragoza Carmen kışlasında askerler, beklenmedik bir şekilde ayaklandılar. Bir gece birkaç asker, anarşistlere durumu bildirmeden nöbetçi muhafızları etkisiz hale getirmiş, bir subayla bir çavuşu öldürmüş ve "Yaşasın Sovyetler! Yaşasın sosyal devrim!" sloganlarıyla tüm kışlayı ele geçirmişlerdi. Sonra, kente inmiş, telefon

santralını, postane ve telgraf dairelerini ve gazetelerin haber merkezlerini işgal etmişlerdi. Coşkuları çocuksu ve plansız olduğundan, sabahın dördünde ne yapacaklarını bilmediklerinden sonunda kışlalarına geri dönmüş ve mevzilenmişlerdi. Guardia Civil yaklaşığında kısa bir çatışmadan sonra teslim olmak zorunda kalmışlardı.

Polis isyancılardan, kışkırtıcıların ve elebaşlarının kim olduğu hakkında ipuçları almayı denemiş, ancak böyle kimseler söz konusu olmadığı için çabası boşa gitmişti. Askeri mahkeme, isyancıların tümünü birden kurşuna dizmek ya da hiçbirine dokunmamak konusunda kararsızdı. Ama böyle durumlarda bir korkak her zaman bulunur, bu sefer de matbaayı işgal eden yedi askeri polise ihbar eden, yerel *Herald de Aragón* gazetesinin yazı işleri müdürüydü. Ve isyancılar hemen ardından divanı harp kararıyla kurşuna dizildiler. Anarşistlere ve sendikacılara sürekli saldıran bu dalkavuk herife duyulan nefret yoldaşlarımızdan birinin eline bir silah sıkıştırdı, o da onu kurşunlarıyla delik deşik etti. Bu olaydan ötürü, Ascaso kardeşlere karşı dava açıldı. Yaşlı olan Joaquín, kaçmayı başardı, genç olanı, garson Francisco ise tutuklandı. Çalıştığı otelin sahibi, garsonlar ve otel konukları, ağız birliğiyle Ascaso'nun olay sırasında serviste olduğunu söylediler. Eğer Zaragoza halkı direnmemiş olsaydı ve cezanın açıklandığı günde genel grev çağrısında bulunmasaydı, her şeye rağmen Ascaso, savcının talebi üzerine ölüme mahkûm edilebilirdi. Jüri bu koşullarda, beraat kararı vermek zorunda kaldı. On sekiz yaşındaki Ascaso, cezaevi kapısının önüne gülerek çıktığında onu karşılayan kalabalık: "Yaşasın anarşi!" diye bağırıyordu ve biz hapishanedekiler, bu parolaya aynen katılıyorduk.

Zaragoza'da bir türlü iş bulamadığından ve polis tarafından sürekli tutuklandığından Ascaso Barcelona'ya gitti. Yıl 1922 idi. Orada gıda maddeleri sendikasının organizatörlerinden biri oldu. Aynı zamanda anarşistlerin bağlantı komisyonunda da görev yapıyordu.

Günün birinde bana, La Coruña'ya gitmek ve orada garson olarak gemilerde çalışmak istediğini söylemişti. Şansının olduğunu, çünkü ticaret filosunda iş bulma imkânının anarşist sendikanın elinde bulunduğunu söylüyordu. Daha kente gelir gelmez tutuklandı, polisin tutuklama bahanesi de rastlantı sonucu aynı günde La Coruña'da bulunan Martínez Anido'ya suikast düzenleyeceği kuşkusuydu. Ascaso, delil yetersizliğinden yeniden serbest bırakıldı. Zaragoza'ya, ailesinin yaşadığı yere geri döndü. Ama orada polis ona yeni bir tuzak hazırlıyordu. İşçilere ve "yıkıcılara" karşı birçok cinayetin ha-

zırlayıcısı Kardinal Soldevila, bir rahibe manastırına yaptığı ziyaretten eve dönerken esrarengiz kişiler tarafından öldürülmüştü. Bu olay, sendikacı ve anarşistlerin kitleler halinde tutuklanmasına neden oldu. Ascaso, bu aramalarda tutuklandı. Polis onu önce serbest bırakmak zorunda kaldı, çünkü bir gardiyan ve tutuklular, suikastın işlendiği saatlerde onun hapishane ziyaretinde olduğunu söylemişlerdi. Ama resmi makamlar araştırmalarında herhangi bir sonuç elde edemeyince, bir günah keçisine gereksinme duydular, böylece Ascaso sekiz gün sonra tekrar tutuklandı. Aleyhinde dava başlatıldı. Savcılık, ölüm cezası talep ediyordu. Bu arada darbeyle iktidara gelen diktatör Primo de Rivera'nın iki anarşisti astırmasından sonra anarşistler Ascaso'nun öldürülmesinden korkuyorlardı. Ama o, davanın başlamasından önce başka altı siyasi tutukluyla birlikte hapisten kaçmayı başaracaktı.

V. de Rol

Jover

Jover "*Solidarios*"çular grubu içinde en yaşlısıydı; takma adı "Ciddi"ydi. Teruel eyaletinden, yoksul bir köylü ailesinden geliyordu. Anne ve babası, yevmiyecilikten kurtulması için onu Valencia'ya gönderdiler. Valencia'da döşemecilik mesleğini öğrendi ve bir döşek fabrikasında geçimini sağlamaya başladı. Kendi işkolunda şiddet olaylarına yol açan bir grev patlak verdiğinde onu içeri aldılar. Grev kırıcıları dövüldü, fabrikalar kuşatıldı ve sonunda, patronların baskısı karşısında zorunlu olarak bir fabrika sahibi öldürüldü. Grev komitesinin tümü tutuklandı. Jover, zor kullanmaya teşvik, yaralama vb sebeplerden dolayı iki yıl hapis cezasına çarptırıldı. Hapishaneden çıkar çıkmaz yeniden tutuklandı, bu sefer kışlalarda kışkırtıcı yazılar dağıtmak suçundan içeri alınıyordu.

Sonunda Jover Barcelona'ya gitti ve orada, yasaklanmış CNT'nin en militan savaşçılarından biri oldu.

O sıralar burjuvazi, işçilere karşı şiddet kullanmaya başlamıştı. Her geçen gün, beyaz terör keskinleşiyordu. Tutuklamalar, işkenceler ve "kaçarken" vurmalar gündemdeydi. Anarşist işçilere, proleter şiddete başvurmaktan başka bir seçenek kalmıyordu. Jover, en iyi yoldaşları gibi silah elde kapitalistlerin tabancalı çetelerine karşı mücadele veriyordu. O sıralar hiçbir işçi militan, tepeden tırnağa silahlanmadan evini terk edemezdi; işyerinde tabanca, iş aletlerinin yanında hep hazır beklerdi.

Sanayiciler Birliği Başkanı, milyoner fabrikatör Graupera, silahlı komandoların kurşunlarına hedef oldu. Bunu, Barret, Bravo Portillo ve Espejo adlı katil polislerin öldürülmesi takip etti. Barcelona'nın eski valisi Maestre Laborde Valencia'da öldü. Zaragoza'da, Bilbao demir işletmeleri müdürü, vagon fabrikasının şefi, şehir mimarı, elektrik müessesesinin bir mühendisi, adı gammaza çıkmış ve işçilere devamlı eziyet eden bir kontrol memuru, yine devrimcilerin kurşunlarına hedef oldular. Barcelona'da da CNT, ümitsiz bir şekilde kendini savunuyordu. Her gün bir işçi ölüyordu, hemen ertesi gün de bir burjuva ya da bir polis. Bu savaş sokak ve caddelerde üç yıl sürdü. Baskı hareketini bürolarından yöneten Martínez Anido ve Arleguí korkularından bir türlü yüzlerini gösterme cesaretini bulamıyorlardı.

Polis, anarşistlerin bir komplosunu ortaya çıkardığını ileri sürdü. İddiya göre bu komploda Martínez Anido öldürülecekti. Güya komplocular, ilkin Barcelona Belediye Başkanı'nı öldürecekti. Başkanın cenaze törenine mutlaka Anido ve Arleguí de katılacak ve bunlar, diğer şeref misafirleriyle birlikte el bombalarıyla öldürülecekti. Baskı daha da artı. Proleter şiddet, karşı saldırıya geçti. Sıkı koruma altında bulunmasına karşın büyük sanayicilerin toplandığı Barcelona Avcılar Kulübü'ne el bombalarıyla bir baskın düzenlendi; patronların çoğu ağır yaralandı. Kentin belediye başkanı ve belediye meclisinin Katolik üyesi Anglada bir silahlı çatışmada yaralandı. Bu çatışmaların arasında sürekli ölüm tehlikesi içinde olan Jover, neşeli serinkanlılığı ve cesaretli enerjisi ile kendini gösteriyordu.

Başbakan Dato'nun işçiler tarafından öldürülmesinden sonra Anido ve Arleguí istifa etmek zorunda kaldı. Sendikalar yasallaştı. Artık örgüt yeniden inşa edilebilirdi. Jover, Durruti ve Ascaso kardeşler işte bu sıralar tanıştılar.

Üç sene süren kanlı baskılardan sonra, Barcelona'da gerçekleşen ilk resmi toplantı büyük bir başarıyla sonuçlandı. Ağaç işçileri sendikasının çağrısıyla, İspanya'nın en büyük salonlarından Viktoria Tiyatrosu ağzına kadar dolmuştu. Toplantı uzun bir listenin okunmasıyla başladı; bu listede CNT'nin öldürülen öncü 107 savaşçısının adları vardı.

Bu andan başlayarak Barcelona'daki anarşist gruplar, ateşli bir etkinlik içine girdiler. Kültür merkezleri ve işçi okulları kurdular; gazeteleri *Solidaridad Obrera*'nın tirajı elli bine ulaşarak, kentin tüm burjuva günlük gazetelerini geride bıraktı.

V. de Rol

Okul harçlığı

İlk kez 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında anarşist hareketle tanıştım. Komün üyeliği yapmış ve 1871'de Paris'te barikatlarda dövüşmüş babamın etkisiyle oldu bu.

O sıralar daha on dokuz yaşında bile değildim, ilk makalelerimi yazıyordum. Tam o sırada savaş patlak vermişti. Enternasyonalisttim ve savaşa katılmak istemiyordum. Bu nedenle İspanya'ya gittim, çünkü İspanya tarafsız bir ülkeydi; tabii orada hemen hareket ile ilişkiler kurdum ve aktif bir anarşist oldum.

On yıl süreyle hayatımı gündelikçi olarak kazandım; demircide, dökümhanede yardımcı işçi olarak çalıştım, yirmi sekiz yaşıma kadar bir düzine değişik meslek dalında uğraş verdim. Sonra birden, yani doğaçtan öğretmen oldum; profesör değil, hayır, La Coruña'da özerk bir okulda, daha ziyade bir ilkokul öğretmeni. Okul, İspanya'nın kuzey batı köşesindeki Galiçe'dedir. Okulu kuran ve ayakta tutan CNT sendikasıydı; tayfalar, tersane ve liman işçileriydi. Başlangıç için gerekli parayı da bize Durruti bulmuştu.

Ancak para, tabii ki yasal yollardan sağlanmadı. Şimdi size bunu rahat rahat söyleyebilirim: Bir soygundan alındı, banka soygunu değildi, bir döviz bürosuydu. Elinde tabancasıyla Durruti dükkâna girmiş, paraları istemiş, çatışma çıkmıştı. Sendika parayı almış ve okul açmıştı. Olup biten buydu.

Böyle bir eylemi elinize burjuva yasa kitabını alarak değerlendiremezsiniz. Bakın, ben öyle durumlar yaşadım ki bu durumlarda belki de insan öldürmeye hazırdım, cesaretim olması koşuluyla elbette. Bu adamların çaresizliğini ve kararlı eylemlerini kavrayabilmeniz için o zamanki İspanya'daki yoksulluğu, o dehşet verici yoksulluğu yaşamış olmanız gerekir.

Gaston Leval

Üç baskın

Barcelona metro yapım işçilerinin, inşaat firması Hormaeche'ye karşı başlattıkları grev, yeni çatışma dalgalarının yayılmasına yol açtı. Bu işletme CNT'nin eski bir düşmanıydı. Şirket, grev öncülerini yok etmek için suçlulardan kurulu bir haydutlar çetesi tutmuştu. Anarşistler kendilerini müdafaa etmek zorunda kaldılar.

León'da eski Bilbao Valisi Gonzalez Regueral vuruldu. Polis alışılageldiği gibi, suçluları *Los Solidarios* grubunun içinde aradı. Önce Durruti'den şüphelendi. Ama Durruti aynı gün Brüksel'de pasaport çıkarmakla meşgul olduğunu ispatladı. Bu sonuç vermeyince Ascaso suçlandı, ama onun da bir kanıtı vardı: Suikastın yapıldığı gün La Coruña'da tutuklanmıştı. Sonunda polisin aklına Arrarte ve Suberviola adlı anarşistler geldi. Bu ikisi Barcelona'da yeraltına indiler.

Rastlantı sonucu polis, Suberviola, Arrarte, genç Ascaso ve Jover'in buluşma yerini öğrendi. Suberviola'nın kaldığı ev kuşatıldı. Teslim olmak yerine kaçmayı deneyen Suberviola, her iki elinde birer tabancayla saldırıya geçince polisler korkup kaçtılar; ama köşelerde ve evin girişinde saklanan öbür görevliler onu kurşun yağmuruna tutup öldürdüler. Takip edilen yoldaşlar kılığına giren sivil polisler, Arrarte'yi evinde ziyaret ettiler. Arrarte oyunu yutmuş gibi göründü, polislere kendilerini başka bir yoldaşın daha güvenli evine götüreceğini söyledi. Arrarte'nin niyeti, polisleri şehrin dışına doğru çekip onlardan kurtulmaktı. Ama polisler ona bu fırsatı tanımadan sokak ortasında vurdular. Bir evin dördüncü katında ansızın basılan Ascasa, kendini pencereden aşağı attı ve arkasından ateş edilmesine rağmen ölümden kurtuldu. Jover, kendi evinde tutuklanıp, emniyet müdürlüğüne götürüldü. Sonra emniyet müdürüne götürülmek üzere hücresinden dışarı çıkarıldığında arada sokağa bakan bir kapı gördü; gardiyanlara iki yumruk patlatıp, kurşun yağmuru altında kaçmayı başardı.

V. de Rol

Durruti, 1923 yazında, Regueralas'ın, *Los Solidarios* grubu tarafından öldürülmesinden hemen sonra Barcelona'dan Madrid'e giderken trende tutuklandı. Polis, Durruti'nin tutuklanma nedenini ertesi günkü gazetelerde şöyle açıklıyordu: "Durruti Madrid'e büyük bir olasılıkla banka soygunu için geldi." Bundan başka, San Sebastián'da Mendizibal Kardeşler firmasının işyerine silahlı bir baskın düzenlediği gerekçesiyle de tutuklama emri bulunduğu ileri sürüldü.

Hemen aynı gün grubun bir üyesi, Mendizibalları bulmak için San Sebastián'a gitti. Grup üyesi, onları, Durruti'yi bu işe karıştırmamaları konusunda uyardı. Polis, San Sebastián'a gidip firma ile Durruti'yi yüzleştirmeye kalkıştığında, firma sahipleri Durruti'yi hatırlamadıklarını söylediler. Yargıç Durruti'yi serbest bırakmak zorunda kaldı.

Bir gün önce Zaragoza Kardinali Soldevila, meçhul kişilerce, "El Terminillo" adlı bir yerde vurulmuştu.

Ricardo Sanz 2

Başbakan Eduardo Dato suikastını düzenleyenler Durruti, Ascaso, Jover ve García Oliver'dir.

Ama Durruti eyleme sadece uzaktan katılmıştı. "Gerçekte, suikastın planlanması Ramón Archs'ın bir eseriydi. Ramón, daha sonraları işkencede öldü. Eylemcilerden biri hâlâ hayattadır. Bir diğeri ise Ramón Casanellas, Sovyetler Birliği'ne kaçtı ve orada komünist oldu; sonra bir motor kazasında öldü."

Federica Montseny 2

1923 ağustos sonuna doğru *Solidarios*'un hemen hemen tüm üyeleri Asturya'da toplandı. 1 eylül günü Gijón'da İspanyol Bankası'nın şubesi basıldı. Baskın kayıp vermeden gerçekleştirildi. Ama Guardia Civil birlikleri, soygundan birkaç gün sonra Ovieda'da soyguna katılan bazı yoldaşlara tuzak kurmayı başardı. Sonunda Eusebio Brau'nun öldüğü silahlı bir çatışma çıktı. Eusebio, grubun polis kurşunlarıyla ölen ilk üyesidir. Ayrıca Kardinal Soldevila'ya düzenlenen suikasttan sorumlu tutulan Torres Escartín tutuklandı. Polis Escartín'e işkence yaptı. Ovieda hapishanesinden kaçma girişimine katıldı, ama polis ona öyle ağır işkence yapmıştı ki bu girişiminde başarılı olamadı.

Polis, Eusebio Brau'nun cesedinin kimlik tespitini asla yapmamıştır. Elli yaşının üstünde dul bir kadın olan annesi Barcelona'da yaşıyordu. Geçimini sağlayabilmesi için grup ona, oturduğu Pueblo Nuevo Mahallesi'ndeki pazarda bir tezgâh kiraladı.

Ricardo Sanz 2

Silahlar

Silahlara gelince, bizim yalnız hafif silahlarımız, küçük tabancalarımız vardı. İspanya'da silah satın almak kolay değildi. Ama Barcelona'da yoldaşların çalıştığı bir dökümhane vardı. Tüm işletmeyi devralabileceğimizi ve orada el bombası yapabileceğimizi söylüyorlardı. Bu, devrim için harika bir şeydi. Yalnız eksik olan,

bombalara konacak dinamitti. Ama bu, sorun değildi, taş ocaklarında çalışan yoldaşlarımız vardı, onlar bize dinamit sağlayabilirlerdi.

Ancak parasız hiçbir şey yapılamazdı ve para da bankalardaydı. Aramızdan bazıları, "Kapitalizme ve paraya karşı olan bizim gibi insanların, parayı bankalardan kaldırmasının inançlardan sapma olduğunu düşünüyordu. Şimdilerdeyse bu, dünyanın en normal işi oldu. Parayı kendimiz için kullanmıyorduk ki. Soygun yapıyorduk, çünkü devrimin paraya ihtiyacı vardı. O sıralar, İspanya'da bunu gerçekleştiren hani deyim yerindeyse, icat eden ilk bizdik. Ahlaka uygun değil denirdi yaptığımıza. Bugün herkes biliyor ki ahlaka uygundur yaptığımız. O zamanlar haksızlık derlerdi, şimdi herkes biliyor; haklıydık yaptığımızda.

Bir seferinde, bir İspanyol kaçakçısıyla Fransa'ya gitmiştim. Marsilya'da silahları tedarik ettik. Kaçakçı bu gibi konularda iyi bir uzmandı. Marsilya'dan ilk makineli tüfeğimi getirdim, Alman yapısı bir silahtı. Daha sonra, 1936'da, generallerin darbesinden sonra bu silahla sokağa çıktım.

Ricardo Sanz 1

Ekim 1923'te, Primo de Rivera'nın hükümet darbesinden bir ay sonra, *Solidarios*lar bir aracı vasıtasıyla Eibar'daki Garate & Anitua silah fabrikasından, bin adet on iki mermilik otomatik tüfek ve 200.000 mermi satın almayı başarabildi. Bunların tümü için grup 250.000 peseta ödedi.

Bundan bir süre önce, *Solidarios*lar Barcelona'nın Pueblo Nueva Mahallesi'nde, 300.000 pesetaya bir dökümhane satın almışlardı. Bu atölyede grup kendi el bombalarının kapsüllerini ve bomba kılıflarını yapıyordu. Dökümcü Eusebio Brau, bu işi grup adına üstlenmişti. Yine Barcelona'da Pueblo Seco Mahallesi'nde *Solidarios*, altı binin üzerinde el bombasının saklandığı ve sonradan birinin ihbarı üzerine polisin keşfettiği bir silah deposunu elinde bulunduruyordu.

Ayrıca, kentin dört bir yanına dağılmış, genellikle Fransa ve Belçika'dan sağlanmış tüfek ve tabancalarla dolu silah depoları vardı. Tüm bu silahlar, Fransız sınırının Font-Romeu ve Puigcerda bölgelerinden İspanya'ya kaçırılmıştı. Grubun buralarda bağlantı kurduğu adamlar vardı. Diğer mallar deniz yoluyla geliyordu.

*Solidarios*lar katı bir kurala bağlıydılar: Her eylemden, yalnız eyleme doğrudan doğruya katılan kişilerin haberi oluyordu; o da ne

kadar gerekliyse o kadar; ne eksik ne fazla. Grupta şef ya da lider yoktu. Tüm kararlar, eylemden sorumlu olan kişiler arasında ortaklaşa alınırdı.

Ricardo Sanz 2

Devrim Ulusal Komitesi, Brüksel'de silahları satın alıp onları Marsilya'dan ülkeye soktu. Ne var ki kısa bir zaman sonra, bu malzemenin yeterli olmadığı anlaşıldı. Bu nedenle, Ascaso ve Durruti, haziran 1923'te daha büyük stok sağlamak için Bilbao'ya gittiler. Fabrika Eibar'daydı. Fabrikada çalışan bir mühendis, aracılık görevi yapmaktaydı. Resmi kayıtlara göre silahlar gemiyle Meksika'ya gönderilecekti; ama plana göre kaptan açık denize ulaştığında rota değiştirecek, Cebelitarık Boğazı'ndan Barcelona'ya gelecekti. Orada mallar, gece limana uzak bir yerde indirilecekti. Zaman azdı ve vakit yaklaşıyordu. Firma, silahları zamanında teslim edemedi ve silahlar ancak eylülde Barcelona'ya gelebildi, ama çok geçti artık; çünkü bu arada Primo de Rivera hükümet darbesini başarıyla tamamlamıştı. Gemi, Bilbao'ya geri dönüp silahları fabrikaya geri vermek zorunda kaldı.

Abel Paz 2

Ana

Daha sonraları birbirimizi az görür olduk, ama Barcelona'da olup bitenlerden haberimiz vardı. Durruti, León'a geldiğinde ve adamlarını ziyaret ettiğinde, çatışmalardan haberimiz oluyordu. Annesinin yanma gelirdi, biliyor musunuz, annesi onun elbiselerini yamar, ayakkabılarını tamir ederdi.

Ve annesi hep yakınırdı: "Bazen haklılar, ama bazen de şu dünyayı hiç anlamıyorum. Gazetelerde hep yazarlar, Durruti şunu yaptı, Durruti bunu yaptı, orada burada diye. Ama o her seferinde eve, ancak üstünde birkaç paçavrayla geliyor. Bakın şunun üstüne başına! Gazete yazarları ne sanıyorlar sanki? Bunların hepsi de yalan; zaten hep bir günah keçisi aranır, o da Durruti'dir işte." Biliyor musunuz, söyledikleri gerçekten de doğruydu. Durruti, uzun süreden beri onların gözünde bir şeytandı, hemen hemen İspanya'nın her yerinde lafı geçen bir şeytan. Ne zaman herhangi bir bankaya saldırılsa, ne zaman

herhangi bir yerde bomba patlasa olanlardan Durruti'yi sorumlu tutuyorlardı. Annesi bunları kabul edemezdi: "Olamaz böyle şey, ne zaman eve gelse onun paçavralarını dikerim, gazeteler de Durruti bankalardan küreklerle para götürüyor diye yazıyor" derdi.

Elbette bir sürü soygun oldu; Durruti paraları bir eliyle aldı, öteki eliyle verdi, tutukluların ailelerine ve mücadeleye verdi. Bunda saklayacak hiçbir şey yok, anlıyor musunuz, bizim utanacağımız, yüzümüzü kızartacak hiçbir şey yok, bunu bilesiniz!

Florentino Monroy

Hepimiz hapse girdik, tek tek hepimiz. Bir sefer mi? Güleyim bari. Defalarca. 1923'te, diktatör Primo de Rivera iktidara geldiğinde, hepimizi içeri tıktılar. Ufak tefek her nedenle bizleri boyuna içeri tıktılar, yalnız diktatörlük zamanlarında değil. Ben beş yıl hapis yattım, sırf Barcelona'da değil, Zaragoza'da, San Sebastián'da, Lérida'da. Ve yattığımız bütün cezaevlerinde bizim saflardan gardiyanlar vardı. Bize bilgi getirir ve gizli mektuplarımızı dışarıya kaçırırlardı. Tüm bunlar tereyağından kıl çeker gibi yürürdü. Bazıları davaya inandıklarından yaparlardı, bazılarına ise rüşvet verirdik. Ailelerimizle yoldaşlar ilgilenirdi, biz de çok rahat uyku çekerdik. Bazen içeride siyasi konferanslar da verirdik.

Durruti'yle sadece bir kez karşılaştım; García Oliver'le sık sık bir araya gelirdik. O tarihten kalma bazı hapishane arkadaşlarımız, daha sonraları bakan oldular.

Ricardo Sanz

Üçüncü Not

İspanyol açmazına ilişkin (1917 - 1931)

Birinci Dünya Savaşı'nda İspanya tarafsız bir ülkeydi. Büyük bir bölümü yabancı kapitalistlerin elinde bulunan kuzeyin eskimiş kömür ocakları, en verimli dönemlerini yaşıyordu. Katalonya endüstrilerinde gece vardiyası yapılıyordu. Tarım ürünleri, en yüksek fiyatlara satılıyordu. Savaş ülkeye ani bir iktisadi patlama getirmiş, fakat ekonominin geriye dönük yapısı değişmemişti. Ücretler düşük kalmıştı. İspanya Bankası ateşkes günü 45 bin ton altın stoklamıştı.

"Barcelona bir bayram günü yaşıyordu, bulvarlar geceleri ışık denizi gibiydi. Gündüzleri ise, o güzelim güneş ışığında kuşlar ve kadınlarla dolup taşıyordu. Savaştan kazanılan altın seli buraya da akıyordu. Hem Müttefiklere hem de onların düşmanlarına, fabrikalar tam kapasiteyle çalışmaktaydı. Fabrikalar bu durumdan yüksek kazançlar

elde etmişti. İnsanların yüzlerinde bir yaşam sevinci vardı. Vitrinlerde, bankalarda, her yerde! Deli olmak işten bile değildi." 1916-17 İspanya kışını meslekten devrimci Victor Serge böyle algılıyordu.

"Artık gerçekleşeceğine kimsenin inanmak istemediği bir sırada nihayet devrim ortaya çıktı. Mümkün görünmeyen şey gerçek olmuştu. Rusya'dan gelen telgrafları okuyorduk. Kendimizi değişmiş hissediyorduk. Telgraflardan bize iletilen görüntüler sade ve somuttu. Şimdi meseleleri doğru kavramak mümkündü artık. Dünya iyileştirilmesi olanaksız ölçüde delirmiş değildi. İspanyollar, hatta benim atölyemde çalışan pasif işçiler bile Petrograd günlerini güdüleriyle kavrıyorlardı. Bu insanların (devrimci) ruhu, bu deneyimi hemen Barcelona ve Madrid'e aktardı. XIII. Alfons monarşisi, Çar II. Nikola'nın monarşisinden ne daha çok seviliyor ne de ondan daha sağlam görünüyordu. İspanya'nın devrimci geleneği tıpkı Rus devriminin geleneği gibi Bakunin dönemine kadar geri gitmekteydi. Aynı sosyal olaylar orada olduğu gibi burada da geçerliydiler: Tarım sorunları, gecikmiş bir sanayileşme, Batı'dakiler ile karşılaştırıldığında bir buçuk yüzyıl geride kalmış bir yönetim biçimi. Savaş döneminde gerek sanayide gerekse ticarette gerçekleşen patlama, burjuvaziyi -özellikle de hem köhneleşmiş toprak ağalığı aristokrasisine hem de tamamen kemikleşmiş krallık yönetimine düşman olan- Katalonya burjuvazisini güçlendirmişti. Bu parlak dönem, henüz bir işçi aristokrasisi kurma, yani burjuvalaşma fırsatı bulamayan yeni ve genç bir proletaryanın taleplerini olduğu kadar gücünü de arttırmıştı. Sahnelenen savaş, şiddet ruhunu uyandırmıştı. Düşük ücretler (Ben o zamanlar günde dört peseta, yaklaşık seksen Amerikan senti kazanıyordum) derhal karşılanması gereken talepleri körüklüyordu.

Ufuk her geçen hafta daha da aydınlanıyordu. Üç ay içinde Barcelona'da işçilerin ruh hali değişmişti. CNT'ye yeni güçler akın ediyordu. Ben, küçük bir basın sendikasına üyeydim. Üye sayımız artmamakla birlikte -aşağı yukarı otuz kişiydik- etkinliğimiz artıyordu. Sanki bizim meslekteki herkes uykudan uyanmıştı. Rus Devrimi'nin patlamasından üç ay sonra işçi komisyonu bir genel grev hazırlamaya başlamıştı. Bu grev, aynı zamanda bir ayaklanma olacaktı.

Gece ışıklı, insanlarla dolu Paralelo Bulvarı üzerindeki Español adlı kafede yeni bir kavgaya hazırlanan eylemcilerle buluştum. Yakınımızda o korkunç Barrio Chino vardı; küflü sokakları, kapı aralıklarında bekleyen fahişelerden geçilmiyordu. Bu eylemciler, çatışmalarda ölecek olanlardan coşkuyla söz ediyor, Browning taban-

caları dağıtıyor ve yan masadaki korkak polis muhbirlerini makaraya alıyorlardı. Barcelona'yı ele geçirme düşüncesi sarmıştı bizi. Tüm ayrıntılarına kadar araştırmalar yapılıyordu. Ya Madrid? Ve geri kalan şehirler? Monarşi yıkılacak mıydı acaba?"

1917'deki genel grev kan içinde boğuldu; yetmiş işçi silahlı kuvvetlerin kurşunlarıyla öldü. Kitle eyleminin başarısızlıkla sonuçlanmasının iki önemli nedeni vardı: Ordunun İspanyol toplumundaki belirleyici rolü ve İspanyol işçi hareketinin bölünmüşlüğü.

Seksenli ve doksanlı yıllardan itibaren İspanya'da anarşizme karşı bir karşı-güç sosyal demokrasi biçiminde ortaya çıkmıştı. 1879'da kurulan bu parti, yasal parlamenter mücadeleyi amaç olarak benimsemişti; dürüstlükten apaçık uzak seçim sistemi yüzünden on yıllarca güdük kalmış ve gelişememişti; partinin sendikal kolu da [yani Unión General de Trabajadores (UGT)], Dünya Savaşı'na kadar yerinde saydı. Yüksek üyelik aidatlarıyla, paralı çalışan parti üyelerinin oluşturduğu küçük burjuva kurmaylarıyla ve korkaklıktan hemen hemen farksız o ölçülü siyasal tavırlarıyla İspanyol sosyal demokratları, Batılı örneklerini sadık bir şekilde taklit ediyorlardı. Bu parti, her bakımdan CNT'nin bir antiteziydi. Bu iki rakip, coğrafi dağılımlarında bile İspanyol işçi sınıfını iç savaşa kadar parçalayacak bir zıtlık içindeydi. Anarşistler Katalonya ve Endülüs'te tabana sahipken, sosyal demokratlar, öncelikle Asturya, Bilbao ve Madrid'de örgütlenmişlerdi. Sosyal demokratların gerek ekonomiye gerekse parlamentoya ilişkin yanılsamalarını körükleyen Birinci Dünya Savaşı'nın yüksek konjonktür döneminde, reformizm bir kitle hareketine dönüştü. UGT ve CNT arasındaki uzlaşmaz çelişki öyle köklüydü ki aralarında eylem birliği çok ender anlarda gündeme gelebildi: 1917'de, 1934'te ve iç savaşta. Örgütleri ortak eyleme zorlayan her zaman tabandan gelen baskı olmuştu ve eylem birliği güvensizlik ve eski kin duyguları yüzünden her seferinde bozuluyordu. Sosyal demokrasi, işçileri mevcut toplumla bütünleştirmek, CNT ise bu toplumu kökten yıkarak değiştirmek istediği sürece iki kanat arasında uzun vadeli bir ittifak gerçekleşemezdi.

1917'deki devrim aynı zamanda hem gerekli hem de olanaksızdı. Eski rejim, siyasi açıdan tamamen iflas etmişti, ama onu ayakta tutan askeri ve ekonomik güçler, oldukça etkiliydiler. Rejimin siyasal partileri olan "Muhafazakârlar" ve "Liberaller", aslında tek bir güç karteliydiler ve hükümetleri her zaman olduğu gibi hep onlar kuruyordu; ancak bu hükümetlerin manevra yeteneği yoktu ve çizgilerini taktik

duruma bile uyduramıyorlardı. Madrid yönetiminin siyasal ağırlığını doğru dürüst ortaya koyabildiği biricik doğru davranış, Katalonya burjuvazisi ile yaptığı bir anlaşma oldu; böylece, yirmili yılların başında bu burjuvaziye belli gümrük kolaylıkları getirildi. Bunun sonucunda Katalonya milliyetçiliği doğal olarak sola itilmiş oluyordu. Bu milliyetçiliğin gerçekleştirilmemiş özerklik talepleri, işçi. hareketinin güvenilir olmasa da potansiyel bir müttefiki durumuna gelen küçük burjuva eğilimli Esquerra Partisi'nde biçimlenerek yeni bir güç oluşturdu. Parlamento kulislerinin arkasında sağın toplumsal güçleri bir ittifakta gruplaşmıştı: Ön planda her zamanki gibi inanılmaz ölçüde beyinsiz, yeteneksiz toprak sahipleri sınıfı ve onlara destek veren asalak ve palazlanmış bir bürokrasi; arka planda ise bu sınıfla gittikçe artan ölçüde karmaşıklaşan bir bağlaşma oluşturan, büyüyen girişimci burjuvazi ve büyük din adamları katmanı, özellikle daha 1912'de İspanyol sanayi ve finans kapitalinin üçte birini denetim altında tutan Cizvitler, ve nihayet, en başta Dünya Savaşı'ndan itibaren ülkeye akmış ve daha sonra, 1936'da önemli bir rol oynamış olan (Fransız: 3, İngiliz: 5, Amerikan: 3 milyar mark) yabancı sermaye. Bu güçler koalisyonu, kendi iç çelişkisi ve devinimsizliğine rağmen 1936'ya kadar hasar görmeden kendini koruyabilmiştir. Devrimci işçi hareketi, bu koalisyonu politik araçlarla değil, askeri araçlarla zaptı rapta almıştı.

İspanyol ordusu kendisini daha 19. yüzyılda ayrı bir kast gibi toplumdan soyutlamış ve devlet mekanizmasında dikkate değer bir ağırlık sağlamıştı. Subaylar kadrosu korkunç derecede şişirilmişti: Her altı askere bir subay düşüyordu. Ordunun yönetimi kötü, teknik bakımdan geri olması ve askeri kadro yeterince eğitimli olmamasına karşın ordu yine de yirmili yılların başında devlet bütçesinin yarısından fazlasını yutuyordu. Tek var oluş nedeni, kendi ülkesinde bir işgal ordusu olmasıydı. İç savaşa kadar egemen sınıflar, bu orduya ve bunun yanı sıra var olan diğer baskı araçlarına (Guardia Civil, Guardia de Asaltos, Cuerpo de Seguridad, Mozos de Escuadro) muhtaçtılar. Bu gerçek, günümüze dek değişmemiştir.

Güç denemesi kaçınılmazdı. Devrimin alternatifi, askeri diktatörlüktü. İspanya 1917'de bu koşullara gebeydi, ama kral kararsızdı; cumhuriyetten korkuyordu; onunla birlikte tarım oligarşisi de ısrarla eski yönetim biçiminde diretiyordu. Sosyal demokratlar kendilerini açık olmayan belirsiz vaatlere kaptırıp asgari tavizlerle yetinirken CNT'yle bir uzlaşmaya gidilmesi düşünülemezdi. Durum böyle olunca

güç denemesi anarşistlerin bölgesi Barcelona'da gerçekleşti. İşte bu, düşmanların birbirlerine kenetlenip yerlerinden kımıldayamadıkları beş yıllık kanlı ateşkes yılları, Barcelona'daki 1917-1923 yılları arasında kalan beş yıllık kent gerillacılığı dönemiydi: Bu dönemdeki genel durum, olayların doruk noktasına tırmandığı durumdu; iç savaşın genel bir provasıydı. Polis ve ordunun desteğini alan işverenler, CNT'ye karşı saldırı başlatmışlardı. Suçluluk ve devlet zoru arasındaki sınır yok oluyordu artık. Katalonya Ordu Komutanı General Martínez Anido ve onun polis şefi General Arlegui, hem yeraltı dünyasının figürleri hem de devletin temsilcileriydiler. Tutukluları "kaçarken" vurmayı normal polis kuralı olarak uygulamaya sokan ve bu uygulamayı "kaçaklarla ilgili kanun"la yasallaştırılan Gestapo değil, İspanyol yönetimiydi. Katalonya sermayesi de yarı askeri Pistoleros birliklerini kurdurarak Almanya'da hakikisi daha ortaya çıkmadan önce bir SA yaratmıştı. Barcelona denen hengâmenin içindeki sürekli savaş, çatışmalar, sabotaj eylemleri, provokasyonlar, lokavtlar, kitlesel tutuklamalar, son derece yaygın ihbarlar, katliamlar, işkenceler ve şantajlar kenti görülmedik bir kaosun kenarına getirmişti.

İspanyol ordusu için yüz kızartıcı bir yenilgi olan Fas'taki sömürge savaşı, 1923 yılında eski rejime son öldürücü darbeyi vurdu. Son çare diktatörlüktü. Primo de Rivera, öncelikle sanayi burjuvazisinin adayıydı; ve Kemal Atatürk'le Mussolini'nin parolalarından kotardığı bir "modernleşme" programıyla ortaya çıkmıştı. Bu arada elbette ordunun desteğine ihtiyacı vardı ve bu yüzden de orduya her türlü tavizi veriyordu. CNT yasaklandı. Sosyal demokratlar, işbirlikçiliğe karar verdi; önderleri Largo Caballero, diktatörün kabinesinde sözümona yer aldı. Uzlaşma yöntemleriyle ve toplusözleşmelerle "sosyal sorunları" çözeceklerdi. Bu, pratikte sendikaların devletleştirilmesi ve bir "çalışma cephesi"nin kurulması demekti. Aydın muhalefeti bastırıldı. Primo, Katalonya sorununu yok saydı. Reformlar kâğıt üzerinde kaldı. İspanyol toplumunun çelişkileri, diktatörün çalışma masasından "ıslah edilemezdi." 1929'da patlak veren ekonomik bunalımla birlikte, Primo de Rivera'nın otoriter deneyi başarısızlıkla sonuçlandı. Ordu sallantıdaydı. Monarşi sonuna yaklaşmıştı. İspanyol sanayi sermayesinin çıkarları, yeni bir yönetim biçimini kabul ettirdi; bu, cumhuriyetti. Mart 1931'de XIII. Alfonso geri çekildi.

Üçüncü Bölüm

İltica

Kaçış

Diktatör Primo de Rivera 1923 yılında iktidara geldiğinde, Ascaso ve Durruti yurtdışına göç etmek zorunda kaldılar, yoksa İspanya'daki gerici güçler, kesinlikle haklarından gelecekti. O sıralar Ascaso, Zaragoza Başpiskoposu Kardinal Soldevila'ya suikast düzenlemek suçundan içeride yatmaktaydı. Neyse ki yoldaşlar bir kaçış örgütlediler ve kaçanların arasında Ascaso da vardı. Ascaso diğerleri gibi yapmadı, ortalıkta dolaşıp, kafelerde oturmadı, bu yüzden diğerleri gibi üç dört gün sonra tekrar yakalanmadı. Kuzeyden Barcelona'ya her gece hayvan taşıyan bir yük trenine bindi. Trende, hayvanlarının çalınmasını önlemek için çobanlar da vardı. Ascaso da çobanlar gibi üstüne siyah bir çoban kaftanı giymiş ve geceleyin Zaragoza'da trene

atlamıştı. Ertesi sabah Barcelona'da kapımın önünde duruyordu.

Ascaso, Barcelona'dan Fransa'ya geçti. Paris'te, Durruti, García Oliver ve Jover ile buluştu. Elimizde olan paranın tümünü onlara vermiştik. *Solidarios*, Paris'te eylemlerine devam ediyordu. Paris'te yaptıkları ilk iş, Rue Petit, Nr.14'teki Enternasyonal Kitabevi'nin kurulmasını desteklemek oldu. Kitabevine 300.000 peseta bağışta bulundular. Öte yandan Anarşist Ansiklopedi kuruldu. Ansiklopedi bugün hâlâ tamamlanmış değildir, hep yeni ciltler eklenmiş, ama sonu gelmemiştir.

Ricardo Sanz 1

Paris'te, *Solidarios* grubundan hayatta kalan dört kişi buluşmuştu: Jover, Durruti ve Ascaso kardeşler. Durruti, Renault otomobil fabrikasında tornacı olarak iş buldu; büyük Ascaso betondan yapay taş ve mozaik atölyesinde; kardeşi ise kurşun plaka ve boru imalathanesinde yardımcı işçi olarak iş bulmuştu. Jover yatak fabrikasında çalışıyordu; yeteneğinden dolayı işletme ustabaşısı olacak ve işçileri denetleyecekti; ancak Jover bunu reddetti, çünkü böyle bir işi hazmedemeyeceğini söylüyordu.

V. de Rol

Onu, diktatörlüğün ilk yıllarında tanıdım, 1923 ya da 1924 olacak, Bilbao'da yaptığımız gizli bir toplantıdaydı. Yasadışı yollardan Paris'ten Bilbao'ya gelmişti. Bilbao şehir meydanında en yakın arkadaşlarından Jover'le, sakin sakin yürüyordu. Bu önemli bir buluşmaydı, diğer örgütlerden de birçok yoldaşın katıldığı bir toplantıydı neredeyse. Toplantıya sosyalistler de gelmişti. Durruti'nin sosyal demokratların lideri ve sonradan cumhuriyetin başbakanlığına seçilen Largo Caballero'yla nasıl tartıştığını hâlâ anımsarım.

Juan Ferrer

Naif bir girişim

Paris'te sığınmacı olarak yaşayan ve ülkedeki yoldaşlarla sürekli bağlantı içinde olan İspanyol anarşistlerinin aklına, nefret ettikleri diktatörlüğü silah zoruyla devirmek düşüncesi gelmişti. Plan şöyleydi:

Bir yandan Barcelona'da eylem grupları kışlalara saldıracak ve barikatlar kuracak, öte yandan Paris'tekiler, ellerinde silahlarla İspanyol sınırını aşacak ve sınır kapılarını işgal edeceklerdi.

İspanya'nın birçok kentinden, orduda artan huzursuzluğa ilişkin haberler Paris'e ulaşıyordu. Afrikalıları baskı altında tutabilmek için ordunun Fas'a kaydırılması gerekiyordu. Gün geçtikçe Paris'e gelen asker kaçağı sayısı artmaktaydı. Ortam uygun görünüyordu. Parisli anarşistler, Barcelona'ya bir temsilci göndermeyi kararlaştırdılar. Bu görevi Jover'e verdiler. Ayaklanmayı planlamak ve hazırlamak için varır varmaz kırsal bir bölgede CNT'den delegelerin ve tek tek eylem gruplarının katıldığı bir toplantı düzenledi. Barcelonalı yoldaşlar kışlayı işgal edip topçu parkını ele geçireceklerdi. Birkaç asker ve bir astsubay, kışla kapısını açmaya ve onlara yardım etmeye hazır olduklarını açıklamışlardı. Bunlar askerlerin çoğunun ayaklanmaya katılacaklarına dair güvence veriyorlardı.

Jover döndükten sonra Paris'teki yoldaşlara durum hakkında bilgi verdi. Barcelona'ya başka bir temsilci daha gönderildi. Eylem gününü, Barcelonalı yoldaşlar belirleyecekti; aynı gün Parisli yoldaşlar da Hendaya, Irún, Vera de Bidadosa, Perpignan ve Figueras sınır istasyonlarına saldıracaklardı.

Belirlenen günden bir hafta önce, Barcelona'da son bir durum değerlendirme toplantısı yapıldı. Bir önceki toplantıda kararları onayladıklarını açıklayan CNT'nin iki delegesi, bu sefer korku ve endişelerini dile getirmişlerdi. Eyleme bizzat katılmak istediklerini, her desteği vereceklerini, ancak örgütün eyleme katılmasını doğru bulmadıklarını söylemişlerdi. Üst kademelerdeki bazı etkili kişilerin karşılarına çıkardıkları "sorumluluk" hayaletinden çekinmişlerdi. Toplantıdakiler ise tabandan gelen bir eylemin, o "ileri gelenleri birlikte" sürükleyeceği düşüncesindeydiler. Ve planı uygulama kararı alındı. Toplantıya katılanlardan biri, Paris'e geri döndü. Paris'e dönmesi önerilen Jover, bu misyonu reddetti. Özellikle Barcelona'da tehlikede olmasına rağmen ülke içinde sınırdakinden daha iyi işler başarabileceğine inanıyordu. Sonunda Paris'e başka bir yoldaş gitti.

Paris'e giden yoldaş ayaklanma için her şeyin hazır olduğunu ve saldırı gününü, Fransa'daki gruplara telgrafla bildireceğini kesinlikle belirtiyordu. Şifre, "Anne hasta" olacaktı. Paris'te, Lyon'da, Perpignan'da, Marsilya'da ve anarşist grupların bulunduğu diğer bütün yerlerde bu telgraf, büyük bir sabırsızlıkla beklenmeye başlandı.

O hummalı anları yaşayan, bunları ömür boyu unutamaz. Telgrafı

alır almaz sınıra ulaşıp sınır polisiyle kıyasıya bir çatışmaya gireceğimizi biliyorduk. Sınır polisi bizden daha iyi donatılmıştı, daha örgütlü ve sayıca bizden üstündü.

Nihayet telgraf geldi. Hemen yola çıktık. On ya da on iki kişilik küçük gruplar halinde, elimizde yalnız tabancalarımızla yola koyulduk. Paralarımızı boğazımızdan kesip artırmıştık. Parisli yoldaşlar Gare d'Orsay'da buluştular. Büyük Ascaso tren biletlerini dağıttı ve trene, ağır valizleriyle en son kendisi bindi. Beraberinde 25 Winchester karabina taşıyordu ve elimizdeki en ağır silahlar bunlardı.

O sırada Barcelona'da yoldaşlar, Atarazanas topçu kışlasına saldırı hazırlıyorlardı. Göze çarpmamak için küçük gruplara ayrılmışlardı. Geceleyin önceden bilinen belli noktalara saldıracaklardı. Saldırı, tam saat 18.00'de el bombalarıyla başlayacaktı.

Atarazanas, Barcelona'nın beşinci bölgesindedir ve bu bölge sürekli gözetim altındadır. Çünkü orada, çok önceden ilk barikatlar kurulmuştu. *Solidaridad Obrero*'nun basımevi, *Tierra y Libertad* ve *Crisól*'un redaksiyonları, ağaç ve inşaat işçileri sendika binaları buradadır. Ayrıca, bu merkezlerde çalışan bir sürü yoldaşımız da bu bölgede oturuyordu.

Sıkı güvenlik önlemlerine rağmen, polis havada bir tehlike sezmiş olmalıydı; zira çatışmaya hazırlanan gruplardan biri kışlaya yaklaşırken devriyeye yakalandı. Şiddetli bir çatışma çıktı; çatışmada bir nöbetçi er ölmüş, ikincisi de yaralanmıştı. Alarm verilmiş, takviye güçleri gelmiş ve polis makineli tüfeklerle kışlanın etrafını sarmıştı. Böylece, saldırı daha başlamadan bastırılmış oldu. Olay yakınındaki iki yoldaşımız yakalanmış ve hemen orada öldürülmüştü.

Barcelona'da eylem başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra sınır bölgelerine yapılacak bir saldırının hiçbir şansı yoktu artık. Büyük bir şanssızlık eseri Vera ve Hendaya için görevlendirilmiş gruplar, yolculuk süresini doğru hesaplayamadıkları için bölgeye 18 saat önce varmışlardı. İlk çatışmayı başarıyla kapatmışlar ama sonraki çatışmaya düşmanın iyi silahlanmış birlikleri katılmıştı. Bizimkiler, savaşarak yüksek dağlardan uzun ve yorucu bir yürüyüşle geri çekilirler. Bu arada iki yoldaş ölmüş ve biri ağır yaralanmıştı. Bozguna uğratılmış diğer yoldaşlardan bazıları iki gün sonra yakalandılar. Dördü Pamplona'da kurşuna dizildi, diğerleri de mahkeme önüne çıkarılmış olmalıydılar.

Figueras ve Gerona bölgelerine saldırı için görevlendirilmiş gruplar Perpignan'a vardıklarında, Vera'da gelişen olayları gazeteden öğ-

rendiler. Bu birlikler de diğerlerinin aksine çok geç kalmıştı. Polis çoktan alarma geçirilmişti; Perpignan'a yaklaşık bin kişi gönderildiğinden, grup, göze batmamak için dağılmıştı. Buna rağmen çok kişi yakalandı. Yalnız elli kişilik bir grup dağılmadan kaçabilmiş, silah valizlerini ve cephaneyi emniyet altına alabilmişti. Hızla yol alıp, Pireneler'in yamaçlarına ulaştılar. Önceden tespit edildiği gibi, bu elli kişilik grup burada İspanyol köyünden bir yoldaşla buluştu; bu yoldaş Figueras'a giden dağlık yolda onlara rehberlik edecekti. Niyetleri hapishaneye plana uygun bir biçimde saldırmak ve tutuklu arkadaşları kurtarmaktı. Rehber, ne yazık ki kötü haberler getirmişti. Sınırda toplar ve otomatik silahlarla donatılmış birden çok alay beklemekteydi. Şaşırtıcı ani bir baskın gerçekleştirememe durumunda bu zayıf gücümüzle saldırıya geçmek, daha savaşmaya başlamadan yenilmek demekti. En azından bir çatışmaya bile girmeden, yenilmiş olarak geri dönmek zorunda kalışımız karşısında hırs, öfke ve utanç duygularıyla ağlamaya başlamıştık. İçimizden biri de Ascaso'ydu. Durruti, Vera bölgesinde sınırı geçen grupla gitmişti. Jover, Barcelona'daki savaşçıların arasındaydı.

Olayın tümü, boşa giden safça bir girişimdi. Ama bu konuda ne derseniz deyin, saygıyı hak etmiştik. Gerçi, bize gülen ve bizi politik başarısızlıkla suçlayan insanlar var; hatta bunu, kendilerine anarşist diyen insanlar bile yapıyor. Gerçekten girişimimiz, sadece bir yenilgiden başka bir şey değildi. Daha önceden birçok yenilgi almıştık. Bu, ölenlerin anısına gölge düşürmek ve Pamplona'da yargılanmalarını bekleyen insanların tutumunu yermek için bir sebep olamaz. Ascaso, Durruti ve Jover gibi diğerleri de savaşa devam edeceklerdir.

V. de Rol

Polis, anarşist grup *Los Solidarios*'un devrimci eylemlerini kösteklemek için elinden geleni yapıyordu. Örneğin, grup üyelerini İspanya Bankası'nın Gijón'daki şubesine silahlı bir baskın düzenlemekle suçluyordu. Suçlamanın gerçek olmadığını ispat etmek kolaydı, çünkü baskının düzenlendiği gün Durruti Fransa'daydı, Ascaso kardeşler hapisteydi; biri Zaragoza'da, Başpiskopos Soldevila'ya suikast düzenleme suçundan gözaltındaydı, diğeri ise polisin ağaç işçileri sendikasının binasına saldırı düzenlediği Barcelona'da içerideydi. Bu saldırıya yoldaşlar karşılık vermişti; çatışmada bir polis

yaralanmış ve ikisi de öldürülmüştü.

Banka soygunu hikâyesiyle polis, Durruti ve Francisco Ascaso'nun iadesini sağlayacak bir gerekçe oluşturmak istemişti. Ascaso, hapisten kaçmayı başarmıştı, Durruti gibi Fransa'da olduğu tahmin ediliyordu. Ama polis bununla yetinmemişti; İspanyol makamları, arananların fotoğraflarını ve gıyabi tutuklama emrini çeşitli ülkelere, özellikle Latin Amerika'nın İspanyolca konuşulan ülkelerine göndermişti. Bu andan itibaren Şili ya da Arjantin'de sansasyonel bir soygun ya da baskın olmayagörsün, suçu onlara yüklemek ve gerektiğinde onları tutuklatabilmek için İspanyol polisi Durruti ve Ascaso'nun dosyalarını bu ülkelere hemen yolluyordu. Ve Latin Amerika'daki polis makamları, ellerinde hiçbir kanıt olmasa da bu ikisini suçlu olarak göstermekte hiç tereddüt etmiyorlardı. Çeşitli ülkelerin polisleri adeta elbirliğiyle Durruti, Ascaso ve Jover kamuoyunda efsanevi birer cani olarak algılanana kadar her şeyi yaptılar; üçünün yakalanıp teslim edilmeleri artık an meselesiydi.

V. de Rol

Latin Amerika serüveni

Durruti, Ascaso ve Jover, Paris'te yapabildiklerini yapmışlardı; artık Fransa'da yapabilecekleri fazla bir şey olmadığını gördüler ve Latin Amerika'ya gittiler.

"Kendimize yeni ülkeler arayalım" deyip yola koyulmuşlardı. Arjantin'e, Küba'ya, Şili'ye ve daha başka ülkelere gittiler. Ama oralarda, kendilerine uygun ortam bulamadılar. İşçi sınıfı zayıftı, örgütlenme hemen hemen yok gibiydi, sudan çıkmış balık gibiydiler; uzun ve şaşkın arayışlardan sonra "Buralar bize göre değil" diyerek Don Kişot gibi yaptılar ve Fransa'ya geri döndüler.

Ricardo Sanz 1

1924 yılı sonunda Durruti ve Ascaso, İspanya devrimci hareketi adına propaganda yapmak için gemiyle Küba'ya gitti. Propagandist olarak ortaya çıkmaları ilk kez burada olmuştur. Durruti konuşmalarıyla dinleyenler üzerinde bir halk kahramanı etkisi bırakıyordu. Kısa zamanda polis bunları tehlikeli bir ajitatör olarak görmeye başladı. Bunun üzerine ülkeyi hemen terk etmek zorunda

kaldılar. Artık huzursuz bir hayat sürmek zorundaydılar. Yollara düşmüşlerdi, kısa sürelerle Meksika'da, Peru'da, Santiago ve Şili'de dolanıp durduktan sonra son durakları Buenos Aires'te biraz daha uzun kaldılar. Burada da tehlikeden uzak değillerdi. Montevideo'ya gitme kararı aldılar; buradan bir gemiyle Cherbourg'a geçeceklerdi. Daha okyanusu aşmadan, teknik nedenlerden dolayı gemi hep rota değiştirmek zorunda kaldı; bu gemiye daha sonraları "hayaletler gemisi" adı verilmiştir. Sonunda gemi güç bela Kanarya Adaları'na ulaştı.

Abel Paz 2

Polisin gözünde İspanyol anarşist gruplarının en tehlikeli kişisi olan Durruti, Latin Amerika'nın her yerinde aranıyordu. Her tarafta fotoğrafları asılıydı, istasyonlarda, trenlerde, tramvaylarda. Tüm bunlara rağmen Durruti, arkadaşlarıyla birlikte bütün kıtayı dolaşmış ve polislere yakalanmamıştır.

Cánovas Cervantes

Ben Durruti'yi Buenos Aires'te gördüm, bunu ispatlayabilirim. Latin Amerika gezisindeydi. Devrimci harekete para sağlayabilmek için yoldaşlarıyla birlikte birçok banka soygunu yapmıştı.

Gaston Leval

Ascaso ve Durruti, bir seferinde Buenos Aires'te tramvayla giderken taşıtın içinde kendilerinin arandığını yazan bildirinin altında oturduklarını fark ettiler. Hükümet, onları yakalayana ödül veriyordu; ülkeyi en kısa yoldan acele terk etmek zorunda kaldılar.

Çok akıllıca bir iş yaparak kendilerine birinci mevki gemi bileti aldılar. Herhangi bir sorun çıkmadan gemiye binmişlerdi. Ama bir işçi olarak birinci mevkide gitmek onlara zor geliyordu, hele hele Durruti'ye. Yürekliydi, harika bir adamdı, ama kibar bir bey hali, incelik ve buna benzer şeyler asla yoktu onda. Örneğin, yemek salonunun girişinde bir komi bekliyor ve gelenlerin şapkalarını alıyordu. Durruti sanki inadına kasketi kafasında olduğu halde oğlanın önünden geçip gitmişti. "Beyim, şapkanız, şapkanız!" Durruti onu durdurmuş ve şapkasını almasını engelleyerek kasketi kendi cebine sokmuştu. Ya da

meyve yerken elmaları ve portakalları bıçakla soymak onun işi değildi, çatal bıçağı bir kenara iterdi.

Bütün bunların üzerine arkadaşı şöyle dedi: "Aman dikkat, bak seni izliyorlar. Bir şeyler sezdiler galiba. Bir şeyler uydurmamız lazım. Gel kendimizi artist olarak tanıtalım!" "Ne? Artist mi? Dansör gibi ortada mı oynayalım yani?" "Hayır, bu olmaz. Ama başka ne yapabiliriz? Hah, şimdi buldum! .Sporcuyuz biz! Eltopu as oyuncuları!" Ve gemide eltopu oyuncuları diye tanıtmışlardı kendilerini. Harika bir fikirdi bu. Yolcular da inandılar buna, yakınlık gösterdiler: Karaya çıkarken tabii ki üçüncü mevkidekileri büyük bir dikkatle kontrolden geçirdiler, birinci mevkide ise yalnız pasaporta mühür vurdular ve "Buyurun beyim" dediler. Ve bizimkiler gemiyi böyle terk ettiler.

Eugenio Valdenebro

İdeal kitaplık

Durruti ve Ascaso'nun en büyük hayali, dünyanın büyük kentlerinde anarşist yayınevleri kurmaktı. Bunların en büyüğü Paris'te, aydın dünyanın merkezinde olmalıydı, mümkünse, Place de l'Opéra ya da Place de la Concorde'da kurulmalıydı. Burada çağdaş düşüncenin en önemli eserleri tüm dünya dillerinde yayımlanmalıydı. Bu amaçla "Enternasyonal Anarşist Yayınevi" kuruldu; değişik dillerde sayısız kitap, bildiri ve dergiler yayımlandı. Fransız hükümeti, özellikle İspanyol ve dünyanın diğer bütün gerici hükümetleri ellerinden gelen tüm polisiye önlemlerle yayınevinin çalışmalarını izliyorlardı. Durruti-Ascaso grubunun kültürel alanda da kendilerini göstermeleri, onların hoşlarına gitmiyordu. Tutuklamalar ve sınırdışı etmeler sonucu yayınevi çalışamaz hale getirildi. Don Kişot'un bu iki çocuğunun sevgili eseri geçici olarak mezara taşınmak zorunda kaldı. Yeniden silaha sarıldılar; tıpkı, "haksızlığı yenmek, acı çekenleri kurtarmak ve yeryüzünde adaleti kurmak" için mızrağına sarılan şövalye gibi.

Cánovas Cervantes

Durruti, Librairie International'a (Uluslararası Kitaplık) desteklemek için yarım milyon frank bulmuştu.

Cumhuriyetin ilanından sonra anarşistler, yayınevi merkezini Bar-

celona'ya taşımak istediler. Proje, binlerce peseta yuttu. Ama Port-Bou gümrük kapısında Fransız jandarmaları, bütün malzemeleri yaktılar. Böylece büyük çabaların ve fedakârlıkların ürünü olan kitaplık yok oluyordu.

Alejandro Gilabert

O sıralar Paris'te küçük bir marangoz atölyesinde ünlü Rus anarşisti ve gerillası Nestor Machno çalışıyordu. O da Durruti gibi eylem adamıydı. Ukrayna köylüleri ona tanrılaştırma derecesinde saygı gösterirlerdi. Machno, bir köylü ordusuyla karşı devrimci Beyaz Ordu'yu bozguna uğratmıştı. Kızıl Ordu'nun olağanüstü hal komiseri olan Troçki, Machno'nun Rus Devrimi'ne özgürlükçü bir yön vermesinden korkmuş ve onu tasfiye etmişti. Bunun üzerine Machno, Rusya'dan kaçmak zorunda kalmıştı.

Durruti, ona hayrandı ve onunla arkadaş olmuştu. Karakter açısından birbirlerine benziyorlardı. Devrimin amaçları konusunda aynı düşünceleri paylaşıyorlardı.

Alejandro Gilabert

Krala suikast

Ascaso ve Durruti'yi, Berthe adlı Parisli bir kadın yoldaşın evinde tanıdım. Bir gün valiz istemişlerdi. Tabii ben de kendiminkini verdim. Ascaso valizi eline aldı ve gülerek dedi ki: "Bu yeteri kadar sağlam değil." Ben de karşı çıkmıştım, valizin çok sağlam olduğunu, en iyi vulkan elyafından yapıldığını uzun uzun anlatmıştım. Beni bu halimle gören biri, kesinlikle malını pazarlamak isteyen tacir sanırdı. Ama çabalarım boşunaydı. Ascaso valizi almak istemiyordu. Neden almak istemediğini sonradan öğrendim. Valiz birkaç sökülmüş tüfek ve diğer silahları taşımak için kullanılacaktı. 1926 yılıydı. Paris o günlerde, İspanya Kralı XIII. Alfons'un resmi ziyaretine hazırlanıyordu. Bu adam, bütün Bourbon sülalesinin taşıdığından daha fazla cinayetin manevi sorumluluğunu taşıyordu. Durruti ve Ascaso, Üçüncü Cumhuriyet Fransisco Ferrer'in katilini karşılarken, bandonun çalacağı Marseillaise'ın sesine birkaç el ateşle eşlik etmeye karar vermişlerdi. Hazırlıklarını büyük bir soğukkanlılıkla yaptılar.

Proleter bile olsa, her İspanyolun doğasında İspanyol soylusu demeyelim ama, bir bey gibi davranmak yatar. Bu özellik, iki yol-

daşımızda da vardı. Kralın gelmesine yakın günlerde yoldaşlarımız bu özelliklerinden yeterince yararlandılar. Polis takibinden kurtulmak için Fransa başkentinde soylu dünyanın bulunduğu yerlere gittiler. Kulüpte tenis oynadılar; törende devlet adamlarının saltanat arabalarının yanında göze çarpmamak için kendilerine lüks bir otomobil tedarik ettiler. Eylem çok iyi planlanmıştı.

Resmi ziyaretten bir gün önce, Berthe'in evinde akşam yemeği yemiştik. Berthe bize sagu çorbası yapmıştı, çorba ne benim ne de Ascaso'nun hoşuna gitmişti. Berthe'in yemek sanatıyla dalgamızı geçmiştik. Durruti ve Ascaso evi terk ettiğinde Berthe ağlıyordu.

Bourbonların ünlü ajan-provokatörü Maniscalco'nun bir keresinde "İki kişi komplo düzenlerse, benim adamım üçüncüsüdür" dediği söylenir. Bu seferki üçüncü adam, Ascaso ve Durruti'yi eylem yerine götürecek olan kimseydi. Kendini Fransız polisine satmıştı. İki suikastçı da yakalandı. Ve Paris, XIII. Alfons'u olaysız, Marseillaise eşliğinde karşıladı.

Fransız demokrasisi, tutukluları Bourbon sırtlanlarına teslim etmediyse, bunda Parisli yoldaşların kararlı direnişlerinin payı büyüktür. Durruti ve Ascaso serbest bırakılıncaya ve Belçika sınırına gönderilinceye kadar eylemlerini sürdürdüler.

Ascaso, Belçika'da bir tamirhanede iş bulmuştu. Oradan bana son kez selam yollamıştı.

Kafasından çok şeyler geçmesine rağmen genç Ascaso'yu hiçbir zaman düşünceli görmedim. Bana göre o hep neşeli, şakayı seven; kısa boylu, ufak tefek, yüzüne bakıldığında Arap izlenimi uyandıran çevik bir adamdı. Yüz rengi karaydı. Sakalı bıyığı yoktu. Siyah saçları her zaman özenle taralıydı.

Durruti daha iriydi, temkinli, biraz ketum, ancak o inandırıcı enerjisini tahrik eden bir neden olursa iş değişirdi. Sanırım o zamanlar, büyük bir gözlük takıyordu. Galiba biraz miyoptu. İkisi çok sıkı arkadaştılar, biri öteki olmadan edemezdi: Düşünce adamı, eylem adamı olmadan ve eylem adamı, düşünce adamı olmadan.

İdeolojik olarak bakıldığında bireycilerden başka her şeydi onlar. Örgütlenmenin gerekliliğine inanırlardı. Ama tek tek bireyleri, kitleleri harekete geçirecek gerekli birer motor olarak görürlerdi. Kitlelerin harekete geçmesini beklemezlerdi, kitlelere bazı talepler de yönelmezlerdi; tam tersine onlar kitlelere bir şey vermek ve söylemek isterlerdi.

Ascaso, bana bir ara Paris'te, XIII. Alfons'a düzenledikleri suikastı anlatmıştı. İspanya Kralı'nı ortadan kaldırmak istiyorlardı. Kortejin ne zaman geçeceğini, ne zaman vuracaklarını çok iyi biliyorlardı. Ama onları taksiyle olay yerine götürecek biri vardı, bu adam onları gammazlamıştı. Polis onları gözetliyordu. Bir sabah, sakin sakin gazetelerini almaya giderlerken tutuklanmışlardı. Sonuçta Durruti, Ascaso ve Jover'e karşı o büyük dava başladı; üçü de sanık sandalyesine oturtuldular.

Eugenio Valdenebro

Dava

Birçok İspanyol anarşistini mahkemede savundum; sonuçlar farklı da olsa genelde başarılı olmuştum; içlerinden en dikkafalıları, en cesurları Ascaso, Durruti ve Jover'di.

Fransız makamları 2 Temmuz 1926'da, polisin, İspanya Kralı'nı öldürmeyi hedeflemiş bir komplonun peşinde olduğunu açıklamıştı. Kral, 14 temmuzda büyük bir törenle karşılanacaktı. Rue Legendre'daki mobilyalı odaların birinde İspanya'da da aranan üç adam yakalanmıştı: Ascaso, Durruti ve Jover. Ekimde ceza mahkemesine çıkarıldılar. Mahkemenin suç iddiası, devlete karşı gelmek, pasaport yasalarına, yabancılar polisinin kurallarına uymamaktı. Bunların hemen hemen hepsi önemsiz suçlardı. Sanıklarsa daha çok kışkırtıcı sözlerle kendilerini savunmaya çalışıyor ve kendilerine tanınan haktan yararlanarak, nefret edilen bir rejimi yıkmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. İspanya'da devrimin gerçekleşmesi için kralı ortadan kaldırmak istediklerini itiraf etmişlerdi.

Sonunda hapis cezasına çarptırıldılar ve dava usul mahkemesine gönderildi. Burada onları bekleyen başka şeyler vardı. Sınır dışı talebiyle ilgili iki dosya daha bulunuyordu; biri Arjantin hükümeti tarafından yollanmış olan ve "San Martin Bankası soygununu onların gerçekleştirdiği" yolundaki kuşkularını dile getiren, diğeri ise İspanya'dan gelen yine buna benzer bir suçlama yazısıydı. Madrid, Durruti'nin Gijón'daki İspanya Bankası'na düzenlenmiş olan baskına katılmış olduğunu iddia ediyordu. Gene iddiaya göre, Ascaso 1923'te Zaragoza'da başpiskoposun öldürüldüğü suikasta katılmıştı.

Fransız hükümeti, İspanyolların iade talebini geri çevirmiş, Ar-

jantin'den gelen talebi ise usul mahkemesine sevk etmişti. Berthon, Guernut, Corcos ve ben, sanıkların savunmasını üstlenmiştik. Polis, mahkeme salonunda olağanüstü önlemler almıştı. Tüm adalet sarayı bir yığınak bölgesini andırıyordu. Ascaso, Durruti ve Jover, polisin bu seferberliği karşısında istiflerini bile bozmuyorlardı. Siyah gür saçları, güneş yanığı yüzleri, kalın kaşları ve sert ağız çizgileriyle Goya'ya model olabilirlerdi. Berthon, bu yabanıl "Pistoleros"lar lehine yumuşak, gönül alıcı sözler ve nazik jestlerle edebiyat sanatının tüm olanaklarını döktürüyordu: "Yüce divan" demişti, "İspanyol liberal muhalefet hareketinin en uç noktasında yer alan şu üç adamı huzurunuzda savunmaktan gurur duyuyorum." Mahkeme, sınır dışı edilmelerinden yana karar almıştı. Ama mahkeme kararı, hükümet için bağlayıcı değildi. Yasalara göre kabine, mahkeme kararını göz ardı edebilirdi. Yani hemen teslim olmamıştık; kamuoyunda bir kampanya başlattık ve aynı zamanda, aramızda Herriot, Painlevé ve Leygues gibi insanlara da başvurduk.

Henri Torrès

Durruti ve arkadaşları Consiergerie Cezaevi'nde bir yıldan fazla tutuklu kaldılar. Durruti, Marie Antoinette'in giyotinle başı kesilinceye kadar kaldığı hücrede yatmıştı. Serbest bırakıldıktan sonra polis onu Belçika sınırına getirmiş ve sınırı yasal olmayan bir biçimde geçmesini istemişti. Böylece Fransız hükümeti, Primo de Rivera'nın başlarına dert olan teslim isteklerini atlatmış oluyordu.

Cánovas Cervantes

Kampanya

Sacco ve Vanzetti Komitesi adına, iki Amerikan anarşistinin elektrikli sandalyeden kurtulması için oldukça uzun süren geniş bir kampanya başlatmıştım. Bu kampanya esnasında, arkadaşlar bana şöyle diyorlardı: "Peki, Ascaso, Durruti ve Jover'e ne olacak? Onların da savunmasını mutlaka üzerine alman lazım."

Bu üç İspanyol anarşisti, politik savaşlarını CNT saflarında sürdürmüşlerdi. Örgütlerinin, Katalonya celladı Martínez Anido ve XIII. Alfons'un baş uşağı Primo de Rivera tarafından yasaklanmasından

sonra Arjantin'e kaçmışlardı. Bunlar, resmi bir ziyaret amacıyla gelen "krallarını", sözcüğün tam anlamıyla karşılamak için Paris'e geri dönmüşlerdi.

Buenos Aires'te bir cinayet işlenmiş, bir banka veznedarı soygunda öldürülmüştü. Polisin sıkıştırdığı bir taksi şoförü, şüpheleri Ascaso, Durruti ve Jover'in üzerinde toplamıştı. Tamamen suçsuz olmalarına rağmen, bu "üç silahşör"ün -İspanya'da böyle derlerdi onlara- ansızın ülkeyi terk etmeleri belli bir kuşku uyandırmıştı.

Arjantin, onların teslim edilmeleri için Fransız makamlarına başvurmuş ve bu başvuru ilkece benimsenmişti. Fakat Ascaso, Durruti ve Jover, bir Paris mahkemesi tarafından izinsiz silah bulundurmak suçundan altı ay eczaya çarptırıldılar. Önce cezalarını çekmeleri gerekiyordu. Tüfekle nişan almış, İspanya Kralı'nı beklerlerken, bir arabada yakalanmışlardı.

Yani bu durumda ben iki ayrı olayı ve beş savaşçıyı aynı anda savunmayı üstlenmiştim. Bu arada başka İspanyol dostların yararına çalışan, politik iltica hakkı komitesini yer yer ihmal ettiğim görüntüsü ortaya çıkıyordu; böylece İspanyol sığınmacılardan kınayıcı sözler duyuyordum. Öte yandan, Sacco-Vanzetti Komitesi için yaptığım çalışmaları kısıtlasam, bu sefer de İtalyanlar öfkeleniyordu ve nihayet hayatları tehlikede olan beş kişi için ilişkilerimi ortaya koyuşuma benden beklenmeyecek bir davranış gözüyle bakan "Salt Çizgi" grubunun temsilcileriyle de başım dertteydi. Hatta bu "saltçılar" arasından biri, yarı komik, yarı sevimsiz birkaç mısra yazmış ve şu sonuca varmıştı: "Bizi ölüm niye ilgilendirsin? Yaşasın ölüm!" Tabii bununla, o "şair"in kendi ölümü kastedilmiyordu. Başka insanların ölüm-kalım mücadelesinden kendine pay çıkaran ne ilk ne de sonuncu kişiydi o.

İspanya diktatörlüğü de Ascaso, Durruti ve Jover'in teslim edilmesini istemişti -diktatörlük onları çeşitli siyasi suikast girişimiyle suçluyordu-, ama boşuna. Fransa Devleti, kendi liberal çehresini korumak istiyordu. Nitekim bunların hepsi, bir ikiyüzlülük komedisiydi; İspanyol ve Arjantin hükümetlerince tertiplenmiş bir hile ve fesat oyunuydu. Tabii bu üçlü, İspanyol ölüm mekanizmasına teslim edilmemeliydi, ama bunun yerine onları Güney Amerika'daki korkunç Ateş Adaları'nda çekecekleri ömür boyu hapis cezası bekliyordu.

"Üç silahşör"ün savunma koşulları o kadar elverişli sayılmazdı. Polis, o zamanlar "şüpheli" yabancıların kaderlerini belirleme ve onları sınır dışı etme konusunda sınırsız bir yetkiye sahipti. Bundan olumsuz etkilenenlerin cezayı temyiz etme olanakları yoktu. Polisin

aldığı kararlara, yalnız hükümet itiraz edebilirdi. Ama Başbakan Poincaré ve İçişleri Bakanı da Barthou'ydu. Bu insanlar yüreksizdi, bunların eşref saatine inanmak saflıktan başka bir şey olmazdı. Öyleyse onları korkutmak ve kamuoyunu harekete geçirmek gerekiyordu. Bütün çalışmasını Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin itibarını iade etmek ve biraz ileri gitmiş liberallere yardımcı olmakla sınırlamasına karşın etkili bir kuruluş olan ürkek İnsan Hakları Birliği'ni kendi tarafımıza çekmeyi başından beri düşünüyordum. Ya anarşistler? Birçok insanı dehşete düşüren bu toplum dışı kişiler ne olacaktı?

İlk işim, önceden tanıdığım *soylu bir bayanı* aramak oldu, Madam Séverine'di bu. Beni içtenlikle karşıladı: "Sizin için ne yapabilirim, Lecoin?" Birkaç sözcükle, meselenin ne olduğunu anlattım. Yoldaşların suçlu olmadıklarına dair hiçbir ispat istemiyordu.

"Peki, Lecoin, size Madame Mesnard-Dorian adına bir pusula vereceğim, Birlik'te ağırlığı olan bir bayandır. Kendisi pekâlâ yakınlık gösterebilir. Kendiniz göreceksiniz zaten."

Madame Mesnard, Rue de la Faisandrerie'de bir malikhanede oturuyordu. Cumhuriyette adı ve unvanı olan herkes, bu kadının salonuna uğrardı. Madame, hemen Birlik Başkanı Victor Basch'ı telefonla aradı. Bunun üzerine ona gittim. Aslında karşılama çok gariptı: "Arkadaşlarınız suçlu" diye bağırıyordu Basch: "Her şeyi biliyorum; Buenos Aires'teki birlik temsilcimiz bana gerekli bilgileri verdi."

Kendisine, en kötü yargıçtan daha düşüncesizce yargıladığını, yani içi boş olan bir dosyanın kapağına bakarak karar verdiğini söyledim. Bunun üzerine hemen atıldı: "Bu anarşistleri iktidara geldiklerinde görmek isterdim!"

"Temenniniz, anarşist düşünce hakkında zerre kadar bir malumatınız olmadığını gösteriyor!" diye karşılık verdim.

Birden çok öfkelendi. Onun Sorbonne'da bir profesör olduğunu ve yıllar önce anarşizm üzerine bir kitap yazdığını unutmuştum.

Sakinleşmesini beklemeden terk ettim orayı. Girişimimizin fiyaskoyla sonuçlandığına artık iyiden iyiye inandırmıştık kendimizi. Ama yanılmıştık. Birliğin Genel Sekreteri Guernut aynı akşam beni aradı ve "Ascaso ve ortakları" davasının evraklarını kendilerine göndermemi istedi. Bu "ve ortakları" sözü bana pek umut verici gelmemişti doğrusu; ama bu Birlik, bizim ihtiyacımız olan bir kaldıraç koluydu. Onun yardımı bize tüm kapıları açacaktı.

İçişleri bakanı, bize karşı tavır almaları için Basch ve Guernut'u

bizzat etkilemeye çalışmıştı. Bakan, bu üç İspanyolun kesinlikle suçlu olduğunu ve işin içyüzünü bildiğimiz halde, Birliğin tarafımızdan istismar edildiğini iddia ediyordu.

Basch ve Guernut beni yanlarına çağırdılar. Sesleri bugünkü gibi kulağımdadır hâlâ: "Lecoin, bize gerçeği söyleyiniz! Arkadaşlarınızın suçsuz olmadığını kabul ediniz! Eğer bu hususta ufak bir şüpheniz varsa, birliğin adına leke sürmeye hakkımız yok!"

Bu arada günlük beş ya da altı gazete bizi tutuyordu. Diğer gazeteler de girişimimiz hakkında haberler veriyordu. İltica Hakkı Savunma Komitesi bir güç olmuş, Ascaso, Durruti ve Jover'in teslim edilmeleri, hükümetin de karıştığı bir devlet skandalı haline gelmişti. Bu sırada üç tutuklu açlık grevine başladılar ve Fresnes Askeri Hastanesi'ne getirildiler. Güçten düşmüşlerdi, ama Barthou katı tutumunu bir yana bırakmış ve olayın mahkemece inceleneceğine dair söz vermişti. Bu haberle birlikte Fresnes'ye gittim. Cezaevi müdürü ve emrindekiler, iki yanda dizilmiş olarak beni karşıladılar; ömrümde, zafer alayıyla bir cezavine gelişim ilk ve son kezdir. Protestocuların üçünü yatakta buldum, hepsi de ayrı ayrı odalarda kalıyordu. Beni gördüklerinde çok sevinmişlerdi.

Derken onları yetkili bir yargıcın önüne çıkardılar. Ama bu adam hep paragrafların arkasına saklanıyor, asıl meselenin üzerine gitmeyi reddediyor ve teslim edilmeleri talebinin yasal olup olmadığı gibi biçimsel sorunlarla uğraşıyordu. Dört mükemmel avukatın -bunlar Corcos, Guernet, Berthon ve Torrès idi- savunmalarına rağmen yargıç bu soruya "evet"le karşılık verdi. İçişleri bakanı oyunu kazanmış gibi görünüyordu. Buenos Aires emniyet müdürü yardımcısı, tutukluları götürmek için Paris'e gelmişti bile. Ellerini ovuşturuyordu.

Dava kaybedilmiş gibiydi. İki kat çaba göstermeye başladım. Altı bin insan, miting için Bullier dans salonunun önünde toplanmıştı. Painlevé ve Herriot gibi bakanlara bir heyet gönderme kararı alındı. Painlevé şaşırmış gibiydi; dili dolaşmaya başlamıştı: "Bu kesin... Tabii tabii.." Çürümüş keçiyolu köprüsüne ne kadar güvenilirse işte ona da ancak o kadar güvenilebilirdi. Herriot, daha olumlu bir tavır içindeydi. Kırk sekiz saat içinde skandal hakkında ulaşılabilen tüm evrakları getirtmişti ve davayı kabineye götüreceğine dair söz verdi. Kararın yeniden gözden geçirilmesi için sürenin uzatılmasını sağladı. Emniyet müdürü yardımcısı, sinirli bir halde Buenos Aires'e geri dönmek zorunda kaldı. Arjantin basını, manşetlerle olaya değiniyordu: "Fransız hükümeti, bir gangster çetesi tarafından mat edildi!"

İş kamuoyuna kalsa Durruti ve Ascaso'nun çoktan serbest bırakılması gerekiyordu. Ama hükümet, İspanyol kraliyet ailesinin baskısı altındaydı; bir kez daha pes edip tutukluların iade edilmelerini tercih etti.

Kararı yalnız bir hükümet bunalımı engelleyebilirdi ve sadece parlamento bir hükümet bunalımına yol açabilirdi. Parlamentoda ağırlığı olan milletvekillerini bu dava için seferber etmeye çalıştık; meclise bir ivedilik önergesi vermeye hazır birilerini arıyorduk.

Meclis toplantılarına katılabilmek için süresiz bir giriş kartı temin ettim ve esas çalışma büromu orada kurdum. Beş milletvekili, ivedilik dilekçesini şimdiden destekliyordu. Ve bu beş kişi, aşağı yukarı iki yüz oy demekti. Benim için eksik olan elli oydu ve bu oyları da hükümet çoğunluğundan koparmam gerekiyordu. Bu çok ütüz bir hazırlık istiyordu. Öte yandan, bu gibi görevler için radikal bir parlamentarizm düşmanından daha uygun birisi olamazdı!

Ve bu arada tüm Fransa yalnız Durruti, Ascaso ve Jover'den söz ediyordu. Arjantin, tutukluları götürmek üzere zaten bir savaş gemisi göndermişti. Kruvazör, bir makine arızasından dolayı Atlantik ortasında kalakalmıştı; sınır dışı etme süresi çoktan geçmişti. Bu "üç silahşör", hâlâ Conciergerie'de yatıyordu. Yasalara dayanarak onların hemen serbest bırakılmasını talep ettik. Bu talep üzerine bize tabii ki güldüler.

Ve sonunda gensoru günü geldi çattı. Bazı milletvekilleri gerçekten adalet istiyorlardı; diğerleri ise bu durumu fırsat bilip Poincaré hükümetini devirmek niyetindeydi. Eğer başbakan güven oylaması istese, hükümet düşebilirdi. Fuayede ortalığı söylenti ve spekülasyonlar alıp götürüyordu. Ama bu işlerde acemi olmayan Poincaré, sonucu önceden görmüş ve öğle paydosundan hemen önce bir aracı göndermişti. Onun sadık bir köpeği ve sırdaşı olan bu adam maliye komisyonunun başkanı Malvy'ydi.

"Evet, Lecoin, aslında ne istiyorsunuz? Hükümetin yıkılmasını gerçekten çok mu arzu ediyorsunuz" diye sormuştu Malvy.

"Kesinlikle böyle bir arzum yok. Biz tek bir şeyi talep ediyoruz: Ascaso, Durruti ve Jover, serbest bırakılsın."

"Hemen başbakana gidiyorum. Lütfen saat ikide tekrar burada bulunun. Size kendilerinin kararını bildireceğim."

Bundan böyle oylama yapılmadı. Bartho ve Poincaré, geri adım atmayı yeğlediler. Tarih temmuz 1927 idi.

Ertesi gün, Quai des Orfevres'te Conciergerie'nin kapısına bir sürü

fotoğrafçı ve gazeteci tarafından sarılmış halde gelmiştik. Kapı açıldı. İşte oradaydılar: Ascaso, Durruti ve Jover.

Louis Lecoin

Bir yanıyla sihirbaz Merlin'e, diğer yanıyla da Kapüsen papazına benzeyen inatçı Lecoin; tüm engelleri kurnaz bir stratejiyle aşmıştı. Temmuz 1927'de Conciergerie'nin kapıları açılıyordu. Elemanlarımdan bir tanesi, bu sevinçli haberi tutuklulara ilk götüren oldu: "Bir saatten az bir zaman sonra serbest bırakılacaksınız. Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" Kısa bir susma payından sonra Durruti, düşünceli bir tarzda yanıtladı: "Devam edeceğiz... İspanya'da."

Henri Torrès

Hayat arkadaşı

Tabii ki Buenaventura ve ben hiç evlenmedik, Buenaventura ve ben. Ne sanıyorsunuz? Nikâh dairesine gitmek, anarşistler arasında olağan bir şey değildir. Paris'te tanışmıştık. 1927 olmalıydı. Hapisten yeni çıkmıştı. Tüm Fransa'da onlar için büyük bir kampanya yürütülüyordu. Hükümet pes etmiş ve üç silahşör -bu, onlara basının yakıştırdığı takma addı- serbest kalmıştı. Durruti hapisten çıkmış, aynı akşam arkadaşlarından birkaçını ziyaret etmişti. Ben de oradaydım; birbirimizi gördük ve anında sırılsıklam âşık olduk ve böyle de kaldı.

Emilienne Morin

Belçika ve Lüksemburg, onlara sığınma hakkı tanımamıştı. Bunun üzerine bazı arkadaşları, Sovyetler Birliği'ne iltica edebilmeleri için çaba gösteriyorlardı. Rusya Hükümeti'nin öne sürdüğü politik şartlardan ötürü bu olasılık da suya düştü; şartlar anarşistlerce kabul edilemezdi. Sahte adla Paris'e geri dönmekten başka çareleri kalmamıştı artık. Bazı yoldaşlar, onları aylarca sakladılar. Sonunda, Lyon'da iş buldular. Altı ay sonra polis, onların kim olduklarını ortaya çıkardı. Sınır dışı edilme emrine uymadıkları için mahkemeye çıkarıldılar ve altı ay hapis cezasına çarptırıldılar.

José Peirats 1

Lyon'da tekrar birbirimizi gördük. Bu ikinci davasıydı. Buenaventura'nın kaçak yaşadığını tespit etmişlerdi. Ascaso'nun kız arkadaşıyla oraya gittiğimi anımsıyorum. Bu, benim içeriden gördüğüm ilk hapishanedir. Sonra tekrar ayırdılar bizi, çünkü, serbest bırakılmalarından hemen sonra, alelacele Belçika'ya sürüldüler. Aynı olaylar tabii ki orada da sürdü. Polisle tatsızlıkları çıktı, oturma izni alamadılar. Belli bir süre için Almanya'ya gittiler. Ne zaman olduğunu tam bilemiyorum.

Emilienne Morin

İstenmeyen yabancılar

Sonunda Durruti, 1928 yılında arkadaşı Ascaso ile birlikte Berlin'e geldi, tabii ki yasadışı yollardan. Şimdi sorun, onlara kalacak bir yer bulmaktı. Durruti, birkaç haftalığına benim yanımda kaldı, Berlin-Wilmersdorf, Augusta Strasse 62, dördüncü kat.

Ama çalışmak istediğinde, polise kaydolması gerekiyordu. Onun için oturma izni almaya uğraşıyordum.

Prusya Hükümeti o sıralar, sosyal demokratlar ve merkez partisi koalisyonundan oluşuyordu. Tesadüfen Adalet Bakanı Kurt Rosenfeld'i tanıyordum. Onu aradım ve Durruti'nin kalmasını yasallaştırması için ricada bulundum. Ama o, bunun mümkün olamayacağını, merkez partisinin muhakkak suikast meselesini ortaya atacağını söylemişti. Bildiğiniz gibi, Zaragoza başpiskoposuna düzenledikleri ileri sürülen şu sözde suikast.

Bu birkaç hafta içinde, Durruti'yle çok tartıştık. Rudolf Rocker, Fritz Kater ve hatta Erich Mühsam ile de tanıştı. Anlaşmak kolay olmuyordu, çünkü Durruti Almanca bilmiyordu. Konuşmanın ana konusu devrimdi. Durruti, devrimin bir parti diktatörlüğüne yol açmaması gerektiğini, yeni toplumun aşağıdan yukarı doğru yapılanması gerektiğini, bunun yukarıdan aşağıya zorla olamayacağını söylüyordu. Anarşistlerin Rus Devrimi'yle barışık olmamalarının en önemli nedeni bu noktada toplanıyordu.

Augustin Souchy 1

Durruti beni çok etkilemişti. İri yapılı ve atletikti, kocaman kafasıyla Danton gibiydi. Sesi kudretliydi, şüphesiz istediği anlarda yu-

muşak yürekli, hatta hemen hemen şefkatli olabiliyordu.

O ve arkadaşları hakkında çok şeyler biliyordum, Latin Amerika ülkelerinde dolaşmaları, akıllıca baskınları.. Ama şunu belirtmek gerekir: İsterseniz, Durruti ve Ascaso'ya siyasi gangster, hatta özünde terörist diyebilirsiniz, -bugün gazetelerin hepsi bu gibi laflarla doludurama onlar kendi özel çıkarları için beş kuruş para harcamamışlardır.

Federica Montseny 1

Brüksel'de sessiz günler

Nihayet 1930'da Belçika'da kalabilmek için Brüksel'de oturma izni aldılar. İki yıl Brüksel'de yaşadılar. Orada Durruti ve Ascaso dostlarım oldu.

Ascaso çok candan bir yoldaştı, ironik ve mantıklı, uysal ve enerjikti aynı zamanda; ama bana, sanki hep hastaymış gibi gelirdi. Durruti ise olağanüstü güçlü, atletik bir etki bırakıyordu; çok kıllıydı ve yırtıcı hayvanlar gibi sırıtırdı. Sadece bakışı, iyi yürekli ve zekiydi. Önce Ascaso'yu tanıdım. Aynı işyerinde çalışıyorduk, araba yedek parçası satan bir atölyede. İlk konuşmamız bile toplumsal sorunlar çevresinde oldu. Uysal sesiyle şöyle dediğini hâlâ hatırlarım: "Hiç kimse bir başkasını yönetme hakkına sahip değildir." Beni hemen büyülemişti.

1930 ve 1931 yıllarını Brüksel'de geçirmiş olanlar, birçok yabancı yoldaşın, öncelikle İtalyan ve İspanyolların, bu kenti mesken edindiklerini hatırlayacaklardır. Ve onların orada buldukları sığınma olanağını hafif bir hüzünle anımsayacaklardır. İyi kalpli Hem Day'in Mont des Arts'da açtığı kitapçı, alışılmamış ve rahat bir yuvaydı onlar için. Burası tüm "yıkıcı unsurlar"ın buluşma yeriydi.

Birinci katta, ben ve Barasco Firması olmak üzere iki kiracı vardı. Bu acayip firma, doğrudan seyyar satıcıların sattığı envai türde ıvır zıvır üretiyordu. Bu "fabrika", aynı zamanda yemek salonu, oturma odası, mutfak ve yatak odası ya da daha çok yatakhane olarak kullanılan tek bir odadan ibaretti; çünkü, gece ziyaretçilerinin haddi hesabı yoktu. Yarım düzine kadar insan Barasco adı altında kayıtlıydı, bunların arasında, Durruti ve Ascaso da vardı.

Léo Campion

Steno yazıcısı olarak çalıştığım işimi bırakmış ve peşinden Brüksel'e gitmiştim. İspanyol mültecileri, Belçika'da bir anlamda yarı

yasal yaşıyorlardı. Hepsi de ya sahte pasaportla ya da sahte adla kalıyordu. Aslında Belçika polisi, bunu çok iyi biliyordu. Durruti nereye gitse arkasından da dosyası gelirdi. Ama bizi Brüksel'de hemen hemen rahat bıraktılar diyebilirim.

Emilienne Morin

Ascaso ve Durruti, birbirlerini tamamlıyorlardı. Durruti eylem ve coşku adamıydı, atılgandı, anında insanların güvenini kazanırdı; Ascaso ise sakinliğin, düşünmenin, direnç ve dayanıklılığın, dostluğun ve hesabın adamıydı. Mükemmel bir strateji uzmanıydı. Devrimci eylemleri planlayan oydu. Yaptığı planlar, önceden belirlenen eylem anlarında en ince ayrıntılarına kadar aksamadan gerçekleşirdi. Durruti'nin gücü, atikliği ve acımasızlığındaydı; şiddeti güçlü bir yürek, engin bir bilginin hizmetine sundu. Birinin diğerine ihtiyacı vardı ve birlikteyken onlara karşı gelmek çok zordu.

Cánovas Cervantes

Dördüncü Not

İspanyol açmazına ilişkin (1931-1936)

İspanya işçi sınıfı, cumhuriyetin ilanını siyasi bir zafer olarak kutladı. Her baskı döneminden sonra olduğu gibi CNT derhal yeniden yapılandı; zorlukları atlatmak ve anında yeni güçlerle ortaya çıkabilmek becerisi, CNT'nin özel örgütsel yapısından kaynaklanıyordu. Ama cumhuriyet rejimi, devrimci bir hareket sonucu değil, kan dökülmeden ve zoraki bir nöbet değişimi ile kurulmuştu. Liberal ve burjuva partilerin, hükümet bunalımlarının ve yeni seçimlerin atlı karıncası dönmeye başlamıştı. "Orta"nın partileri, terazinin dili durumundaydı; yani gerek sayıca gerekse ekonomik bakımdan zayıf küçük burjuvaziyi temsil eden ve sosyal demokrasinin suskun, ama pasif onayıyla iktidar olan küçük burjuva partileriydi bunlar. Başka bir deyişle: Cumhuriyetin sosyal tabanı gülünç denecek ölçüde zayıftı;

cumhuriyet siyasi gücünü, sağcıların çıkar birliği ile işçi hareketinin birbirini karşılıklı bloke etmesi gerçeğinden alıyordu. Bunun sonucunda da yeni hükümetin manevra yeteneği oldukça sınırlıydı. Yapısal reformlar düşünülemezdi. Tarım sorunu çözümsüz kalmıştı. Toprak reformu yasaları sabote edilmişti. Devlet ve kilisenin birbirinden ayrılması eğilimlerinin yanı sıra cumhuriyetin ilk yılları içinde yapıcı olan tek şey Katalonya'ya özerklik statüsünün sağlanmasıydı.

İşçilerin ve köylülerin sorunları çözülmeden kalmıştı. İşçi ve köylülerin en büyük örgütlü gücü olan anarşist hareket, parlamentoyu boykot etti. Hayal kırıklığına uğramış kitleler, yeniden sokaklara döküldüler. Grevler, köylü ayaklanmaları, açlık isyanları, kent gerillacılığı yine gündemdeydi: Hükümet çalışan sınıfların doğrudan eylemlerine karşı kendinden öncekilerin gösterdiği tepkiden farklı bir tepki göstermiyor; polisi, Guardia Civil ya da gerekirse orduyu kullanarak direnişe karşı koyuyordu. Sıkıyönetim, alışkanlık haline gelmişti.

Cumhuriyetin üçüncü yılında İspanya'nın sorunları yeniden kitlenmeye yüz tuttu. Anarşistlerin seçimlere katılmaması yüzünden, hükümet çok kolay ve yasal yollardan gericilerin eline geçti: Sağcıların yeni kurdukları bir seçim bloku olan CEDA parlamentoya girdi. Gil Robles hükümeti, cumhuriyetin o tek tük kazanımlarını bir bir geri almaya başladı. Bienio negro denilen, 1933 ile 1935 arasındaki "iki kara yıl" dönemi başlamıştı. Sağcıların stratejik hedefi, şüphesiz işçi sınıfını yok etmekti. Ama Gil Robles faşist değildi. Hitler, karşıdevrimle Alman toplumunu tanınmayacak kadar değiştirmişken ve Alman tekelleri ülkenin ekonomik yapısını acımasızca modernize ederken; ayrıca III. Reich, dünyaya egemen olabilmek amacıyla saldırı için silahlanırken; İspanyol sağcıları, çoktan çağdışı kalmış bir geçmişin yeniden onarımına çalışıyordu. Başarılı oldukları tek hareket, gerisin geriye gitmekti. Ama bu bile şiddet ve zor yoluyla yapılıyordu.

Bu durumda İspanyol sosyal demokratları kendi varoluş sorunlarıyla karşı karşıya kaldılar. Eski işbirlikçi politikaları yürümüyordu artık: Eski politikayı sürdürmek intihar olurdu. Tabandan, reformcu parti yönetimine baskılar artıyordu. Bu koşullarda sosyal demokratların lideri Largo Cabarello, ters yönde ani bir değişiklik kararı aldı, liberal burjuvazinin cumhuriyetçi partileri ile kurmuş olduğu ittifaka son verdi ve taraftarlarını silahlı direnişe hazırladı. Sosyal demokrat eğilimli sendika UGD'de, aniden Leninist sloganlar atılmaya başlandı. Ekim 1934'te UGD'nin kalesi Asturya'da, anarşistlerin

silahlı eylemlerini gölgede bırakacak kadar güçlü bir ayaklanma oldu. Bu Asturya "Ekim devrimi"nin unutulması haksızlıktır. Batı Avrupa, Paris Komünü'nden beri böyle bir ayaklanma yaşamamıştır. "İşçi kardeşler, birleşiniz!" Bu parolayla İspanya'nın kuzeyindeki tüm eyaletler ayaklanmıştı. Anında işçi konseyleri oluştu; Madrid'deki yönetim, denetimi elinden kaçırmıştı; eski ihtilaflar bir anda yok olmuştu; Asturya'da sosyal demokratlar, anarşistler ve komünistler, hükümet ordularına karşı mücadelede birleşmişlerdi.

Asturya devriminin trajedisi, daha baştan itibaren ülkenin önemli merkezlerinden kopuk uzak bir bölgeyle sınırlı kalan yalıtılmış bir devrim olmasında yatar. Madrid'deki direniş daha filizlenirken bastırılmıştı. Barcelona'da ise Asturyalı işçilerin sadece oldukça zayıf bir yandaşı vardı: Tek derdi özerklik statüsünü korumak olan Luis Companys'in öncülüğündeki Katalonya Esquerra'sı. Katalonya ve Andaluzya'daki anarşistler, pasif davranıyorlardı. Vaktiyle Largo Caballero, onlara sık sık iftira etmiş ve onları baskı altına almaya çalışmıştı; sosyal demokratlar, polisleri sık sık CNT'ye karşı kışkırtmışlardı. İşçi hareketinin derinden parçalanmışlığı, sonunda 1934 yenilgisinin nedeni oldu. Asturya ayaklanması siyasi düzlemde öteki desteklerden yalıtılınca, hükümet; ölüm-kalım mücadelesine rağmen birkaç haftada onu askeri açıdan kırmayı başarabildi. Devrimin merkezleri bombalandı; Francisco Franco adındaki bir generalin emrindeki yabancı lejyonerler ve Mağrip alayları, Asturya işçilerini acımasızca katletti. Baskı korkunç boyutlara varmıştı. 1935'in sonunda, İspanya'daki hapishanelerde otuz binin üzerinde siyasi tutuklu vardı.

Bu "başarı"dan sonra gericiliğin küstahlığı sınır tanımaz hale geldi ve gücünü öylesine abarttı ki Şubat 1936'da yeni seçimlerin yapılacağını ilan etmekte tereddüt etmedi. Bu adımın ne kadar düşüncesizce atıldığı daha seçim mücadelesi sırasında anlaşılmıştı. Sosyal demokratlar Asturya yenilgisinden sonra hiçbir biçimde devrim için yaratılmamış oldukları sonucuna varmışlar, pişmanlık içinde parlamento taktiklerine geri dönmüş ve oranın cumhuriyetçi partileriyle işbirliğine girmişlerdi; sayıca küçük bir grup olan komünistler de bu birliğe katılmıştı.

Bu, şubat 1936 seçimlerinde büyük bir başarı kazanan "Halk Cephesi"nin doğum anıydı. Bu siyasi heyelana, aslında parlamentoda kendini hiç göstermeyen bir güç neden olmuştu. Sayıları milyonlara varan taraftarlarıyla CNT, seçimleri boykot etme tutumundan sessiz sedasız vazgeçmiş ve böyle bir sonuç alınmasına yol açmıştı.

Ama yeni hükümet 1931'deki kadar zayıftı; kararlı reformlara girişemiyor, Gil Robles'in kaldırdığı yasaları yeniden uygulamakla yetiniyordu. Bunun dışında, her şey eskisi gibiydi. Hak, Halk Cephesi'nde temsil edilmiyordu. Cumhuriyetçiler, İspanyol açmazından kurtulmayı, cendereyi parçalamayı başaramadılar.

Eski toplumu devirebilecek güç sağdan geldi. Sağ daha Halk Cephesi'nin ilk gününden itibaren seçilen hükümeti zor kullanarak devirmeye kararlıydı. Bunun için, ideolojik ve örgütsel hazırlıklar gerekiyordu. Hitler Almanyası ve Mussolini İtalyası, gerici güçlerin geçmişi yeniden onarma düşlerinden kurtulup nasıl saldırıya geçebileceklerini gösteren örneklerdi. Mihver devletleri, ayrıca propaganda yardımı ve maddi destek de vaat ediyorlardı. İspanyol Falanjizmi tırmanmaya başlamıştı. Ordu, hükümet darbesi hazırlıyordu. Çatışma yakındı; hükümet kararsız davrandı. Generaller vurdular. Franco, 17 temmuzda İspanya Fası'ndaki askeri bir darbenin başına geçti. 18 temmuzda darbe İspanya'ya sıçradı. Üç gün sonra, ülkenin üçte biri generallerin eline geçmişti; koyu Katolik Navarra, Aragón'un bir kısmı, Galiçe, León, Eski Kastilya, Sevilla, Cadiz ve Kordoba, darbecilerindi artık. Darbeciler, ciddi bir direnişle karşılaşacaklarını beklemiyorlardı; çünkü hesaplarını İspanya halkını işin içine katmadan yapmışlardı.

Dördüncü Bölüm

Cumhuriyet

Dönüş

Durruti, Ascaso ve García Oliver, nisan 1931'de İkinci Cumhuriyet'in ilanından birkaç gün sonra bana geldiler.

Özellikle, anarşistlerin o zamanki esas sorunları üzerine uzun uzun tartışmıştık. Bazıları, cumhuriyete bir şans tanınması gerektiğine inanıyordu. Durruti, Ascaso ve García Oliver'in de içinde bulunduğu hareketin aşırı kanadı ise cumhuriyete yerleşmesi için zaman ve olanak bırakmamak gerektiği düşüncesini savunuyorlardı. Cumhuriyet rejiminin kök salması demek, İspanya'da gelişmenin önlenmesi, devrimci yapısal değişiklik sürecinin kösteklenmesi demekti.

Yani farklı düşünceleri savunuyorduk. İtiraf edeyim ki ben o zamanlar işi aceleye getirmenin hareketimize zarar vereceğinden kor-

kuyordum. Ancak cumhuriyetin daha sonra gösterdiği gelişmeleri gözönüne alınca Durruti, Ascaso ve García Oliver'in haklı olduklarını kavramakta gecikmedim. Cumhuriyet, ürkek bir reformizm batağına saplanmıştı. O zamanlar İspanya'nın ana sorunu olan toprak reformunu bile gerçekleştirememişti.

Federica Montseny 1

1931 yılıydı. İspanya'da cumhuriyet ilan edilir edilmez ortalığı bir sarhoşluk ve çılgınlık havası sarmıştı... Brüksel'de sığınmacı olarak yaşayanlar, apar topar gerekli evraklarını toparladılar; olabildiğince çabuk geri dönmek istiyorlardı. Durruti ve Ascaso, ilk gidenlerdendi. Bizler ise eşyalarımız ve valizlerimizle yapayalnız kalmıştık.

Ben, ancak bir ay sonra yola çıkabildim. Barcelona'ya ilişkin ilk izlenimlerim umduğumdan farklı oldu. Bana herkes, Barcelona'da hemen hemen hiç yağmur yağmaz demişti; ben de yağmurluğumu Brüksel'de bir kız arkadaşıma hediye etmiştim. Barcelona'ya geldiğimizde, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Haziran ayıydı. Politik atmosfer de Paris'tekinden çok değişikti. Anarkosendikalist hareketi gerçi Fransa'dan tanıyordum, ama orada her şey çok değişikti. Bu, gündüz ile gece kadar birbirinden farklı iki ayrı şeydi. İspanyol yoldaşların anlayışları da öyleydi... Onlar bana, özür dilerim ama, biraz basit, ilkel geliyordu.

Ayrıca beni şaşırtan şuydu: Kadınların harekette hiçbir rolü yoktu. Elbette mitinglerde, toplantılarda kadınlar vardı; ama hiçbir zaman kocaları yanlarında değillerdi. Erkekler kafelerde buluşurlar, saatlerce bir fincan kahvenin başında otururlardı. Ayyaş değillerdi, haklarını yememek lazım. Sonunda dayanamayıp Buenaventura'ya şöyle dedim: "Yoldaşlarının nesi var, bunların hepsi bekâr mı?" Ama bu durumu değiştirmek mümkün değildi. Anlarsınız ya, kadının yeri evidir, işte o kadar.

Emilienne Morin

Durruti'yle, cumhuriyetin ilanından sonra İspanya'ya geldiğimde, Café Tranquilidad'da, yani Almancası: "Huzur Kafesi"nde tanıştım. kafeye sık sık baskın düzenleyen ve bol bol insan tutuklayan polisin de buluşma merkeziydi. Ne var ki anarşistler kolay kolay rahatlarını bozdurmazlardı. Durruti hakkında birçok söylenti duymuştum. Ken-

disi, duyduğum inanılmaz hikâyelerden sonra umduğumdan daha değişikti. Karşımda sakin, dost canlısı bir insan gördüm. Arada bir ortaya koyduğu sınırsız enerjisini fark edemezdiniz bile.

Arthur Lehning

"Üç silahşör"ün arasında en çekingeni Ascaso'ydu. Ama eğer García, esnek enerji; Durruti, çelik bilek ve irade gücü demekse Ascaso da bir bütünün soğukkanlı ve keskin zekâsı demekti. Yumuşak ve akıllı bir yüzü, ağzının etrafında, melankolik, alaycı çizgiler vardı, bakışları delercesineydi, iğneleyiciydi. Boyu küçüktü, inceydi, hareketleri ölçülüydü; kayıtsız edasının arkasında insanötesi bir enerji saklıydı. Kaba, açık ve paldır küldür kendini belli eden Durruti'yle karşılaştırıldığında hakiki aristokrat bir yanı vardı Ascaso'nun. Onları birlikte gördüğünüzde, kocaman yumruklarıyla masaya vuran, avaz avaz bağıran Buenaventura ile onun yanında kayıtsız tavırlı, şeytani, dudaklarındaki hiç eksik olmayan gülümsemeyle Francisco'yu; birinin kuvvetini, ötekinin de zekâsını hissederdiniz. Birbirlerini gayet iyi tamamlıyorlardı.

Federica Montseny 1

Bir Mayıs

İspanya Cumhuriyeti kurulduktan sonra arkadaşlarımı -Durruti, Ascaso ve Jover- ziyaret için Barcelona'ya gittim. Bir Mayıs'ın arifesinde oraya varmıştım. Komünistler, miting düzenlemiş ve kentin tüm duvarlarını afişlerle doldurmuşlardı. Buna karşılık CNT-FAI tarafından gerçekleştirilmiş hiçbir şey yoktu ortalıkta, bir tek afiş bile. Böyle bir günde ajitasyon imkânlarını kaçırmak mı istiyorlardı? Beni Durruti rahatlattı: "Tam tersine şehrin ana caddelerinden geçecek bir yürüyüş düzenleyeceğiz. Yüz bin kadar insan bekliyoruz." "Peki ya propaganda?" diye sormuştum: "hiçbir yerde çağrı falan görmedim."

"Yürüyüşümüzü, günlük gazetemiz *Solidaridad Obrera*'da duyurduk."

Gerçekten anarşistler, ertesi gün 100.000 insan toplamışlardı, komünistler, en fazla altı ya da yedi bin kişi getirebildiler.

Gene de özgüvenlerinin dikkatsizlik anlamına geldiğini ayrımsadım. Komünistlerin kendileri için tehlikeli olma gerçeğini kü-

çümsedikleri izlenimini bırakmışlardı bende. "Üç silahşör" ve arkadaşları, benimle dalga geçiyorlardı. Bana, hortlak gördüğümü söylüyorlardı. Bu tasasızlık, birkaç yıl sonra kendilerine pahalıya mal olacaktı.

Louis Lecoin

FAI, her pazar Montjuich Park'ın büyük salonlarında toplantılar düzenlerdi. Konuşmacı olarak, her seferinde Cano Ruiz, Francisco Ascaso, Arturo Parera, García Oliver ve Durruti çıkardı. İlk toplantılara yalnız birkaç yüz insan katıldı. Konuşmacıların, özellikle Durruti ve García Oliver'in neler söyledikleri sağda solda anlatıldığında salonlar yetmez olmuştu. Pazardan pazara yüzlerce ve binlerce işçi toplanıyordu.

Durruti mükemmel bir konuşmacı sayılmazdı. Konuşması genelde kopuk, bağlantısız gelirdi insana; doğrusu, güzel konuşma sanatından anlamazdı. Ne var ki insanlar özellikle onu dinlemek için gelirlerdi. Güçlü ve tok sesi, kitlelerin ruhunu etkilerdi. Çok yalın, süse kaçmadan konuşurdu. Öfkeci ve taşkın duyguları kitleleri büyülerdi.

Bir gün Geronalı yoldaşlar, Durruti'yi bir mitingde konuşma yapması için çağırmışlardı. Konuşmasından hemen sonra apar topar tutuklanmıştı. Tutuklama nedeni, eski bir dava olan XIII. Alfons'a, Paris'te düzenlenen suikast girişimiydi. Anlaşılan savcılık, monarşinin yıkıldığını ve genel af çıktığını bilmiyordu. Gerona halkı ayaklanmıştı. Cezaevini basmak ve Durruti'yi kurtarmak için çeşitli girişimlerde bulunuldu. İşçiler, süresiz bir genel grev çağrısı yaptılar; sıkıyönetim ilan edildi. Üç günlük grevden sonra Durruti serbest bırakıldı.

1 Mayıs 1931'de, Barcelona'da da bir ayaklanma oldu. Güzel Sanatlar Sarayı'nda aftan yararlanıp serbest bırakılan birçok eski siyasi tutuklunun katıldığı bir toplantı düzenlenmişti. Katalonya Başkanı Francisco Maciá'ya sunulmak üzere bazı kararlar alındı. Başlarında García Oliver, Durruti, Ascaso, Santiago Bilbao ve CNT-FAI'nin diğer liderlerinin yürüdüğü büyük bir kortej oluştu; bu, cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ilk büyük proleter gövde gösterisiydi. Kortej, kentin ana caddelerinde ilerliyordu. Katalonya Generalitatı'nın, yani hükümet sarayının önüne geldiğinde polis yürüyüşçülere ateş açtı. İşçiler de ateşle karşılık verdiler. Durum öyle ciddileşti ki ordu duruma müdahale etti. Askerlerden bir bölük Cumhuriyet Meydanı'na gel-

mişti. Durruti, hemen askerlere hitaben bir konuşma yaptı. Guardia Civil ve Çevik Kuvvet, yeniden halkın üzerine yürümek istediğinde, askerler silahlarını bu sefer polise çevirdiler. Böylece bir katliam önlenmiş oluyordu.

Bu olay, 1931'de cumhuriyetin çıkmaza giren politikası için tipik bir örnektir. Önceden monarşiye hizmet etmiş kimseler hâlâ devlet bürokrasisinde görev yapmaktaydı. Silahlı kuvvetlerin emir ve komutası hâlâ gericilerin elinde bulunmaktaydı. Cumhuriyet, işçi sınıfının çıkarlarını gözetecek bir sosyal politika izleyecek yetenekte değildi. Rejim, sadece biçimini değiştirmişti, ama her şey XIII. Alfons dönemindeki gibi kalmıştı. Halkın huzursuzluğu gün geçtikçe artıyordu.

Alejandro Gilabert

Kederli cumhuriyet

Cumhuriyet döneminde, devrimci sınıf mücadelesi içinde bir dizi amansız çatışma çıkmıştı. 1932'de Katalonya Dağları'nda Fígolslu maden işçileri greve gitmişlerdi. Grev, gerçek bir ayaklanma boyutu kazandı.

Ocak 1933'te çoğu Katalonya'da olmak üzere işçiler yine ayaklandılar; bu sefer Endülüslü işçiler de başkaldırmıştı. Yalnız Casas Viejas trajedisine değinmek istiyorum. Aynı yılın aralık ayında, Aragón'da ve Kastilya'nın bir kesiminde bir isyan patlak verdi. 1934'teki Asturya devrimi, anarşistlerin, sosyalistlerin ve komünistlerin ortak eyleme geçtiği ilk devrimci hareketti. Bu, İspanya'nın iki büyük sendika örgütü CNT ve UGT'nin *"İşçi kardeşler, birleşiniz"* sloganıyla birlikte katıldıkları ilk devrimci hareketti aynı zamanda.

Şubat 1936'daki seçimler, nihayet solculara bir çoğunluk sağlamıştı. Bu başarıda, çok sayıdaki siyasal tutuklu için af çıkarma meselesi büyük bir rol oynamıştı. CNT, her zaman parlamentarizme karşıydı, fakat bu sefer parolayı değiştirmişti: Seçime isteyen gider, istemeyen gitmezdi. Ve seçimleri hemen hemen kimse boykot etmedi. Bu kararı o zamanlar Durruti de onaylamıştı.

Bu dönemdeki ayaklanma ve çatışmaların tümüne aktif bir şekilde katılan Durruti, hareketi sürekli olarak geliştirmek gerektiğini düşünüyordu. İspanya'ya gelir gelmez kendini eylemin içine atmıştı. Bu yüzden daha 1932'de Ascaso ile birlikte Afrika'daki Villa Cisneros'a

sürülmüştü. Bundan sonra da devamlı tutuklanacaktı. Ya af yoluyla ya da hükümetin taktikleriyle serbest bırakılır bırakılmaz, onu tekrar tutuklamak zorunda kalıyorlardı; çünkü o, hiçbir zaman, hangi koşullarda olursa olsun düşmanlarına rahat vermiyordu.

Federica Montseny 1

Durruti, işçilere her fırsatta cumhuriyetçilerin ve sosyalistlerin devrime ihanet ettiklerini ve her şeye yeniden başlamak gerektiğini söylerdi. Pérez Combina ve Arturo Parera ile Fígols'taki linyit ocaklarına gitmişti. Maden işçilerine, burjuva demokrasisinin iflas ettiğini ve zamanın devrim için elverişli olduğunu anlatıyordu. Burjuvaziyi mülksüzleştirmek ve devleti ortadan kaldırmak zorunluydu; ancak böylelikle işçi sınıfının özgürlüğü tamamlanabilirdi. Maden işçilerine son savaşa hazırlanmalarını öğütledi; onlara sert kurşun ve dinamitten nasıl bomba yapılabileceğini gösterdi.

Ajitasyon çalışması, tüm İspanya'ya yayılmıştı. Köylüler, büyük toprak sahiplerini koruyan Guardia Civil'e karşı her gün mücadele ediyorlardı. Her yerde grevler patlak vermişti. Hükümet, ya burjuvazinin yanında yer almak ya da işçilerin saflarına geçmek gibi bir kararla karşı karşıya kalmıştı, sonunda burjuva saflarında kalmayı yeğledi.

19 Ocak 1932'de, Fígolslu maden işçileri, kapitalistlere karşı silahlı ayaklanmayı başlattılar. Hareket, Cardoner ve Alto Llobregat vadilerini sarmıştı. Fígols, Berga, Suria, Cardona, Gironella ve Sallent, devrimin meşaleleri oldu. Bu şehirlerde tarihte ilk kez özgürlükçü komünizm uygulandı.

Sekiz gün sonra ordu hareketi bastırdı. Ayaklanmanın bastırılması sırasında nispeten az kan döküldü; çünkü hükümet orduları Yüzbaşı Humberto Gil Cabrera'nın emrindeydi. Yüzbaşı iyi yürekli bir subaydı. Ondan sonra yarbaylığa terfi etmişti ve bir CNT sempatizanı olmuştu. Bölgede işçilere karşı kanlı misilleme saldırılarını engelleyebilmişti.

Alejandro Gilabert

18 Ocak 1932'de Fígols'un Alto-Llobregat vadisindeki kömür ocakları işçileri, açıkça ayaklandılar, özel mülkiyeti ve parayı kaldırdıklarını açıkladılar ve özgürlükçü komünizmi ilan ettiler. Merkezi

hükümet, isyancılara CNT'nin "üye kartlı haydutları" adını taktı; ve Başbakan Manuel Azaña bölgenin ordu komutanlığına talimat verdi: "Size, birliklerin olay yerine varmasından itibaren ayaklanmayı bastırmak için yalnız on beş dakika müddet veriyorum." Ayaklanmayı bastırmak ise askerlerin tam beş gününü almıştı.

José Peirats 1/2

Anarşinin beş günü bir filizin ömründen daha uzun sürmemişti.

Federica Montseny 3

Sürgün

Bu arada Barcelona'da genel grev çağrısı yapılmıştı. Bilinen çatışmalar ve çarpışmalar başladı. Maden işletmeleri bölgesinde tutuklanan yüzlerce insan, şehir limanında yüzen cezaevlerine dönüştürülmüş gemilere taşındı. Misilleme dalgaları, tüm Katalonya'yı, doğu sahilini ve Endülüs'ü sarmıştı. Çok önemli tutuklular, *Buenos Aires* transatlantiğiyle getirildiler. Sonra gemi, 10 Şubatta 104 sürgünle birlikte,- bunların arasında Durruti ve Ascaso da vardı,- İspanya Batı Afrikası (Rio de Oro) ve Kanarya Adaları'na (Fuerteventura) doğru denize açıldı.

Francisco Ascaso, yoldaşlarına veda mektubu yazıyordu:

"Ömrünün son günlerini biraz uzatabilmek için kendine böyle yöntemler seçen zavallı burjuva! Bu davranışı bizi hayrete düşürmüyor. İşkence etmesi, sürgüne göndermesi ve cinayet işlemesi onun doğası gereğidir. Hiç kimse son bir kez vurmadan ölmez, hayvan bile. Bu son çırpınışların kurban vermesi aslında acı bir şey, hele savaşta ölenler kardeşlerimiz olursa. Ancak bu, ortadan kaldırmaya gücümüzün yetmeyeceği bir yasaya uygun düşüyor. Bu sınıfın can çekişmesi, uzun sürmeyecek; ve biz bu can çekişmeyi aklımıza getirdiğimizde, geminin çelikten gövdesi neşe çığlıklarımızı bastıramayacaktır. Acılarımız, düşmanımızın sonunun başlangıcıdır. Bir şeyler yıkılıyor ve ölüyor. Onun ölümü, bizim yaşamamız ve kurtuluşumuzdur.

Sizleri selamlıyoruz. Bu geri dönüşü olmayan bir veda değildir. Yakında yanınızda olacağız. Francisco Ascaso."

José Peirats 2

Yoldaşlar Afrika'ya sürüldüklerinde Gine körfezindeki Bata'ya muz taşıyan bir gemiyle götürüldüler. Onları muz ambarına tıkmışlardı: Yüz altmış kişi, yalnız bir tek lombar deliği olan ambardaydı. Havasızlıktan dışarıya, güverteye çıkmak istiyorlardı. Ascaso "Yeter artık!" deyip merdivenlerden yukarı çıkar. Nöbetçi tabancasını çekerek "Geri dur!" diye bağırır. Ama Ascaso'yu bilirsiniz, kolay kolay durdurulmaz. Yürümeye devam eder. Nöbetçi nişan alır. Ascaso onaşöyle der: "Vursana, korkak domuz. Beni şimdi burada vurmazsan, ben seni sokakta, günün birinde köpek gibi kurşuna dizerim!" Çavuş tereddüt içindeydi. Titriyordu. Ascaso'yu öldürse ne olacağını bilmiyordu ki; engel olmaktan vazgeçti. Onları durdurmak mümkün değildi artık. Hepsi güverteye çıkmıştı. Kaptan, gemiye refakat eden destroyeri çağırmak zorunda kaldı. Tayfalar, isyanı bastırmak amacıyla emniyeti açılmış tüfeklerle gemiye yanaştılar. Gemide tam anlamıyla isyan patlak vermişti.

Durruti öne fırladı, gömleğini parçalarcasına açtı -o zamanlar, en azından doksan kilo vardı- ve tayfalara: "Şimdi bunu göze alabilirsiniz, çünkü biz silahsızız. Ama bizi öldürürseniz, İspanya'da ne olacağını göreceksiniz!" dedi. Subaylar bu durumda anlaşmaya karar verdiler. Konuşmalar şöyle sonuçlandı: İsyan söz konusu olmayacak ve tutuklular her an güverteye çıkabileceklerdi. Bata'ya kadar böyle geldiler.

Manuel Buizan

Çürümeye yüz tutmuş, okyanusu geçerken battı batacak bir tekne Río de Oro'da demir attığında, Villa Cisneros Valisi, Durruti'yi teslim almayı kabul etmemişti. Kimse bu davranışının sebebini anlayamadı. Durruti, birkaç yoldaşıyla birlikte öteki tutuklulardan ayrı tutularak Kanarya Adaları'ndaki Fuerteventura'ya götürüldü. Daha sonra Villa Cisneros Valisi Regueral'ın eski Bilbao Valisi'nin oğlu olduğu anlaşıldı. Bu bürokrat, anarşist harekete karşı en vahşi yollardan mücadele etmiş ve istifasından sonra bir cuma gecesi León sokaklarında kurşuna dizilmişti. Oğlu, babasını öldürenlerin Durruti ve arkadaşları olduğuna inanıyor ve bu yüzden onu kendi yerleşim bölgesine almak istemiyordu.

Ricardo Sanz 3

Huzursuzluk

CNT, bu sürgünlere yeni bir genel grevle karşılık verdi. Tarrasa'da belediyeyi basan anarşistler, siyah-kırmızı bayrakları göndere çektiler; Sabadell'den destek güçleri gelene dek, kışlayı sardılar. Şiddetli çatışmalardan sonra, anarşistler teslim olmak zorunda kaldı. Hemen arkasından açılan davada, dört ile yirmi yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldılar.

Ama sürgünlere karşı protestolar devam ediyordu, 29 mayısta, kitle mitingleri, silahlı çatışmalar ve sabotaj eylemleriyle zirveye ulaştı. Cezaevleri ağzına kadar doldu. Barcelona'da tutuklular isyan etmiş ve hapishaneyi ateşe vermişlerdi. İsyanı bastıran hapishane müdürü, birkaç gün geçmeden sokak ortasında vuruldu.

José Peirats 1

1932 kasım sonunda Afrika'ya sürgün edilenler geri geldiler. Cumhuriyetçi/sosyal demokrat hükümet CNT'yi izlemeyi sürdürüyordu. Bunun üzerine Barcelona Montjuich Park'taki Güzel Sanatlar Sarayı'nda FAI bir toplantı düzenledi. Durruti orada sürgünden sonraki ilk konuşmasını yaptı. Dinleyenlerin sayısı 100.000 kadardı. Her an devrim olabileceğini açık açık söylemişti. Polis sarayın etrafını makineli tüfeklerle sarmıştı.

Katalonya burjuvazisi tir tir titriyordu; basın ise anarşistlere karşı sert önlemler alınmasını istiyordu. CNT'nin sendikal örgütleri kapatıldı, günlük gazeteleri *Solidaridad Obrera* yasaklandı. Yüzlerce militan hapse atıldı. Anarşistlerin saflarında baskılara şiddetle karşılık verme düşüncesi gün geçtikçe daha çok yandaş buluyordu. Demiryolu işçileri grev ilan etti. Böyle bir eylem, ülkenin ekonomisini ve politikasını altüst edebilirdi; bu yüzden hükümet, demiryolu işçilerini askeri denetim altına almakla tehdit etti. García Oliver, ayaklanma için bir plan hazırlamıştı; demiryolu grevi, bütün İspanya'da devrimin başlangıcı olacaktı. Ascaso, Durruti, Aurelio Fernández, Ricardo Sanz, Dionisio Eroles, Jover ve diğerleri, planı onayladılar. Bir rastlantı, eylemi hızlandırdı. Daha sonraları iç savaşta, Aragón cephesinde lider pozisyonunda çarpışacak olan Hilerio Esteban ve Méler adlı iki anarşist, Barcelona'nın Clot semtinde bir bomba atölyesi kurmuşlardı. Polis, bu patlayıcı madde deposunu kazara bir patlamadan dolayı ortaya çıkardı. Anarşistlerin tüm silah depolarının polisin eline geç-

memesi için isyan hemen başlatılmalıydı. Bunun için FAI'nin vurucu güçleri ve savunma kadroları, 8 Ocak 1933'te Barcelona'da bulunan askeri kışlalara saldırdılar. Bunu, İspanya'nın tüm bölgelerinde, silahlı eylemler izledi. Hükümet, isyanı bastırmada bu sefer de başarılı olacaktı.

Alejandro Gilabert

Ocak isyanının bozguna uğratılmasından sonra Durruti ve Ascaso yeniden tutuklandılar; bu sefer altı ay kadar Puerto de Santa María Hapishanesi'nde kaldılar. Serbest bırakılır bırakılmaz Durruti, o bilinen direnç ve dayanıklılığıyla yeniden işe koyuldu.

Diego Abad de Santillán

Cumhuriyetin ilanından sonra CNT ve FAI çığ gibi büyüyen bir iftira, tahrik ve hakaret kampanyasına hedef oldular. Komünist gazete *La Batalla*'nın ilk sayfasındaki manşeti anımsayalım: "FAI-izm = Faşizm". Largo Cabarello'nun birinci danışmanı ve sosyal demokratların önde gelenlerinden Fabra Rivas'ın açıklaması da şöyleydi:

"Ascaso ve Durruti gibi anarşistler zekadan yoksun kaçkınlardır. Böyle delilerden kurtulmak gerekir. Onlarla hiçbir zaman tartışmaya gelmez. Bana kalsa geçmişin bu artıklarını hemen kurşuna dizerdim."

Luz de Alba

Cumhuriyet dönemiydi, hatırlıyorum; resmi görevliler bir gün yayınevini basmışlar ve gazetemiz *Solidaridad Obrera*'nın rotatif baskı makinelerine el koymuşlardı. Şu anda nedenini hatırlamıyorum. Herhangi bir ilana ya da tahrik edici bir şeye takmışlardı. Dolayısıyla gazetemizin çıkması mümkün değildi artık. Makineler, zorla açık arttırmaya çıkarılmış ve arttırmaya çeşitli işadamları katılmıştı. Ne var ki yalnız kalmadı bu adamlar. Biz de açık arttırmaya katılmıştık; en azından yirmi kişiydik; aramızda Durruti ve Ascaso da vardı. Durruti ayağa kalkmış ve rotatif için yirmi peseta önermişti. Tabii bu yok denecek kadar az bir miktardı. İşadamları yerlerinden fırlayıp "Bin peseta" diye bağırdılar. Ama daha birincisi teklifini yeni yapmıştı ki kaburgalarının arasında soğuk ve çelikten bir şey hissetti; tabii hemen teklifini geri çekti. Arttırma sırası Ascaso'daydı. "Dört duros" diye ba-

ğırmıştı. Bu da yine yirmi peseta yapıyordu. Artırmak isteyen tabancanın namlusunu böğründe duyuyor ve ağzını açmamayı yeğliyordu. Bu durumda en iyisi sesini çıkarmamaktı. Sonunda satış memurunun başka bir çaresi kalmamıştı. Çekicini eline aldı ve makinenin bir dilim yağlı ekmek fiyatına, yani yirmi pesetaya bize satıldığını duyurdu.

O günler ile bugünü karşılaştırmak olanaksızdır. Burada, Paris'te sürgündeki CNT'nin matbaasında yaptıklarımız ufak işler. Bu işlerin ne başı var ne sonu. Makinelerimiz neredeyse çürümüş durumda. Modern araçlara ihtiyacımız var elbette. Ancak bugün yasal çalışıyoruz; yasal çalışma demek, hurdayla çalışmak demek. Halbuki şimdi bir Durruti'miz, bir Ascaso'muz olsaydı yeni bir matbaa almamız zor olmazdı. Bu da bizim için çözüm olurdu!

Juan Ferrer

Fabrika çalışmasına ilişkin

İşçilerin cumhuriyetiydi adı, peki ne yaptılar Durruti'ye? Serserilikleri yüzünden Bata'ya sürdüler onu. Ascaso, Durruti ve diğer yüz kişiyi, ekmeklerini hayatları boyunca fabrikada kazanmış insanları sürgüne gönderdiler. Oysa bu insanlar fonksiyoner değildi, bürolarda oturup sendikadan geçimini sağlayan insanlar değildi. Durruti, bir sendika ağasının tam zıddıydı; ne CNT ne de FAI'den beş kuruş para yememiştir.

Manuel Hernández

Barcelona'daki Damm bira fabrikasında bir gün işçiler, düşük ücretlerden dolayı greve gitmişlerdi. Patronlar, ödün vermek istemiyorlardı, hatta birkaç işçiye de çıkış vermişlerdi. CNT, bu durum karşısında kent birahanelerine, işletmeyi boykot etme çağrısında bulunmuştu. Bazı birahane sahipleri boykota katılmak istemiyor, Damm birası satmaya devam ediyorlardı. İşte böyleleri ziyaret edildi. Durruti ve birkaç yoldaşı kapıdan girip camları, bardakları kırmış ve barı paramparça etmişlerdi. Olayın hemen ardından Barcelona'nın tüm birahanelerinde şöyle bir levha asılıydı: Burada Damm birası satılmaz... Damm bira fabrikası birkaç hafta sonra istenilen ücreti ödemiş, atılan işçileri yeniden işe almış ve CNT'yle yeni bir toplusözleşme imzalamıştı.

Ramón García López

Durruti, işçilerin kurtuluşunu kendi aralarındaki ekonomik birlikte ve dolaysız ekonomik eylemlerinde görürdü. 1933'ten beri yaptığı propagandalarda, fabrika komiteleri kurulmasına özel önem verirdi; komitelerin yapıcı çalışmalarını sosyal devrimin bir güvencesi olarak değerlendirirdi. Sonbahar 1933'te parlamentoya karşı bir mitingde şöyle demişti: "Fabrika, işçinin üniversitesidir."

Heinz Rüdiger

Hareketimize, orta sınıftan insanların, öğrencilerin ve yazarların da katılmasından yanaydı; ama onlardan beklediği, ayrıcalık taleplerinden vazgeçmeleri ve halkla birleşmeleriydi. Günün birinde, hapishane avlusunda konuşurken teknokrat ve uzman kişilere gösterilen gelenekleşmiş mutlak saygıyı kıyasıya eleştiriyordu. Düşüncesine göre metal işçileri her fabrikayı pekâlâ işletebilirlerdi. Tıpkı duvarcıların bir evi planlayıp yapabilecekleri gibi. Aynı durum diğer çalışma alanları için de geçerliydi.

Liberto Callejas

Günlük yaşam

İspanya'da günlük yaşam benim için çok ağır ve katı geçiyordu. Mesleğimi yapamıyordum, çünkü hemen hiç İspanyolca bilmiyordum. Sendikanın yardımıyla bir sinemada yer göstericilik işini buluncaya kadar temizlikçilik yaptım. Yeni işim, o zamanlar müthiş bir lükstü. Ve sonra oradan oraya taşınmalar. Sürekli taşınıp durduk; yalnız Barcelona'da beş ya da altı kez. Üstelik Buenaventura, sık sık hapse giriyordu; kirayı ödeyemez olmuştum, arkadaşların evlerinde oturmak zorunda kalıyordum. Sözün kısası, kocaları meslekten devrimci olan kadınların sefaletiydi çektiğim.

1931'de Barcelona'da, kızım Colette dünyaya geldi. Bu, hayatımı daha da zorlaştırmışlı. Durruti hapiste çok kaldığı zaman yoldaşlar aralarında birkaç peseta toplayıp kirayı ödememe yardımcı oldular.

Emilienne Morin

1936 başlarında, Durruti benim kapı komşumdu. Sans semtinde küçük bir dairede kirada otururdu. İşverenler onu kara listeye almışlardı. Hiçbir yerde iş bulamamıştı. Hayat arkadaşı Emilienne, ai-

lenin geçimini sağlayabilmek için bir sinemada yer göstericilik yapıyordu.

Bir öğle sonrası onu ziyarete gitmiştik. Onu mutfakta bulduk. Önünde önlük bulaşık yıkıyor, aynı zamanda küçük kızı Colette ve karısı için akşam yemeği hazırlıyordu. Birlikte gittiğimiz arkadaş onunla şakalaşmak istedi: "Bana bak Durruti, bu yaptığın iş, kadın işidir!" Durruti sert yanıtlamıştı: "Öyleyse kendine beni örnek al! Karım çalışmaya giderse, evi temizlerim, yatakları yaparım, yemek pişiririm. Hatta küçüğe banyo yapırır ve giydiririm de. Gerçek bir anarşistin, karısı çalışırken kahvede ya da meyhanede çöreklenip oturacağını düşünüyorsan, meseleyi hiç kavramamışsın demektir."

Manuel Pérez

Evet, anarşistler her zaman özgür aşktan söz etmeyi severlerdi. Ama ne de olsa İspanyoldu onlar. Ve inanın, bir İspanyol'un özgür ilişkilerden söz etmesi çok komik kaçıyor; çünkü doğalarına ters düşüyor bu. Böyle şeyleri yalnız kitaplardan öğrenmişler. Kadının özgürleşmesi, İspanyol erkeklerinin aklına bile gelmez. Ne gezer! Onların içini dışını bilirim ben. Size bir şey söyleyeyim: Kendilerini rahatsız eden önyargılardan bir anda kurtulsalar bile, işlerine gelenleri asla unutmazlar. Kadının yeri mutfaktır! Bu bilge söze büyük değer verirler. Yaşlı bir yoldaş, bana bir keresinde şöyle demişti: "Kuramlarınızın hepsi iyi güzel de anarşi başka bir şey, aile başka bir şey. Bu hep böyledir, böyle de kalacakur."

Buenaventura'dan yana şansım vardı doğrusu. O ötekiler gibi geri kafalı değildi. Ama elbette, kiminle uğraştığını ne de olsa çok iyi biliyordu.

Emilienne Morin

Ondan hoşlanıyordum. Size şunu söyleyebilirim: O, öyle bir adamdı ki; şimdi dünyada böylesi yok artık. Adaletsizliği kaldıramazdı asla. Mağrur değildi, her zaman çok sade yaşadı; ama güçlüydü, şeytan gibi güçlüydü. Bana inanabilirsiniz.

Josefa Ibañez

Ascaso'yla *Solidaridad Obrera*'nın basımevinde karşılaşmıştım. Basımevinden o zamanlar, 1934'te, hep propaganda broşürlerimizi

alırdık; yasadışı yollardan Almanya'ya postaladığımız Almanca basılı küçük broşürlerdi bunlar. Kapakları, pralin kutularında bulunan reklam baskıları gibi hazırlanmıştı. Barcelona'nın güneşine alışamamıştım, bu nedenle sürekli şapkayla dolaşıyordum. Bir anarşist için bayan şapkası burjuva simgesiydi ve sırf bu yüzden Ascaso beni belli bir güvensizlikle süzerdi. Tokalaşmak için elimi uzatmıştım. Elimi ters çevirdi ve avucuma bakıp başını salladı. Nasırım yoktu. "Ne?" dedim, "Yoksa siz Ascaso musunuz?" Öyle küçük ve önemsiz görünüyordu ki. Onu sinirlendirmişti bu. Besbelli bu tonla sormamam gerekirdi. Bir İspanyola gülünmez. Hele bir de kadınsanız hiç gülemezsiniz. Yirmi bir yaşındaydım, ama on yediymişim gibi gözüküyordum. Ascaso, bana kendini beğenmiş biri gibi geldi. Öte yandan o bizim gibi tuhaf yabancılara hiç önem vermeyen anarşistlerdendi. Diğerleri beni kısa bir süre sonra olduğum gibi kabullenmişlerdi. Şapkama da ses çıkarmıyorlardı. CNT'nin adamları proleterdi, ama onur ve özgüvenleri büyüktü. Demiryolu işçisi olan bir arkadaşım duruşuyla bir aristokrat gibiydi. Ve o bu etkiyi yapan biricik kişi de değildi.

Durruti böyle şeylere önem vermezdi. O son derece sadeydi. Ama gerektiğinde herkes onu örnek alırdı. Ona bir öğle sonrası, karısının kasiyer ve yer gösterici olarak çalıştığı sinemada rastladım. Emilienne, herkesi susturacak kadar konuşurdu; yalnız Durruti geldiğinde sessizleşirdi. Dışarda alışveriş yapmam gerekiyordu ve Durruti bana arkadaşlık ediyordu. "Bombalardan ve çatışmalardan korkuyorum", demiştim. O zamanlar Barcelona'da, hemen her hafta ya bir grev ya baskın ya da polis operasyonları olurdu. Her ağacın arkasında, süngü takmış bir hazır kuvvet polisi beklerdi; hatta sokaklarda sık sık düzenli askeri birlikler görülürdü. Kavisli kılıçlarıyla Mağrip askerlerinin görünüşü özellikle korkutucuydu. Ama bütün bunlarda bir de operetvari bir görünüm vardı. Hanımefendiler, dükkânların önünde bir aşağı bir yukarı gezinirler, derken birden bir düdük sesi duyulur, evlerin çatılarından el bombaları atılır, vitrinlerin kepenkleri gürültüyle iner; hanımefendiler küçük beyaz mendillerini sallar, kendilerini dükkânlara ya da kaldırımlara, yere atarlardı. Bir müddet sonra ortalık sessizleşir ve tehlikenin geçtiğini haber veren düdük sesleri duyulurdu. Ayağa kalkanlar sanki hiçbir şey olmamışçasına elbiselerinin tozlarını silkelerdi.

Durruti benimle birlikte, polislerin önünden gözlerini bile kırpıdatmadan geçti. "Ben de en az senin kadar korkuyorum", demişti

bana. "Korku ve cesaret o kadar yakın ki birbirlerine. Birinin nerede başladığını, diğerinin nerede bittiğini kestiremiyorum çoğu kez. Sokaktaki çocuklar hemen tanımışlardı onu. Bana karşı hep dostça davranırdı. Hatta beni ciddiye alırdı. Anarşistler kadınları hafife almazlardı. Zampara değillerdi onlar, tam aksine, bazen onları Calvinistlere benzetirdim. Devrimden başka bir şey düşünmezlerdi.

Durruti, kendini beğenmişlik nedir bilmezdi. Karşılaştığı herkesi ciddiye alırdı. Barcelonalılar onda kendilerini yeniden bulmuşlardı. Onu bir kral gibi gömmeleri işte bundan dolayıdır.

Madeleine Lehning

Seçimleri boykot

Kasım 1933 parlamento seçimlerinden önce CNT, benzersiz bir kampanya başlatmıştı. Şimdiye kadar eşi görülmemiş bir azim ve kesinlikle seçim boykotunu açıklıyorlardı. En ücra köyde bile anarşistler, gazete ve bildirilerle seçimleri boykot çağrısı yapmıştı. "Oyumuzu vermeyeceğiz!" parolası, İspanyol köylüleri ve işçilerince çok benimsendi; gerek "solcu" hükümet partilerinden gerek sol liberal politikadan ve sosyal demokratlardan gerekse de sürekli gündemde olan misilleme ve baskılardan bıkmışlardı. Barcelona'da boğa güreşlerinin yapıldığı arenada 75.000 ile 100.000 insanın katıldığı kitlesel bir miting düzenlendi; 5 Kasımdaki bu gösteri, kampanyanın zirvesiydi. CNT'nin en tutulan konuşmacıları, "Seçim sandıklarına karşı sosyal devrim" konusunda düşüncelerini açıkladılar.

"İşçiler", diye bağırıyordu Buenaventura Durruti dinleyicilerine: "Daha önce oylarınızı cumhuriyet için verdiniz. Cumhuriyetin 9.000 işçiyi hapse atacağını bilseydiniz, yine de oylarınızı ona verir miydiniz?"

"Hayır!" diye bağırıyordu kitle.

Bir sonraki konuşmacı, genç anarşistlerden Valeriano Orobón Fernández'di. Şunları söyledi: "Cumhuriyetçilerin devrimi iflas etmiştir; faşistlerin karşı devrimi yakındır. Almanya'da n'oldu? Sosyalistler ve komünistler, Hitler'in ne yapmak istediğini çok iyi biliyorlardı; ama buna rağmen seçimlere girdiler ve kendi idam kararlarını imzaladılar. Ya Avusturya, sosyal demokratların gururu? Orada sosyal demokrat parti, oyların % 45'ini toplayacağını hesaplıyor ve bunu yüzde 6 artırabileceğini umuyordu; bu çoğunluk, on-

ları iktidara getirebilirdi. Ama onlar basit bir gerçeği unutmuşlardı: Hesapları tutsa bile seçim zaferinden hemen sonra iktidarlarını sokaklarda silahla savunmaları gerektiğiydi bu gerçek. Çünkü gericiler, iktidarı öyle kolay kolay başkalarına kaptırmazlardı."

José Peirats 2/ Stephen John Brademas

19 Kasım 1933 parlamento seçimlerini boykot etme oranı şöyleydi:

Barcelona seçim bölgesi % 40
Zaragoza seçim bölgesi % 40'ın üzerinde
Huesca seçim bölgesi % 40'ın üzerinde
Tarragona seçim bölgesi % 40'ın üzerinde
Sevilla seçim bölgesi % 45'in üzerinde
Cadiz seçim bölgesi % 45'in üzerinde
Malaga seçim bölgesi % 45'in üzerinde
Toplam İspanya % 32.5

César Lorenzo

1933 seçimlerinde İspanyol anarşistleri, işçi hareketi tarihinde şimdiye dek görülmemiş çapta bir boykot kampanyası gerçekleştirmişlerdi. İşçilerin çoğunun evde kalmasıyla, seçim boykotu etkili olmuştur. Gelgelelim sonuçta sağcılar, tutucu partiler seçimleri kazandılar. Gil Robles hükümeti sözün tam anlamıyla faşist bir hükümet değildi, ama alabildiğine gericiydi.

Arthur Lehning

Zaragoza ayaklanması

Seçimlerden kısa bir süre sonra CNT, Madrid'de gizli bir toplantı düzenledi. Ben de oradaydım ve konuyla ilgili ne gibi gerekçeler getirdiklerini hatırlıyorum. CNT federatif bir kuruluştu; her eyaletin yerel komitesi vardı ve bu komiteler, hep kendi çizgilerini savundukları için, genelde fikir ayrılıkları söz konusu olurdu. Bu toplantıda, bu kez de Aragónlu delegeler şunu söylüyorlardı: "Seçimlere katılmadık; sağcıların iktidara gelmesi aslında bizim suçumuzdur. So-

nucu sessizce kabullenemeyiz, eyleme geçmemiz gerekir. Ve şimdi silahlı eylem zamanıdır!"

Barcelonalı delegeler ise şöyle diyordu: "Bunu yapamayız, silahımız yok, hazırlıklı değiliz, son yıllarda birçok yenilgi aldık."

Ama Aragónlular isyan konusunda ikna olmuyorlardı. Eyaletin kuzeyinde oy kullanmama oranı neredeyse % 99'a varıyordu; orada anarşistler kendilerini güçlü görüyorlardı. Zaragoza, günlerce CNT'nin elinde kaldı; kuzeyin bütün köylerinde *özgürlükçü komünizm* ilan edilmişti. Öteki bölgelerde CNT, isyana karşı olmasına rağmen desteklemek için elinden geleni yapıyordu. Hükümet, hemen sıkıyönetim ilan etti. Birkaç hafta sonra her şey sona ermişti. Durruti, Mera ve diğerleri tutuklandı; onlara karşı vatana ihanet suçundan dava açıldı.

Arthur Lehning

Barcelona'daki Plaza Monumental'de yapılan bir toplantıda Durruti, gericilerin seçim zaferlerine karşı tek yanıtın silahlı devrim olduğunu söylemişti. CNT bu parolaya sahip çıktı. Yalnız Ocak 1933'teki yenilgiyi henüz hazmedemeyen García Oliver, buna karşı geliyordu. O bu politikayı serüvenci buluyordu. Senelerin arkadaşları Durruti ile García arasında ilk kez düşünce farklılıkları ortaya çıkıyordu. Durruti, isyanı planlamak için, Zaragoza'ya gitti. Madrid'de karşı devrimcilerin yeni çoğunluğuyla parlamento oturumunun yapıldığı gün hareket başladı. Günlerden 8 Aralık 1933'tü.

Alejandro Gilabert

Sabahın erken saatlerinde Barcelona'da siyasi tutuklular, sansasyonel bir biçimde topluca hapishaneden kaçmayı başardılar. Şehrin kanalizasyonuna çıkan bir tünel kazmışlardı.

CNT'nin Devrim Komitesi merkezi, Zaragoza'daydı; anarşistlerin Ulusal Komite'si de buradaydı. Bir öğle sonrası arka arkaya gelen patlamalar kenti sarsıyordu. Devlet gücü bu patlamalara hemen karşılık verdi; yüze yakın devrimci tutuklanmıştı. Bunların arasında komitenin üyeleri olan Durruti, Isaac Puente ve Cipriano Mera da vardı. Sokak çatışmaları en azından bütün gece ve bir gün sürdü. İşçiler barikatlar kurdular. Bir manastır ateşe verildi. Barcelona'dan gelen ekspres ana istasyona alevler içinde giriyordu; atılan bombalar yangına yol aç-

mıştı. Ordu, panzerler de dahil olmak üzere, ağır güçlerini seferber etmek zorunda kaldı.

Huesca eyaletinin Alcalá de Gurrea, Alcampel, Albalete de Cinca ve diğer köylerinde, ayrıca Teruel eyaletinin bazı bölgelerinde özgürlükçü komünizm ilan edildi. Örneğin, Valderroblesli köylüler parayı kaldırmış, belediyenin sulh mahkemesinin ve tapu-kadastronun tüm dosyalarını yakmışlardı.

Ayaklanma kısa sürede bastırıldı. CNT'nin grev çağrısına ülkenin yalnız bazı kesimlerinde uyuldu. Mücadeleler, Aragón ve Rioja bölgeleriyle sınırlı kaldı. Katalonya ve Endülüs'ün önemli bölgelerinde Ocak yenilgisinin yaraları daha kapanmamıştı; hareket içindeki güçlü bir fraksiyon, ayaklanmayı yanlış ve serüvenci buluyordu.

José Peirats 1/ Stephen John Brademas

Yeni cezaevleri

Onunla Zaragoza'daki cezaevinde birlikte geçirdiğimiz acı ve tatlı saatleri hatırlıyorum. Orada bile şakadan anlardı o. Belli bir naiflik ve çocuksu bir iz hep vardı onda. Bize nasıl savaşmak gerektiğini gösteren odur.

Zaragoza'da metal işçileri sendikası binasında yapılan, 8 Aralık isyan kararının alındığı o ünlü toplantıda konuşuşu hâlâ gözümün önündedir. Bir gözlük takmıştı. Bakışları bizi elektriklendirmişti sanki. Bu eşit olmayan bir mücadeleydi; saflarımızda, umudumuzdan daha fazla hiçbir şey yoktu. Sokaklara döküldük, Durruti benim yanımda duruyordu. O sırada yanımızda olanların çoğu öldüler, diğerleri şimdi faşizme karşı mücadele veriyorlar.

O zamanlar Durruti'yi son olarak Convertido Caddesi'nde görmüştüm; sonra ayrılmıştık. Savaş sona erdiğinde yeniden karşılaştık... Cezaevinde.

Manuel Salas

Ayaklanmanın baş sorumlularından biri olarak Durruti, altı ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Daha Zaragoza'da gözetim altındayken

aleyhine başlatılan ön soruşturmanın bütün dosyaları bir gecede mahkeme binasından yok oldu gitti.

Diego Abad de Santillán 1

1935'e kadar İspanya'da, Sendikalist Enternasyonal'in (AIT) sekreterliğini yapmıştım. Görevden ayrılmamdan kısa bir süre önce Durruti'yi görmüştüm. Yine hapisteydi, bu sefer Barcelona'da yatıyordu. Kendisini orada ziyaret ettim. Benimle konuşmak istediğini duymuştum. Karısına dedim ki:

"Evet, beni görmek istiyor; ama benim için hapishaneye gitmek kesinlikle olanaksız. Burada yarı yasadışı kalıyorum, uluslararası bir örgütü temsil ediyorum, her an beni de tutuklayabilirler, bu, çok tehlikeli bir durum. Kendi konumumu düşünmem lazım, böyle sorumsuzluklara kalkışamam."

Karısı bana şöyle cevap verdi: "Bu sorun değil. Benimle gelirsin, sesini çıkarmazsın. Seni, kuzenim olarak tanıtırız. Aklına gelen herhangi bir isimle imzanı atarsın, olur biter. Gayet basit."

Ben de kendi kendime, eh bu insanlar nasıl olsa İspanya'yı benden daha iyi tanıyorlar, diye düşündüm. Öneriyi kabul ettim. Hapishaneye karısıyla beraber gittik. Durruti bir demir parmaklık arkasında, biz bir demir parmaklık arkasındaydık. Parmaklıkların ortasında ise bir nöbetçi, bir aşağı bir yukarı volta atıyordu. Durruti, hemen Fransızca bana bağırmaya başladı. Avazı çıktığı kadar yüksek sesle, politik sorunlar hakkında, örgütün durumundan, ne olacağından vs. konuşup duruyordu..

Kendi kendime düşündüm: Bu ne demek oluyor, burada, hapishanede Fransızca kasıp kavurmak, üstelik bir de yabancıyla?.. Apar topar beni tutuklayacaklarını aklımdan geçirdim. Ama İspanya'da böyle şeyler mümkün. Neyse ki hiçbir sorun çıkmadan hapishaneden ayrılmıştım.

Arthur Lehning

Bir gün Ascaso ve Durruti Barcelona'daki Emniyet müdürlüğünde oturuyorlardı, yine tutuklanmışlardı. Tüm dünya onlardan söz ettiği için, polisler de sevgililerini getirmişlerdi; kadınlar tutukluları görmek istiyorlardı. Durruti hücresinde, saçlarını darmadağın oluncaya kadar karıştırmıştı. Kadınlar onları seyretmeye kalkışınca, bir orangutan gibi bağırmaya başladı: "Uh! uh! uh!" Kadınlar korkularından neredeyse

bayılacaklardı. Gardiyan "Ne oluyor sana!", diye sordu. Durruti: "Ne olacağı var mı, bizi maymun zannettiler, bir fıstık atmadıkları kaldı. Eğlenmek istiyorlarsa sirke gitsinler!" dedi.

Eugenio Valdenebro

Halk cephesi

1934 Asturya Ekim Devrimi'nden sonra Durruti yeniden tutuklandı; bu sefer aylarca Valencia Hapishanesi'nde kaldı. Hapishanede Marksistlerin Asturya yenilgisinden İspanya işçi hareketi için dersler çıkarmaya çalışıyordu.

Herkes burjuva demokrasisinin başarısızlığı konusunda hemfikirdi. Başarı için, tüm devrimci işçilerin birliği gerekliydi. García Oliver, parolayı belirledi: "Tüm Marksistler UGT'ye, tüm anarşistler CNT'ye, kapitalizme karşı iki birleşik örgüt!" CNT'nin Zaragoza'da Mayıs 1936'daki son kongresinde, sosyal demokrat sendika UGT ile eylem birliğine gidilmesi kararlaştırıldı. CNT'nin tek koşulu, sosyal demokrat işçilerin burjuva partileriyle ilişkilerini kestiklerini açıklamalarıydı. Böylece proleter devrimin yolu açılacaktı.

Ancak kongreden önce başka bir sorun ortaya çıkmıştı. Şubat 1936'da yeniden seçim yapıldı. O zamanlar, İspanyol hapishanelerinde 30.000'in üzerinde tutuklu bulunuyordu. Tutukluların çoğu anarşistti. Solcu partiler, seçimleri kazanırlarsa bu tutukluları serbest bırakacaklarını vaat ediyorlardı. Sağcılar, baskıyı arttırma tehdidinde bulunuyorlardı. CNT, taraftarlarını önceki gibi seçim boykotuna çağırsa 30.000 tutuklunun özgürlüğünü tehlikeye sokmuş olacaktı; onlara seçime katılmalarını önerse, bu sefer de anarşistlerin baştan beri karşı çıktıkları genel seçim hakkını ve parlamentarizmi kabullenmiş olacaktı. Durruti, bu kısır döngüden bir çıkış yolu buldu. Seçim mücadelesi öyle keskinleşmişti ki iki taraf da yenilgiyi kabullenmeyecekti. Sol, sağcıların kazanması durumunda, "Cevabımız devrimci yoldan olacaktır"; sağ ise, "Solcuların zaferi, iç savaş demektir" diyordu. Durruti, mitinglerde yaptığı konuşmalarda bundan şu sonucu çıkardı: "Bu demektir ki biz ya devrimle ya da iç savaşla karşı karşıyayız. Seçime katılıp daha sonra mutfak masasında sakin sakin oturan her işçi karşı devrimcidir. Ve seçimi boykot edip seçim gününde mutfak masasında oturup kalan işçi de ötekinden daha iyi değildir."

Böylelikle CNT, seçim boykotundan yana tavır almaktan kaçınmış

oluyordu. İşçilerin çoğu seçimlere katılmıştı. Bu da solcu partilerin kazanmasına yol açtı. Sağcılar dediklerini tutarak iç savaş hazırlıklarına başladılar. Seçimlerin bu sonuçla bitmesinde Durruti'nin payı büyüktü.

Alejandro Gilabert

CNT, toplumda canlı ve keskin bir güç olarak kalmalıdır; çünkü ülkede solculardan ya da sağcılardan gelecek tek adam diktatörlüğünü engelleyebilecek ancak odur.

Buenaventura Durruti 1

Durruti, 16 Şubat 1936'da halk cephesi seçim zaferini, Puerto de Santa María Hapishanesi'nde yaşamıştı. Hapishanede o sıralar, Katalonya'nın gelecekteki başkanı Companys ve Generalitat Konseyi'nin birçok üyesi de tutukluydu. Seçimlerden hemen sonra çıkartılan bir afla hepsi serbest bırakıldı.

Crónica

Savaş ilan ediliyor

CNT'nin seçimlerden sonraki ilk işi, Barcelona'da aylardan beri süren ilk grevle ilgilenmek oldu. Bunlar, ulaşım sektöründeki grevle tekstil işçilerinin greviydi (Rama del agua). 28 Şubatta hükümet, bir kararname çıkardı ve bu kararname uyarınca Ocak 1934'ten beri politik nedenlerle ya da grevlere katılmalarından dolayı işten atılmış olan tüm işçiler tekrar işe alınacaktı. Ancak birçok işletme sahibi, hükümetin bu kararını uygulamadı. Anarşistler hükümetin duruma müdahale etmesini istiyordu. Durruti 4 Martta, Başkan Companys'in göreve başlamasından bir gün sonra Barcelona'daki Grand-Theater'de şöyle diyordu:

"Biz, yeni efendilerin iktidara gelmesini kutlamak için buraya toplanmadık. Biz buraya 'solcu' partilerin efendilerine, seçim zaferlerini bize borçlu olduklarını söylemeye geldik. CNT ve anarşistler seçim gününde sokağa dökülüp, bakanlıklarda ve devlet makamlarında oturan ve halkın iradesini asla kabul etmek istemeyenlerin darbesini engellemiş oldular.

Tramvay işletmesi ve tekstil sanayiindeki güncel iş sorunlarına gelince: Bu konuda suçlu olanlar hükümetteki beylerdir. Biz onların oyunlarını seçimlerden çok önce fark ettik. CNT'yi devrim yolundan

uzaklaştırmak istediklerini gayet iyi anladık. Siyasal tutukluların serbest bırakılmaması durumunda yeniden suçlanmaktan kaçınmak istediğimiz için seçimden önce sesimizi çıkarmadık. Halk, politikacılar için değil, tutuklular için sandığa gitti. Gelgelelim grevler konusunda Barcelona ve Madrid'deki efendilere şunları söylüyoruz: Artık bizi rahat bırakın. Tekstil fabrikalarında ve ulaşım sektöründeki sorunları kendimiz çözeceğiz. Hükümet bu konuya karışmasın!

Generalitat'ın adamları, hapishaneden kurtulmalarını halkın büyük cesaretine borçludurlar. Ama CNT'yi rahat bırakmazlarsa, yakında geldikleri yere geri gideceklerdir! Hükümetin, kapitalistlerin saldırısına karşı mücadelemizde bize engel olmamasını talep ediyoruz! Hiç değilse bu kadarını isteyebiliriz! Lokavtlar ve sermayeyi yurtdışına kaçırma konusunda burjuvaziye şunları söylüyoruz: İsterseniz tüm fabrikaları kapatın, bu umurumuzda bile değil. Ama biz fabrikaları işgal edeceğiz, zaptedeceğiz, çünkü fabrikaların sahibi bizleriz!"

Aynı toplantıda Francisco Ascaso da konuştu. Şöyle diyordu:

"Kazandık, kazandık, diyorlar. Ama gerçekte ne oldu? Solcu partiler seçimleri kazandılar, ama ekonomi hâlâ eskisi gibi gerici burjuvazinin elinde. Eğer bu burjuvaziyi kendi haline bırakırsak seçim zaferi asla işimiza yaramayacak; çünkü bu durumda solcu partiler de sağcı politika yapmak zorunda kalacaklardır.

Artık zamanı gelmedi mi? İspanyol kapitalistleri yurtdışındaki müttefikleriyle birleştiler. Bize karşı ekonomik savaş uyguluyorlar. Bu savaşta hükümet, ister solcu partilerden oluşmuş olsun ister olmasın, asla tarafsız kalamaz. Peki, hükümet ne yapacak? Hesapları bize ödetmeye kalkacak. Sermaye yurtdışına kaçıyor. Fabrikalar kapanıyor. Ama hükümet işverenlerin üretim araçlarını ellerinden alamayacak, çünkü böyle bir şey programlarında yok.

Ya biz? Belki biz biraz safız, ama asla aptal değiliz. Şimdiye kadar fabrikalarda sakin ve barışçıl davrandık. Ama bu değişecektir. Fabrika avlularında toplanacağız ve fabrikada çalışan her insanla birlikte üretim komitelerini seçeceğiz. Eğer fabrikalar kapatılırsa, fabrikayı kamulaştıracağız ve işletmeleri kendi elimize alacağız. Üretimi, kapitalistlerden daha iyi ve daha sağlam örgütleyeceğiz. Onlar, fabrikalara zaten hep zarar verdiler.

Ardından ekonomide ve fabrikalarda zafer getiremeyen bir politik zafer, olsa olsa bir aldatmaca ve kendi kendini kandırmaca olur."

Solidaridad Obrera / John Stephen Brademas

Başlangıç

Evde işinden az konuşurdu. Benim dışımda herkesin bildiği bir yığın şey vardı. Örneğin Temmuz 36'dan önceki askeri tatbikatlar ve silah eğitimi hakkında hiçbir bilgim yoktu. Size şunu söyleyebilirim: Franco darbesinin geleceğini görmüştü onlar, buna hazırlandılar. Yakın bir yerde kendilerine ait bir atış meydanı vardı. Bunu sadece ben bilmiyordum. Benim için büyük bir sırdı, ama komşuların hepsinin haberi vardı. Kadındır haberi hep en son alan. Hep bu susmalar, hep bu sırlar. Evet, insan isterse bunu romantik de bulabilir.

Emilienne Morin

16 Temmuz 1936'da Generalitat'ın isteği üzerine ve Katalonya

CNT-FAI'nin acele yapılan toplantısında alınan karar gereğince bir irtibat komitesi kurulmuştu. Bu komitede Santillán, García Oliver ve Ascaso FAI'yi; Durruti ve Asens de CNT'yi temsil ediyordu. Companys hükümetiyle anarşistlerin arasındaki görüşmelerde ortaya çıkan ilk sorun, silahlanma konusundaydı. Kıran kırana bir mücadele başladı. Anarşistler taleplerini ne zaman ortaya atsalar, hükümetin elinde yeterli silah rezervi olmadığı yanıtını alıyorlardı. Üstelik taleplerini, gerçek gereksinmeleri olan 20.000 silah yerine sadece 1000 silahla sınırlamışlardı. Politikacılar, faşizmden korkuyorlardı, fakat silahlı halktan daha da çok korkuyorlardı.

CNT-FAI, 12 temmuzdan itibaren, Barcelona'daki kışlaları göz altında tutmak için, göze batmadan ajitasyon çalışmaları yapabilecek küçük gruplar kurmuştu. Hükümet, sendikaları darbe gününe hazırlamak yerine, bu küçük grupların silahlanmasını engellemeye çalışıyordu. İçişleri bakanlığına şehirdeki karakollardan telefonlar yağıyordu; polis, anarşist militanların silahlarını almak istemiş, buna direnen militanlar ise tutuklanmıştı. Sindirme alışkanlığı öyle yerleşmişti ki tutukluları, yasak silah bulundurmak suçundan mahkemeye çıkarmaya bile çalışıyorlardı!

Diego Abad de Santillán 2/Abel Paz 1

19 Temmuz'dan üç gün önce, ayın 14'ü ya da 15'i olmalı, Barcelona Limanı'nda silah yüklü bir gemiyi basmıştık. Katalonya hükümeti, yani Generalitat, silahları kendisi için alıkoymak istiyordu; ne var ki Durruti ve arkadaşları silahları Taşıma İşçileri Sendikası'na götürmüştü. Ertesi gün Çevik Kuvvet, Guardia de Asaltos arama yapmak için sendikaya geldi. Durruti anında sokağa fırlamıştı. "Hemen bir kamyon bulun, çabuk!" Anında bir süt kamyonu bulmuşlar ve silahları kamyona yüklemişlerdi. Hükümet, sendikada dört veya altı eski flinta bulabilmişti. Diğerleri bizlerin, yani CNT'nin elinde kalmıştı.

Eugenio Valdenebro

Kamu güvenliğinden sorumlu Katalonya Genel Komiseri Federico Escofet birkaç gündür oldukça telaşlıdır. Oldukça uzun süredir elinde, ordunun tüm İspanya'da darbe hazırlığı yaptığına ve plana, Barcelona garnizonunun da dahil edildiğine dair somut bilgiler bulunmaktadır. Komiserin çalışma masasının çekmeceleri, temasta bulunduğu ki-

şilerin ve cumhuriyetçi subayların gizli raporları, darbecilerin isim listeleri, bildiriler, parolalar ve X günü için operasyon planları ve birlikleri kullanma emirleriyle tıka basa doludur. Darbe girişimi 16 temmuzda beklenmişti; bugün ayın 18'i. Escofet, darbenin çok yakın bir zamanda olacağından emindir.

Escofet, günlerden beri İçişleri Bakanı José María España'yla devamlı irtibat halindedir. Bakanla ve komiserlikteki en yakın adamı Binbaşı Vicente Guarner ile darbeyi zamanında karşılayabilmek için önlemler hazırlamaktadır. Ancak bu, komiserin uğraştığı tek sorun değildir. Kamu güvenliğinden sorumlu komiserlik, FAI'li anarşistleri ve sendikalist CNT'yi de hesaba katmak zorundadır. Anarşistler, Katalonya'daki özerk hükümetle -hatta Madrid'deki merkezi hükümetle, Sosyalist Parti'yle ve önlerine gelen herkesle - uzun yıllardır kıyasıya bir çatışma içindedirler. Anarşistler gene de durumun ciddiyet kazanmasından dolayı Katalonya Başkanı Companys'in toplantıya çağırdığı irtibat komisyonunda, birkaç gündür tüm diğer antifaşist parti ve örgütlerle birlikte çalışmayı kabul edip bu komisyonda hemen silah talebinde bulunmuşlardı. Oysa başkan ve içişleri bakanı gibi Escofet de CNT'nin gözü pek sokak silahşörleri olan bu adamlara silah teslim etmenin çok tehlikeli olduğunu bilmektedirler. Askeri darbe halinde, ordu ve polis birlikleri biri cumhuriyeti korumak, diğeri de yok etmek amacıyla silahlı mücadelede karşı karşıya gelirlerse, bu iki tarafın da zayıflaması sonucunu verecektir. Böylece şehir, anarkosendikalistlerin insafına ya da insafsızlığına terk edilmiş olacaktır. Katalonya'nın siyasi ve sosyal istikrarı açısından bu durum, en az askeri darbe kadar tehlikelidir.

Telefon çalar:

"Evet, ben Escofet. José María? Günaydın. Efendim? Ha, CNT. Elbette protesto ediyorlar. Bunu başından beri biliyordum zaten. Başkana da şikâyet edeceklerdir mutlaka. Ama başka türlü karar veremezdim. Tabancalarına dokunmadım. Bana kalsa elbette el bombalarını bile alırdım. Neyse ki tüfekleri bizim elimizde. Guarner onları toplattı."

Söz konusu olan, önceki gece meydana gelen tehlikeli bir çatışmadır. Taşıma İşçileri Sendikası'nın militanları, limanda demirli birkaç gemiyi basarak bol miktarda tabanca ve tüfek ele geçirmişlerdir.

"Bütün bildiğim bu. Guarner bana bu konuda rapor verdi. Kendisi bölüğün başında, çevredeki binaların çatılarına nöbetçiler yer-

leştirdikten sonra sendika binasını bastı. Elbette adamlar silahlıydı! Şansımız varmış, olay konuşarak halledildi ve silahın tetiğine kimse kazara da olsa dokunmadı. Evet, Durruti ile García Oliver ortalığı yatıştırmak için bizzat duruma müdahale etmişler."

Guarner, Escofet'e doğru eğilir ve komiser bir an telefonun kulaklığını eliyle kapatır:

"Ona deyin ki, sendikadakiler öyle kızmışlar ki Durruti'yi bile silahla tehdit etmişler. Hem de kendi adamları!"

"Guarner'in bana şimdi dediğine göre sendika üyeleri Durruti'yi bile öldürmek istemişler, yani kendi adamları. Bunu tasavvur edebiliyor musunuz! Başkana bunu iletiyorsunuz öyleyse. Nasıl? Peki, oldu. Tamam, Guarner'e söylerim." Escofet telefonu kapatır. Komiser, 38 yaşında, dalgalı, parlak siyah saçları olan, heyecanlı el kol hareketleri yapan ve sesi gayret dolu biridir. Guarner'e der ki: "FAI'nin adamlarına hiç güvenmiyorum. Bunlar vahşiler gibi silah peşine düştüler."

"Bunun dışında başka bir şey söyledi mi?"

"Evet, öyle görünüyor ki darbe sabahın erken saatlerinde olacak. Elinde çok güvenilir bilgiler varmış."

"Nasıl bir duygu içindeyim, biliyor musunuz? İstiyorum ki, artık bu iş bir an önce olsa da biz de ne olduğumuzu bilsek."

Luis Romero

Savunma komitesi

Dikkatle bakmayan bir kişiye, 18 Temmuz günü sıradan bir cumartesi gibi gelebilirdi. Ama havanın çok sıcak olmasına rağmen ortalıkta aylak aylak dolaşanların sayısı azdı. Plajlar boydan boya boştu. Göze çarpan, alışveriş için dışarı çıkmış ev kadınlarıydı; ikindi olmadan fırınlarda ekmek tükenmişti.

CNT'nin yerel komite binasında hararetli bir koşuşturma egemendi. Çevreden, kentin değişik semtlerinden çeşitli haberciler geliyordu. Generalitat'la bağlantılı irtibat komisyonu, toplantılarına aralıksız devam ediyordu. Durruti, son durum hakkında bilgi almak isteyen Fígolslu maden işçileriyle lokalin bir köşesinde konuşuyordu. Bir kırık ameliyatı geçirdiği ve henüz tamamen iyileşmediği için konuşurken sandalyeye dayanmıştı. Durumunda bir komplikasyon olması muhtemeldi, çünkü ağrıları kesilmemişti. Birkaç adım ötede Ma-

rianet, Madrid'le telefon konuşması yapıyordu. Ascaso her tarafta aranıyordu; acele Café Pay-Pay'a gelmesi gerekliydi... Metal işçileri sendikasının militanları, Ascaso'nun yolunu kestiler: "Ne yapmamız gerekiyor?" Militanlar, Ascaso'ya eylem teklifinde bulunuyorlardı. Francisco ise, "Daha zamanı değil. Sinirlerimize hâkim olmamız lazım" diyordu.

Abel Paz 1

Bir tane Hotchkiss makineli, iki tane Çek yapımı otomatik tüfek, bol miktarda cephanesiyle sayısız Winchester tüfeği Pueblo Nuevo Mahallesi'ndeki Pujadas Sokağı No 27'de, Espronceda'nın hemen köşesindeki evde hazır beklemektedir. Silahların bulunduğu Gregorio Jover'in evinde anarşistlerin Savunma Komitesi toplantı yapmaktadır.

Juan Garcia Oliver, Buenaventura Durruti ve Francisco Ascaso iki saatlik bir gecikmeyle geldiler. Bir tür silahlı gece nöbeti de denebilecek bu son toplantı için daha önce gece yarısı öngörülmüştü. Havacı teğmen Servando Meana, Garcia Oliver, Durruti ve Ascaso'yu İçişleri Bakanlığından getirmek için bir araba ayarlamış, üçü de elleri tetikte, çok hızlı yol almışlardı. Çünkü gecikmelerinin yoldaşları tedirgin edeceğini bilmekteydiler. Ayrılmadan önce İçişleri Bakanlığının önünde gösteriye benzer bir birikme olmuştu; CNT militanları silah istemekteydiler. Garcia Oliver, Durruti ve Ascaso, Palacia Meydanı'nda toplanan kitleyi yatıştırmak için balkona çıkmak zorunda kalmışlardı. Garcia Oliver, kalabalıktan San Andrés Kışlası'nı kuşatmalarını ve uygun bir anı beklemelerini rica etmişti. Eğer planları düşünüldüğü gibi gider de kışla ele geçirilebilirse, yarın sabah CNT ve FAI'nın elinde 25.000 tüfek ve makineli, ayrıca büyük olasılıkla birkaç top olacaktır. Anarşistlerin hava kuvvetlerindeki irtibat adamları Meane ve öteki subaylar, Prat de Llobregat Hava Üssü'nün komutanı yarbay Diaz Sandino ile az önce görüştüler. Birlikler ayaklanıp kışlalarından çıkınca hava kuvvetlerinin uçakları onları bombalayacaklar. San Andrés Kışlası bombalanırken silah deposunun isabet almamasına ve cephanelığin havaya uçmamasına dikkat etmek gerekmektedir. Santa Colomo, San Andrés, San Adrián des Besós, Clot ve Pueblo Nuevo semtleri yerel komite üyeleri, hava saldırısından sonra kışlaya saldıracak ve gerekirse kapıları dinamitle havaya uçuracaklardır. Díaz Sandino, planı onaylar. San Andrés silah deposunda milyonlarca mermi saklıdır.

Bu arada Gregorio Jover, yoldaşlara ekmek ve sosis dağıtmakta şarap vermektedir. Tüm önlemler alınmıştır. Eylem grupları ve semt komiteleri alarma geçirilmiştir. Herkes, eylem zamanı geldiğinde yapacağı işi bilmektedir. Fabrikalar ve limandaki gemilerde ateşçiler nöbet tutmaktadırlar; siren sesleriyle saldırı sinyalini verecekler. Komite üyelerinin, askerlerin kışlayı terk etmelerini beklemekten başka bir işleri bulunmamaktadır. Gelen son haberlere göre darbeciler alaca karanlıkta saldıracaklar.

García Oliver, günlerce süren yoğun bir çalışmanın sonucu sinirli ve aşırı yorgun bir halde sandalyesinde oturmaktadır. Kalan son birkaç saatte dinlenmek, yeni ve daha büyük yorgunluklara göğüs gerebilmek için uyumak zorundadır. Ama çabası boşunadır, uyuyamamaktadır.

Toplantıda bir araya gelenler haftalarca, aylarca bu gece için hazırlanmışlardı. Daha şubat seçimlerinden önce, yakın bir zamanda iç savaşın patlak vereceğine kesin gözüyle bakıyorlardı. O zamanlar birçok CNT taraftarı, seçimlere karşı olan geleneksel tutumlarını, yani boykotu gözden geçirme ve istisna olarak oylarını burjuva sol partilere ya da sosyalistlere verme eğilimdeydiler. Sendika yönetimi, bu konuda olumlu ya da olumsuz bir tavır almayıp kararı kendilerine bıraktı. Sonuç olarak seçimleri solcuların ya da sağcıların kazanması arasında pek bir fark olmayacaktı. Faşizm, anarşist oyların çekimser tutumlarıyla yasal yollardan iktidara gelirse, bu silahlı ayaklanma için bir işaret sayılacaktı. Buna karşılık CNT'nin tahmin ettiği gibi solcuların seçimi kazanması halindeyse, faşistler, iktidarı bilinen darbe yoluyla ele geçirmek isteyeceklerdi. Her iki durumda da silahlı mücadele vermek şart olacaktı. Gelişen olaylar bu düşünceleri doğruladı; anarşistlerin analizleri, partilerin meslekten politikacılarının analizlerinden daha doğru çıkmıştı.

CNT'nin yapısı federal bir özellik taşıdığı ve örgüt birbirinden hemen hemen bağımsız çalışan yerel birliklerden oluştuğu için karşı saldırı ulusal düzeyde planlanamadı. Planlar Katalonya'yla, yani ilk planda Barcelona'yla sınırlı kalmıştı. Gerçi İspanya'nın siyasi başkenti Madrid'dir, ama Barcelona ülkenin endüstri ve proleter başkenti demektir. Nüfusun büyük bir kısmının işçi olması ve bunların devrimci gelenekleri, şehre ayrıcalıklı bir saygınlık, bir politik öncelik sağlıyordu; işçi kitlelerinin burada zafere ulaşmaları halinde hareketin ülkenin diğer şehirlerine sıçraması gerekiyordu.

Bunun için anarşistler her mahallede savunma komiteleri kurmaya

başladılar. Bu komiteler delegelerle her an sürekli bir irtibat kurulabilecek biçimde eşgüdümlendi. Her delege, o meçhul saatin parolalarını biliyordu. Anarşist gençlik örgütü Juventudes Libertarias ve kadın örgütü Mujeres Libres de operasyona alınmıştı. Sendikalar birliği ve yerel komiteyle birlikte alınan karara göre düşmanı önceden uyarmamak için bu sefer genel grev çağrısı yapılmayacaktı.

Masanın üstünde duran şehir planı, kışlaların durumunu, birliklerin konumlarını ve güçlerini göstermektedir. Karargâhlardan alınan gizli enformasyonlar, düşmanın gücüne ilişkin bilgileri tamamlamaktadır. Komite, kanalizasyon ağını da incelemiş, yeraltı geçitlerini ve önemli düğüm noktalarını bilmektedir. Daha önemlisi, elektrik şebekesidir; herhangi bir sektörün elektrik bağlantısını her an kesebilecek önlemler alınmıştır. Silahlı grupların görevi direnmeyerek askerlerin kışlalarından çıkmalarını sağlamaktır. Bu başlangıçtaki yanıltıcı başarı askerlere, silahlı bir direnişle karşı karşıya olmadıklarının güvenini verecektir. Tahminlere göre askerler, adam başına en çok elli mermi taşıyacaklardır. Kışlalarından uzaklaşır uzaklaşmaz bu birlikler ateş altına alınacaklardır. Cephaneleri tükenen askerler, öteki güçlerden yalıtıldıklarını görünce moral kırıklığının ilk belirtileri başlayacaktır. Ve böylece ajitasyon zamanı gelecektir. Önemli olan, askerlerin komutanlarına karşı gelmeleri ya da hiç olmazsa kaçmalarıdır. Çevik Kuvvet Guardia de Asaltos'a gelince, onların yasal hükümetten yana ve darbecilere karşı tavır alacağı düşünülmektedir; yani eylem grupları Çevik Kuvvet'le iş birliği yapabileceklerdir. Guardia Civil'in tutumu açık değildir; bu yüzden sürekli kontrol altında tutulması, işçilere saldırması halinde ateşle karşılık verilmesi gerekmektedir. Böyle bir durumda, orduya karşı olduğu gibi Guardia Civil'e karşı da acımasızca mücadele verilecektir.

Artık her şey düşünülmüş, tartışılmış, araştırılmış ve karara bağlanmıştır. Anarşist Savunma Komitesi üyeleri müthiş bir sessizlik içindedirler. Uyanık kalabilmek için bol bol kahve içmektedirler. Sabırsızlıklarına karşı mücadele vermektedirler. Herkes kendisi için, tüm ayrıntıları yeniden gözden geçirmektedir. Yıllardır birlikte mücadele vermişler, birbirlerini iyi tanımaktadırlar. Belki bu gece birbirlerini son defa görmektedirler. Francisco Ascaso, sinirli sinirli sigara içmektedir. Her zamanki gibi solgun ve soğuk ince dudaklarında hep olageldiği gibi kuşkulu bir tebessüm var. Durruti de gülümser gibi, ama koyu kalın kaşlarına, burnunun hemen üstündeki derin çizgiye ve kırışık alnına rağmen ifadesinde çocuksu bir şey hâlâ kendini koruyor.

Diri ve canlı gözleri sık sık silahlara takılıyor. Sarışın, uzun boylu, iri yarı Ricardo Sanz kımıldamadan, hatta kayıtsız bir halde oturmaktadır. Elmacık kemikleri yüzünden "Çinli" diye çağrılan Gregorio Jover, şimdi daha da Çinli etkisi yaratıyor insanda; beline takılı fişek kemerleriyle oynuyor. Aurelio Fernández, Jover'in yüzüne, durumun ciddiyetini ölçmek için bir termometreye bakar gibi bakıyor. Fernandez'in biraz patlak gözleri var; dimdik duruyor ve aralarında, güzel giyinmeye önem veren tek insan. Hepsi de deneyimli sokak savaşçıları, silahla senli benli olmuş şehir gerillası. Komitede iki de genç üye var: Antonio Ortiz ve "Valencia". Ortiz, sohbet etmek istiyor, ama suskun yoldaşlarını konuşturmak için boşuna gayret sarf ediyor; saçları bukle bukle. "Valencia", bu çevreye girebildiği için gurur duyuyor. Sigara tiryakisi olan Valencia sigaranın biri bitmeden ötekini yakmaktadır. Merkez karargâhlarını buraya taşımışlardır, çünkü hemen hepsi bu muhitte oturmaktadır. Jover'in evinden bakıldığında, hemen karşı çaprazda Jupiter futbol stadyumu görünmektedir. Etraftaki sokaklar seçilmiş kişilerce, dört bir taraftan gözalunda tutulmaktadır. Futbol sahasının hemen yanındaki Pujada Sokağı'nda iki kamyon hazır beklemektedir. García Oliver, elli metre ötede Espronceda Sokağı No. 72'de, Ascaso, San Juan de Malta Sokağı'nda "La Farigola" lokalinin hemen yanı başında oturur. Bu meyhanede, birkaç gün önce bütün semt komiteleri ile Barcelona Savunma Komitesi birlikte toplantı yapmıştır. Durruti, birkaç kilometre uzakta, Clot'ta oturuyor.

Bitpazarından alınmış eski bir duvar saatinin bezdirici yavaşlıktaki tik tak sesleri duyulmaktadır. Bir adet Hotchkiss makineli tüfeği, iki adet Çek yapısı seri ateşli tüfek ve sayısız Winchester tüfekleri...

Luis Romero

Saat on bir ile gece yarısı arasındaki nakliyat sorununu halletmek için bazı gruplar yerel komiteden ayrılırlar. Muharebeye katılacak komandoların rahat hareket edebilmeleri için mutlaka araba bulmak gerekmektedir. Bir saat sonra bulvarlarda, üstlerinde tebeşir yazılarıyla kocaman CNT-FAI harfleri taşıyan el konmuş özel araçlar görünür. Caddelerdeki işçiler, bu arabaları selamlıyor ve şoförlerine "Yaşasın FAI!" diye bağırmaktadırlar.

Aynı gece, Barcelona'da silah dükkânları basılır. Anarşist gruplar, vitrin ve dolapları boşaltıp tabanca ve av tüfeklerine el koyarlar.

Diego Abad de Santillán 2/ Abel Paz 1

Gece saat ikide Durruti ve García Oliver, Emniyet Müdürlüğü'ne gelirler. Güvenlik Komiseri Escofet'ten, Çevik Kuvvet'in elindeki silahların yarısına el koymasını ve bunları işçilere vermesini kesin bir dille talep ederler. Escofet bunu reddeder. Komiser, adamlarının son ana kadar görevlerini yerine getireceklerini, tek bir silahtan bile vazgeçemeyeceğini söyler.

Saat 4.30'da Emniyet Müdürlüğü'nde telefon çalar: "Vakit tamam. Birlikler, Montesa ve Pedralbes'te kışlalarını terk ediyorlar." Ascaso ve Durruti silahlarına sarılır ve Emniyet Müdürlüğü'nü terk ederler. Santillán ve García Oliver, nöbetçi subayını üniformasından yakalamışlardır: "Silahlar nerede? Çabuk olun!"

Abel Paz 1

Sabah saat beşte, Hükümet Sarayı önünde bir kalabalık oluşmuştur. Muhafızlar sinirlidir. Barceloneta'dan gelen bir insan yığını, ana kapıya doğru yaklaşmaktadır. Durum ciddidir. Az önce oraya gelen Durruti, gösterinin ne anlama geldiğini iyi bilmektedir. Balkona çıkar. Liman işçileri onu tanırlar ve nöbetçilerin, İrtibat Komitesi'yle konuşacak bir delegasyonu saraya bırakmalarını isterler. O anda garip bir şey olur. Göstericiler ve Çevik Kuvvet'ten nöbetçiler arasındaki ölümcül gerilim sona erer. Askeri disiplin sarsılmıştır. Nöbetçilerle işçiler bir anda birbirlerini kardeş gibi görmeye başlarlar. Muhafızlardan biri kemerini çıkarır ve tabancasını bir işçiye verir. Arkasından, kalabalığa tüfekler de dağıtılır. Subayların gözleri önünde şaşılası bir olay meydana gelmiştir: Polisler, insana dönüşmektedirler.

Abel Paz 1 / Diego Abad de Santillán 2

Siren sesleri

Yeni günün ilk ışıkları, Pujadas, Espronceda ve Llull sokaklarındaki binaların sönük cephelerini aydınlatmıştır. Çok sayıda silahlı adam futbol sahasının çevresini işgal ederler. Hemen hepsi mavi tulum giymiştir. Yirmi kadar seçilmiş militan, anarşistlerin Savunma Komitesi'ne refakat edecektir. Hepsi de sokak çatışmalarına alışık kişilerdir. Silahlar iki kamyonda yüklüdür. Ricardo Sanz ve Antonio Ortiz ilk kamyonun tepesine bir mitralyöz kurarlar. "Yoldaşlar, Sans Bölgesi yerel komitesinin şimdi telefonla bildirdiğine göre, birlikler

kışlalardan çıkıyorlar!" Haberci soluk soluğadır. Komşu balkonlarda erkenciler görünmektedir. Beklenti dolu, dayanışma dolu, ama aynı zamanda korku dolu yüzler... Bölgenin militanları, futbol sahasında toplanır. Tabancası olan tabancasını göstermektedir. Geri kalanlar silah ister. Stok silahlar dağıtılır.

"Ne yapalım? Siren seslerini bekleyelim mi" diye sorar Durruti. Şoförler, motorları çalıştırmışlardır. Uzaktan uzunca bir uğultu duyulur; ilk fabrika sirenidir bu. Kimseden çıt çıkmaz. Siren sesi artar ve gittikçe yakınlaşır, buna diğer siren sesleri de katılır. İnsanlar balkonlara üşüşür. Komite üyeleri ve refakatçileri kamyonlara binerler.

"Yaşasın FAI!"

"Yaşasın CNT!"

"Haydi başlıyor!"

Kamyonlar harekete geçerler, içindekilerin silahları havadadır. Bir sopaya tutturulmuş siyah-kırmızı bayrak, rüzgârda dalgalanmaktadır. Konvoy yavaş yavaş Pueblo Nuevo Bulvarı'ndan aşağı doğru ilerler. Konvoya sürekli yeni arabalar katılmaktadır. Öncüler kitlelere makineli tüfeklerini göstermektedir. Bu silahlar, konvoyu izleyenlerde, kararlılığın simgesi etkisini uyandırmaktadır. Çatılardan ve balkonlardan Durruti, Ascaso, García Oliver, Jover ve Sanz'ı selamlayan çığlıklar duyulur. Siren sesleri hâlâ duyulmaktadır; sesler, Barcelona sanayi bölgesinin yoksul kesimlerinden gelmektedir. İşçileri sürükleyen proleter sestir, onların seferberlik sesidir bu.

Anarşist militanlar, geceyi sendika lokallerinde, komitelerde ya da arka odalarda geçirmişlerdi. Şimdiyse şehir merkezine akmaktadırlar. Sans, Hostafrancs ve Collblanc grupları, Torrassa'dan "Mursiyalılar", Casa Antúnezli CNT üyeleri, España Meydanı ve Paralelo'ya doğru ilerlerler; hedefleri, Lepanto istihkâm kışlasıdır. La España Industrial firmasının tekstil işçileri, Escorsa, Siemens ve ampul fabrikası Z'de hâlâ grevleri devam eden metal işçileri, duvarcılar, sepiciler, mezbaha işçileri ve çöpçüler, yevmiyeciler ve bu arada Clavé Korosu'ndan birkaç şarkıcı, Montjuich gecekondularından lümpen proleterler, Pueblo Seco'dan da bazı kabadayılar... hepsi yollara düşmüşlerdir. Eskiden beri devrimci ve anarşist eğilimli Gracialı sebzeciler de oradadırlar; iplik işçileri, tramvay depolarında çalışan işçiler ve satıcılar. Aralarında yalnız anarşistler değil, sosyalistler, Katalonyacılar, POUM taraftarları ve komünistler de var ve hepsi de Cinco de Oros'a doğru, Diyagonal Cadde'ye doğru, semtlerinin sınırlarına doğru ilerliyor, barikatlar kuruyor, bağlantı yollarını ve kavşakları kontrol altına alı-

yorlar. Karmel Dağı'nın lümpen proletaryası, şehre iniyor ve yolda çok uzaklardaki geniş tarlaların içinde son bulan yarım bırakılmış yolların çevresinde oturanlar ile birleşiyorlar; anarşistlerin büyük ustası Federico Urales'i dinlemiş ve kızı Federica Montseny'yi çocukluğundan beri tanıyan Poblet ve Guinardólu yaşlı yoldaşlarla buluşuyorlar. Fabra y Coats y Rottier işçileri, Hispano-Suiza fabrikalarından makinistler, El Maquinista makine fabrikasının kalifiye işçileri, çıraklar ve işsizlerle birleşiyor, kışlaya ve San Andrés silah deposuna doğru ilerliyorlar. Bu depoda, tüm şehre hâkim olmaya yetecek kadar silah bulunmaktadır. Girono dökümhanesinden, elektrik işletmelerinden, kâğıt fabrikalarından gelenler, Clot, Provensals, Llacuna ve Pueblo Nuevo'dan gaz ve kimya işçileri de unutulmamalı; bunlar da Barceloncta halkıyla, balıkçılarla, liman işçileriyle, Vulkan işletmelerinin metal işçileriyle, Kuzey Demiryolları işletmesinden demiryolu işçileriyle ve Somorrostro Çingeneleriyle bir araya geliyorlar. Hepsi de siren seslerini duymuşlar.

İki kamyon IV. Pedro Caddesi'ne ulaşıyor. Burada da kaldırımlarda coşkulu insanlar var. Ancak bu evlerde zenginler, tacirler ve "daha iyi" zanaatkârlar oturuyor. Müthiş bir korkuyla, bu araba kortejine bakıyorlar. Bir hoşnutsuzluk belirtisi bile göstermeye kimse cesaret edemiyor; hatta susmak bile tehlikeli görünüyor. Bunun için, "Yaşasın CNT! Faşizme ölüm! Kahrolsun kilise!" gibi sloganlar atıyorlar.

Kesin sonuç, şehrin merkezinde, yani eski bölgede alınacaktır. Anarşistler, orada da destek bulacaklardır. Burjuva mahallelerinde bile birçok yoldaşları yaşıyor; kapıcılar, ayakkabı boyacıları, garsonlar ve çöpçüler de onlardan yanalar.

Luis Romero

Sokak savaşı

Juan García Oliver, Francisco Ascaso, Antonio Ortiz, Jover ve "Valencia", Paralelo-Ronda de San Pablo kavşağında mevzilenmiş darbecilere karşı düzenlenen operasyonu yönetmektedirler. Bu arada iyi sayılacak biçimde silahlanmış işçilerin sayısı gittikçe artarken, Atarazanas Kışlası'ndan bir çavuş ve iki er, ayaklanarak makineli tüfekleriyle çatışmaya katılmışlar ve San Pablo köşesindeki binanın en üst terasından San Pablo Kapısı'nda sipere yatmış askerleri az önce

geri püskürtmeyi başarmışlardır. Aynı anda Jover ve Ortiz, elli kişiyle birlikte Café Pay-Pay'ın arka kapısından içeri dalıp buradan ateş etmeye başlayınca bozguna uğramış askerler, Paralelo'ya kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Askerlerin bazıları Cabaret Moulin Rouge meyve tezgâhının arkasına gizlenmiş, bazıları da Huzur Kafesi'nin terasında sipere yatmışlardı. Buralardan makineli tüfekleriyle, tüm Paralelo-Avenue'yi kontrol altında tutuyorlardı; bu yüzden, Francisco Ascaso yönetimindeki bir grup, Conde-del-Asalto köşesinden Paralelo'yu geçmeye çalışırken büyük kayıplar verdi.

O gün, daha sabahın erken saatlerinde García Oliver, Ascaso ve Durruti Rambla'da* buluşmuşlardı. Durruti'nin grubuyla birlikte pencerelerinde düşmanın keskin nişancılarının mevzilendiği Falcón Oteli'ne saldırması kararlaştırılmıştı; sonra Tiyatro Meydanı'nda durum düzeldiği takdirde, Casa Juan Restoranı'na doğru ilerleyecek ve orada Atarazanas Kışlası ve Barış Kapısı'nda siper almış faşistlere karşı makineli tüfekleri yerleştirecekti. Bulvarların ortasından, eski şehrin merkezindeki bütün yan sokakları kontrol altına alabileceklerdi. Birliklerin stratejik açıdan çok önemli bir nokta olan Paralelo-San Pablo kavşağına yerleşmeleri, García Oliver'in planı için önceden kestirilemeyen bir tehdit oluşturuyordu. O da bu yüzden faşistlerin makineli tüfek yuvalarını yok etmek için elindeki tüm güçleri seferber etti. San Pablo Sokağı boyunca ilerlerken, birliğinin birkaç çetin dakikayı atlatması gerekiyordu; çünkü sınır koruma birliğinin kışlasının yanından geçmek zorundaydı. García Oliver, pusuya düşmemek için çevreyi iyice emniyete aldırdı; sonra bir subay ve birkaç timle pazarlığa girişti. Onlardan, kimden yana olduklarını açık seçik söylemelerini istiyordu. Dediklerine bakılırsa sınır güvenlik güçleri, hükümete sadık birliklerden oluşuyordu; kendilerinin, sadece kaçakçılığa karşı mücadele etmek ve gümrük güvenliğini sağlamaktan sorumlu olduklarını, polis görevi üstlenemeyeceklerini belirtiyorlardı. Kışladakiler, García Oliver'in savaş gruplarını arkadan vurmayacaklarına dair söz verdiler. Başka bir duraklama da Amalia Caddesi'ndeki kadınlar hapishanesinde olmuştu; burada faşistlerin yuvalanmasından şüphe edildiği için arama yapmak gerekiyordu. Ama beklenildiği gibi olmadı. Ancak hapishane, herhangi bir karşı saldırıda toplama yeri olarak işe yarayacağı için boşaltılmıştı. Tutuklu kadınlar, serbest bırakıldıklarında ya sevinçten ya da korkudan ağlamaya başladılar; bazıları da heyecandan histerik bir durumdaydı.

* Rambla: Bulvar. (ç.n.)

Şimdi Ascaso, adamlarıyla Abad Zafont Caddesi'nden hareket ederek García Oliver'in grubuna doğru yaklaşmaktaydı. Ascaso'nun üzerinde eskimiş bir kahverengi elbise, ayaklarında ise hafif sandallar vardı. Elindeki tabancası ateşe hazır bir haldeydi.

"Moulin Rouge'a doğru geri çekiliyorlar! Şimdi bitik işleri!"

"Siz karşıdakiler, Chicago Barı'nın olduğu binanın çatısını işgal edin ve oradan onları ateşe tutun. Ama öyle rastgele değil, iyi nişan alıp ateş etmelisiniz! Silah seslerinizi duyar duymaz biz de Paralelo'ya saldıracağız ve temizleyeceğiz onları."

Öncü grup Flores Sokağı'nda Chicago Barı'na doğru ilerlerken, diğerleri beklemektedir. Bir sigara molası verirler. Askerler hâlâ ateş etmektedirler, ama çoktan savunmaya geçmişlerdir, belli bir hedefleri yoktur artık. Dört bir taraftan kurşun yağmasına rağmen, ortalıkta tek tük de olsa meraklılar görülmektedir. Bunlar, her an kendilerini korumaya alabilecekleri kapı önlerinde dolaşmaktadırlar.

Sonunda, çatıdan silah sesleri duyulur. Şimdi, dört bir taraftan makineli tüfekle cevap verilmektedir. Ve bu arada tabancaların cılız sesleri gelmektedir.

"Yaşasın FAI! İleri!"

Anarşist liderler saldırı emri vermişler ve birlikler Paralelo'yu geçmektedirler. Üzerinde pembe bornozu olan, geceden kalma yüzüyle, makyajsız, solgun benizli bir kadın, kollarını havaya doğru açmış bağırmaktadırlar:

"Yaşasın anarşistler!"

Luis Romero

Cataluña Meydanı'nda silahlı işçiler, yan sokaklardan ve metro tünellerinin çıkışından askerlere saldırırlar. Guardia Civil de darbecilere ateş açmıştır. Hatta toplardan biri de mevzilenmişti. Ancak ayaklananların Colón Oteli'nde, kalabalığa gözükapalı mermi yağdıran makineli tüfekleri vardır. Çatışma, yarım saatten fazla sürer ve meydan, bir anda cesetten geçilmez hale gelir. Nihayet, Guardia Civil otelin zemin katını kontrol altına alırken, Colón gökdeleninin pencerelerinden ilk beyaz bayraklar görünür. Yalnız telefon şirketinin binasında faşistler hâlâ direnmektedirler. Bu binaya saldıracak anarşistlerin başında Durruti vardır. Bulvarın başından harekete geçerler. Caddenin ortasındaki yaya yolu ölülerle doludur. Barcelona federasyonunun sekreteri Obregón da ölüler arasındadır. Saldırıya ge-

çenler, sonunda Puerta de Angel'e ulaşmışlardır. Telefónica'nın fuayesine ilk giren Durruti oldu; artık bina kat kat temizlenebilecek durumdadır. Barcelona'nın merkezi sayılan Cataluña Meydanı, işçilerin eline geçmiştir.

Abel Paz 1/Diego Abad de Santillán 2

Bulvara 7,5 cm'lik bir top mevzilenmiş, gittikçe daralan mesafeden Atarazanas Kışlası'nın duvarlarını mermileriyle döverek büyük gedikler açmışlı. Bu arada kışlanın karşısında yüzlerce işçi toplanmıştı. Barcelona halkı bile kışlaya ateş açıyordu; kadınlar ve çocuklar mermi taşıyor, barikatlardaki erkeklere yiyecek ve malzeme getiriyorlardı.

Ricardo Sanz 1

Ascaso'nun ölümü

Atarazanas Kışlası'nı ve bulvarın aşağı tarafındaki ordu bölge komutanlığını ele geçirmek için verilen sonucu belirleyici mücadeleyle, inisiyatif artık tamamen anarşistlerin eline geçmiştir. Anarşistler, Santa Mónica bulvarına kadar ilerlemiştir. Kışlanın öteki tarafındaki Barış Kapısı'nda, CNT savaşçılarıyla birlikte bazı polis birlikleri ve diğer örgütlerden sivil antifaşistler bulunmaktadır. Elinde 9 mm'lik Astra tabancasıyla hep tetikte bekleyen Francisco Ascaso öncülüğünde Savunma Komitesi üyeleri dikkatli bir şekilde, cadde ortasındaki gezinti kordonunda bulunan iri ağaçların arkasına saklanarak güney yönünde ilerlemektedirler. Durruti, Ortiz, Valencia, García Oliver ve anarşist sendikaların militanları, yapı işçisi Correa, metal işçilerinden Yoldi ve Barón, tramvay işçilerinden García Ruiz; Ascaso'nun kardeşleri Domingo ve Joaquín de oradadırlar. Şoför mahallinin üstüne yerleştirilmiş makineli tüfekli kamyon da oradadır; içinde Ricardo Sanz, Aurelio Fernández ve Donoso vardır. Yalnız değillerdir, yüzlerce işçi, harekete geçmiştir.

Kışlaya adım adım yaklaşıldıkça, tehlike ve zorluk o oranda artmaktadır. İsyancı askerler, iyi siper almışlardır. Taşıma İşçileri Sendikası'nın balkonundan ve memurlar evinden birlikler ateş altında tutulmaktadır; keskin nişancılar, mobilya, dev kâğıt ruloları ve yataklardan bir gecede kotarılmış ileri siperlerde beklemektedirler.

Kâğıt ruloları *Solidaridad Obrera*'nın basımevinden getirilmiştir.

Anarşistler, ağaçların arkasındaki siperlerinden çıkmaya ve bulvarları geçmeye başlarlar. Saldırı, Santa Madrona Sokağı'nda bir an duraklar; çünkü sokak, iki yandan kışlaların ve ordu bölge komutanlığının ateş alanında bulunmaktadır. Tek korunma olanağı, gezinti yerinin ortasında bulunan eski kitap satan barakalardır.

Durruti ve adamları, ilerleyebilmek için tek bir çare görmektedirler. Kışlanın top atışı ve el bombalarıyla yıkılmış en eski bölümü bir duvarla çevrilidir; duvarın bazı kısımları hâlâ ayaktadır ve siper olarak kullanılmaya elverişlidir. Ama bu arada Ascaso, Santa Madrona sokağına bakan bir pencerede buradan bütün alana hâkim olan, bulvardan ilerleyen yoldaşların da ateş hattına girdikleri bir makineli tüfek yuvası saptar.

Luis Romero

Bu noktaya ulaşabilmek için siperi terk etmek ve ordu bölge komutanlığının ateş hatında kalan yolu geçmek gerekmektedir. Yoldaşlar, taktik konusunda konuşurken Durruti göğsünden sıyırıp geçen bir kurşunla yaralanır. Arkadaşları onu ayaküstü kotarılmış bir acil servise gönderdiler; başından beri onlarla birlikte savaşan Lola Iturba, Durruti'nin yaralarını alelacele sarar. Bu arada Ascaso, García Oliver, Justo Bueno, Ortiz, Vivancos, Lucio Gómez ve Barón'dan ibaret küçük bir saldırı birliği, barikatlardan zik zaklar çizerek bulvarın ortasındaki kitap standlarına uzanan bir ölüm yarışına girişir. Bu barakalar, Santa Madrona Sokağı'ndan yapılacak bir saldırı için son derece iyi birer çıkış noktasıdır. Kurşun yağmuruna tutulmuşlardır. Hem kışlanın kalesinden hem de ordu bölge komutanlığından yağan kurşunlar için iyi bir hedef oluşturmaktadırlar.

Abel Paz I

Ascaso, arkasında Correa ve birkaç militanla birlikte kitap standlarına ulaşır. Durruti ve yoldaşları ona bakarlar; fakat o, onların sırularını geri çevirir ve dikkati üstüne toplamamak için kendisiyle ilgilenmemeleri anlamında bir işaret yapar. Penceredeki makineli tüfek yuvasının susturulması gerekmektedir. Ascaso taktik durumu inceler. Pencerenin tam önünde bir kamyon park etmiştir; en uçtaki kitapçı barakası ile kamyon arasında bir siper bulmak mümkün değildir. Ascaso,

yük kamyonuna ulaşabilirse makinelinin başındakini yakın mesafeden tek kurşunla vurabileceğini hesaplar.

Yarı öne eğilmiş vaziyette koşmaya başlar. Duvarda açılan birçok delik, ateş eden askerin Ascaso'yu gördüğünü göstermektedir.

Luis Romero

Barikatlardan operasyonu izleyen Durruti, Pablo Puiz'e şöyle der: "Beni atlattınız, göğsümdeki yara biraz daha bekleyebilirdi." Durruti, Ascaso'nun hedeflediği küçük kışla kulesinin yoğun ateş altına alınmasını emreder. Ancak düşman askeri meseleyi çoktan anlamıştır.

Abel Paz 1

Ascaso, daha kamyonun yanına varmadan diz çöker ve ateş etmeye başlar. Ancak tekrar ayağa kalkmak ve kamyona doğru koşmak isterken tam alnından vurulur. Yere yıkılır.

Yoldaşları, onun kollarını nasıl havaya kaldırıp yere düştüğünü görmüşlerdir. Yüzüstü yatmaktadır, hareketsizdir artık.

Luis Romero

Durumu ilk kavrayan García Oliver'dir. Birdenbire saklandığı siperin üzerinden atlayıp Paco'ya yardım etmek isterken Barón'un içgüdüsel bir hareketi onu engeller. Düşman askeri susturuluncaya kadar birkaç dakika geçmiştir. Ancak ondan sonra Ricardo Sanz ile Ortiz, Ascaso'nun ölüsünü kaldırırlar.

Abel Paz 1

Barcelona'daki temmuz günlerini, çok yakından yaşadım. Sokağa çıkmadım. Silah kullanmadım, çünkü bana izin vermemişlerdi. Ama Metal İşçileri Sendikası'ndan Ascaso'nun bulvarın üstüne devrilişini gördüm; Ascaso'nun ölüsünü, nasıl içeri taşıdıklarını gördüm; kurşunlarla delik deşik olmuştu. Tek kelimeyle kalbura dönmüştü!

Kimse onun bu davranışını açıklayamadı. Tek başına sokağa fırlamıştı; karşıdaki kışla hâlâ Franco birliklerinin elindeydi. Tek başına kesin bir ölüme gitti. Onu böyle davranmaya iten neydi, bilmiyorum. Bir intihara benziyordu bu.

Emilienne Morin

Nosotros grubunun son buluşması 20 Temmuz günü Atarazanas Kışlası'nın önünde oldu. Öylesine alışkın olduğumuz FAI bombalarının ıslıkları ve makineli tüfeklerin tarakaları bizi bir araya toplamıştı. Durruti en ön sıradaki saldırıyı yönetiyordu. Ascaso ve García Oliver, kor halindeki makinelinin başındaydılar. Sanz elinde bir sepet el bombasıyla gelmişti; bombaları etrafı sarılı kışlaya fırlatıyordu. Aurelio Fernández, Antonio Ortiz ve Gregorio Jover de oradaydı. Francisco Ascaso'nun ölmesi bu buluşmaya rastlar.

Onun ölümü grubun sonu oldu. Bir daha bir araya gelemedik, Ascaso gömülürken bile. Bu, belki grubun yaptığı en büyük hataydı: Grup dağılmış, parçalanmış ve dört bir yana saçılmıştı.

Ricardo Sanz 2

Anarşi

"Yaşasın FAI!" "Yaşasın Anarşi!" "Yaşasın CNT!"

"Yoldaşlar! Faşistleri bozguna uğrattık. Barcelona'nın savaşan işçileri, orduyu dize getirdi."

"Yaşasın cumhuriyet!"

"Bence hava hoş. Cumhuriyet de yaşasın."

Barcelona'daki mücadele sona ermiştir. Ordu bölge komutanlığı teslim olmuştur; hemen ardından, çember altındaki Atarazanas Kışlası da teslim olmuştur. Ter içinde, gülerek, avazları çıkıncaya kadar bağıran sokak savaşçıları birbirlerine sarılırlar. Silahlarını ve yumruklarını havaya kaldırmışlar, liderlerini coşkuyla kutlamaktadırlar. Üstleri başları paramparça, bitkin, kapkara suratlı, hırpani giyimli, elleri havada, gözleri endişe dolu, tehditkâr silahlarla ve kendilerine küfürler yağdıran coşkun kitlelerle çevrilmiş durumda götürülüyordu tutsaklar. Kimse onları nereye götüreceğini bilmiyordu, muhafızları bile. Bir tramvay işçisi olan García Ruiz, García Oliver'e sorar: "Ne yapalım bunları?"

Burada, bu şehirde artık ne polis ne Çevik Kuvvet komutanları ne de politikacılar emir vermektedir. Gururlu üniformalılar, orduevi kartlı, madalyalı ve apoletli efendiler, kılıç kuşanmış ya da siyah melonlu baylar iflas etmişlerdir, yenilmişlerdir. Şimdi gücünü gösterip oyunu kazanmış olanlar; daha önce söz hakkına sahip olmayanlar, zindanlarda sürünenler, takip edilen, hapse tıkılanlardır.

"Onları Taşıma İşçileri Sendikası'na götürün ve orada tutun. Ne yapacağımıza sonra karar veririz."

Çatık kaşlarıyla Durruti sıcaklığını henüz kaybetmemiş silahını elinde tutuyordu. Gözleri yaşlıydı. Jover susuyordu. Ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Zaferin getirdiği sevinci, uzun mücadele yıllarının yoldaşı Ascaso'nun anısı bastırmıştı.

"Zavallı Paco!"

Ama duygulara, acılara ve melankoliye vakitleri yoktu. Eylem zamanıydı şimdi.

"Gidelim öyleyse" dedi García Oliver.

Luis Romero

Durruti, 20 temmuzda iki kez yaralandı, ilkinde alnından, ikincisinde göğsünden. Ascaso'nun ölüsü önünde acı ve öfkeden ağladığı söylenir.

Çatışmalar sona erdiğinde, burjuva basınının terörist ve katil diye karaladığı Durruti piskoposun sarayına gider; hiddetli kitlenin başını istediği Barcelona Piskoposu'nun hayatını kurtarır. Onu bir pardösüye sarıp kimseye belli etmeden binadan çıkarır. Sarayda birikmiş milyonlarca peseta değerindeki hazineyi el sürmeden Generalitat'a teslim eder.

Alejandro Gilabert

Barcelona Başpiskoposu 20 temmuzdan sonra anarşistlerin koruması altında kaçabilmişti. Belki de anarşistler, böylece ona teşekkür borçlarını ödemişlerdi. Durruti ve Pérez Favras, 1934 Ekimindeki olaylar yüzünden ölüm cezasına çarptırılmıştı; kilisenin beyi, onların af dilekçelerini imzalamaya hazır olduğunu açıklamıştı.

Marguerite Jouve

Barcelona'da katedralin dışında tüm kiliseler yakılmış. Generalitat katedraldeki o paha biçilmez değerdeki sanat hazinelerini kurtarmayı başarabilmiştir. Kiliselerin duvarları yıkılmamıştır, ama içleri tamamen tahrip edilmiştir. Bazılarından hâlâ duman çıkmaktadır. Ramblas-Paseo Colón kavşağındaki İtalyan gemicilik şirketi Cosuchlich enkaz altında kalmıştır. Orada İtalyan askerlerinin mevzilendiği söylenir; işçiler binaya saldırmış ve ateşe vermişlerdir. Kiliseler ve bu binanın dışında, hiçbir yer ateşe verilmemiştir.

Franz Borkenau

Zafer kazanıldıktan sonra Barcelona ve eyaletlerinde büyük bir insan avına çıkıldı; papazlar, rahipler ve rahibeler, aristokratlar, zengin burjuvalar, hesap vermesi gereken herkes bu avda hedef alınmıştı. Manastırlar ve kiliseler yakılmış, zenginlerin oturdukları binalar yağma edilmişti.

Bu terör dalgasının sorumluluğu yalnız anarşistlerin değildir. Bu eylemlerin çoğu, halkta zengin sınıfa ve kiliseye karşı uzun süredir için için yanan bir nefretin kendiliğinden sonuçlarıdır. Ayrıca hapishaneler de açılmıştı. Soyguncular, hırsızlar ve katiller çeteler kurmuş ve gönüllerine göre hareket etmişlerdi.

Devrimin bu ilk günlerinin bilançosu tam olarak hiçbir zaman çıkarılamayacaktır. Yalnız Katalonya'da yedi yüz papaz, rahip ve rahibe öldürülmüş, işkence edilmiş ve korkunç bir şekilde katledilmiştir. Korkunç sahneler yaşanmışur. Katalonya'da ölü sayısı 25.000, tutuklu sayısı ise 10.000 civarında tahmin edilmektedir.

Jean Raynaud

Dostları genellikle işverenler çevresinden olan yabancı bir işadamı, bana şöyle demişti: "Burada yabancı olarak biraz emniyettesiniz. Ama İspanyolsanız!" Tabii bunu söylerken tanıdığı İspanyolları ve Katalonya İşverenler Birliği'ne üye olanları kastediyordu. "Yüzlercesi ve binlercesi, ilk günlerde öldürüldü. Ordunun yenilmesinden hemen sonra işçiler *kişisel düşmanlarıyla hesaplaşmaya* başladılar." Böyle bir ifadeyi, daha önce de duymuştum ve bunun gerçek olup olmadığını araştırmak istiyordum. Sonuca bakılırsa, bunlar belki söylendiği kadar kişisel hesaplaşmalar değildi. Gerçekte olan galiba şuydu: Rahipler öldürülmüştü; ama kişi olarak tek tek kendilerinden nefret edildiği için değil (bunun adı kişisel düşmanlarla hesaplaşmak olurdu), rahip oldukları için öldürülmüşlerdi. İşverenler, özellikle Barcelona bölgesindeki tekstil işyerlerinden zamanında kaçamayanlar, işçileri tarafından öldürülmüşlerdi. Barcelona Tramvay İşletmesi gibi büyük işletmelerin işçi düşmanı olarak tanınan genel müdürleri, ilgili sendikanın komando birlikleri tarafından öldürülmüşlerdi. Sağcıların ileri gelen politikacıları, anarşistlerin özel komandolarının kurbanı oldular.

Bu katliamlarda arkadaşlarını, hatta belki de yakın dostlarını kaybetmiş olan muhatabım, elbette dehşet içindeydi. "Korkunç bir tablo" diye bağırıyordu; "mahkemeye çıkarmadan, hatta dava açılmadan, sa-

dece kimliklerinden, sosyal konumlarından dolayı ya da sırf politik ve dini görüşlerinden ötürü insanlar vuruldu! Kişisel düşmanları tarafından öldürüldüler! Bu anarşistler! Bu POUM'un adamları! Bu gangster! Sosyalistler ve komünistler, haklarını yememek lazım, daha iyi davrandılar; ve Esquerra partisiyle Generalitat Hükümeti de olup bitenden dolayı dehşete düşmüştür."

Franz Borkenau

Anarşizm, Çevik Kuvvet'e giderek daha çok bulaşıyordu. Kışlalar boşalıyor, polisler sokağa dökülüyorlardı. Katalonya Hükümeti'nin eyalet muhafız kıtası Mozos de Escuadra'da moral namına bir şey kalmamıştı.

Katalonya başkanlık binasının birkaç blok ilerisindeki bir evin balkonunda üç dört kişi mobilyaları aşağı fırlatmakla meşguldürler. Son derece utanç verici bir olay. Her ayaklanmada düşmanların evlerine saldırılmakta; düşmanın kendisi evde yakalanmazsa, malından mülkünden bunun acısı çıkarılmaktadır. Companys'i gerçekten huzursuz eden, kollarını kavuşturup olup biteni seyreden Çevik Kuvvet'in gözü önünde ve hükümet sarayının yakınında bu kadar açıkça özel mülkiyete saldırılmasıdır. Kamu asayişinden sorumlu kimselerin disiplinden çıkmaları, zaferin ürünlerinin yok olması tehlikesini doğurmaz mı? Companys, güvenlikten sorumlu Komiser Escofet'le bir telefon konuşması yapar ve emri altındaki birliklerin, yani Çevik Kuvvet'in, Guardia Civil'in ve Eyalet Muhafız Kıtası'nın kendisine itaat edeceklerine dair garanti verip veremeyeceğini sorar.

Escofet yanıtlar: "Ben hiçbir sorumluluk almak istemiyorum. Birlikler emrimden çıkıp FAI saflarına katılıyor."

Manuel Benavides

Altıncı Bölüm

Çifte egemenlik

İktidar sorunu

Bir gecede bütün Katalonya'nın tüm güç ve iktidar yolu CNT ve FAI'ye açılmıştı. Anarşistlerin yapacağı şey sadece iktidarı ele almaktı. Örgütleri karar vermek zorundaydı. Önderleri yalnız iki yol görüyorlardı; ya anarşistlerin diktatörlüğü ya da var olan, ama çok güçsüz durumdaki hükümetle işbirliği yapmak. Kritik bir andı. Anarko-sendikalistler Generalitat'ın devlet mekanizmasını yıkmış olsalardı, belki bundan sonraki aylarda devrimlerini daha etkili savunabilirlerdi. Gelgelelim Katalonya'da devlet mekanizması çökertilseydi bu savaşın sonucu üzerinde herhangi bir değişiklik yapar mıydı diye düşünmemizi gerektirecek bir neden yoktur. Anarko-sendikalistlerin devlet mekanizmasını çökertip- iktidara gelmemeleri, devrimin kuy-

ruklu yıldızını yörüngesinden çıkaran çeşitli etmenlerden sadece biridir.

Stephen John Brademas

Komünist ve sosyal demokrat partileri birleştirmiş Katalonya Sosyalist Birlik Partisi'nin (PSUC) gelecekteki genel sekreteri sosyal demokrat Juan Comorera, bu gece başkana durum hakkında bilgi vermeye çalışıyordu.

"Şu anda sokakların sahibi FAI ve POUM; canlarının istediğini yapıylorlar. Böylece uzun bir savaş başlamıştır ve bu örgütleri birkaç hafta ya da en fazla birkaç ay içinde parçalayamazsak, sonunda yitireceğimiz kesindir... Bu bizim için tüm güçlerimizi toparlamak ve sosyalist sendika UGT'yi CNT'ye karşı, karşı bir güç olarak çıkarmamız demektir. Sayın başkan, şu anda sizin yapacağınız, asla şiddete başvurmamaktır. Siz, devrimci düzeni sağlamlaştırmaya çalışmalısınız; onlar, hükümete itaat eden birliklerin kurulmasına yardımcı olmak zorundadırlar. Bir ordu kurmak göreviyle karşı karşıyayız. Anarşistler ve Troçkistler bunu öğrendiklerinde, büyük bir yaygara koparacaklardır. Biz de sağır gibi davranacağız. İstediğimiz silahlı kuvvetleri oluşturunca, sağlam bir işçi ve köylü hareketini yeniden kurup, savaşı cephede sürdürürken içeride de zaten gündemde olmayan devrimi değil, ekonomiyi savunacağız."

Manuel Benavides

Katalonya İşverenler Birliği'nin merkez binası Casa Cambó, bir büyük bankanın merkezini andıran bu ağır yapı, Vía Layetana 32'dedir. Karşı çaprazda, Mercaders Caddesi'ndeki eski ve gösterişsiz binada Barcelona İnşaat İşçileri Sendikası'nın merkezi vardı. Bu sendika CNT'ye bağlıdır. Çatışmalar sırasında orada toplanan sendikalı işçiler, ansızın Casa Cambó'ya saldırmak için karar almışlardı. Bu, ilkin salt askeri nedenlerden ötürü düşünülmüştü; çünkü bu yüksek binanın son katındaki bir makineli tüfek önemli bir ana caddeyi kontrol altında tutabilirdi. İşgal edilir edilmez binada, değişik gruplar toplanmaya başladı. Bina, neredeyse kendiliğinden bir çeşit devrim karargâhı haline gelmişti. CNT'nin yerel komitesi de çatışmalar esnasında bu binaya taşındı. Devrimin zaferinden sonra binanın adı değişmişti zaten: Tüm Barcelona, buraya CNT-FAI binası adını takmıştı.

Önceleri finans aristokrasisinin ve sanayinin yönetim bürolarının bulunduğu bu binada şimdi Barcelona işçi sınıfının konseyleri, komisyonları ve kurmayları devamlı toplantı halindeydiler. Binadaki değişiklik daha giriş kapısından belli oluyordu; büyük ana girişin önündeki yarım daire, kum torbalarından meydana gelmiş barikatlarca kapatılmış ve iki makineli tüfekle emniyet altına alınmıştı. Binanın cephesindeki geniş balkonlarda büyük pankartlar asılıydı. 20 temmuzda bu binada Katalonya CNT'si, hükümete karşı uygulayacağı politik çizgi konusunda görüşmelere başladı.

Abel Paz 1

Başkanla görüşme

İnşaat İşçileri Sendikası binasında, biraz önce CNT yerel komitesinin toplantısı sona ermişti. Bina, Katalonya Generalitat Sarayı'na ancak birkaç blok uzaklıktaydı. Buna rağmen savunma komitesi üyeleri, saraya arabalarla gitme kararı aldılar. Silahlı koruyucuları taşıyan küçük bir araba konvoyu da onlara refakat ediyordu. Tüfekleri, tabancaları, mitralyözleri ve el bombalarıyla gövde gösterisi yapıyorlar; aynı zamanda, uzak bir olasılık da olsa, düşülebilecek bir tuzağa karşı da güvenlik önlemleri almış oluyorlardı. Sayısız toplantıda konuşma yapmış olmasına rağmen Durruti, kendini daha ziyade bir eylem adamı olarak görüyordu. Konuşma yeteneğinden çok belindeki tabancaya ve dizleri arasındaki tüfeğe güvenirdi. Vurulan Ascaso'nun yerine kardeşi Joaquín, Durruti'nin yanı başında oturuyordu.

Komite üyeleri, son üç günde güçlerinin tümünü tek bir şey için kullanmıştı. Kazandıkları zafer, bütün beklentilerin üzerindeydi. Artık tüm şehir onlara aitti. CNT-FAI, Barcelona ve tüm Katalonya'nın sahibiydi. Anarşizmin saati gelmişti. Peki, hükümet bu durum karşısında nasıl bir tavır takınacaktı? Şüphesiz Durruti ve adamları, hakları olanı talep edecekti; bu, proleter devrim yolunun açılması talebiydi. Hükümet kurma hevesinde değillerdi; ancak elde ettikleri iktidarı, görüşme masasında ve ellerinde tabancalarıyla savunacaklardı. Zaferlerini kimse inkâr edemezdi. Guardia Civil, son anda hükümet yanlısı oluvermiş ve ekiplerin kafası karışmıştı. Kışla düzenindeki polisi baskı aracı olarak kullanmak söz konusu değildi artık. Çevik Kuvvet'in saldırı birliklerinin çoğu halktan yanaydı. Ordu dağılmıştı; an-

tifaşist subayların, sadık kalmış az sayıda birliği yeni bir vurucu güç haline getirmeleri mümkün görünmüyordu. Eyalet Muhafız Birliği zayıftı; sadece hükümet sarayını koruyacak güçteydi. Karşı güç oluşturabilecek Katalonya milliyetçileri ve küçük burjuva partileri, anarşistlerin umurunda bile değildi. Barcelona proletaryası, şimdi tepeden tırnağa silahlanmıştı; nöbetçi birlikler ve barikatlar anahtar noktaları denetim altına almıştı; sendika lokalleri ve işçi merkezleri emniyet altına alınmıştı. Burjuva politikacıları kendilerini tüm bu olanlardan soyutlanmış görüyordu.

Yerel komite, inşaat işçileri binasında, Marianet, Santillán, Augustin Souchy ve diğer militanlarla görüşmeler yaparken telefon çalmıştı. Marianet Vâsquez telefonu açtı. "Evet. Ben yerel komite sekreteri." Yüz ifadesinden ne kadar şaşırdığı anlaşılıyordu. Oradakilerin hepsi onun nasıl alaycı bir tonla konuştuğuna tanık oldular: "Anlıyorum. Pekâlâ, bu konuda hemen konuşuruz." Sonra telefonu kapamış, geri dönmüş ve oradakilere şöyle demişti: "Başkan Companys, komitenin bir delege göndermesini rica ediyor. Görüşmek istiyor." Daha şaşkınlık yatışmadan sekreter, bir işadamı edasıyla şöyle demişti: "Yoldaşlar, savunma komitesinin hazır bulunan üyeleriyle, yerel komitenin oturumunu açıyorum."

Oturum uzun ve hararetli geçmişti. Bazıları daveti reddetmek görüşündeydi; diğerleri ise başkanı koltuğundan indirmenin ve Katalonya'nın her yerinde özgürlükçü komünizmi uygulamak zamanının geldiğini söylüyorlardı; bazıları ise bunun bir tuzak olabileceğinden endişe duyuyorlardı. Konuşmacıların sesleri kısılmıştı, sadece tütün ve kahveyle uyanık kalmaya çalışıyorlardı. García Oliver bu zor durumu şöyle dile getirmişti: Ya partilerle işbirliği ya da anarşist diktatörlük. Sonunda kabul edilen öneriye göre Companys'in tavrı, bağlayıcı bir sorumluluk alınmadan ve karşı tarafın herhangi bir sindirme girişimine olanak vermeden öğrenilecekti. Bu kararda, silahlı çatışmaya katılmış grupların, kısa bir süre için de olsa, güçlerini yeniden toplayabilmeleri için sükûnete ve dinlenmeye gereksinme duymalarının da kuşkusuz rolü olmuştu; çünkü faşistlerin darbesiyle gafil avlanmış ve çetin çatışmalara girişmek zorunda kalmış Zaragozalı yoldaşların durumlarının dikkate alınması gerekiyordu.

Araba konvoyu I.Jaime Caddesi'nden yukarıya, saraya doğru ilerleyip Cumhuriyet Meydanı'na ulaştı. Generalitat'ın balkonunda, kocaman bir Katalonya bayrağı dalgalanıyordu. Sarayın giriş kapısında Eyalet Muhafızlığı'nın özel komando timi beklemekteydi. Yan so-

kaklarda Çevik Kuvvet mevzilenmişti; kollarında Katalonya milliyetçilerinin bandajlarıyla sivil insanlar görülüyordu. Tepeden tırnağa kadar silahlanmış CNT-FAI temsilcileri arabalarından indiler. Nöbetçi subayı girişin önündeki gruba yaklaştı; Durruti, García Oliver, Joaquín Ascaso, Ricardo Sanz, Aurelio Fernández, Gregorio Jover, Antonio Ortiz ve "Valencia" cevap verdiler:

"Biz CNT-FAI delegeleriyiz. Companys bizimle konuşmak istiyor. Korumalarımızla birlikte geldik."

Luis Romero

Tüfek, tabanca ve makinelilerle tepeden tırnağa silahlanmış vaziyette içeri girdik. Üstümüzde gömlek dahi yoktu. Ve yüzlerimiz, barut tozları içinde kapkaraydı.

"Biz, CNT-FAI delegeleriyiz", kabine başkanına böyle demiştik, "Ve bunlar da bizimle gelecek, koruma muhafızlarımız. Companys bizimle görüşmek istemiş."

Başkan bizi ayakta karşılamıştı. Dikkati çekecek kadar heyecanlıydı. Bizimle tek tek tokalaştı; neredeyse bizi kucaklayacaktı. Tanışma faslı kısa sürdü. Yerlerimize oturduk. Her birimizin dizleri arasında bir tüfek bulunuyordu. Companys, bize aşağıdaki kısa konuşmayı yaptı:

"Her şeyden önce size şunu söylemek isterim: CNT ve FAI'ye şimdiye kadar önemlerine uygun bir şekilde davranılmadı. Sizler, şimdiye kadar en ağır kovuşturmalara uğradınız; ve ben, o zamanlar sizlerin yanında olan ben, istemediğim halde politik zorunluluklardan dolayı size karşı mücadele vermek ve sizlerin peşinde olmak zorunda kaldım. Bugün, kentin ve tüm Katalonya'nın hâkimleri sizlersiniz, çünkü tek başınıza faşistleri bozguna uğrattınız. Umut ederim ki, bana şimdi söyleyeceklerim için darılmazsınız; size şunu hatırlatmak isterim ki, partimin adamları, muhafız birliğim ve memurlarım, az ya da çok size son günlerde ellerinden gelen yardımı yapmakta kusur etmediler..." Bir an düşündü ve konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Ancak gerçek şu: Daha dün kovuşturmaya uğramışken bugün faşistleri ve militaristleri yenmiş durumdasınız. Sizin kim ve ne olduğunuzu biliyorum ve bunun için de sizlerle çok açık bir şekilde konuşmak durumundayım. Siz kazandınız. Her şey sizin elinizde. Eğer artık beni Katalonya başkanı olarak görmek istemiyorsanız ve bana artık ihtiyacınız yoksa bunu hemen söyleyin. O zaman ben de fa-

şistlere karşı sıradan bir nefer olarak mücadele vereceğim. Yok, eğer faşizmin zaferi kazanması halinde asla sağ olarak terk etmeyeceğim bu makamda, tüm İspanya'da devam eden, ne zaman ve ne şekilde biteceğini kestiremediğimiz savaşta yararlı olacağımı düşünüyorsanız, o zaman bana, partime, adıma ve prestijime güvenebilirsiniz. İnanmış birisi ve bir politikacı olarak size bağlılığıma güvenebilirsiniz; inanıyorum ki şu günle birlikte tüm geçmiş, kendi kepazeliğinde yok olmuştur. Ve ben, Katalonya'nın toplumsal açıdan en gelişmiş ülkelerin başında ilerlemesini candan arzu ediyorum."

Juan García Oliver 1

Başka bir odada Companys, Katalonya'nın tüm politik partilerinin temsilcilerini toplamıştı. Onlar, anarşistlerle yapılan görüşmenin sonucunu bekliyorlardı. Şimdi CNT-FAI delegelerinin içeri gelmeleri rica edilmiş ve başkanın önerisi üzerine ortak bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon, gelecekte Antifaşist Milisler Merkez Komitesi olarak tarihe geçecektir. Komisyonun görevi, Katalonya'da istikrarı yeniden sağlamak ve Zaragoza'da ayaklanan orduya karşı silahlı harekâtı örgütlemekti.

José Peirats 2

Uzlaşma

Bu bir gün içinde, 19 temmuzda, Katalonya'nın, hatta tüm İspanya'nın bütün siyasal yapıları parçalanmıştı. Yasal hükümet, bu andan sonra artık hayali bir varlıktı. Ülkenin gerçek politik durumu yeni bir iktidar organının oluşmasını gerektiriyordu. Bu yüzden, Barcelona'da Antifaşist Milisler Komitesi doğdu.

Bu askerler konseyini oluşturma girişimi, büyük bir olasılıkla anarşistlerden gelmişti. Hükümete katılmak istemiyorlardı, çünkü düşüncelerine ters geliyordu. Sonunda hükümetin çalışmaya devam etmesine izin verdiler. Gerçekte ise hükümet gücünü elinde bulunduranlar milisler ve onların komiteleriydi.

Ancak Milisler Komitesi'nde öteki antifaşist gruplar da temsil ediliyorlardı. Ben, toplantılara sol liberal parti Esquerra'nın temsilcisi olarak katılıyordum. Bizler, tipik burjuva aydınları gibi kravat, ceket, ve dolmakalemle toplantılara gelirdik. Ve etrafımızı, savaş el-

biseleriyle kapıdan giren, uraşsız, ellerinde tabancaları, makinelileri ve içleri dinamit dolu kemerlikleriyle toplantılara katılan anarşistler sarardı. Liderleri, görünüşüyle, konuşmasıyla ve tavırlarıyla dev gibi bir etki yapan bir adamdı: Buenaventura Durruti.

Jaume Miravitlles 1

Bir ara, faşistlerle FAI'nin adamları arasında pek bir farkın olmadığını savunduğum bir makale yazmıştım. Durruti, bu olağanüstü güçlü biri izlenimi bırakan adam, benim bu makalemi ne yazık ki çok iyi anımsadı. Üzerime doğru geldi, o kocaman yumruklarını omuzlarıma dayayıp dedi ki: "Demek Miravitlles sizsiniz. Dikkatli olun! Ateşle oynamayın! Bu size pahalıya mal olabilir."

Ve böylece Antifaşist Milisler Merkez Komitesi, bir yığın gerilim ve tehdit havasında işe başlıyordu.

Jaume Miravitlles 2

21 temmuz günü, anarşistlerin semt komitelerinin bölge genel kurulu durumu değerlendirmek için toplanmıştı. Toplantıda oy birliğiyle, "özgürlükçü komünizm" sorununun, faşistlere karşı kazanılacak zafere kadar ertelenmesi karara bağlandı. Kurul, CNT-FAI'nin diğer sendikal örgütler ve milislerin merkez komitesinde çalışan siyasi partilerle ortaklaşa çalışması kararını onayladı. Ortak çalışmaya, yalnız bir mahalli komite, Bajo Llobregat'ın bir semti karşı oy kullanmıştı. Fiilen anarko-sendikalistlerin egemenliğinde bulunan Merkez Komitesi, vakit kaybetmeden Barcelona Yat Kulübü'nün eski binasında görevine başlamıştı.

John Stephen Brademas

CNT-FAI, şimdi sıyrılamayacağı bir iktidar sorunuyla ilk kez karşı karşıyaydı. "Katalonya'nın hâkimi biziz. Cumhuriyetçileri, sosyalistleri ve komünistleri hesaba katmadan iktidarı ele mi alalım yoksa Generalitat'la birlikte mi çalışalım?" Anarşist hareketin en yüksek organları bu konuda görüşmeler yapıyordu. Daha bu konuyla aylarca uğraşacak ve belli bir çözüme varamayacaklardı.

Mariano Vasquéz, García Oliver, Durruti ve Aurelio Fernández'in görüşleri, bu reel güçler dengesi göz önüne alındığında anarşist bir

diktatörlüğün olamayacağı doğrultusundaydı. Görüşleri şöyleydi: "Eğer iktidarı alırsak Madrid'deki merkezi hükümeti ve tüm yabancı hükümetleri karşımıza almış olacağız. Öyleyse tercihimiz birlikte çalışmaktan yana olmalı ve içinde olmayacağımız bir hükümete de izin vermemeliyiz.

Federica Montseny, Esgleas, Escorza ve Santillán, bu görüşe karşı geliyorlardı: İktidar sorunu çözülmüştür, çünkü iktidar çoktan CNT-FAI'nin elindedir; CNT-FAI, Aragón'da milisleri, kamu güvenliğini ve cephe gerisinde ekonomiyi denetim altına almıştır. Durum böyleyken neden hükümetle anlaşma içine girelim?

FAI'nin adamları içinde en olağanüstü görünüme sahip olanı Escorza, Makyavelistçe bir gülümsemeyle şöyle diyordu: "Tavuk sepetinizde, ama siz hâlâ yumurtalar kimin olacak diye tartışıyorsunuz. Sorun çoktan çözülmüştür. Tilkilere dikkat edelim. Tilkilerin hakkından yalnız filinta gelir. Generalitat hükümetini kullanarak toprağı kolektifleştirir ve sanayiyi de sendikaların emrine verebiliriz. Kentteki işçiler, otomatikman CNT'nin, toprak işçileri ise kolektifin üyeleri olacaktır. Böylece tüm eski siyasi örgütleri ve partileri yok edeceğiz. Sendikalizm de yeni toplumun altyapısı olur."

Aynı biçimde hırslı ve insafsız olan Santillán da önce hükümetle birlikte çalışmanın her türlüsünü reddetmiş, ama bakan olur olmaz uzlaşmaya evet demişti. Esgleas ve Escorza tarafından desteklenen Federica Montseny, hükümetle birlikte çalışmayı kesinlikle reddediyordu. Bu arada tartışmalarla akıp giden bu iki ay içinde devrim heyecanı yok oldu.

Manuel Benavides

O zamanlar CNT'nin sorumlu liderleri, kendi güçlerinden öylesine emin, özgüvenleri öylesine yüksekti ki aşırı derecede hoşgörülü davranıyorlardı. Devrimin önderliğini yapmış ve bunda başarılı olmuş CNT varken ve devrim yine ancak kendileri tarafından devam ettirilebilecekken şimdi yeni kurumlar yönetimde söz sahibiydi ve CNT, burada azınlığa düşmüştü. Bu tutuma o sıralar şöyle bir gerekçe gösterilmişti: "Her zaman olduğu gibi gene büyük balık bütün küçük balıkları yutuyor denmesin." Bu saf ve boş söz, siyasal gerçeklik içinde politikacılar tarafından CNT'nin adamlarını etkisizleştirmek ve İspanyol Devrimi'ni baltalamak için kullanılan bir silah olup çıktı.

Cánovas Cervantes

Kabine yine hükümet sarayındaydı, ancak bir tür gölge hükümet olarak eli kolu bağlı devrimci durumu izliyordu. Ama bir istisnayla: Katalonya Başkanı Luis Companys, kişisel cesaret sahibi bir adamdı. Önceleri birçok kere mahkemelerde anarşistleri savunmuş ve CNT saflarında dost kazanmıştı. Companys, ilk defa milislerin komite oturumunu ziyaret ettiğinde, hepimiz yerlerimizden kalkmıştık. Ama anarşistler ayağa kalkmadılar. Sık sık CNT-FAI'nin adamlarıyla Companys arasında ateşli tartışmalar olur ve başkan anarşistleri şiddet kullanarak devrimi tehlikeye sokmakla suçlardı. Günün birinde bu tez Durruti'ye çok aptalca gelmiş ve hükümet temsilcilerine şöyle demişti:

"Başkana çok selam söyleyin; ortalıkta bir daha görünmemesi kendisi için iyi olacak. Bize hâlâ ders vermek istemekte direnirse sonunda başına bir iş gelebilir."

Jaume Miravilles 1

Durruti ve García Oliver, Milisler Komitesi'nin ilk toplantısından sonra Sosyalist Birlik Partisi temsilcisi Comorera'ya şöyle dediler: "Bolşeviklerin, Rus anarşistlerine ne yapuklarını iyi biliyoruz. Komünistlerin bize de böyle bir oyun oynamalarına asla müsaade etmeyeceğimizi bilmiş olun."

Manuel Benavides

Milisler Komitesi her işe bakıyor, her şeye kafa yoruyordu: İç kesimlerde devrimci düzenin korunması, cephe birliklerinin düzenlenmesi, subayların eğitimi, bir telekomünikasyon ve telli-telsiz haberleşme eğitiminin kurulması, iaşe temini ve giyim depolarının kurulması, ekonominin, yasama ve yargının yeniden düzenlenmesi ve örgütlenmesi, barış dönemi üretiminden savaş üretimine geçme, propaganda yapma, Madrid hükümetiyle ilişkiler kurma, Fas'la bağlantılar, tarım sorunları, sağlık işleri, sınır ve sahil koruma, finansman, milislere ücretlerinin ödenmesi, aile fertlerine ve dullara emeklilik maaşlarının verilmesi... Komite, o az sayıda üyesiyle günde yirmi saat çalışıyordu. Komitenin yerine getirdiği görevler için normal bir hükümet bürokrasiye mutlaka korkunç paralar ödemek zorunda kalırdı; aynı zamanda savunma bakanlığı, içişleri bakanlığı, dışişleri ba-

kanlığı işleri de yürütülüyordu ve bunların hepsi bir aradaydı ve halkın iradesinin gerçek bir ifadesiydi.

Diego Abad de Santillán 3

Troçki'nin yorumu

Anarşistler çalışmalarını, barış günlerinin olağan ve yinelenen işleri içinde saplanıp kalmış kendi sendikalarıyla sınırlamaya çalıştıkları için devrimin yasaları ve sorunları konusunda sonuçları kaçınılmaz olan bir anlayışsızlık örneği verdiler. Bu sendikaların dışındaki kitlelerde, siyasi örgütlerde, hükümet aygıtında nelerin olup bittiğini görmezlikten geliyorlardı. Gerçek devrimciler olsalardı, ilk işleri, köy ve kentlerden tüm işçilerin hatta hayatında sendikaya girmemiş en yoksulların da temsil edildiği sovyetlerin, yani konseylerin kurulmasını sağlamak olurdu. Tabii ki bu sovyetlerde devrimci işçiler yönetimi ellerinde bulunduracaklardı. Proletarya, böylece sarsılmaz bir güce sahip olduğunun bilincine varacaktı. Burjuva devlet mekanizması havada kalacak, tek bir darbeyle tuzla buz edilebilecekti.

Bunun yerine anarşistler, "politika"nın taleplerinden kaçabilmek için sendikalarına sığındılar. Burjuva demokrasisinin arabasında beşinci tekerlek vazifesi görüyorlardı. Kısa bir zamanda bu pozisyonlarını da kaybettiler, çünkü kimsenin beşinci bir tekerleğe ihtiyacı yoktur.

Sadece şu kendilerini haklı çıkarma gerekçeleri bile gerçeği göstermeye yeter! "Biz iktidarı ele geçirmedik, bunu yapamadığımızdan değil, tam tersine, diktatörlüğün her türlüsüne karşı olduğumuzdan." Böyle bir gerekçe, anarşizmin bir karşı devrim öğretisi olduğunun açık ifadesidir. İktidarı ele geçirmekten vazgeçenler, onu hep elinde bulunduranlara, yani sömürücülere bırakacaktır. Her devrimin özü, yeni bir sınıfı iktidara getirmek ve bu sınıfa programını gerçekleştirme olanağı vermeye yöneliktir; bu hep böyle olagelmiştir. Kitleleri ayaklandırmak, ama onları iktidara hazırlamamak, olmaz böyle bir şey. İktidarı ele geçirdikten sonra, anarşistlere kaçınılmaz gördüklerini gerçekleştirmede kimse engel olamazdı; ancak liderleri bile böyle bir programın gerçekleşeceğine inanmıyorlardı.

Lev Troçki

Yerinde duramayan bir adam

Durruti'nin, Merkez Komitesi'nin bir yönetim organı olduğunu

kavraması pek uzun sürmedi. Orada tartışmalar, görüşmeler ve oylamalar yapılıyordu; orada dosyalar vardı, bürokratik işler vardı. Ama Durruti yerinde duramıyordu. Dışarıdan silah sesleri duyuluyordu. Buna uzun süre dayanamazdı. Ve kendi özel birliğini kurdu; Durruti Birliği; sonra birliğiyle Aragón cephesine gitti. Barcelona sokaklarından geçip cepheye giderlerken ben de oradaydım. Ortalıkta çok tuhaf bir manzara vardı. Bir üniforma kargaşası, dünyanın dört bir yanından gelmiş gönüllüler, damalı ve yamalı rengârenk elbiseli milisler... Hippilere benziyorlardı, ama bunlar, tabancalı ve makineli tüfekli hippilerdi ve ölüme kadar savaşmaya azimliydiler.

Jaume Miravilles 1

Yedinci Bölüm

Sefer

İlk birlik

Milisler Komitesi'nin ilk görevi, Aragón cephesine göndermek üzere silahlı birlikleri hazırlamaktı. Barcelona'da ayaklanan ordunun bastırılmasından dört gün sonra, Paseo de Gracia ve Diagonal'de üç bin gönüllü toplanmıştı. Gönüllüler, Durruti ve Pérez Farrás (Mozos de Escuadra'nın hükümete sadık bir subayı) önderliğinde Aragón'a doğru ilerliyordu. Durruti'nin efsanevi birliği, yolda katılanlarla daha da büyüdü. Anarşistlerin basını, kahramanlarının yürüyüşünü büyük manşetlerle veriyordu.

Harekete geçirilmiş milislerin sayısını tam olarak söyleyebilmek oldukça güç. Bu noktada, anarşistlerin kendileri de birbirleriyle çelişirler. Rudolf Rocker 20.000 işçi milisten söz eder; bunlardan

13.000'i CNT-FAI'den, 2.000'i sosyalist sendika UGT'den, 3.000'i Halk Cephesi partilerinden gelmekteydi; Durruti'nin 8.000 kişilik birliği bu sayıya dahil edilmemiştir.

Abad de Santillán'ın verilerine göre Durruti'nin gidişinden hemen sonra Barcelona'dan toplam 150.000 gönüllü kayıt yaptırır; bunlar çeşitli parti ve sendika örgütlerinin birliklerine katılmışlardır.

John Stephen Brademas

O günlerin gazetelerinde çıkan haberler şöyleydi: "Ayaklanan askerleri bastırmak için Antifaşist Milisler Komitesi silahlı işçi tugaylarını Zaragoza'ya gönderme kararı almıştır. Komite, 6.000 gönüllüyü göndermeyi planlıyordu, ama coşku o kadar büyüktü ki Cataluña Meydanı'nda Zaragoza'ya gitmek üzere toplanmış gönüllü sayısı 10.000'den az değildi."

Buna karşılık Abad de Santillán'ın tespiti şöyle: "Genel heyecanlı hava bir kenara bırakılırsa, Durruti-Pérez Ferrás birliği, önceden hesaplanan gücü bulamamıştı bile. Başlangıçtan beri, durumun ciddiyetini kavrayan pek yoktu. Eldeki tüm güçleri; insanları, silahları, emek ve kafa gücünü savaş için seferber edeceklerine, Zaragoza yakınlarına varacak ilk birliğin hiçbir engelle karşılaşmayacağını, karşılaşsa bile, zayıf güçlerle yüz yüze geleceğini hesaplıyorlardı. Yola koyulduklarında topu topu 3.000 kadar adamları vardı."

José Peirats 2

Hareketin başlayacağı saatten çok önce Barcelona'nın 14 Nisan Caddesi'nde yani Barcelona Gran Vía Diagonal'de 2000 insan toplanmıştı; bunların arasında, beraberlerinde değişik çapta toplar getirmiş topçular, otomatik silahlılar, akla gelebilecek her türlü haberleşme malzemesiyle gelen telefon işçileri vardı. Sırf tüfekleriyle gelen işçiler çoğunluktaydı. 24 temmuz öğleden sonra birlik harekete geçti.

Ricardo Sanz 4

Aragón'a hareket ettiklerinde ben de birlikte gitmek istemiştim. Bir kamyonun arkasına bindim. Barcelona'nın her yerinde o sırada hoparlörlü arabalar dolaşıyor ve halktan, milisler için yiyecek getirmelerini istiyorlardı. Çünkü milisler, yanlarına bir dilim ekmek bile

almadan yola çıkmışlardı. Olağanüstü bir olaydı; dört bir yandan insanlar akın ediyordu. Öğle yemeğinden kalkanlar, ellerinde ne varsa getirdiler; soslar, etler, sebzeler, sardalye konserveleri.. Bir anda bütün kamyonlar dolmuştu ve biz de milislerin arkasından yola çıktık. Yoksa açlıktan ölebilirlerdi. Demek istediğim, en kahraman insanlar bile, yemek yemek zorundadırlar, bunun başka yolu yoktur. Böylece ben de bir sardalye arabasıyla (milisler böyle bir ad takmışlardı) Aragón'a geldim. Durruti'nin benim gelişimden haberi yoktu, ama biri söylemiş olacak ki arabasından inmiş kamyona şöyle bir göz atmıştı. Kamyonda beni gördü. Sonra tek kelime bile söylemeden çekip gitti.

Emilienne Morin

Zaragoza'ya yürüyüş

Durruti'nin tek isteği, Zaragoza'yı ele geçirmekti. Aragón'un başkentinin faşistlerin eline geçmesi, CNT'ye, devrim ve iç savaşın başarısına vurulacak korkunç bir darbe demekti. Zaragoza, Aragón anarşizminin kilit noktası sayılıyordu; Aralık 1933'teki ayaklanma, bu kentte ne kadar güçlü bir potansiyelin olduğunu göstermekteydi. Zaragoza, bundan başka anarşistlerin Katalonya'daki tabanlarıyla Bask ülkesi, Biskaya körfezi ve Asturya'daki üsleri arasında doğal bir bağlantı teşkil ediyordu.

Devrimden iki buçuk ay önce Zaragoza'da CNT'nin ulusal kongresi toplanmıştı. Bu kongre, İspanyol işçi hareketi tarihinde eşine az rastlanır bir gövde gösterisiydi. Kongrenin kapanış toplantısı, boğa güreşleri yapılan arenada olmuş ve toplantıya on binlerce insan, işçiler, kadınlar ve erkekler katılmıştı. Bu insanlar, İspanya'nın dört bir yanından ellerinde pankartlar ve siyah-kırmızı bayraklarla süslü ağzına kadar dolu özel trenlerle gelmişlerdi. O günlerde Zaragoza, tamamen CNT ve FAI'nin elindeydi ve düşman bu gövde gösterisinden dersler çıkarmıştı.

Herhalükârda faşistlerin stratejik planlarında Zaragoza'ya ayrıcalıklı bir rol düşeceği öngörülmüştü. Karşı devrim, güçlerinin tümünü orada yoğunlaştırdı: Düzenli ordunun güçlü bir garnizonu ve Navarra'dan Requetés'in* vurucu birliklerini; bunlar fanatik gö-

* İspanya'da tahta çıkmak isteyen Carlos ve halefleri sempatizanlarının oluşturduğu birlik. (ç.n.)

nüllüler ordusuydu ve kendilerinden öncekiler son yüzyılın iç savaşlarında gericilerin saflarında savaşmışlardır. Ayrıca, kentin kaderinde önemli rol oynayan simalardan sivil vali, İkinci Cumhuriyet'in tipik korkaklarından ve Franco saflarına geçene kadar hep bir cumhuriyetçi ve mason olduğunu söyleyen, saçı başı ağarmış, ödlek ve yaşlı biri olan General Cabanellas'u. Ödül olarak da Burgos'taki cuntanın birinci başkanlığına getirildi.

Durruti'nin birliği hızlı adımlarla Zaragoza'ya yaklaşmaktaydı. Umutları, kentteki anarşistleri katliamdan kurtarmaktı. Hâlâ kentte ölüm-kalım savaşı verildiği düşünülmekteydi; gerçekte ise faşistler bütün direnişi bastırmışlardı. Durruti, Zaragoza önlerine geldiğinde, şehir çoktan mezarlığı andırıyordu ve makineli tüfekler, toplarla donatılmıştı.

José Peirats 1

Lérida'dan geçen bu yürüyüşten sonra Durruti ve adamları Zaragoza'dan elli kilometre uzaklıktaki Bujaraloz'a vardılar. Durruti açık bir alana, düşmanın tam karşısına, bir yol bekçisinin kulübesine karargâh kurdu. Sol kanatta Ebro'ya kadar uzanan bu kurtarılmış bölge, kalan üç beş askerden derhal arındırıldı. Durruti'nin öncü karakolları Zaragoza'ya yaklaşık yirmi kilometre ötede, şehirden görülebilecek bir uzaklıktaydı.

Durruti'nin, Zaragoza'daki devrimci güçler tarafından destek görmemiş olması üzücüdür. Fakat şehirde kuşatılmış olanların elinde yeterince silah yoktu; dışarıdan gelecek bir yardımı beklemekle yetinmek zorundaydılar. Darbeciler, kente tamamen egemendiler ve savunmalarını çok rahat planlayabiliyorlardı.

Durruti Zaragoza'yı ele geçirebilseydi savaş kısa sürede Cumhuriyetçilerin lehine biterdi. Oradaki garnizon çok önemli bir konumdaydı; ellerinde büyük miktarda adam ve malzeme bulunduruyorlardı. Garnizonun düşmesi halinde Durruti'ye Logrono ve Vitoria üzerinden, Atlantik kıyılarına düşen Bilbao'ya yollar açılacaktı. Hatta Teruel, Zaragoza'nın düşmesinden sonra yirmi dört saat bile dayanamazdı.

Dikkatsizlik, daha doğrusu Aragón cephesindeki sabotaj, şüphesiz savaşı kaybetmemizin başlıca nedeniydi. Başından beri Aragón'da, diğer birliklerin liderleri gibi Durruti için de her türlü saldırı olanağı ortadan kalkmıştı. Ellerinde hiçbir zaman yedek güç olmadı, sık sık

silah ve cephane yetmezliğinin acısını çekiyorlardı.

Durruti'nin düşman hatlarından geçip Zaragoza'ya giren birkaç gözcüsü vardı. Gözcülerin dediklerine bakılırsa, şehir büyük mahrumiyet içindeydi, dolayısıyla Zaragoza'yı ele geçirmek için büyük birliklere ihtiyaç kalmamıştı. Merkezi genelkurmay bu durumdan haberdar edildi; ama kurmaylık her türlü saldırıyı reddediyor ve gerekli talimatları vermekten kaçınıyor; saldırı için gerekli malzemeyi teslim etmekten çekiniyordu. Aragón cephesindeki komutanlar bu tutumu bir türlü anlayamıyorlardı, hiçbir zaman da anlayamadılar.

Ricardo Sanz 3

Bir köy papazının güncesinden

İç savaş patlak verdiğinde, Huesca eyaletinin Aguinaliu kasabasında papaz vekiliydim. Cumhuriyetin ilanından beri kilise mensuplarının birçok insan tarafından pek öyle sevilmediğini anlamıştım. Bize "Kargalar" diyorlardı. Companys'in radyodan dinlediğim o ünlü konuşmasından sonra duygularım, pek yakında rahiplerin peşlerine düşecekleri doğrultusundaydı. Ve köydeki insanların bana iyi niyet göstermelerine rağmen kaçacağım gün gelip çatmıştı. Günlerden 27 temmuzdu. İçinde silahlı gençlerin bulunduğu bir otomobilin pazar meydanında durduğunu görmüştüm. Artık daha fazla bekleyemezdim, motoruma bindim ve dağlara doğru gazladım.

İyi bir düşünceydi; çünkü milisler, tüm köyleri dolaşıyor ve papazları rehin alıyorlardı. Aralarından çoğu hiç sorgulanmadan kurşunlanmış ya da nehre atılmıştı. Bu daha çok yerel komitelerin suçuydu; onlar milislerin ellerine kara listeler vermişlerdi. Bu listedeki insanlar öldürülüyordu.

Bir seferinde, Barbastro köyünün önlerinde bir barikatta durduruldum. Her şeyimi ortaya koyarak halk milislerinin şoförü olduğumu söyledim. Bana bağıranlara ben daha yüksek sesle bağırıyordum. Hatta böylece bir de şoför ehliyeti ele geçirebildim. Ve hemencecik buradan sıvıştım. Şimdi yalnız kaçak bir papaz değil, üstelik bir de asker kaçağıydım.

Bazı serüvenler yaşayarak Candasnos'a gittim. Burası benim doğum yerimdir. Sessizce ailemin evine sığındım. Allahtan köy komitesinin başkanı iyi bir insandı. Ama çok gücü de yoktu hani; silahlı birliklere ağırlığını koyabilecek biri değildi. Biri beni ihbar etmiş ol-

malı; tutuklandım. Komitedeki arkadaşım, hemen kurşuna dizilmeyip önce mahkeme önüne çıkarılmam gerektiğini onlara kabul ettirebildi. Timoteo adlı bu arkadaşım, beni belediyenin balkonuna çıkarıp bina önünde toplanmış halka sonumun ne olması gerektiğini sordu. Büyük bir gürültü koptu aşağıda. Çoğu solcu örgütlere kayıtlı bu köylüler, öldürülmemem gerektiğini söylediler. Ve bu, mahkeme kararıydı.

Ama ben henüz güvence altında sayılmazdım; köyde bulunan yabancı silahlılar benim sokakta serbest dolaşmama pek tahammül edemiyorlardı. Bunun üzerine Timoteo, Durruti'yle Bujaraloz'da konuşmaya karar verdi. Bu birlikler onun sorumluluğundaydı.

Durruti ona, "Bana bak, eğer bu adamı güvence altına almak istiyorsan, buraya, benim birliğime getirmekten başka bir çaren yok" dedi.

Ağustos ayının ortalarıydı. Beraber Bujaraloz'a gittik. Beni Durruti'nin huzuruna çıkardılar. Bana, "Ne istiyorsun? Burada kalmak mı, yoksa evine gitmek mi" diye sormuştu.

"Peki, seçeneğim var mı ki?"

"Elbette. Ama sana açık açık şunu söylemek isterim. Kaçarsan, şu gördüğün gruplardan biri er geç seni öldürür; onlar canları ne isterse onu yaparlar. Şimdiki gibi bir şansa hep sahip olamazsın. Ama burada kalırsan en azından emniyette olursun, bunu sana garanti edebilirim."

Elbette birlikte kalmaya karar verdim. Durruti bana bir yazıcıya ihtiyacı olduğunu söylemişti. Beni hemen yazı odasına götürdü, orada kızıl saçlı bir kız oturuyordu. "Bu, sana yardım edecek. Ama sakın kadına sulanayım deme." O andan başlayarak birliğin ekip listesini tutmaya başlamıştım. Birliğe katılan yeni gönüllülerin adlarını yazıyordum. Tabii ki beni tanıyanlar çıktı, ama hiç kimse benim kılıma dokunmaya cesaret edemiyordu. Bu konu, etrafta ağızdan ağıza dolaşmıştı; Durruti'nin koruması altındaydım.

Jesús Amal Pena 1

Kumandansız bir savaş

Durruti'yle 1936 yılında yeniden karşılaştığımda, o artık sözü çok geçen biri olmuştu. Ama onda büyük çapta bir siyasi önder kişiliği asla göremedim; bunun için gerekli entelektüel nitelik ve tavır eksikti onda. Gerçi yaptığı konuşmalarla iyi bir ajitatör imajı veriyordu, ama önemli bir konuşmacı değildi. Aklı başında, sağlıklı düşünebilen bi-

riydi, üstelik başkalarının gerçek değerlerini doğru saptama yeteneği vardı. Bir de oldukça alçak gönüllüydü. Gücünü, her şeyden önce kitleleri etkileyip, onların hayal gücünü kendinde toplayabilmesine borçluydu; özellikle de İspanya'da. Akdeniz düşlem ve yaratma gücü, kendi mitlerini de birlikte yaratır, biliyor musunuz? Askeri yetenekleri sınırlıydı aslında, gerçek anlamda bir kumandan değildi o. Strateji denen kavramdan habersizdi. Grubun lideri olarak hem cesaretli hem de mantıklıydı. Ayrıca doğru ölçütü bulmaktan yana şaşırtıcı bir sağduyuya sahipti. Faşistleri ya da faşist zannedilenleri körü körüne öldürtenlerden değildi. Böyle açık ve belirli olmayan durumlarda en bulanık şüphelerin nasıl boy vereceğini çok iyi biliyordu. Örneğin, saldırıları protesto eden yabancı bir yoldaşı kurşunlanmaktan kurtardığını hatırlıyorum. Durruti, her gönüllüyü de almıyordu grubuna. Deneyimli anarşistlere şöyle dediğini duydum: "Öldürmeyi herkes becerebilir, sen ise köye, fabrikaya geri dönecceksin. Becerikli örgütçüler çok az; bunlar nereye aitlerse orada kalmalıdır; burada cephede sen bize lazım değilsin."

Gaston Leval

Bir kumandan; hayır, o bir kumandan değildi, aramızda kimse değildi. Kent savaşı konusunda oldukça kesin düşüncelerimiz vardı bizim, Barcelona' da ya da başka bir yerde, sokakta, tanıdığımız insanların içinde; bildiğimiz yerlerdi buraları; burada bir saklanma yeri, orada, köşede yoldaşımız bir gazete satıcısı, polis karakolunun karşısı, silah deposu, limandaki hangarlar, yani bölgeyi adım adım tanırdık. Ama dağlarda, kırlarda bilmem şu kadar yükseklikler, siperler, kurmay haritaları, bu konularda pek bilgimiz yoktu. Bunlar bizim işimiz değildi. Hem neden olacaktı ki? Generallerin darbesinden önce bütün bunlara hiçbir zaman ihtiyacımız olmadı. Hayır, biz büyük strateji adamları değildik, Durruti de değildi.

Ricardo Sanz

Anarşistlere pek yakınlığı olmayan refakatçim, Durruti'nin birliğini ziyaret etmiş ve iyice nefret dolu bir halde geri dönmüştü. Besbelli ki Durruti, gerek adamlarının gerekse kendi hayatını güvenceye almadan tüm diğer gruplardan çok daha önde, Barcelonalı anarşist proleterlerin sınırsız desteklerini emrine verebilecekleri güvencesi ve

inancıyla Zaragoza'ya doğru yola çıkmışlı. Sonunda Başkomutan Albay Villalba insan hayatını bu şekilde boş yere harcamaktan vazgeçmesi için ona talimat verdi. Bir sürü çabadan sonra Durruti'yi durması için ikna edebildi.

Sosyalistlere yakınlığıyla bilinen arkadaşımın söyledikleriydi bunlar. Elimde değil, onun çıkardığı sonuçlardan belli bir kuşku duyuyorum. Cephede gördüğüm, en azından diğer birliklerin hayatlarını tehlikeye atacak kadar aşırı bir istekleri olmadığıydı; kayıpları yoktu zaten. Katalonyalılar, Zaragoza'yı bu şekilde asla ele geçiremezlerdi. Durruti'nin tamamen ters yöndeki aşırılığa kaymış olması mümkündür; oysa bu durumda, saçma bir fedakârlıkla kararsız bir duraklama arasında ortak yol bulmak gerekliydi. Tüm Aragón cephesinin durumu dikkate alındığında, Durruti birliğinin bu fanatik saldırısı, askeri olarak doğru kullanılması koşuluyla gene de uygun bir etmendi.

Cepheyi gördükten sonra buradaki bütün siyasi grupların gerçeklik kavrayışının ne kadar kıt olduğuna şaşıyorum. Hemen hepsi, Zaragoza'nın çok yakında teslim olacağını hesaplıyor. Gerçekte ise böyle bir şeyin olması imkânsız. Bu nedenle, POUM'un* adamlarının el altından hükümeti ihanetle suçlayarak askeri operasyonları sabote ettiğini iddia etmelerini doğru bulmuyorum. Gerçi hükümetin sözü çok edilen Zaragoza'nın ele geçirilmesinden sonra anarşistlerin ne yapabileceklerini düşünüp, korkması normaldir. Ama işin buraya varmayacağı önceden apaçık belli. Bu konuda suç, tepeden gelen bir ihanette değil, aksine her alandaki belirgin savsaklık ve beceriksizliktedir. Milislerin elle tutulur, gözle görülür zaaflarının üstesinden gelebilmek için mükemmel subaylar ve politikacılardan oluşan bir çekirdeğin olağanüstü yiğitçe çabaları gerekmektedir.

Franz Borkenau

İntikam meleği

İçinden geçtiğimiz birçok köy ve kasabanın yerlileri, kendi bölgelerini gerçi büyük bir cesaretle koruyorlardı; ama cepheye tek bir adam bile göndermemişlerdi. Milisler esas itibarıyla Barcelona'dan gelenlerden oluşuyordu.

* Troçkist eğilimli Marksist İşçi Birlik Partisi'nin kısaltılmışı. (ç.n.)

Eskimiş, yıkıntı bir kasaba olan Cervera'da, bir zamanlar bir papazlar semineri toplantısı vardı. Bu yöreden, iyi görünümlü, yaşı on altıdan fazla göstermeyen genç nöbetçiye toplantıyı soruyorum, hoş bir tebessümle şöyle yanıtlıyor: "Ah, onların işi bitirildi, hem de nasıl!" Bütün kiliseler tek tek yakılmış, yalnız duvarları kalmıştı. Yakma eylemi, CNT'nin ya da oradan geçmekte olan milis birliklerinin buyruğuyla olmuştu. Bu bölgede, Franco taraftarlarıyla Generalitat taraflarları arasında hemen hiçbir gerçek çatışma olmamıştı.

Cepheye yaklaştığımızı gösteren çok az işaret var. Yol zarar görmemiş bir durumda. Trafik, barış zamanlarındakinden daha sakin. Sadece erzak ve cephane taşıyan birkaç kamyon yanımızdan geçiyor ve bazıları da boş geri dönüyor. Bir tek cankurtaran arabasına bile rastlamadık.

Zaragoza cephesinin güney bölümü için önemli yolların tümü, Lçrida'da birleştiğinden, kentte hareketli bir yaşamla karşılaşmayı ummuştum. Ama orada da pek hareket yoktu. Otuz ya da kırk kadar kamyon ve araba meydanlıkta park etmiş, şehrin sokaklarında bazı milis askerleri görülmekte. Hepsinin sayısı en çok birkaç yüzü bulur bulmaz. Eyalet valiliğinde ise müthiş bir kalabalık var. Askerler heyecanlı ve hayranlıkla anarşistlerin lideri Buenaventura Durruti ve birliği hakkında konuşuyorlar; o ve adamları Katalonya'daki savaşın halk kahramanları sayılıyorlar; bu durum diğer Katalonya birliklerinin aleyhine. Durruti yoksulların intikam meleği lakabıyla anılıyor. Birliği, faşistleri, papazları ve köylerdeki zenginleri diğerlerinden daha acımasızca kurşuna dizmekle ün yapmış. Katalonya'nın tüm milis askerleri, kendi kayıplarını ve kurbanlarını dikkate almadan Zaragoza'ya doğru ilerleyen Durruti ve birliklerini övüyorlar. Valilik sarayındaki bazı nöbetçiler de Durruti'nin saflarında savaşmışlar. Sadizmden uzak, çocuksu bir gülümseyişle, daha çok başarıyla yapılmış bir muzipliği anlatan çocukların neşesini dışarıya vuran o yüz ifadesiyle, ellerindeki hakiki fişeklerden yaptıkları dumdum kurşunlarını gösteriyorlar. Aralarından biri bana "Tutsaklar için!" diye açıklama yapıyor; bu her yakalananı bir kurşunun beklediği anlamına geliyor. İşte, İspanya'da iç savaşın görünümü bu. Bu durumun, Franco'nun karargâhında da farklı olmayacağını düşünebiliyorum. Tarafsız yabancı gazeteciler ciddi tehlikelere girmek istemiyorlarsa iki tarafta da birçok konuda sessiz kalmak zorundalar.

Franz Borkenau

"Sizin Rusya'da tam bir devletiniz var; ama biz özgürlükten yanayız!" demişti bana siyah-kırmızı gömlekli nöbetçi kimlik kontrolü yaparken. "Biz özgürlükçü komünizmi uygulamak istiyoruz."

"Comunismo libertario!" Bu sözcükler, bugün bile kulaklarımda çınlıyor. Ne kadar sık duydum bunları, bir meydan okuma, bir yemin gibi!

Anarşistlerin ara sıra görülen anlaşılmaz davranışlarını açıklamak için kimi zaman birliklerin haydutlarla kaynadığına dikkat çekiliyordu. Şüphesiz anarşistlerin saflarına sıradan haydutlar ve hırsızlar sızmıştır; iktidarı elinde tutan parti, yalnız dürüst insanlar için değil, aynı zamanda çapulcular için de cazipti. O sıralar herkes kendini anarşist olarak gösterebilirdi. Eylül 1936'da Valencia'dayken, oraya Teruel cephesinden anarşist "Demir Birlik"ten bir bölük gelmişti. Anarşistler, liderlerinin savaşta öldüğünü ve ne yapacaklarını bilmediklerini söylüyorlardı. Valencia'da kendilerine bir uğraş buldular. Mahkeme arşivlerini yakmış, hapishanelere girmek ve oradaki adi suçluları serbest bırakmak istemişlerdi. Büyük bir olasılıkla aralarında arkadaşları da vardı.

Aslında adi suçlular pek önemli sayılmazlardı. 1936 sonbaharında CNT, Katalonya işçilerinin dörtte üçünü kendi saflarında birleştirmişti. CNT ve FAI'nin liderleri işçiydi ve çoğu da dürüst adamlardı. Kötü olanı, dogmatizme karşı çıkmalarına rağmen yine de sapına kadar dogmatik olmalarıydı. Hayatı, kendi teorilerine uydurma çabasındaydılar.

Aralarında en akıllı olanlar, kulağa hoş gelen broşürler ile katı gerçeklik arasındaki uyumsuzluğu ve kopukluğu fark ediyorlardı. Şimdi bomba ve kurşun yağmuru altında, daha dün kendilerine değişmez gelen gerçeği yıkarak içlerinden geldiği gibi, öyle uzun uzadıya düşünmeden yeniden kurmak zorunda kaldılar.

İlya Ehrenburg 1

Devrimin ilk günlerinde Lérida'daki tüm kiliseler ateşe verildi. Durruti'nin birliği Aragón cephesine gitmek üzere kenten geçerken katedrali yıkmaya cesaret edemeyen Léridalı yoldaşlara korkak damgası vurduktan sonra katedrali ateşe verdiler. Katedral iki gün boyunca yandı.

Anonymus 1

"Kızıl papaz", "Durruti'nin sekreteri". Bu iftira tamamen asılsız olduğu halde ondan bugün bile kurtulamadım. Anarşizme asla bir sempati duymadım; Durruti'nin de sekreteri hiç olmadım. Ben, birliğin yazı bürosunda sadece bir yazıcıydım. Ama itiraf etmeliyim ki Durruti adil bir adamdı. Onu katil ya da haydut gibi göstermeye çalışanlar iftiracıdır. Ben dostumu buna benzer yalanlara karşı savunacağım.

Örneğin Durruti ve birliğin Lérida'daki katedrali yaktığını söyler dururlar. İyi de katedral ne zaman yandı? Bu olay, 25 Ağustosta oldu. Birlik ise o yürüyüşünde Lérida'dan 24 Temmuzda geçti. Şuna inanmanızı isterim, bir ay sonra kiliseyi yakmak için geri dönmüş olamazlar. Olay gerçekte şöyle cereyan etti: Aşırı radikal bir birlik Barcelona'dan cepheye giderken Lérida'dan geçti. Ve orada akıllarına daha iyi bir şey gelmediğinden Tanrı evini yaktılar. Durruti'nin merkez karargâhına geldiklerinde bu yiğitlik gösterisine ilişkin haber bize çoktan ulaşmıştı. Yer yer çok kurnaz da olabilen Durruti, adamları sıraya dizdirdi ve bağırdı: "Lérida'daki eylemi düzenleyen yiğitler, bir adım öne!" Elbette suçlular en ağır şekilde cezalandırıldılar.

Jesús Arnal Pena 1

Üç gazeteci

Ağustos sonu ya da eylül başı olacak, Karmen ve Makasseev'le birlikte Durruti'nin karargâhına gittik. O sıralar Durruti'nin düşü Zaragoza'yı ele geçirmekti. Karargâh Ebro'nun kıyısında kurulmuştu. Bana refakat edenlere, Durruti'nin bir tanışım olduğunu söylemiştim; candan bir karşılama töreni bekliyorlardı. Ama Durruti tabancasını kılıfından çekti. Benim, Asturya ayaklanmasıyla ilgili bir makalemde anarşistlere iftira attığımı söyledi ve beni anında kurşunlayacağını sözlerine ekledi. Durruti boş laflar etmeyen biriydi. "Ne istersen yap", diye karşılık vermiştim, "Ama konukseverliğin kurallarını biraz tuhaf algıladığını sanıyorum." Gerçi Durruti anarşist ve gözükara biriydi, ama ayrıca da bir İspanyoldu. Cevabım onu mahcup etti: "Tamam. Burada benim misafirimsin. Ama sana makalenin hesabını soracağım. Burada değil; Barcelona'da."

Beni konukseverliğin kurallarından dolayı öldüremediğinden, olur olmadık küfürler savurmaya başlamıştı. Sovyetler Birliği'nin özgür bir komün olmadığını, tam aksine bir devlet, tıpkı kitapta yazıldığı

gibi sayısız bürokratlarla dolu bir devlet olduğunu ve bu bürokratların kendisini, Moskova'dan bir rastlantı sonucu sürmediklerini bağıra çağıra anlatıyordu.

Karmen ve Makasseev durumun pek de hayra alamet olmadığını anlamışlardı. Tabancanın ansızın ortaya çıkmasının anlamını çevirmeye gerek yoktu. Bir saat sonra onlara durumun iyi olduğunu, Durruti'nin bizi akşam yemeğine çağırdığını söyledim.

Yemek masalarında oturan milislerin kimileri siyah-kırmızı gömlekli, kimileri ise mavi eşofmanlıydılar; ama hepsi güçlü tabancalarla donanmıştı. Oturuyorlar, yiyorlar, şarap içiyorlar ve gülüyorlardı. Hiç kimse bizi ve Durruti'yi dikkate almıyordu. Adamlardan biri, yemekleri ve şarapları dağıtıyordu. Durruti'nin tabağının yanına bir şişe maden suyu koydu. Onunla şakalaşmak istedim: "Hep mutlak eşitlikten söz edersin. Ancak herkes şarap içerken yalnız sen maden suyu içiyorsun?" Sözlerimin Durruti'ye ne gibi bir etki yapacağını hesaplayamamıştım. Birden yerinden fırlamış ve bağırmaya başlamıştı: "Götürün şu şişeyi. Çeşmeden su getirin bana!" Uzun uzun kendini savunmaya çalıştı. "Onlardan böyle bir şey istemedim. Şarabı kaldıramadığımı bilirler ve bir kasa maden suyu arayıp bulmuşlar. Tabii böyle bir şey olmamalı, tamamen haklısın." Yemeğimizi sessiz sessiz yemeye devam ettik. Sonra ansızın şöyle demişti: "Her şeyi bir çırpıda değiştirmek çok zor. Hayat ve ilkeler, birbiriyle pek örtüşmüyor."

Geceleri mevzileri dolaştık. Yanımızdan bir kamyon konvoyu geçiyordu, havada müthiş bir gürültü vardı. "Bu kamyonların ne anlama geldiğini neden sormuyorsun?" dedi Durruti. Ben de onun savaş sırlarını çalmaya pek niyetim olmadığını söyledim. Güldü: "Sır mı? Yarın sabah Ebro Nehri'ni geçeceğimizi herkes biliyor! İşte böyle!" Birkaç dakika sonra tekrar başladı: "Neden nehri geçmek kararı aldığımı bilmek istemez misin?" "Kendine göre gerekçelerin olmalı" dedim, "Ne de olsa birliğin komutanısın." Durruti yine güldü. "Bunun stratejiyle hiçbir ilgisi yok. Dün on yaşlarında bir oğlan çocuğu, faşistlerin işgal bölgesinden koşarak bize geldi. 'Size ne oluyor?', diye sordu. 'Bizim köyde herkes saldırıya geçmediğinize şaşıyor. Köydekiler, şimdi Durruti korkusundan donuna ediyor diyorlar!' Anlıyor musun, bir çocuk böyle şeyler söylüyorsa, bu halkın düşüncesidir. Bu, saldırmamız gerekiyor demektir. Strateji kendiliğinden gelişir." Onun neşeli yüzüne bakıp "Sen de bir çocuksun!" diye düşündüm.

İleride daha birçok kez Durruti'yle beraber oldum. Birliğinde on bin adam vardı. Eskisi gibi düşüncelerine çok bağlıydı, ama dogmatik

değildi ve her gün gerçek hayata herhangi bir ödün vermek zorunda kalıyordu. O, savaşın disiplinsiz kazanılamayacağını kavrayan ilk anarşistti. "Savaş bir pisliktir" demişti bir keresinde acıyla. "Savaş sadece evleri değil, aynı zamanda en yüksek ilkeleri de yıkıyor." Şüphesiz, bunu kendi adamlarına itiraf etmemişti.

Günün birinde çok sayıda milis, gözcülük görevlerini terk ettiler. Onları rahat rahat şaraplarını içtikleri en yakın köyde buldular. Durruti deliye dönmüştü: "Birliğin onurunu lekelediğinizin farkında değil misiniz? Derhal CNT kimliklerinizi teslim edin." Suçlular umursamaz bir halde sendika kimliklerini ceplerinden çıkarmışlardı. Bu durum Durruti'yi daha da çılgına çevirdi. "Sizler anarşist değilsiniz, pis herifler! Sizi birlikten atıyorum, evlerinize dönün!" Bu delikanlılar da herhalde bunu bekliyorlardı. Reddetmek yerine yalnız "Kabul!" demekle yetindiler. "Şu üzerinizdeki elbiselerin kime ait olduğunu biliyor musunuz? Derhal pantolonlarınızı çıkarın! Onlar halkın malı." Milisler sakin sakin pantolonlarını çıkarmışlardı. Durruti, onların donlarıyla Barcelona'ya gönderilmelerini emretti. "Anarşist olmadıklarını, sadece sıradan birer mikrop olduklarını herkes görsün!"

İlya Ehrenburg 1

Anarko-sendikalistlerin her yerde cumhuriyete sadık kalmış ordu ya da polis subayları var. Ancak "örgütlü disiplinsizlik" ilkesine dayanan bir birlikte subayların yeri olamaz; kısacası danışman subayların rütbelerine aldırış eden yoktur. Onlar ordu denen çarkın dönmesini sağlayacak makinist sayılıyorlar sadece. Bu adamlar, düzenli çatışmalarda gerekli talimatları veriyor ve zamanları kalırsa ateş gücünü doğru dağıtmaya, tel örgüler çekmeye ve saflarındaki savaşçıların bilmedikleri başka önlemleri almaya çalışıyorlar. Franco birlikleri saldırdıklarında anarşistlerin onlara karşı koymak için çoğunlukla yürekliliklerinden ve davalarına duydukları hayranlıktan öte bir şeyleri yoktur. Ancak, önemsiz bir köyün geri alınması, ne de olsa faşistlere hiçbir stratejik avantaj sağlamayacaktır ve bu yüzden de örneğin Santa Maria'nın sakinleri herhangi bir tehlikeye maruz kalmadan özgürlükçü komünizmi tartışmaya ve milislere destek sağlamaya devam edeceklerdir.

Zaragoza-Huesca hattında olduğu gibi, gerçekten askeri önem taşıyan mevkilerin tehdit edilmesi durumunda insan hayatının korkunç bir şekilde yok olduğu ağır çarpışmalar meydana geliyor. İç işlerine karışmama anlaşmasıyla eli kolu bağlanmış cumhuriyetçilerin ulus-

lararası faşizmin kullandığı topçu taburlarına, makineli tüfeklere, bombalara ve uçaklara karşı elleriyle direnmelerini görmek bir İngiliz gazetecisi için onur kırıcıdır.

John Langdon-Davies

Bujalaroz, 14 Ağustos 1936

"Şu andaki durumunuz nedir?" diye sormuştum.

Durruti eline bir harita alıp birliklerin konuşlandırılışını gösterdi. "Bizi bekleten Pina istasyonu. Pina bölgesi bizim elimizde, yalnız istasyonu onlar ellerinde tutuyorlar. Yarın ya da öbür gün Ebro'yu geçip istasyona saldıracağız; temizleyeceğiz orayı. Bundan sonra sağ kanat boşalacak, Quinto, Fuentes del Ebro'yu alacağız ve sonunda Zaragoza duvarlarına dayanacağız. Belchite teslim olmak zorunda kalacak, çünkü bu şekilde, güçlerimizin gerisine düşmüş olacak. Ya siz" dedi başıyla Trueba'ya işaret ederken, "Hâlâ Huesca'da mısınız?"

"Biz, Huesca'yı ertelemeye ve sizin sağ kanattan saldırınızı desteklemeye hazırız" dedi Trueba mütevazı bir tonla. "Elbette operasyonunuzun ciddi hazırlanmış olması koşuluyla."

Durruti sustu. Sonra isteksiz bir halde karşılık verdi: "İstiyorsanız yardım edin; istemiyorsanız etmeyin! Zaragoza'ya saldırı, benim harekâtım olacak hem askeri hem siyasi hem de askeri-siyasi açıdan. Bunun sorumluluğunu ben taşıyorum. Bize bin adam verirseniz, sizinle Zaragoza'yı paylaşacağımızı mı sanıyorsunuz? Zaragoza'da ya özgürlükçü komünizm egemen olacak ya da faşizm. Bütün İspanya sizin olsun, ama Zaragoza'yı bana bırakın!"

Kısa bir süre sonra sakinleşti ve bizimle kin gütmeden konuşmaya başladı. Kendisine kötü niyetle gelinmediğini, ama sertliğe de daha duyarlı bir sertlikle yanıt verileceğini iyi kavramıştı. (Tüm eşitliğe rağmen, burada kimse onunla tartışmaya cesaret edemezdi.) Büyük bir ilgiyle uluslararası duruma, İspanya için yardım sağlama olanaklarına, stratejik ve taktik konulara ilişkin ayrıntılı bilgi aldı. Bana, Rusya iç savaşında siyasi açıdan nasıl çalıştığımızı sordu. Sonra, birliğin yeterince silahlandığını ve elinde epeyce cephane olduğunu anlattı. Zor olan yalnız yönetimle ilgili şeylerdi. "Tecnico"nun sadece danışmanlık işlevi olduğunu, her şeye kendisinin karar verdiğini söyledi. Dediğine bakılırsa günde yirmiye yakın konuşma yapıyor, bu da onu çok yoruyor ve yıpratıyordu. Eğitim işi çok yavaş ilerliyordu. Adamları çok deneyimsizdiler ve sadece Barcelona sokaklarında çarpışmış olmalarına rağmen eğitimi sevmiyorlardı. Kaçma olayı çok sık ya-

şanıyordu. Birliğinde bin iki yüz savaşçı vardı.

Ansızın bir şeyler yiyip yemediğimizi sordu ve bizi yemeğe davet etti. Yemek kazanı gelene kadar beklememizi istedi. Askerlerin porsiyonlarını almak istemiyorduk ve daveti reddettik. O zaman, Durruti Marina'ya bir erzak fişi verdi.

Vedalaşırken ona candan: "Tekrar görüşmek üzere Durruti. Sizin yanınıza, Zaragoza'ya geleceğim. Burada ve Barcelona'da komünistlere karşı savaşta ölmezseniz, aşağı yukarı alu sene içinde belki de Bolşevik olursunuz" dedim.

Gülümsedi, bana derhal o geniş sırtını çevirdi ve tesadüfen orada duran biriyle konuşmaya başladı.

Michail Kol'cov

Bir savaş gönüllüsünün notları

Pazar, 16 ağustos. Durruti Pina'da.

(Guardia Civil -Guardia de Asalto Köylüler). Sevilla'dan bir adam. Durruti'nin köylülere hitaben yaptığı konuşma: "Ben de sizler gibi işçiyim. Her şey bittiğinde, tekrar fabrikaya dönüp çalışacağım."

Durruti Oscra'da.

Emir: Köylülerden yemek talep edilmeyecek, yanlarında gecelenmeyecek. "Askeri uzmanlara" itaat edilecek. Ateşli tartışmalar.

Organizasyon: Seçilmiş delegeler. Bilgi yetersizliği. Otorite yetersizliği. Askeri uzmanlar birliklere söz geçiremiyorlar.

Oranlı (Marquet) bir yoldaşa bir köylü, nöbetçilerin geceleri uyuklayıp kalmalarından yakınıyor.

Merkezi karargâha dönüş.

Zaragoza'dan kaçmış bir yoldaş. Küçük bir nakliye işyerinin sahibi. Sevillalı. Arkadaşından ayrılmak istemeyen biri; silahlarını teslim etmek isteyen bir diğeri.

Üç yüz kadar silahsız adam Lérida'dan cepheye gönderildi. Huesca'daki birliğe ödünç verilmiş beş top (yani Lérida'dan Durruti'nin rızasıyla oraya gönderilmiş). García Oliver, uçakla Valencia'ya gitti. Bir subay kayboldu. Telefon ve telgraf görevlilerinin koordinasyonu.

Bildirilen takviye kuvvetleri: İki bin silahlı adam, süvari bölüğü, on beş santimlik iki batarya, iki adet zırhlı arazi kamyonu.

Durruti-Santillán telefon konuşması. Quinto'yu ele geçirmek, topçu yoksa 1.200 adamın hayatına mal olur. Birlik, toplarla Zaragoza

kapılarına kadar ilerleyebilir.

Çok enerjik: Zaragoza neden bombalanmıyor?

(Yaşlı adam: "Si, Senyör...")

Pazartesi, 17 Ağustos.

Merkezi karargâh, önü büyük bir ekin tarlası olan bir çiftlik evine taşınıyor (komik bir taşınma!). Öğleden önce arabayla Pina'ya gidiliyor. Arabanın küçük şoförünün sevgilisi yanında, yol boyunca hararetle öpüşüyorlar. Bizim grubu bir okulda konaklamış buluyorum. (Yurtsever okuma kitapları..) (Hastane de okulda.) Yemek, yine 18 numaradaki köylülerin yanında. Elime bir tüfek veriyorlar; güzel ve kısa bir karabina. Öğleden sonra hedefsiz bombardıman. Boris'e bağırıyorum: "Daha tek bir silah sesi bile duymadım." (Talim atışlarını bir tarafa bırakırsak, doğru.) O anda gürültü kopuyor. Korkunç bir patlama. "Bunlar bombardıman uçakları." Tüfekleri alıyoruz. Emir: "Herkes mısır tarlalarına". Siper alıyoruz. Kendimi pisliğe atıyorum ve havaya ateş açıyorum. Birkaç dakika sonra herkes ayağa kalkıyor. Uçaklar çok yüksekte, ulaşamıyoruz. İspanyolların yarısı kurşun yağdırmaya devam ediyor. Birisi, nehre doğru yatay bir şekilde ateş ediyor. (Tabanca atışları da mı?) Bir bomba buluyoruz. Ufacık tefecik. Yarım metre çapında bir çukur. Telaşlanmaya hiç neden yok.

Meydanda hâlâ tembel tembel dolaşan köylüler, ama öncekinden daha az.

Louis Berthomieux (Delege): "Haydi, nehri geçelim" Söz konusu olan üç düşman cesedinin yakılması. On beş dakikalık tartışmadan sonra bir kayıkla karşıya geçiyoruz. Arama başlıyor. Nihayet bir ceset. Morarmaya başlamış, kemirilmiş, iğrenç. Yakılıyor. Ötekiler aramalarını sürdürüyorlar. Mola. Bir öneri: Bir öncü birliği oluşturalım. Ana grup kıyıya geri dönüyor. Sonra öncü birliğini yarına erteleme kararı alınıyor.(?) Hemen hiç siper almadan nehir kıyısına dönüş. Terk edilmiş bir çiftlik evi. Pascual (Savaş komitesinden): "Neden karpuz aramıyoruz?" (son derece ciddi). Fundalığa yeniden dalıyoruz. Çok sıcak, biraz da korku. Her şeyi çok anlamsız buluyorum. Derhal işin ciddiyetini kavrıyorum; destek (eve doğru). Birden çok sinirleniyorum (gerçi tüm bunların amaçsız olduğunu kavrayamıyorum, ama tutsakların kurşunlandığını biliyorum). İki gruba ayrılıyoruz. Delege, Ridel ve üç Alman, eve doğru sürünerek ilerliyoruz. Siperlerdeyiz (daha sonra delege bizi azarlıyor; eve kadar ilerlememiz gerekmiş). Bekliyoruz. Sesler duyuyoruz. Çok yorucu bir gerilim. Arkadaşlarımızın geri döndüklerini görüyoruz, siper almadan;, bizimle

buluşuyorlar ve nehri rahat rahat geçiyoruz. Bu yanlış girişimimiz, diğerlerinin hayatına mal olabilirdi. Bunun sorumlusu Pascual'dır (Carpentier, Giral, bizdeler).

Samanlıkta uyuyoruz (köşede iki çizme, iyi yorganlar). Işığı kapatmak isteyen sıhhiye eri azarlanıyor. Bu girişim sırasında, Pina'da bulunduğum sürece ilk ve son kez korktum.

Salı, 18 ağustos.

Nehri geçme konusunda boyuna yeni yeni öneriler. Öğleye doğru, geçişi gece yarısı yapmayı göze almaya karar veriliyor, kararı alan bizim ekip, Sastano birliği buraya gelene kadar kıyıdaki mevzi tutulacak; hatta birkaç gün. Gün hazırlıklarla geçiyor. En cansıkıcı sorun makineli tüfekler. Pina'daki savaş komitesi, bize makineli tüfek vermemekte direniyor. Uzun görüşmelerden sonra "Banda Negra" birliğine komuta eden bir İtalyan albayın yardımıyla, hiç olmazsa bir tane alabilmeyi başarıyoruz. Hatta sonunda iki tane. Silahlar denenmiyor.

Aslında saldırı fikrini ortaya atan albaydı, ama sonunda öncü birliğimizi onaylayan savaş komitesiydi.

Bu birlik tabii ki gönüllülerden oluşuyor. Bir akşam önce Berthomieux bizi saat 18.00'de topladı ve fikrimizi sordu. Suskunluk. Herkesin ne düşündüğünü söylemesinde direniyor. Yine bir suskunluk. Nihayet Ridel: "Ne var, ne var, işte hepsi kabul ediyor" diyor. Hepsi bu kadar.

Uyumak için uzanıyoruz. Sıhhiye eri, tekrar ışıkları kapatmak istiyor. Elbiselerimle yatıyorum, sabaha kadar gözümü bile kırpmıyorum. Sabaha karşı iki otuzda kalkıyoruz. Sırt çantam çoktan hazır. Gözlükten ürküyorum. Yüklerin paylaşılması (bana, harita ve yemek tencereleri düşüyor). Emirleri alıyoruz.

Sessiz bir yürüyüş. Ama biraz heyecanlıyız. İki defada karşıya geçiyoruz. Louis bizim yüzümüzden sinirleniyor (diğerleri karşıdayken.) Tarladan yürüyoruz. Bekliyoruz. Tan ağarıyor. Alman bize çorba pişirecek. Louis bir baraka keşfediyor, eşyaları oraya yerleştiriyoruz ve beni nöbetçi dikiyor. Orada kalıyorum ve çorbaya göz kulak oluyorum. Her yerde nöbetçiler dikili. Barakayı düzenliyoruz, seyyar mutfak yapılıyor, görünmemek için pencereler barikatla kapatılıyor.

Bu sırada diğerleri eve doğru ilerliyor. Orada bir aileyle karşılaşıyorlar. On yedi yaşında bir oğlan (güzel!). Haberler: görülmüşüz, keşfe gelenler görmüş. O andan beri kıyı gözetlemeye alınmış. Karaya

çıktığımızda nöbetçiler çekilmiş. Yüz on iki kişi. Teğmen bizi yakalayacağına dair yemin etmiş. Tekrar gelecekmiş. Almana bu bilgileri tercüme ediyorum. "Ne o, nehir üzerinden geri mi dönüyoruz" diye soruyor yanımızdakiler. "Hayır, tabii ki kalıyoruz." (Belki de en iyisi, Pina'dan Durruti'yle telefonlaşmak.)

Emir: Herkes geriye, köylü aileyi de alın! (Bu arada, aşçı yaptığımız Alman kendi kendine sövüp duruyor: Tuz yok, yağ yok, sebze yok.) Berthomieux, hiddetli (eve kadar tekrar ilerlemek tehlikeli), bütün öncü birliği etrafına topluyor. Bana "Mutfakta kaybol!" diyor. Karşı gelmeye cesaret edemiyorum. Zaten bu iş pek bana göre değil... Büyük bir korku içinde, nasıl ilerlediklerine bakıyorum (aslında, ben de onlardan daha az bir tehlike içinde değilim).

Tüfeklerimizi alıyoruz ve bekliyoruz. Kısa bir aradan sonra Alman, ağacın altında, Ridel ve Carpentier'in mevzilendiği (bu ikisi elbette yine oradalar) küçük siperi aramayı öneriyor. Gölgeye uzanıyoruz, silahlar yanımızda (dolu değil). Tekrar bekliyoruz. Arada bir Almanın oflaması. Galiba korkuyor. Ben korkmuyorum. Çevremdeki her şey ne de yoğun bir varoluş içinde! Tutsaksız bir savaş. Diğerlerinin eline düşersen, anında kurşuna diziliyorsun.

Arkadaşlar geri dönüyor. Bir köylü, oğlu ve bir de genç biri... Fontana kaldırdığı yumruğuyla selam veriyor, bu esnada da gençlere bakıyor. Onlar da selamlıyor. Oğlan, çok belirgin bir halde selam veriyor, başka çaresi de yok zaten. Korkunç zorlamalar... Köylü, akrabalarını getirmek için geri dönüyor. Tekrar yerlerimize oturuyoruz. Bir keşif uçağı. Sipere yatıyoruz. Louis, kayıtsızlığa karşı avurt dolusu veriştiriyor. Sırtüstü yatıyorum, yapraklar, mavi gökyüzüne bakıyorum. Çok güzel bir gün. Beni yakalarlarsa öldürürler... Bu işi boşuna yapmıyorlar, bizimkiler yeterince kan akıttılar. Ben onların suç ortağıyım, en azından ahlak açısından. Derin bir sessizlik. Ayağa kalkıyoruz, yeniden başlıyorlar. Barakada saklanıyorum. Bombardıman. Barakadan dışarıya fırlıyorum, makineli tüfeğe doğru koşuyorum. Louis "Yeter ki korkma!"(!), diyor. Beni Almanla birlikte mutfağa gönderiyor, tüfek omuzda. Bekliyoruz.

Sonunda köylü, ailesinden kimselerle geri dönüyor (üç kız, sekiz yaşında oğlu); hepsi de korkmuş (dehşetli bir bombardıman). Bizden de korkuyorlar, yavaş yavaş güveniyorlar bize. Çiftlikte bıraktıkları hayvanlara tasalanıyorlar (hayvanlarını arkalarından Pina'ya göndereceğimiz an gelecek). Galiba, siyasal tercihleri bizden yana değil.

Simone Weil

Günlük olaylar

Zaragoza'da zamanında oldukça yüksek mevkiye gelmiş bir adamı, sürükleyerek bize getirdiler. Burada adını söylemek istemiyorum. Öldürülmesi gerekiyordu. Durruti nöbetçilerini yanına çağırtmış ve onlara şunu sormuştu: "Bu adam, çiftliğinde nasıl davranmış? Kendi işçilerine nasıl muamele etmiş?" Cevap şöyleydi: "Kötü değil." "Öyleyse ne istiyorsunuz? Yalnız eskiden zenginmiş diye mi öldürelim? Bu çok saçma bir şey." Durruti, adamı bana teslim etmiş ve şöyle demişti: "Bu adamın köydeki ilkokulda öğretmenlik yapmasını ve doğru dürüst çalışmasını sağlayacaksın."

Jesús Arnal Pena 1

Ağustos ayının bir öğle sonrası Barcelona'dan bir grup kadın sanatçı, Durruti'nin Lérida-Zaragoza yolu üstündeki merkez karargâhına gelmişti. Milis askerleri için müzikli bir gece düzenlemek istiyorlardı. Durruti'nin karısı Emilienne de oradaydı. Durruti kızları Barcelona'ya geri gönderdi. Karısına şöyle demişti: "İşimiz başımızdan aşkın. Bırak önce savaşı kazanalım. Ötekiler de karılarını getirebileceği zaman sen de gelebilirsin. Şu anda olmaz."

Ramón García López

Huesca kuşatması sırasında Durruti, küçük bir Brequet uçağıyla şehrin üzerinde keşif uçuşu yapmıştı. Tatil günüydü, insanlar kiliseden dönüyorlardı. Uçağın pilotu Teğmen Erguido, -kendisine Kızıl Şeytan derlerdi- Durruti'ye, "Aşağıya birkaç el bombası fırlatalım mı" demişti. Durruti sivil halkın bombalanmasını reddetti.

Jesús Arnal Pena 3

Ağustos ayında Durruti'nin kurmay karargâhına, levazımdan bir araba gelmiş ve bir fıçı şarap indirmişti. Durruti avluda dikilmiş, fıçıya bakmış ve şöyle demişti: "Eğer cepheye gönderecek şarabınız yoksa kurmaylar da şarap içmeyecektir." Tabancasını çekip fıçıyı öyle bir kurşunladı ki fıçı paramparça oldu ve şarabın hepsi parke taşlarının üzerine akıp gitti.

Ramón García López

Birlik için bir diğer sorun da anarko-sendikalistlerin peşinden Aragón cephesine kadar gelen Barcelonalı fahişelerdi. Zührevi hastalıklar kısa zamanda birliklere, düşman kurşunlarından daha büyük kayıplar verdirtti. Sonunda Durruti, hastalığa yakalananları tedavi ettirmek için Bujaraloz'da bir askeri sağlık istasyonu kurdurmuştu. Yani her şeyle ilgileniyordu. Barcelona'ya izne giden milis askerlerine birer tüp Blenecol vermemizi emrettiğini hatırlıyorum.

Durruti sonunda bana şöyle dedi: "Birlikte kadınların bu soytarılığına bir son vermek gerekiyor."

"Bu, harika bir fikir, şef. Ama nasıl?"

"Araba parkıyla ilişkiye geçecek ve ne kadar arabaya ihtiyacın varsa getirteceksin. Arabalar her birliğe gidip bu kızları toplayacak. Ama tek kız kalmayacak! Sonra konvoyla birlikte, Sariñena'ya gideceksin. Kızları kurşunlanmış vagonlardan birine aktaracaksın. Sonra haşereleri doğru Barcelona'ya göndereceksin!"

"Anladım! Demek böyle düşündün. Ve böyle bir iş için Jesús'tan başka birini bulamadın. Acaba onlara yolda Altıncı Emir hakkında bir de vaaz vermemi ister misin?"

"Ben hiçbir şey istemiyorum, istediğim tek şey beni bu dertten kurtarman."

Bu bir emirdi. Başka çarem de yoktu.

Bu işi tam başardığımı söyleyemem, zira kısa bir zaman sonra bölüklerde yine türlü türlü garip kızlar peydah oldu. Belki de bunlar, benim Barcelona'ya sevk ettiğim aynı kızlardı.

Jesús Arnal Pena 1

Madalyonun öteki yüzü

Aragón'da değişik ülkelerden gelmiş kişilerden oluşan yirmi iki kişilik enternasyonal bir tugay, ufak bir çatışmada faşistlerin saflarında çarpışan on beş yaşında bir genci esir almıştı. Arkadaşlarının yanı başında öldüklerini gördüğü için hâlâ titriyordu. İlk sorgulamasında, Franco'nun ordusuna zorla sokulduğunu söylemişti. Üzerinde yapılan aramada bir Meryem Ana madalyası, bir de Falanjistlerin üyelik kartı bulundu. Bu çocuk Durruti'nin yanına gönderildi. Durruti ona bir saat boyunca anarşist idealin meziyetlerini anlattı. Sonra onu ya ölüm ya da derhal onu tutuklayanların saflarına katılması ve eski arkadaşlarına karşı savaşması seçeneğiyle baş başa bırakmıştı. Durruti, çocuğa yirmi

dört saat düşünme süresi verdi. Çocuk hayır dedi ve kurşuna dizildi. Oysa Durruti bazı konularda imrenilesi bir adamdı. Olayı sonradan öğrenmeme rağmen bu çocuğun ölümü beni çok üzmüştü. Uzun süre etkisinden kurtulamadım.

Bir başka olay: Kızılların ve beyazların ele geçirdiği, kaybettiği, yeniden ele geçirdiği ve yeniden kaybettiği ve bunun bilmem kaçıncı kez tekrar edildiği bir köy vardı. Milisler köyü bir daha vermemek üzere ele geçirdiklerinde bir mahzende şaşkın, korkmuş ve bitkin bir avuç insanla karşılaştılar. Aralarında üç dört genç erkek de vardı. Milisler düşünmeye başladılar: Bu gençlerin köyden son çekilmemizde bizimle birlikte gelmeyerek faşistleri beklemiş olmaları, kendilerinin faşist oldukları anlamına geliyordu. Bu, onları kurşuna dizmek için yeterli bir sebepti. Diğerlerine ise milisler yiyecek bir şeyler verdi. Bu da kendilerini insancıl sanmalarına yetip de artıyordu.

Son bir hikâye, bu sefer cephe gerisinden. Bir seferinde, iki anarşist bana iki papazı nasıl esir aldıklarını anlatmıştı. Birisi, ötekinin gözleri önünde hemen tabancayla öldürülmüştü; ötekine ise istediği yere gidebileceğini söylemişlerdi. Adam yirmi adım kadar gittiğinde onu da kurşunlamışlardı. Bunu bana anlatan, hikâyesine gülmediğime çok şaşırmıştı.

Böyle şeylerin gündelik yaşandığı bir ortam, sürdürülen savaşın amaç ve hedefini yok ediyor. Çünkü bu hedef, herkesin, insanların iyiliği ve mutluluğu dışta bırakılarak tanımlanamaz; oysa İspanya'da insan hayatı bir hiçtir. Yoksul köylülerin çoğunlukta olduğu bir ülkede, köylülerin daha iyi bir konuma gelebilmeleri, her aşırı solcu grubun temel hedefi olmalıdır ve iç savaş, başında belki de esas olarak toprağın köylülere dağıtılması için (ya da bunu istemeyenlere karşı) verilen bir savaştı. Ne oldu? Bu tepeden tırnağa yoksul olan, her türlü baskıya ve eziyete karşı onurlarını korumasını bilmiş Aragónlu mükemmel köylüler, kentli milis askerlerinin en ufak ilgisini bile çekmediler. Yersiz saldırılar, utanmazlıklar ve hakaretler görülmemiş olmakla birlikte -ben böyle şeylere rastlamadım, anarşistlerin birliklerinde yağmalama ve tecavüz olaylarının ölüm cezası demek olduğunu biliyorum- yine de milis askerler ile sivil halkı birbirinden ayıran bir uçurum vardı; ve bu, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurum kadar derindi. Bu uçurum, köylülerin sürekli biraz ezik, boyun eğici ve korkulu tavırlarıyla ötekilerinin pervasız, üstün ve tepeden bakan tutumlarında kendini çok açık göstermekteydi.

Simone Weil

Aragón cephesi, eylül 1936'da mevzi savaşında takılıp kaldı. Buna karşılık anarşist birlikler, Madrid'deki merkezi hükümetten bağımsız oldukları ölçüde silah açısından daha iyi donatılmışlardı. Takviyeyi kendileri sağlıyorlardı. Zorluklarla karşılaştıklarında, olsa olsa Katalonya sendikalarını devreye sokuyorlardı. Parasal güç bakımından da birliğimiz bağımsız bir durumdaydı. Yiyecek-içecek ihtiyaçlarının sağlanması da şöyle düzenleniyordu: Mahsul kaldırıldıktan sonra levazım görevlileri, köy komitelerinden pazar fiyatından buğday satın alıyordu. Buğday dolu çuvalları kendi kamyonlarımızla doğu kıyısındaki Valencia eyaletine getiriyorduk. Valencia'da buğday fiyatları çok daha yüksekti. Burada buğdayları satıyorduk. Kamyonlar, meyve ve sebzeyle geri dönüyordu. Böylece yeni buğday alımı için yeterli miktarda paraya da sahip oluyorduk.

Bu yollarla birlik, siper savaşı için vazgeçilmez ihtiyaçlarını sağlardı: Gıda maddeleri, odun, giyim eşyası ve tütün. Cephe çok sakindi, bombardımanların arttığı cephe gerisinden daha sakindi. Milis askerlerinin çoğu savaşı bir zaman öldürme aracı olarak görmeye başlamışlardı. Sık sık siperlerinden uzaklaşır ve birkaç günlüğüne geri bölgelere giderlerdi. Bu Durruti'nin birliği için şüphesiz daha az geçerliydi, çünkü şefimiz duruma hâkim olmayı her zaman bilmiştir.

Askerler cephe gerisine giderken her zaman Lérida şehrinden geçmek zorundaydılar. Yol üstünde rastladıkları dükkân ve mal depolarında istedikleri şeye "el koymaya" başladılar. Bu, önünde sonunda yağmalamanın yarı resmi biçiminden başka bir şey değildi. Resmi makamların ellerinden hiçbir şey gelmiyordu. Bu el koymalar yavaş yavaş öyle arttı ki Lérida'da kimse kendini güvencede duymaz hale geldi. Milislerin bu tutumları bulaşıcı bir hastalık gibiydi; eline silahı alan herkes, önüne gelen şeye "el koymaya" başladı. Böylelikle kendi hesaplarına çalışan bir sürü "incontrolados" (kontrolden çıkanlar) grubu oluşmuştu. Lérida'da akla gelebilen tüm örgütler mevcuttu: Partiler, CNT, UGT, POUM, sokak denetleme örgütleri; bunların hepsi karne verebiliyordu. Bunlar, gerçekte şehri yağmalamak için belgelerden başka bir şey değildi. Bunların hepsi Durruti Birliği maskesi altında yapılıyordu; halbuki Durruti'nin bunlarla hiç ilişkisi yoktu; bu tip "el koyma" belgelerini hiçbir zaman imzalamadı ve böyle talimatlar vermedi.

Nihayet Durruti'nin sabrı tükenmişti. Beni yanına çağırdı ve şöyle dedi: "Bu eşkıyalıklar birliğin adına leke sürüyor. Bunların son bulması gerekir. Birliğin delegesi olarak Lérida'ya gideceksin ve orada asa-

yişi sağlayacaksın. Yanına, levazım bölümünden durumu bilen iki kişi vereceğim. Her akşam beni arayacak ve rapor vereceksin."

"Tamam" diye yanıtladım, "ama neden ille de ben oraya gitmek zorundayım? Bu imkânsız bir şey. Lérida'da beni tanıyan bir yığın insan var. Ortalıkta, gasplan durdurmak isteyen bir papazın dolaştığı sözü yayılırsa işim bitik demektir. Ve kafama birkaç ons'luk kurşunu sıkmakta tereddüt etmeyeceklerdir."

"O zaman sana bir konvoy vereyim" dedi Durruti. "İstersen tüm bir bölüğü alabilirsin. Ayrıca benden gerekli yazılı yetkileri de alacaksın."

Böylece levazımdan iki kişi ve iki koruma görevlisiyle Lérida'ya gittim. Her biri, birer makineli tüfek ve birer tabanca taşıyordu. Otel Suizo'da karargâh kurduk. İlk önce Katalonya hükümeti Generalitat'ın bize ellerinden gelen her türlü yardıma hazır olduklarını açıklayan delegeleriyle görüşmeler yaptım. Büroları, el koyulan malların "makbuzları" ile dolup taşıyordu. Dükkân sahipleri ve tüccarlar, belirsiz bir umutla günün birinde zarar ve ziyanlarını karşılatabilmek için ellerindeki tüm makbuzları büroya getiriyorlardı. Bu kâğıtların bazıları gerçekten tuhaftı. Örneğin birisinin üzerinde şöyle yazılıydı: "Bilmem şu kadar sayıda ruj için makbuz. Farlete süvari bölüğü için. İmza: Okunmuyor."

Aralarından en önemli makbuzları ayırmış, bir liste yapmış ve sonra evrakları düzenlenmiş olan yerleri dolaşmaya başlamıştık. Çalınmış mallardan arta kalan varsa ve bizim için yararlı olacaksa, malzemeleri cepheye, birliğimize gönderiyorduk. Bu evrakları düzenleyenlere şunu söylüyorduk: "Durruti Birliği, bundan böyle kendi adıyla yürütülen suistimalleri engelleyecektir. Bu son ikazdır. Bu gasplar durmadığı takdirde Lérida'ya bir bölükle geleceğiz. Bu sefer çalınmış malları değil, bizzat hırsızları arayacağız. Ve birlik, onları yargılayacak."

Suçlulardan özellikle birini gözüme kestirmiştim. Birliğimizin erzak işlerinden sorumlu bir delegeydi. Kendi hesabına çalışmaya başlamıştı. Örneğin tütün trafiğinde birkaç kasa "sarı" sigaralardan yürütmüş, ama bir paket olsun birliğe vermemişti. Bu adamı bulmak imkânsızdı. Ama onu nerede bulabileceğimizi kestirebiliyordum. Makineli tüfekli koruma görevlilerimi yanıma aldım ve o sıralar seyrek bulunan o "sarı" malı kızlara satan adamı, kentin kerhanelerinde aramaya koyuldum. Ve gerçekten kısa bir süre sonra adamımızı, bir randevu yeri olan Calle de Caballeros'taki otelde bulduk.

Utanmazlığıyla o kadar ileri gitti ki bize de "sarı"lardan ikram etti. Kendisine yazılı yetkimi gösterdim. Çok korkmuştu. "Yarın sabah saat dokuza kadar, şöyle bir yere, bilmem şu kadar sarı sigara teslim edeceksin. Biri bile eksik olursa, seni Durruti'nin merkez karargâhına götüreceğiz. Ne olacağını tahmin edebilirsin artık."

Bu seferimizden sonra, artık Lérida'da "el koymalar" hemen hemen kalmamıştı. Vurguncuların Durruti'den ödü kopuyordu; onun müdahalesi, yağmalamaya son vermişti.

Jesús Arnal Pena 2

Makineli tüfekler

Arabamız, Bujaraloz girişinde durdurulduğunda gün ağarmıştı. Uzun boylu ve kuvvetli bir genç adam sisin içinden bize doğru geliyordu. Yüzü zeytin rengindeydi ve bakışı Mağriplilere benziyordu. Bir diğer milis askeri bizim geçiş izinlerimizi incelerken, eli tetikte tüfeğiyle yolun tam ortasında duruyordu. Bu belgelerimizle daha ileriye gidemeyeceğimizi söyledi. Cepheye gitmek ve geri dönmek için mutlaka Durruti'nin özel izni gerekiyordu. "Teşekkürler. İyi yolculuklar!" Motoru çalıştırıp hâlâ uykuda olan köyden geçerek yol bekçisinin kulübesine yöneldik; çünkü merkez karargâhın burada olduğunu biliyorduk.

Bir yığın makineli tüfeğin etrafına toplanmış, büyük bir gruba doğru yaklaşıyorduk. Silahlar yerdeydi. İri yarı, güçlü kuvvetli, kara saçlı, güneş yanığı yüzü ve küçücük, ama ateş gibi parlayan gözleriyle bir adam gruba yaklaşıp, makineli tüfekleri, cephenin ön saflarına götürülmeden önce siperde denemelerini emretti. Birkaç dakika sonra tüfekler atışa hazır durumdaydı. Bize doğru gelen bu iri yarı adam Durruti'ydi; bir hedef gösterdi ve birkaç saniye süreyle makineli tüfek tarakası duyuldu. Beş yüz metre kadar ilerideki tepenin eteğinde bulunan hedef delik deşik bir halde havaya uçtu. "İşte düşmana böyle nişan alacaksınız, eliniz titremeden" diyordu Durruti. "Mitralyözü terk etmektense, ölmek daha iyidir. Aranızdan biri mitralyözü bırakırsa ve faşistlerden kurtulursa onu ben kendi elimle kurşunlarım. Tüm halkın özgürlüğü, sizin hedefi şaşırmazlığınıza bağlı. Elden giden bir mitralyöz, sonunda bize doğrulan bir mitralyözdür. Bu silahlarla Zaragoza'yı ele geçirip Pamplona'ya doğru ilerleyeceğiz. Hain Caballena'nın kellesini arabamın radyatörüne yerleştirip Zaragoza'ya

öyle gireceğim. Ve İberya Yarımadası'nın tüm köylerinde siyahkırmızı bayrak dalgalanmcaya kadar durmayacağız! Barcelona'dan ayrılırken zafer yemini ettik. Erkek dediğin, sözünü tutmalıdır. Uzun lafın kısası, silahlarınızı alın ve onları iyi koruyun. Tek bir kurşunumuz kaldığı sürece asla geri dönmek yok." Durruti'nin on dakika yakınında bulunmak, adamları iyimserliğe boğmaya yetmişti. Kitleleri sürükleyen, işte bu iyimserlikti. Az bulunur bir cesaret, dört dörtlük bir dürüstlük, büyük bir dayanışma ve iyi bir strateji sezgisi, işte bu iyimserlikle iç içeydiler. Durruti Birliği zaferlerini bu niteliklere borçludur.

Carrasco de la Rubia

Ben o sıralar, Katalonya'da milislerin levazım işlerinden sorumluydum ve karargâhım Barcelona'da "Michael Bakunin" adını taşıyan Pedralbes Kışlası'nda kurulmuştu. Her gün tek tek birliklerin liderleriyle telefon konuşmaları yapıyor ve isteklerini kaydediyordum. Savaşacak adam, savaş malzemeleri, ilaçlar ve elbise istiyorlardı. İstediklerini elimden geldiğince, her gün tren ya da kamyonlarla cepheye gönderiyordum.

Durruti, birlik liderlerinin içinde en çok talepte bulunanıydı. Beni her akşam saat sekize doğru arardı.

"Ricardo, sen misin?"

"Evet, ne var?"

"Ne mi var, ne olacak, hiçbir şey yok! Mitralyözler için dün istediğim yedek parçalar hâlâ gelmedi."

"Gönderemedim, çünkü depoda hiç kalmadı. Hispano-Suiza'ya ısmarladım. Ama önce hazırlanmaları lazım."

"Onlara acele ihtiyacım var. Sıkışır biraz. Elinde kaç tane daha karabina var?"

"Aşağı yukarı iki yüz tane."

"İyi, bana iki yüz tane gönder."

"Ee, öteki birlikler?"

"Bana ne, kendileri halletsinler."

"Sana bir parti gönderirim, ama hepsini değil."

"Ambulans durumu nasıl?"

"Elimizde altı tane var."

"Dört tanesini bana gönder."

"Hayır, en fazla bir tane. Bunun yerine sana, birliğine kayıt yap-

tıran iki yüz gönüllüyü gönderebilirim."

"İşime yaramaz. Buraya her gün köylerden yüzlercesi geliyor. Onları ne yapacağımı bilmiyorum. Benim istediğim, makineli tüfek, top ve bir sürü mermi."

"Tamam, tamam, ilgilenirim."

"Ambulansı unutma, tamam mı! Ve karabinalardan elinden geldiğince bol gönder."

"Anlaşıldı. Hoşça kal."

"Bir dakika! Mitralyözler için yedek parçaları unutmayasın sakın."

"Kesinlikle unutmam. Dilenci papazlardan da betersin sen. Yarın görüşürüz."

İnatçılığı sayesinde Durruti, birliğini savaş için gerekli tüm malzemeyle donatmıştı. Kendi özel sıhhiyesi, kurmay heyeti, seyyar mutfağı, tüm savaşı haberler ve yorumlarla veren ve bütün Avrupa'da tanınan güçlü bir vericiye sahip bir radyo istasyonu, seyyar bir matbaa ve askerlere bedava dağıtılan kendi haftalık gazetesi (*El Frente*) vardı.

Ricardo Sanz 3

İç savaş başladığında örgütümüz CNT şöyle demişti: "Kesinlikle burada kalacaksınız! Herkesin cepheye gitmesi mümkün değil. Şimdi fabrikalar, ticaret ve tüm diğer şeyler işçilerin elindeyken örgütlenmek lazım ve siz burada kalmalısınız; menzilde, cephe gerisinde." Böylece ben, ilk ay Badalona'da kaldım. Ama uzun bir süre dayanamadım, çünkü olur olmadık insanlar, olur olmadık şeyler hakkında söz söylüyordu. Herkes, bir anda her şeye karışıyor ve organizasyon işleriyle uğraşmak istiyordu; kiminin orada kiminin burada bir arkadaşı vardı. Ve bunlar, bana göre değildi.

Ben meselelere doğrudan doğruya katılmak isteyen bir insandım. Cepheye gitmek istiyordum. Elimizde daha 24 makineli ve bir sürü tüfek vardı; bu tüfekleri, San Andrés kışlasına yapılan saldırıdan ele geçirmiştik. Bir araya geldik, silahları topladık, iki kamyon ve üç otomobil ayarlayıp en kısa yoldan Durruti'ye, cepheye doğru yola koyulduk. Oraya vardığımızda bizi görmüş, müthiş sevinmiş ve çığlık atmıştı: "Şuraya bak, daha cephe gerisinde neler varmış! Makineli tüfekleri nereden buldunuz?"

"Kışladan" dedik. "Etrafı bir duvarla çevriliydi. Bu duvara dinamit yerleştirdik ve bir delik açtık, tüm subaylar havaya uçtu."

"Ama sen sipere gitmeyeceksin" dedi Durruti, "burada sana ih-

tiyacım var, çünkü her şey Bujaraloz'dan geçiyor ve burada asayişin sağlanması gerekiyor. Benim yardımcım olacak, birlikte kalacaksın." Böylece orada kaldım, karargâhından beş ya da altı kilometre uzaklıktaydım. Benim kendi telefonum, onun da kendi telefonu vardı; bir şey olduğunda telefonlaşırdık.

Bir seferinde Durruti ve ben balkonda duruyorduk. Bir anda önümüzdeki alan insanlardan simsiyah olmuştu. "Allah Allah", demişti, "ne istiyor bu insanlar?" İnsanlar bağırıyorlardı: "Onunla konuşmak istiyoruz." Ve o balkondan aşağıya doğru seslenip şöyle dedi: "Cephe gerisinde olanlar ait oldukları yerde kalacaklar" -Barcelona'dan bir yığın insan gelmişti-, "Ve biz cephede kalacağız. Herkes kendi işine. Korkmanıza gerek yok, zafere kadar kaçmayacağız. Sonra halkın huzuruna çıkacağız. O zaman bakarız artık, ama bugün palavra yok, anlaşıldı mı? Bugün diğer tüm şeyleri bir yana bırakıyoruz. Bugün tek bir şey var, o da savaş." Bu bana epeyce katı gelmişti. "Ne dedin?" diye sordum, "Diğer tüm şeyleri bir yana mı bırakıyoruz? Demek bu da olacaktı. Eğer devrim de bize vız gelecekse, ben en iyisi eve gideyim bari, bana ne savaştan o zaman." "Sen beni anlamıyorsun" dedi. "Ne sanıyorsun yani? Yıllarca yalnız devrimi düşündüm, ama silahımız yoktu. Şimdi elimizde silah var; ondan vazgeçeceğimi mi düşünüyorsun? Bu noktada beni iyi tanımıyorsun." İnsanlar deliler gibi çığlık atıyorlardı ve korkunç bir alkış tufanı vardı. Gazeteler, söylediği şeyleri çarpıtıp yazdılar.

Ricardo Rionda Castro

İlkeler

Bujaraloz'dan Pina'ya geceleyin gitmiştim. Karanlıkta Alman bombardımanıyla parçalanmış makine enkazları görülüyordu. Siyahkırmızı başlıklı savaşçılar bana parolayı sordular. Anarşist Durruti'nin kumanda ettiği birlik buradaydı. Beş yıl önce Durruti'yle özgürlük ve adalet üzerine tartışmıştım. O zamanlar anarşistler, Barcelona'daki küçük bir kafede buluşurlardı. Adı Café Tranquilidad, Huzur Kahvesi'ydi. Durruti, salon anarşistlerinden değildi. O bir işçiydi ve gündüzleri tezgâhının başındaydı. Dört devlet, onu ölüme mahkûm etmişti. Yürekliydi ve insanların zayıf yanlarını iyi bilirdi. Düşüncelerinden bahsetmek istemiyorum; geçmişle tartışmayı unuttum. Ona rastladım ve ondaki işçi içgüdüsüne inanıyordum. Onu Pina'da tekrar gördüm. Askeri destek konusunda seyyar bir telefonla

konuşuyordu. Bana siperleri gösterdi. Sonra benim geçmiş diye nitelendirdiğim şey hakkında konuşmaya başladı. Savaşçılar testilerden su içiyorlardı. Duvarda bir afiş asılıydı: "*İştahınızı açması için, Negus şarabı için.*"

Durruti bir ordu kurmuştu. Asker kaçaklarını ve haydutları acımadan kurşuna diziyordu. Herhangi biri kalkıp savaş konseyi oturumunda tartışmaya başlarsa hışımla masaya bir yumruk vurur: "Burada program konuşulmaz, burada savaşılır!" derdi. Komünistler ve cumhuriyetçilerle birleşmeyi istiyordu. Milislere şöyle derdi: "Zaman, tartışma zamanı değildir. Önce faşizm yok edilmelidir."

Küçük bir kent olan Pina'da, Durruti Birliği'nin yayın organı *Frente* (Cephe) gazetesini çıkardı. Gazete, topçu ateşinin tam ortasında dizilir ve basılırdı. Bu gazetede, yurdun savunulması hakkında bir makale okumuştum: "Faşistler yabancı bombalara sahip. İspanyol halkını yok etmek istiyorlar. Yoldaşlar, İspanya'yı biz koruyoruz."

Barcelona Ford işletmelerinden CNT ve UGT sempatizanı olan işçiler Durruti Birliği'ne kamyon gönderiyorlardı. Anarşist işçilerin, genç komünistleri nasıl kucakladıklarını gördüm. Çok şeyler öğrendiler bu ezeli Don Kişotlar. "Disipline karşı örgütlenme"den artık söz etmiyorlardı. Üstüne vura vura, "Disiplin!" diyorlardı.

Yumuşak bir yüz ifadesi vardı, hoşgörülüydü. Siyah ve ateş gibi yanan gözleri vardı. Büyük bir heyecanla konuşurdu. "Gerçek bir ordu yaratmak zorundayız."

Kurmayında birçok yabancı anarşist vardı. Bir yazı makinesi ve etrafta kum torbaları olan bu barakaya gelmişlerdi. Doksanlı yılların anlaşılması güç deklarasyonlarını getirmişlerdi. Aralarından biri, Durruti'nin sözünü keserek: "Ama biz partizan savaşının ilkelerine bağlı kalacağız" dedi. Durruti bağırdı: "Hayır! Gerekirse genel seferberlik ilan edeceğiz. Çelikten bir disiplin uygulayacağız. Her şeyden vazgeçeriz, ama zaferden asla!" Silah yüklü kamyonlar, farlarını yakmadan şoseden ağır ağır ilerliyorlardı.

İlya Ehrenburg 2

Faşistlerle karşı karşıyayken ilkeler üzerine tartışılmaması gerektiğini anlamıştı. Komünistler ve Esquerra partisiyle uzlaşma sağlamak için çaba göstermiş ve Sovyet işçilerine selam göndermişti. Faşistler Madrid'e yaklaştığı sırada, yerinin, tehlikenin en büyük olduğu yer olduğunu söylüyordu. "Anarşistlerin savaşabildiğini göstereceğiz onlara!"

Madrid'e gidişinden kısa bir süre önce konuştum onunla. Her zamanki gibi neşeli ve güleçti; zaferin yakınlığına inanıyordu. "Görüyor musun" demişti bana, "biz ikimiz dostuz. İşte bunun için birleşebiliriz. Hatta birleşmek zorundayız. Zaferi kazandıktan sonra bakarız... Her halkın kendi özelliği vardır. İspanyollar, ne Fransızlara ne de Ruslara benzer. Aklımıza her zaman bir şey gelir... Ama her şeyden önce faşistleri yok etmeliyiz." Konuşmasının sonuna doğru duygularına hâkim olamadı: "Bana bak, şu iç kopukluğunu tanır mısın? Bir şey düşünürsün, başka bir şey yaparsın; korkaklıktan değil, zorunluluktan." Onu çok iyi anladığımı söyledim. Vedalaşırken, İspanya'da âdet olduğu üzere omzuma vurdu. Gözleri kaldı belleğimde. O gözlerde, kırılmaz bir iradeyle çocuksu bir şaşkınlık birleşiyordu; çok garip bir karışımdı bu.

İlya Ehrenburg 1

Durruti: Hayır, daha faşistlerin kaçmalarını sağlayamadık. Silah depolarının ve silah fabrikalarının bulunduğu Zaragoza ve Pamplona'yı hâlâ ellerinde tutuyorlar. Ne pahasına olursa olsun Zaragoza'yı ele geçirmemiz lazım. Kitleler silahlandı. Eski orduyu unutabiliriz. Her işçi, faşizmin zaferinin ne anlama geleceğini biliyor: Açlık ve kölelik. Ama faşistler de mağlup olduklarında başlarına ne geleceğini çok iyi biliyorlar. Bu yüzden acımasız bir savaştır bu. Bizim için mesele, faşizmi ilelebet yok etmektir. Hükümete ters gelse bile.

Evet, hükümetin işine gelmese bile. Bunu söylüyorum, çünkü dünyada, faşizmi yok edene kadar ona karşı mücadele verecek bir hükümet yok. Burjuvazi, iktidarının elden gittiğini anlayınca ayakta kalabilmek için faşizme başvurmaktadır. İspanya'nın liberal hükümeti, ülkeyi faşist unsurlardan şimdiye kadar çoktan temizleyebilirdi. Bunun yerine hükümet manevra yaptı, tereddüt etti ve zaman kazanmayı denedi. Şu andaki hükümetimizde bile isyancılara kadife eldivenleriyle dokunmak isteyen kişiler var. Hiç bilinmez, değil mi? (Güler.) Belki de hükümetimiz, ayaklanan orduyu günün birinde işçi hareketini bastırmak için kullanabilir...

Van Paasen: Demek oluyor ki generallerin ayaklanmasının bastırıldığı gün bile zorlukların olabileceğini öngörüyorsunuz?

Durruti: Evet. Bu, direnişsiz bitmeyecektir.

Van Paasen: Direniş, hangi taraftan?

Durruti: Burjuva tarafından tabii ki. Devrim zafere ulaşsa bile bur-

juva hemen yenilmiş olmayacak.

Biz anarko-sendikalistleriz. Devrim için mücadele veriyoruz. Ne istediğimizi biliyoruz. Bizim için, dünyanın herhangi bir yerinde Sovyetler Birliği diye bir yerin var olması pek önemli değil. Sovyetler Birliği'nin huzuru ve barış uğruna Stalin, Alman ve Çin işçilerini faşist barbarlığa teslim etti. Devrim yapmak istiyoruz, burada, İspanya'da. Hem de Avrupa'da yaklaşan savaştan sonra değil, şimdi, şu anda. Biz devrimimizle, Hitler ve Mussolini'nin başını bugün tüm Kızıl Ordu'dan daha çok ağrıtıyoruz. Örneğimizle, Alman ve İtalyan işçi sınıfına faşizmle nasıl savaşılması gerektiğini gösteriyoruz.

Ben dünyanın hiçbir hükümetinden, özgürlükçü komünist devrime herhangi bir yardım beklemiyorum. Belki emperyalist kamp içerisindeki çelişkiler, savaşımız için birtakım sonuçlar doğuracaktır. Bu çok mümkün. Franco, tüm Avrupa'yı çatışmanın içine çekmek için, elinden geleni yapmaktadır. Almanları bize karşı çıkarmakta tereddüt etmeyecektir. Ama biz, hiç kimseden yardım beklemiyoruz, hatta kendi hükümetimizden bile.

Van Paasen: Ama siz galip gelirseniz büyük bir enkaz yığını üzerine oturacaksınız.

Durruti: Biz yıllardan beri barakalarda ve deliklerde oturuyoruz. Belli bir süre daha kendimize göre oturmayı bileceğiz. Ama bizim de binalar yapabileceğimizi unutmayın. Tüm bu sarayları, kentleri yapan biziz, İspanya'da, Amerika'da ve dünyanın her yerinde. Biz işçiler, onların yerine iyilerini koyabiliriz, yeni ve daha iyisini. Yıkıntılardan korkmuyoruz. Bu dünya mirasımız olacak, bundan hiç kuşkunuz olmasın. Burjuvazi, tarih sahnesinden çekilmeden önce kendi dünyasını havaya uçurabilir. Biz, içimizde yeni bir dünya taşıyoruz ve bu dünya her an büyüyor. Şu an sizinle konuşurken bile.

Buenaventura Durruti 2

Sekizinci Bölüm

Cephe gerisi

Yeni şehir

Barcelona, 5 ağustos. Şehre rahat indik. İstasyonda taksi yok. Bunun yerine şehir merkezine eski bir faytonla gidiyoruz. Paseo de Colón'da çok az insan var. Ama Barcelona'nın ana caddesine döndüğümüzde büyük bir sürprizle karşılaştık; birdenbire devrim karşımıza çıktı. Müthiş bir şey. Yeni bir kıtaya gelmiş gibiydik. Daha önce böyle bir şey görmemiştim.

İlk izlenim: Silahlanmış sivil işçiler, tüfekler omuzda. Caddede üniformalı ne bir polis ne de nizami askerler var; ama bulvarlarda hemen hemen her üç kişiden biri tüfek taşıyordu. Silahlar, silahlar ve yine silahlar. Bu silahlanmış proleterlerin arasında yalnız çok azı, milislerin o güzel, yeni, koyu mavi üniformalarını giymişlerdi. Ya bank-

larda oturuyorlar ya da bulvarın ortasında bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlardı. Tüfek sağ omuzda, sol kollarındaysa ekseriya sevgilileri. Şehrin kenar mahallelerini gözaltında bulundurmak için devriye kolları kurulmuştu; otellerin, devlet dairelerinin ve satış mağazalarının giriş kapılarında nöbet tutuyorlardı. Taşlarla ve kum torbalarıyla kusursuz yapılmış ve hâlâ ayakta duran az sayıda barikatın arkasında oturuyorlardı. Kamulaştırdıkları ve kendi örgütlerinin beyaz renkte baş harfleriyle süsledikleri şık arabaları son süratle kullanıyorlardı: CNT-FAI, UGT, PSUC, POUM ya da bütün harflerin hepsi bir arada. Bazı arabalarda yalnız şu harflere rastladık: UHP (Proleter kardeşler, birleşin! Uniaos, hermanos proletarios!) Bu, 1934 Asturya ayaklanmasının o şanlı parolasıydı. Bu silahlanmış insanların günlük kıyafetleriyle gezinmeleri, yürümeleri, araba kullanmaları, fabrika işçilerinin güç gösterisini daha da etkili kılıyordu. Siyah-kırmızı amblem ve nişanlarıyla tanınan anarşistler ezici bir çoğunluktaydı. Ve ortalıkta "burjuvazi"den hiçbir eser yoktu! Bulvarlarda, ne güzel giyinmiş genç kadınlar ne de modaya düşkün beyler vardı. Ortalıkta şapka bile görünmüyordu, sadece erkek ve kadın işçiler vardı. Hükümet, halka şapka giymeme ikazında bulunmuştu; çünkü bu, "burjuva" etkisi yapabilir ve kötü bir izlenim yaratabilirmiş. Bulvarlar, eskisinden daha az renkli değillerdi. Bu çeşitlilik, milislerin mavi, kırmızı ve siyah amblemleri, boyun bağları ve rengârenk üniformalarından ileri geliyor. Ama bu, eskiden burada gezinen zengin Katalonyalı kadınların renk görkemi ile nasıl da bir zıtlık oluşturuyor!

Franz Borkenau

Barcelona'nın, iç savaşın hüküm sürdüğü bir bölgenin başkenti olduğuna inanmak çok güç. Barcelona'yı barış dönemlerinden tanıyan ve tren istasyonunda inen kimse, burada çok şeyin değiştiği duygusuna kapılamaz. Sınır formaliteleri Port-Bou'da halledildiyor. İnsan başkent garını sıradan bir turist gibi terk ediyor ve canlı, barışçıl bir etki yapan caddeleri boyunca elini kolunu sallaya sallaya dolaşıyor. Eskisinden daha az kalabalık olsalar da kafeler açık; dükkânlar da öyle. Para, hâlâ eski rolünü oynamakta. Ortalıkta daha çok polis ve silahla dolaşan daha az genç olsa insanın dikkatini hiçbir şey çekmeyecek. Burada gerçekten bir devrimin olduğu ve gerçekten de, kitaplarda okunan ve çocukluk yıllarından beri düşlenegelmiş o tarihsel dönemlerden birine, 1792, 1871, 1917'ye tanık olduğu düşüncesine,

insanın önce kendisini alıştırması gerekiyor.

İnşallah bu kez sonuçlar daha sevindirici olur.

Burada hiçbir şey değişmemiş, gerçekten de küçük bir istisnanın dışında iktidar ve güç halkın elinde.

Mavi tulumlu adamlar kumandayı ellerine almışlar. Olağanüstü bir dönem başlamış, şimdiye kadar hep kısa sürmüş o dönemlerden biri; her zaman sadece boyun eğmiş insanların tüm sorumluluğu kendi ellerine aldıkları bir dönem. Bunun yanında, her şeyin sorunsuz akıp gitmediği açık. Eğer silahsız sivil halkın ortasında on yedilik çocukların eline dolu tüfekler verirseniz...

Simone Weil

8 Ağustos 1936.

Araba, havaalanının bulunduğu Prat'tan Barcelona'ya kadar olan on kilometreyi süratle aldı. Havaalanı çıkışında, caddenin üzerinde bir pankart asılıydı: "Viva Sandino!" Yaşasın Sandino! Şosede pamuk çuvallarından, taşlardan ve kumdan oluşan ve gittikçe sıklaşan barikatlar. Barikatların üzerinde kırmızı ve siyah-kırmızı bayraklar; hemen yanı başında ise kocaman sivri hasır şapkaları, bereleri, başörtüleri, farklı giyimleriyle, hatta kimileri yarı çıplak, silahlı insanlar. Bazıları şoföre doğru koşup belge sordular, kimileri ise sadece selamlayıp tüfeklerini salladılar. Bazı barikatlarda yemekler yeniyordu; kadınlar öğle yemeği getirmişti. Tabaklar taşların üstündeydi; çocuklar birkaç kaşık çorba içtikten sonra barikat mazgallarına girip çıkıyor, fişek ve süngülerle oynuyorlardı.

Şehre yaklaşır yaklaşmaz, daha dış mahallelerin ilk sokaklarında ateşli bir insan selinin akıntısına kapılıyoruz. Yükselişinin, mutluluk ve cesaretinin doruğunda yaşayan bu dev metropolün akıl almaz cadı kazanı içine dalıyoruz.

Hiç böylesine çılgın ve zafer sarhoşu bir Barcelona olmuş muydu? Burası İspanya'nın New York'u; pırıl pırıl parlayan palmiyeli bulvarlarıyla, görkemli sokakları ve kıyı kordonlarıyla, içinde, Boğaz'daki Türk ve Bizans saraylarının görkeminin yeniden doğduğu fantastik villalarıyla, Akdeniz'in en güzel şehri Barcelona! Sayısız fabrika semtleri, dev tersaneleri, dökümhaneleri, elektro ve araba fabrikaları, tekstil fabrikaları, kundura imalathaneleri ve terzihaneler, basımevleri, tramvay depoları; büyük garajlar. Gökdelenlerde bankalar; tiyatrolar, kabareler, lunaparklar. Kenar mahallelerin tüyler ürpertici

ve karanlık barakaları, berbat, suç yuvası "Çin Mahallesi", şehrin göbeğindeki taştan dar yarıklar, Marsilya ve İstanbul'un liman lağımlarından daha pis ve daha tehlikeli. Bunların hepsinden şimdi insan taşıyor; heyecanlı ve yoğun kalabalıkla ağzına kadar dolu. Her şeyde bir heyecan var, her şey gün ışığına çıkmış, her şey en yüksek gerilimi yaşıyor, her şey kaynama noktasına gelmiş. Havadaki bu tutkudan ben de etkilendim, yüreğimin boğuk atışlarını duyuyorum. Güç bela birbirine kenetlenmiş kalabalığın arasında ilerlemeye çalışıyorum; ellerinde tüfekleriyle gençler, saçlarında çiçek takılı, ellerinde parlak yatağanları olan kadınlar, omuzlarında devrim eşarplı yaşlı adamlar, Bakunin'in, Lenin'in, Jaurès'nin posterleriyle çevriliyim; şarkıların, orkestra müziğinin ve gazete satıcılarının çığlıklarının ortasındayım. Yakınında bir kavganın çıktığı, silahların patladığı bir sinemanın önünden geçiyorum; işçi milislerin, sokak mitinglerinin, geçit törenlerinin önünden yürüyorum; kömürleşmiş kilise yıkıntılarının ve rengârenk afişlerin önünden geçiyorum. Neonlu reklamların, kocaman Ay'ın ve araba farlarının iç içe geçmiş ışığında, masalarıyla kaldırımı tamamen kaplamış kafenin müşterileriyle çarpışıyoruz. Zor bela caddeye varıyoruz ve sonunda Ramblas de las Flores'teki "Orient" Oteli'ne ulaşıyoruz.

Michail Kol'cov

Eskiden anarşistler hayatın dışında yaşarlardı; kendilerini, geçmiş yüzyılın mitlerine ve onların yiğitliklerine vermişlerdi. Fernán Núñezli adlı yarı cahil tarım işçisinin hep tekrarladığı sözleri asla unutmayacağım: "İkinci ve Üçüncü Enternasyonal hakkında neden tartışıp durursunuz? Sadece Birinci Enternasyonal vardır." O'nun için, yoldaş Miguel Bakunin bir çağdaştı.

Barcelona'da, işçiler arasında çok anarşist vardı. 19 Temmuz günü, komünistler ve sosyalistlerle omuz omuza Colón Oteli'ne saldırdılar. Binaların önündeki tretuvar taşlarında -bir yığın çiçek: Burada, Barcelona'nın kahramanları ölüme yenik düşmüşlerdi. Silahsız halk, orduyu bozguna uğratmıştı.

"Zaragoza'ya gidiyoruz." Taksilerin karoserlerinde bu yazılar dikkat çekiyordu. Narin kızlar iğne iplikleri bir yana bırakmış, güçlükle ellerindeki ağır tüfekleri taşıyorlardı. Barcelonalı işçiler bir Hispano-Suiza kamyonuna şilteler yerleştirmiş, tabancalarıyla savaşa gidiyorlardı. Gitarlarıyla devrimci türküler söylüyor, geniş kenarlı şap-

kalarıyla fotoğraf çektiriyorlardı. Aralarında yüzlerce Pancho Villa vardı. Zaragoza'daki faşistlerin tankları ve uçakları vardı.

19. yüzyıl, Barcelona'nın depolarında ve bodrumlarında hâlâ yaşıyordu. Duvarlarda afişler asılıydı: "Disipline karşı örgütlenme." İki salvo arasında anarşistler, insanlığın yeniden yaralılmasından söz ediyorlardı. Aralarından biri bana şöyle demişti: "Bayrağımızın neden kırmızı-siyah olduğunu biliyor musun? Kırmızı bu savaştır ve siyaha gelince; çünkü insan ruhu karanlıktır."

İlya Ehrenburg 2

Mülksüzleştirme

19 Temmuz'u izleyen birkaç gün içinde, inanılması güç boyutlarda kamulaştırmaya gidildi. En büyük otellerin, bir ya da iki istisna dışında, hepsine işçi sınıfı örgütleri tarafından el konulmuştu (ve öyle çoğu gazetelerin yazdığı gibi yakılmamıştır). Aynı şekilde, orta büyüklükteki mağazalar da kamulaştırıldı. Bankaların birçoğu kapatılmış, geri kalanlarına ise bankaların Generalitat'ın denetimi altında olduğunu bildiren levhalar asılmıştı. Fabrika sahiplerinin hemen hepsinin ya kaçtığı ya da öldürüldükleri söylenir; işletmelerini işçiler devralmıştı. Her yerde, şirket binalarının cephesinde kamulaştırıldığını bildiren büyük afişler asılıydı. Bu afişler, yönetimi CNT'nin aldığını ya da binanın şu ya da bu örgüt tarafından komite binası olarak kullanıldığını bildiriyorlardı.

Franz Borkenau

İşçi sınıfı örgütleri, zenginlerin bürolarına ve villalarına yerleştiler. Manastırlar asalakların elinden alındı, şimdi okul olarak kullanılıyor; hatta rahibe manastırlarının birinde yeni bir üniversite çalışmaya başladı. Köylü komitelerince kurulmuş halk restoranları, milisler ve örgütlü işçilerin hizmetine verildi. Stokçu esnafın elinden malları alınıp halka dağıtılıyor.

Ama en büyük değişim, üretim alanında oldu. Çoğu işverenler, teknisyenler, müdürler, çiftlik sahipleri ve yöneticiler kaçtı. Diğerleri, işçiler tarafından yakalanarak mahkemeye çıkarıldılar. Tekstil İşçileri Sendikası kendi branşlarında işverenlerin yarısının kaçmış olduğunu tahmin ediyor. İşverenlerin yüzde 40'ı, "toplumsal alandan uzak-

laştırıldılar", geri kalan % 10'u ise, yeni koşullarda işçilerin memuru olarak çalışmayı kabul etti. İşçi konseyleri ve komiteleri, işletmeleri denetliyor, özel mülk olan firma ve kuruluşlara el koyuyorlar. Başlıca üretim araçlarını sendikalar, tarım kooperatifleri ve şehir yönetim daireleri üstleniyor. Sadece tüketim malları sektöründeki küçük işletmeler, özel mülkiyette kalıyor.

Kamulaştırılan işletmeler arasında, ulaşım şirketleri, demiryolları işletmeleri, petrol şirketleri, Ford ve Hispano-Suiza montaj fabrikaları, liman tesisleri, enerji santralları, satış mağazaları, tiyatrolar ve sinemalar, silahlanma açısından önemli metal fabrikaları, tarım ürünleri ihraç eden firmalar, büyük şaraphaneler bulunmaktadır. El koymanın hukuksal biçimi, duruma göre değişiyor. İşletmeler, kısmen belediyelerin mülkü oluyor, kimi durumlarda, işletmelerin eski sahipleriyle sözleşmeler imzalanıyor ya da işletme doğrudan doğruya kamulaştırılıyor. Yabancı firmalar devletleştirildi, tröstler ise dağıtıldı. İşçiler, kamulaştırma ne yolla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin iki büyük sendika olan anarşist ve sosyalist sendikanın temsilcilerinin bulunduğu bir denetim komisyonu aracılığıyla fabrika yönetimini ellerine alıyorlar. Üretimin artırılması için planlar yapılıyor, fabrikalarda sağlık hizmetleri ve okullar kuruluyor ve ürünlerin piyasaya sürümü, sendikaların onayıyla düzenleniyor.

Henri Rabasseire

Bugün gezdiğim fabrika, şüphesiz CNT'nin işletmeleri kolektifleştirmedeki başarısının bir göstergesi. İç savaşın başlamasından sadece üç hafta, genel grevin bitmesinden iki hafta sonra fabrika, sanki hiçbir şey olmamış gibi düzenli işliyordu. Ziyaret ettiğim atölye çok düzenli görünüyordu; makine başındaki adamlar, muntazaman çalışıyorlardı. Burada kamulaştırma sonrası, iki otobüs onarılmış, daha önce başlanmış yeni bir otobüs bitirilmiş, bir başka araç ise tamamen yeniden yapılmışu; aracın üstünde şu yazılıydı: "İşçi denetimi altında üretilmiştir." İşletme yönetiminin bana dediğine göre yeni üretim beş gün sürmüş, yani normalinden iki gün daha kısa.

Bu fabrikanın insana verdiği iyi izlenimi genelleştirmek acelecilik olsa da bilinmesi gereken nokta şudur: Bir grup işçinin uygun koşullarda bile olsa üretimi kısa bir zamanda, sorunsuz bir şekilde gerçekleştirmesi olağanüstü bir başarıdır. Bu, genel olarak Katalonyalı işçilerin çalışkanlığının ve Barcelonalı sendikaların örgütçü

yeteneklerinin bir göstergesidir. Bu arada, fabrikanın tüm yönetim personelini yitirdiğini unutmamak gerekir. Personelin ücret ve maaş listelerini görme imkânım olmuştu; bu listeler, genel müdür, müdürler, baş mühendis ve ikinci mühendisin "kaybolduklarını" gösteriyordu (bu, onların öldürüldüklerini belirten yumuşak bir ifadedir tabii). İşyeri komitesinin üyeleri bana, soğukkanlılıkla, bunun fabrika için önemli bir tasarruf olduğunu açıkladılar. Daha önce müdürlüğün özel dostlarına verilen "emeklilik ödemeleri"nin kaldırılması ve en yüksek maaşın 1000 peseta ile sınırlanması da işin cabası. Ücretler, kamulaştırılma işleminden bu yana artırılmamıştı.

Franz Borkenau

Çelişki

Bazen kulaklarıma inanamıyorum. Bugün, Sosyalist Birlik Partisi PSUC'un ileri gelenleri bana, İspanya'da asla bir devrim olmadığını söylediler. Bugün uzunca tartıştığım bu kişilerin eski Katalonya sosyal demokratları olduğunu düşünebilirdi insan; ama bunlar, yabancı ülkelerden gelen komünistlerdi. Dediklerine bakılırsa, İspanya şu anda benzeri olmayan bir durum içindeydi; hükümet, kendi askerlerine karşı mücadele veriyordu. Hepsi buydu. Ben bazı gerçeklere işaret etmeye çalışıyordum; işçilerin silahlandığını, devlet yönetiminin devrimci komitelerin eline geçtiğini, binlerce insanın hiçbir mahkeme kararı olmadan idam edildiğini, fabrikaların ve büyük çiftliklerin kamulaştırıldığını ve tüm bunların, daha önce ücrete bağımlı olan insanlar tarafından yapıldığını söylüyordum. Eğer devrim bu değilse, devrimden ne anlamamız gerekiyordu?

Bana yanıldığımı söylediler; onlar için bütün bunların hiçbir siyasi anlamı yoktu; mesele, siyasi içeriği olmayan, sadece özel durumlarda görülebilecek önlemlerdi. Komünist Partisi'nin Madrid'deki merkezinin şu anki hareketi "burjuva devrimi" olarak değerlendirdiğini ve bu tavırda da görüleceği gibi hiç olmazsa yine devrimci bir süreç yaşandığını ima etmeye çalışıyordum. Ama PSUC'lu komünistler, merkeze karşı gelmekte tereddüt bile etmiyorlardı. Son on beş yıl içinde dünyanın her tarafında, gerçekte sözü bile edilemeyecek devrimci durumlar keşfeden komünistlerin (ve böylece büyük zararlara yol açmışlardı) şimdi böyle konuşmalarını bir türlü anlayamıyorum. 1917 Rus Devrimi'nden sonra, Avrupa'da ilk defa bir devrimin başladığı İs-

panya'da neler olup bittiğini komünistlerin nasıl olup da bir türlü algılayamadıklarını kavrayamıyorum.

Franz Borkenau

10 Ağustos 1936.

Öğle vakti García Oliver'i ziyaret ettim. Oliver, tüm Katalonya milis birliklerine komuta etmektedir. Karargâhını denizcilik müzesi binasında kurmuş. Harika bir yapı, büyük galerileri ve geniş salonları, cam tavanları var; eski gemilerin ustalıkla işlenmiş kocaman modelleri, silahlar, cephane sandıkları görülüyor. Bir yığın insan.

Oliver, oldukça konforlu döşenmiş bir odada, halıların, heykellerin tam ortasında. Bana hemen bir Havana purosu ve konyak sundu. Yakışıklı, bronzlaşmış, çok fotojenik; ancak asık bir yüzü ve yüzünde bir yara izi var. Kemerinde büyük bir Parabellum taşıyor. Başlangıçta suskundu; insana çok az konuşur izlenimini veriyordu. Ama birdenbire deneyimli, ateşli ve becerikli bir konuşmacıyı ele veren, enfes, duygusal bir kendi kendine konuşma başlayıverdi. Cesaret hakkında, özellikle anarşist işçilerin cesareti hakkında uzun uzun övgü dolu sözler söyledi; Barcelona sokak çatışmalarında durumu özellikle kendilerinin kurtardığını ileri sürüyordu; aslında bu insanların antifaşist milislerin öncüleri olduğunu söylüyordu. Anarşistlerin hayatlarını her zaman devrim uğruna feda ettiklerini ve bundan sonra da feda edeceklerini söyledi. Hatta, ona göre, hayatlarını feda etmekten de öteye gitmişler ve bir burjuva hükümetiyle birlikte çalışmaya razı olmuşlardı. Anarşist kitleleri bu duruma kadar getirmekte güçlük çektiğini; ama o ve yoldaşlarının, anarşist işçileri disipline sokmak, onları halk cephesi yönetiminin emrine vermek için ellerinden geleni yapacaklarını ve bunu başaracaklarını ileri sürdü. Evet, kimi bildiri ve açıklamalarda, uzlaşmacı ve anarşist ilkelere ihanet eden bir kimse olarak bile suçlandığını söyledi. Ona göre komünistler tüm bu olup bitenleri dikkate almalı ve fazla insafsızlık etmemeliydiler; komünistler, şiddet ve zoru, gerektiğinden fazla kullanmışlardı. Eğer bu böyle devam ederse CNT ve FAI doğabilecek sonuçlardan sorumluluk taşımayacaktı. Oliver daha sonra sinirli, hatta biraz aşırı sinirli bir tarzda yalanlamalara başladı; anarşistlerin bir sürü silah sakladıkları doğru değildi. Anarşistlerin, yalnız milis askerlerinden yana, diğer düzenli kıtalarına karşı oldukları yalandı. Anarşistlerin POUM'la birlikte çalıştıkları yalandı. Anarşist grupların, dükkânları ve evleri yağmaladıkları doğru değildi; bunları, kendilerini siyah-kırmızı bayrakla maskelemiş caniler yapmış

olabilirdi. Anarşistlerin, halk cephesine karşı oldukları doğru değildi, onlar bağlılıklarını söz ve eylemde çoktan ispat etmişlerdi. Anarşistlerin, Sovyetler Birliği aleyhine bir zihniyet güttükleri doğru değildi. Rus işçilerini seviyorlar ve onlara saygı duyuyorlardı; Sovyet işçilerinin İspanya'ya yardım edeceklerinden hiç şüphe duymamışlardı. Ve gerekirse anarşistler de Sovyetler Birliği'ne yardım ederdi. Yeter ki Sovyetler Birliği, plan yaparken İspanyol anarşist işçilerinin gücünü küçümsemesin. Diğer ülkelerde anarşist hareketin olmadığı doğru değildi, ama hareketin merkezi elbette İspanya'daydı. Sovyetler Birliği'nde neden Bakunin'e değer vermiyorlardı? Burada Bakunin'e layık olduğu saygı gösterilmekteydi, hem İspanya hem de Rusya adına anarşistlerin, Marx'ı geçersiz saydıkları doğru değildi. Oliver'in dostu Durruti'yle konuşmalıydım; ah, ama Durruti cephedeydi. Durruti, Zaragoza kapılarına dayanmışlı. Cepheye gitme gibi bir niyetim var mıydı?

Evet, cepheye gitmeye niyetliydim. İzin belgem olsaydı, yarın bile giderdim. Oliver, bana izin belgesi verebilir miydi acaba? Evet, Oliver, bana izin belgesi vermeye seve seve hazırdı. Emir subayıyla konuştu. Ve subay hemen benim yanımda, daktiloda bir belge düzenledi; Oliver de belgeyi imzaladı. Elimi sıktı ve Rus işçilerine İspanyol anarşistleri hakkında doğru bilgi verilmesini rica etti. Anarşistlerin dün şarap deposu "Pedro Domecq"i soydukları doğru değildi; büyük bir olasılıkla, bunu yapanlar, FAI üyeliğini keyiflerine göre edinmiş birkaç serseriydi. Anarşistlerin, hükümet içinde birlikte çalışmayı reddettikleri doğru değildi...

Michail Kol'cov

Savunulamayacak durumlar

Temmuz günlerinden bu yana edindiğimiz deneyimler bir devrimin sadece, kitlelerin bilinçlerinde önceden gereksinim ve amaç tasarımı olarak örtük biçimde var olanı gerçekleştirebileceği tezini doğruluyor. Yalnız duru bir bilinç ve kitlelerin toplumsal kültürü, büyük değişim dönemlerinde, dikkafalılığı, kişisel intikam duygularını ve açgözlülerin üstün gelmelerini engelleyebilir.

İhtilalden daha birkaç hafta önce FAI'nin bir iç toplantısında bu sorunları tartışmıştık. García Oliver o sıralar şöyle düşünüyordu: Devrim, tüm ahlaksal engelleri yıkarak halkı tehlikeli bir canavara çe-

virmektedir, bu tehlikeye örgütlü bir güçle karşı koymazsak, o kendini zaptedemeyecek, talan edecek, yakıp yıkacak, öldürecektir. Ben ise tam tersini savunup kitlelerin eyleminin büyük ahlaksal dirençler ve güçler yarattığını söyledim. Daha önce kitaplardan tanıdığım silahlanmış bir halkın betimlemesini yapım. Temmuz günlerinden sonra ise fikrimi değiştirip Garcia Oliver'e hak vermek zorunda kaldım. Mücadelenin ilk üç gününe diyecek yoktu. O ilk üç gün muhteşemdi. Ama sonra kitlelerin bilinçsiz ölçüsüzlüğü ve savrukluğu karşısında beklenen yerine getiremedik. Ülke gözle görünen ve bir daha onarılması olanaksız gelecekteki sonuçlara aldırmaksızın, anlamsız bir halde gününü yaşıyordu. Felaketin geldiğini görmüştük, ancak onu durduramayacak kadar güçsüz ve çaresizdik. Gerçi Milisler Komitesi olarak olayları frenlemeye çalışmıştık; ama böyle bir tepkinin etkili olması için kendiliğinden tabandan gelmesi şartı ve bu, yalnız bilinç düzeyi daha yüksek olan bir halkla birlikte gerçekleştirilebilirdi.

Bu konuda halk mutfakları iyi bir örnektir. Bu ayaküstü kotarılmış mutfaklar her yerde, şehrin her mahallesinde kurulmuştu ve herkese istediği kadar bedava yemek dağıtıyordu. Halk mutfakları haftalarca işletmiş, belediyenin ve eyaletin elinde bulundurduğu tüm rezervleri tüketmişti. Bizden, sürekli artan miktarda erzak talep ediyorlar, veremediğimiz zamanlar, kendileri gidip depolardan ve mağazalardan ihtiyaçlarını alıyorlardı. Böylece cephedeki milislere hiçbir şey kalmıyordu. Onların "el koymaları", bölgedeki ekonomiyi altüst ediyordu. Bunlar komiteye devamlı sorun çıkaran, büyük bir antipati toplayan bir kâbustu hep. Bilinç yetersizliği, tek tek partilerle ya da örgütlerle sınırlı değildi; genel bir görünümdü. Birçok insan için devrim, esas itibarıyla ganimeti paylaşmak ve bunun tadını çıkarmaktı. Yağmalanmış depoları yeniden doldurmak, sanayi ve tarımda çalışmayı arttırmak çok az insanın aklına geliyordu

Diego Abad de Santillán

FAI kabul edilemeyecek durumlara karşı koyuyor.

30.7.,Barcelona - Şiddete, zorbalığa ve keyfiliğe dayalı her türlü buyurucu, yönetici, egemenliğe karşıyız. Halkın adaleti sağlama kararlılığından kaynaklanmayan her türlü kan dökmeyi nefretle karşılıyoruz. Ama burada söylediklerimizi soğukkanlılıkla ve korkunç bir zevkle ve vazgeçilmez bir kararlılıkla yapacağımızı yani bütün Bar-

celona'yı korkuya boğan bu sorumsuz davranışlar devam ederse, insanlığa karşı suç işlediği ispat edilmiş herkesi *hiç ayrım gözetmeden kurşuna dizeceğimizi* bildiririz.

Barcelona halkının onuru, CNT ve FAI'nin şanı, bu zorbalıklara bir son vermeyi gerektirmektedir. Ve biz bunlara bir son vereceğiz!

Solidaridad Obrera

İspanya'da neler oluyor? Oradan gelen herkesin söyleyecek bir sözü, anlatacak bir hikâyesi ve bir yargısı var. Artık güneye gidip şöyle bir bakınmak, devrimi ve iç savaşı bir ziyaret etmek ve elinde bir yığın gazete makalesiyle geri dönmek bugünlerde moda oldu. İspanya olaylarıyla ilgili bir röportajın olmadığı bir gazete ve dergiye artık rastlayamaz oldunuz. Bunca yüzeysellikten başka ne çıkabilir ortaya? Toplumsal bir altüst oluş, her şeyden önce tek tek insanların günlük yaşamlarına nasıl yansıdığına bakılarak doğru değerlendirilebilir. Ancak "halkın" bu günlük yaşamına girebilmek kolay değildir. Ayrıca bu yaşam günden güne de değişmektedir. Baskı ve kendiliğindenlik, ideal ve zorunluluk öyle iç içe geçmiştir ki yalnız nesnel sorunlarda değil, olaylara aktif ya da sadece izleyici olarak katılmışların bilinçlerinde de görmezlikten gelemeyeceğimiz bir şaşkınlık vardır. Hatta iç savaşın asıl özelliği, belki de en büyük kötülüğü burada yatmaktadır. Bu, İspanya'da ne olup bittiğine dair aceleyle yapılmış incelemenin ilk sonucu. Bu sonuç, Rus Devrimi'nden bildiklerimizle fazlasıyla doğrulanmaktadır. Devrimin, toplumsal süreçleri kavrayıcı daha yüksek, daha berrak ve daha yoğun bir bilinci doğurduğu doğru değildir. Hatta bunun tam tersi doğrudur, en azından devrim bir iç savaşa dönüştüğünde. İç savaş kasırgasında gerçeklik ile ilkeler arasındaki her türlü ilişki kaybolmaktadır; davranışları ve kurumları yargılamakta başvuracağımız her ölçüt yitip gitmekte, toplumun dönüştürülmesi salt rastlantıların oyuncağı olmaktadır. Nasıl olur da kısa bir ziyaretten sonra bölük pörçük izlenimler temelinde, bütünsel bir haber mümkün olabilir? Olsa olsa, insan bazı izlenimler verebilir ve bundan da birkaç ders çıkarabilir.

Simone Weil

Birçok iyi yoldaşı şaşırtacağım. Skandal yaratacağımı biliyorum. Ama insan kendisini özgürlüğe adadı mı, düşündüğünü söyleme ce-

saretini kendinde bulması gerekir; bu kimseyi sevindirmese de.

Hepimiz günbegün, soluğumuzu tutmuş, Pireneler'in öte yakasında devam eden savaşı izliyoruz. Tuttuğumuz tarafa yardım etmeye çalışıyoruz. Ama bu, birçok işçinin ve köylünün kanlarıyla ödediği bir deneyimden dersler çıkarmaktan bizi alıkoyamaz.

Buna benzer bir deneyim, daha önce Avrupa'da yaşandı: Rus deneyimi. O da çok kana mal olmuştu. Lenin, o zamanlar bütün dünyanın gözü önünde özel bir devlet istemişti; bu devlette ne polis ne ordu ne de kendini bizzat halktan farklılaştıran bir bürokrasi olacaktı. Kendisi ve adamları iktidara geldiklerinde, uzun süreli ve acılarla dolu bir iç savaş sürecinde talihsiz bir halka acılar çektiren en baskıcı, bürokratik asker-polis aygıtını kurdular. Lenin siyasi partinin yani iktidarın ele geçirilmesi ve uygulanması için kurulmuş bir aygıtın lideriydi. O zamanlar bile birçok kimse onun ve yoldaşlarının içtenliklerinden kuşku duymuştu; Herhalükârda Lenin'in ilan ettiği hedefler ile partisinin yapısı arasında bir çelişki olduğu düşünülüyordu. Buna karşılık Katalonya'daki anarşist yoldaşlarımızın içtenliklerinden hiç kimse kuşku duyamaz. İyi de İspanya'da gözlerimizin önünde neler oluyor peki? Baskı biçimlerinin nasıl geliştiğini görüyoruz; anarşizmin insancıl ve özgürlükçü ideallerine tümüyle ters düşen insanlık dışı olaylar cereyan ediyor. İç savaşın zorunlulukları ve atmosferi, isteklere baskın çıkıyor; oysa iç savaş istenen, özlenen şeylerin gerçekleşmesi için başlatılmıştı.

Burada, kendi toplumumuzda her türlü askeri zordan, polisten, işyerindeki baskıdan, basının ve radyonun yaydığı yalanlardan nefret ediyoruz. Sınıf ayrımından, keyfilik ve barbarlıktan nefret ediyoruz.

Ama İspanya'da askeri bir baskı hüküm sürmektedir. Gönüllü akını kesilmemesine rağmen seferberlik kararı alındı, askere gitme yükümlülüğü getirildi. İçinde FAI'den yoldaşların yönetici pozisyonunda olduğu Generalitat Savunma Konseyi, eski askeri ceza yasasının milisler için de kullanılmasına karar verdi.

Fabrikalarda da baskı rejimi uygulanmaktadır. Yoldaşlarımızın ekonomik açıdan önemli bakanlıkları ellerinde tuttuğu Katalonya hükümeti, bir süre önce işçilerin, hükümetin gerek gördüğü kadar parasız fazla mesai yapmalarını emretti. Başka bir kararnameye göre normları tutturamayan her işçi, isyancı olarak değerlendirilecek ve buna uygun muamele görecek. Bu da sanayi üretiminde açıkça ölüm cezasının uygulanması demektir.

19 Temmuz'dan önce varolan o geleneksel polis, artık gücünü ta-

mamen kaybetmiştir. Buna karşılık, iç savaşın ilk üç ayında soruşturma komisyonlarında, siyasi sorumluluk taşıyan ya da hiç taşımayan kişiler idam cezaları uyguladılar. Ancak bundan birkaç gün önce gerçek ya da öyle görülen ayaklanmacıları yargılayacak halk mahkemeleri kurulabildi. Bu reformun hangi sonuçları doğuracağını söylemek için daha çok erken.

Örgütlenmiş yalan da 19 Temmuz'dan bu yana yeniden hortladı...

Simone Weil

Çocukluğumdan beri aşağılananlardan, horgörülenlerden, yani sosyal hiyerarşinin ezdiği kimselerden yana olan siyasal gruplara yakınlık duymuşumdur ve bu tutumum, bu grupların bu yakınlığı hak etmediklerini anlayana kadar sürüp gitmiştir. Bir şeyler yapacak diye kendisine bel bağladığım sonuncu siyasal grup, İspanyol CNT'siydi. İspanya'ya iç savaştan önce gelmiştim ve burayı iyi tanımıyordum; ama karşı konulması güç biçimde bu halkı sevecek kadar da iyi tanıyordum bu ülkeyi. Anarşist harekette bu halkın büyüklüğünün ve hatalarının, haklı gereksinmelerinin ve haklı olmayan isteklerinin doğal ifadesini buluyordum. CNT ve FAI hayret verici bir karışımdı. Bunların kapıları herkese açıktı; bunun sonucunda da bu örgütlerde daracık bir mekan içinde bağdaştırılması olanaksız karşıtlıklar bir araya gelirdi: Bir yanda küstah bir alaycılık, ahlaksal çöküntü, fanatizm ve barbarlık; öte yanda ise kardeşlik, insan sevgisi ve onuru korumaya yönelik çok doğal, temel bir istek; hani şu sıradan, basit insanlarda karşılaştığımız türden. Birinci öbektekilerin dürtüsü, düzensizlikten ve şiddetten duydukları hazdı; ötekiler ise bir ideali gerçekleştirmek için buradaydılar. Bana, CNT'nin yönünü bu ikinciler belirliyorlarmış gibi geliyordu.

Temmuz 1936'da Paris'teydim. Savaşı sevmem; ama bana savaşta en korkunç gelen şey, oldum olası, cephe gerisinde kalanların durumu olmuştur. İstemeyerek de olsa bu savaşta ahlaksal nedenlerle yan tutmak zorunda olduğumu anlamak zorunda kaldığımda, başka deyişle, her gün ve her saat başı bir yanın yenmesini, öteki yanın yenilmesini canıgönülden istediğimde, benim için Paris'in artık cephe gerisi olduğunu kendi kendime söylemek zorunda kaldım. Gönüllü olarak yazılmak için Barcelona'ya giden trene bindim. 1936 ağustosunun başlarıydı.

Bir kaza İspanya'daki kalış süremi kısa kesmeye zorladı beni. Bir-

kaç günü Barcelona'da geçirdim; ardından Aragon'da kırsal bölgede, Zaragoza'nın onbeş kilometre önünde, kısa süre önce Yagües'nin birliklerinin nehri geçtikleri yer olan Ebro kıyısında; sonra bugün askeri hastane olarak kullanılan Sitges Sarayı'nda, daha sonra da tekrar Barcelona'da kaldım. Topu topu iki ay sürdü bütün bunlar. İspanya'yı istemeye istemeye terk etmek zorunda kaldım. Geri dönmek niyetindeydim. Gelgelelim isteyerek vazgeçtim bundan. Neden beri, - başlangıçta sandığım gibi- aç köylü kitlelerini büyük toprak sahipleri ve onların işbirlikçileri olan papazlar ile karşı karşıya getirmek yerine, Rusya, Almanya ve İtalya gibi Avrupa güçlerini birbiriyle çatıştıran bir savaşa katılmak için ahlaksal (iç) bir zorunluluk duymuyordum.

Simone Weil

Eksiklik ve kusur

Aragón cephesi için ikinci birlik daha yeni hazırlanmıştı ki anarşist örgütlerimizin birkaç önemli politikacısıyla ilk sorunlarımız başlamıştı bile. Biz Milisler Komitesi olarak popüler, yetenekli yoldaşların cepheye gitmeleri ve orada bölüklere, taburlara ve birliklere komuta etmeleri gerektiği düşüncesini savunurken onlar tam tersini söylüyorlardı. En iyi liderleri, savaştan sonraya saklamak istiyorlardı. Bu, komuta heyetinin rastlantı yasasına göre belirlenmesi ve böylece birliklerimizin mücadele gücünün zayıflaması anlamına geliyordu. Elimizde iyi eğitim görmüş subay hemen hemen yoktu; elimizde olan üç beş kişiyi de kurmay başkanlığına ya da teknik danışmanlığa getiriyorduk. Milis askerlerimiz, meslekten asker olanları sevmez, onlara pek güven duymazlardı. Bu, daha önce olup bitenlerden sonra anlaşılır bir durumdu elbette.

Gelgelelim yüksek rütbelere doğru tırmandıkça, örgütümüzün hemen hemen tüm yönetici kadrosu, tıpkı önde gelen üyelerinden tekini bile cepheye göndermeye yanaşmayan öteki partiler gibi kendi rahatını ve iyiliğini düşünmekteydi. Hepsi de henüz öldürülmemiş ayının post kavgasına tutuşmuşlardı. Bu yüzden cephe gerisi, politika tüccarlarıyla kaynıyordu. Bunlar çoğu kez, devrim öncesinin meslekten politikacılarından daha iğrençtiler.

Bu tavrı sessiz sedasız geçiştiremeyiz. Bu savaş cephesini yeteri kadar güçlendiremeyişimizin nedenidir. Örneğin Aragón'da, sadece zayıf bir gözetleme hattımız vardı ve uzunluğuna oranla çok kötü teç-

hiz edilmişti. Açık olmak gerekirse: Aragón cephesinde sadece otuz binin biraz üzerinde tüfek bulunurken, cephe gerisindeki örgütler ve partilerin elinde altmış bin tüfek ve cephedeki birliklerin şimdiye kadar elinde bulundurduklarından daha fazla cephane vardı.

Kendi örgütlerimizden defalarca ellerindeki savaş malzemesini cepheye yollamalarını ve yeterince adam göndermelerini talep ettik. Cephe gerisinin güvenliğini kadınlar, hatta çocuklar bile sağlayabilirdi. Bize söyledikleri, diğer politik gruplar ve partiler bizi arkamızdan vurmak için fırsat kollarlarken, kendi adamlarımızı silahsızlandırmanın olanaksız olduğuydu. Bu gerekçe üzerine biz de şu karşılığı verdik: "Eğer bizim adamlarımız silahlarını teslim etmeye ve cepheye gelmeye kararlılarsa, tüm diğer örgütlerin de silahsızlanmasını sağlayacağız ve bu görevi de diğer örgütlere hiç güvenmeyen size vereceğiz. Çevik Kuvvet, koruma polisi ve jandarmadan arta kalanları da silahsızlandıracak, cepheye göndereceğiz. Ama böyle bir adımı, kendimiz hazır olmadıkça atamayız."

Yani, cephedeki savaşçıların şikâyetleri tamamen haklıydı. Durruti, ne zaman Barcelona'ya gelse silahların sokaklarda gezdirildiğini görüp küplere binerdi. Günün birinde, Sabadell'de sekiz ya da on makineli tüfeğin saklı tutulduğunu öğrenmişti. Önce onların teslim edilmesini tatlı dille talep etti; bunu reddettiklerinde Sabadell'e silahları zorla ele geçirmek için bir birlik yolladı. Neyse ki bunu bize tam zamanında söylemişti. Olaya hemen müdahale edebilmiş ve kanlı bir çatışmayı önlemiştik. Silahların bir kısmı teslim edildi. Silahlar, komünistlerin elinde bulunuyordu; ama, insan kendi yoldaşlarının da Barcelona'da bütün Aragón cephesinde kullanılandan daha fazla sayıda makineli tüfeği gizlediklerini bilince, komünistlerin yaptıkları devede kulak kalıyor. Diğer grup ve partilerin ellerinde ne kadar silah saklandığını artık saymıyorduk bile.

Diego Abad de Santillán 3

Ona eninde sonunda makineli tüfekleri göndermiş olsalar bile bu sefer mermi yoktu ortalıkta. Mermileri gönderdiklerinde, makineli tüfekler çoktan bozulmuş oluyorlardı. Bunun üzerine Durruti telefon üzerine telefon açıyordu; sonunda dayanamayıp kendisi Barcelona'ya geldi ve istediğini alıp götürdü. Yalnız hükümetten değil, hayır, CNT'den de alıp götürdü. Tabancalarımızı belimizden aldı, kendi yoldaşlarından! Biz de kendimizi savunmak zorundaydık, ne mümkün!

"Ne yapacaksın tabancayı? Sen cephe gerisindesin, ver tabancaları ya da vermek istemiyorsan, cepheye gel!" Anarşistlere böyle muamele ederdi, kendi öz adamlarına.

Manuel Hernández

Durruti'nin saldırıları kesildi, çünkü elinde yeterli savaş malzemesi yoktu. Telefonda bağırmaktan sesi kısılmıştı; daha çok mermi, daha çok tüfek ve daha çok topçu birliği istiyordu. Cephe gerisine yaptığı müdahaleler sonuçsuz kaldı. Eğer Temmuz ve Ağustos aylarında 25-30 bin adam yerine saklı silahlarla birlikte seferber edebileceğimiz 60-80 bin adamın tümünü Aragón cephesine gönderseydik, zafer kesinlikle bizim olurdu.

Günün birinde eski Eğitim Bakanı Francisco Barnés'nin, Bujaraloz'da Durruti'yi ziyaretinden sonra nasıl geri döndüğünü anımsıyorum. Bakan, tesadüfen düşmanın bir yarma harekâtını yaşamış, cephanenin tükendiği ve milis askerlerinin saldırıya yalnız el bombalarıyla karşı koymak zorunda olduklarını gördüğünde Durruti'nin hırsından nasıl ağladığını görmüştü. Eğer düşman, birliğin bu durumunu bilseydi, yani cephanenin tükendiğinin farkına varsaydı, hiç durmaz birliği yok eder ve herkesi esir alabilirdi. Aragón cephesinde, bu gibi durumlar her gün yaşanıyordu.

Diego Abad de Santillán 1

İç savaş sırasında satın aldığımız bütün silahların parasını hep CNT ödemiştir. Madrid hükümetini asla hesaba katmıyorduk. Largo Caballero'nun cömert davranması bile pek bir işe yaramazdı; çünkü devletin finans işlerini Negrín elinde bulunduruyordu. Negrín'in rolü hakkında burada birkaç söz söylenebilir. Ne olursa olsun, Negrín'in, anarşistlerin hareket içinde önemli bir rol almalarını engellemek isteyen biri olduğundan eminim.

Bu konuda herkes hemfikirdi. Bize mümkün olduğunca az silah veriyorlar, bizi cephenin en zor cephe bölgelerine yolluyor ve çözülemeyecek sorunlarla karşı karşıya bırakıp saflarımıza fesat sokmak için akla gelebilecek her şeyi yapıyorlardı.

Durruti'ye gelince, onda bunu başaramadılar. O her zaman CNT'nin çizgisindeydi; Katalonya ve Aragón'daki bölge komitesine, hatta Aragón konseyinin çizgisine ters düşmedi. Sadece bir kez Dur-

ruti'nin Yelsa'dan çıkıp Zaragoza'ya saldırmak istediğinde gürültü kopmuştu. Durruti'ye eski dostu García Oliver karşı çıkmıştı. Oliver, o sıralar Katalonya Milisler Komitesi'nin sekreterliğini yapmaktaydı. Durruti öfkeden kendini kaybetmişti.

Federica Montseny 1

Uyarı

Durruti, yoldaşlarına söylediği şu sözlerde haklıydı: "Cephedeki disiplinsizlik ve menzildeki burjuva sapmalarına karşı müdahale etmediğimiz sürece zafer faşistlerin olacaktır. Cephede, her emir üzerine bir sürü palavra sıkılıyor. Kimse emirlere uymak istemiyor. Cephe gerisinde ise yeni zenginler, güzel burjuva evlerine kurulup lüks arabalarıyla gezinti yapıyorlar. Sanki dünyanın en iyi zamanlarında yaşıyormuşuz gibi kafeler, kabareler ve dans lokalleri tıklım tıklım. FAI'den kendi yoldaşlarımız bile bu pis oyunu oynamak için gün geçtikçe daha fazla eğilim gösteriyor."

Jean Raynaud

Durruti, cline geçirdiği son derece hurda bir arabayla cephe gerisine çok ender yolculuklarından birini yapmıştı; 5 Kasım günü, Barcelona'da radyoda konuştu. Sokaklarda yayını dinleyebilmek için, tüm şehir ayağa kalkmıştı. Konuşmasından önce Ekim Devrimi'nin 19. yıldönümü törenleri dolayısıyla Sovyetler Birliği'ne gidecek olan İspanya delegasyonuyla Stalin'e bir selam mesajı gönderdi. Birlik ve bütünlüğün zorunluluğunu, Durruti'den daha iyi kavrayan olmamıştır. Bazı doktrinci anarşistler, onun, yani en tanınmış liderlerinin, POUM'un ifadesine göre, "Stalinist bürokratlara" taviz vermekte çok ileri gittiğini söylüyorlardı.

Frank Jellinek

(Durruti'nin konuşmasının ilk şekli)

Kendisini çizmeyle ezmek isteyen acımasız bir ordunun çemberini bundan dört ay önce cesaretle parçalayan Katalonya halkına sesleniyorum. Sizleri, Aragon cephesinde, Zaragoza'dan birkaç kilometre geride, -gözlerinin önünde katedralin kuleleri yükselirken- savaşan arkadaşlarınız ve yoldaşlarının adına selamlıyorum.

Madrid tehdit altında. Dünyada, devrimci bir halkı hiçbir şeyin dize getiremeyeceğini tekrar hatırlayalım! Aragón cephesini elimizde tutuyoruz. Umudumuz, Madrid'deki yoldaşlarımızın da teslim olmamasıdır. Katalonya milisleri, Barcelona sokaklarında faşistleri bozguna uğratırken yaptıkları gibi görevlerini yerine getirecektir. İşçi sınıfının örgütlerinin bugünkü ana görevlerinin ne olduğunu bir an bile unutmamaları gerekir; bu ana görev faşizmin yok edilmesidir.

Biz, Katalonya halkından, artık tüm entrikalara, düşmanlıklara ve iç kavgalara bir son vermesini talep ediyoruz. Eski kin duyguları ve politik oyunlar şu tek bir düşünce karşısında yok olmalıdır: Şu anda savaşın tam içindeyiz. Katalonya halkı, çabalarında cephe savaşçılarından geri kalmamalıdır.

Son gücümüzü seferber etmekten başka bir çaremiz yok. Hep aynı insanların savaşa gönüllü katılmasının yeteceğine kimse inanmasın. Katalonya işçileri cepheye gidiyorsa, cephe gerisinde kalanlardan da fedakârlık beklemek haksızlık değildir. Tüm işçileri etkili bir biçimde seferber etmek artık şarttır. Biz cephedekilerin, arkamızda kimlerin durduğunu ve kimlere güvenebileceğimizi bilmemiz gerekir.

Yüce bir amaç için savaş verdiğimiz doğrudur. Ama ne uğruna çarpıştıklarını size gösteren milislerdir. Gazetelerin kendileri için para toplamaları ve yardım isteyen afişlerin duvarlarda asılması milislerin hoşuna gitmemektedir. Hoşlarına gitmemektedir, çünkü faşistlerin havadan attığı bildirilerde de buna benzer dilencilik listeleri ve çağrılar bulunmaktadır. Tehlikeyi önlemek istiyorsanız, çelikten bir blok oluşturmanız gerekir.

Biz cephedekiler tek bir şey istiyoruz: Cephe gerisinde bizim için sorumluluk duysunlar, biz de onlara güvenebilelim. Örgütlerimizin, çocuklarımız ve kadınlarımızla ilgilenmelerini talep ediyoruz.

Ama kim, genel seferberliği bizi yıldırmak, bizi zorla ödünsüz, katı bir disipline sokmak için bir araç olarak görürse, bizi tanımadığını ve yanıldığını görecektir. Böyle düzmeceleri yumurtlayanları cepheye davet ediyoruz. Orada ahlak ve disiplin anlayışımız hakkında bir imaj edinebilirler. Sonra biz de cephe gerisindeki ahlak ve disiplin anlayışına bir göz atmak için harekete geçeceğiz.

Hepiniz rahat uyuyabilirsiniz! Cephede, ne bir kargaşa ne de disiplinsizlik hüküm sürmektedir. Sorumluluğumuzu çok iyi biliyoruz. Bizlere nasıl bir görev teslim ettiğinizi de biliyoruz. Yani huzur içinde uyuyabilirsiniz. Buna karşılık bizler, Katalonya ekonomisini sizin elinize teslim ettik. Bizim sizlerden talep ettiğimiz, uyanık olmanız ve

keskin bir disiplin sağlamanız. Daha birincisi kazanılmadan, kendi beceriksizliğimizden dolayı ikinci bir iç savaşın tohumlarını atmaktan sakınalım. Kendi partisinin en güçlü olduğunu, bunu diğer herkese kabul ettirebileceğini sanan kişiye şunu söyleriz: Bu, çok ağır bir yanılgıdır. Faşist zulme ancak bizim birleşmiş bir gücümüz, birleşmiş örgütlerimiz ve birlik içindeki disiplinimiz karşı koyabilecektir.

Hangi koşullarda olursa olsun, faşistlerin ilerlemesine asla fırsat tanımayacağız. Cephenin sloganı budur: Geçemezler! *No pasarán*!

Buenaventura Durruti 3

(Konuşmanın ikinci şekli)

İçimizden hiç kimse, şu sıra daha kısa çalışma süresi ve ücret arttırılmasını düşünmemeli! Tüm işçilerin ve özellikle de CNT üyelerinin görevi, her fedakârlığı göstermek ve kendilerinden istendiği kadar çalışmaktır.

Tüm örgütlere sesleniyorum, fraksiyon çatışmalarına ve komplocu davranışlara son vermelerini talep ediyorum. Biz cephedekiler, dürüstlük bekliyoruz, özellikle CNT ve FAI'den. Liderlerimizin dürüst olmalarını istiyoruz. Bize, savaşmamızı talep eden mektuplar göndermek yetmez; bize giyecek, erzak, silah ve cephane göndermek de yetmez. Bu savaş oldukça zor bir savaş, çünkü en modern teknik araçlarla sürdürülüyor. Bu savaş, Katalonya'ya pahalıya mal olacaktır. Liderlerimizin bu savaşın uzun erimli bir savaş olduğunu kavramaları gerekir; Katalonya ekonomisini buna göre örgütlemeye başlamaları gerekir. Ekonomimize bir düzen getirilmelidir.

Buenaventura Durruti 4

"Rahat uyuyabilirsiniz" demişti Barcelona'da; ama aynı anda da kendi beceriksizliğimizin ikinci bir iç savaşın tohumlarını ekebileceğini söyledi. Çok daha önemli bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasına rağmen, Madrid'deki Largo Caballero hükümeti de rahat uyuyor gibiydi. Genelkurmay ya beceriksizdi ya da ihanet ediyordu. Eğitim Bakanı Jesús Hernández'in daha sonraki açıklamasına göre Genelkurmay'dan biri Caballero ile konuşmasında milislerin ne olursa olsun işsizlik sorununu çözme konusunda başarılı olduklarını, zaten günde on peseta için savaştıklarını söylemişti. Olaylar, kısa sürede bu küstah yakıştırmayı çürüttü.

Frank Jellinek

Dokuzuncu Bölüm

Köylüler

Kurtuluş

Issız Aragón yaylalarının tipik köylerinden birine giden CNT birliğini izleyelim. Köyün adına da Santa María diyelim. Bir köy kilisesinin etrafında toplanmış iki yüz ev, bir belediye binası, bir hapishane. İşlenmeye elverişli arazi az, göstermelik bir ırmak var; temmuz aylarında kuruduğundan, köylüler kullanabilecekleri sınırlı alanı bu ırmağa borçlular. Birkaç zeytin ağacı ve belki de birkaç incir ağacı. Mevsim, yerli halkın dediğine göre, üç ay kış, dokuz ay da cehennemden ibaret.

Köy halkının hepsi de antifaşist. Yalnız zengin toprak sahibi hariç; adı zengine çıkmış, çünkü toprağından belki yılda iki bin mark kadar gelir sağlıyor. Vaktinin büyük bir kısmını Zaragoza'da geçiriyor.

Temmuz ayında muhakkak apar topar şehre gitmiştir. Bir ya da iki memur, belediye başkanı, Guardia Civil'den bir polis; küçük bir fabrikası, bir zeytin yağı presi ve bir elektrikli ışıklandırma tesisatı olan bir "kapitalist" ve papaz. Bunlardan birinin, (bu büyük bir olasılıkla papaz olamaz) genellikle bir ya da iki oğlu vardır. Bu oğlanlar, elbiselerini Zaragoza'dan satın alır ve günün yarısını kafede otururak ve yanlarından geçen her kıza laf atarak geçirirler. Barcelona ya da Zaragoza'da bu beyler elbette birer küçük balıktır, ama köyde birer büyük ağa gibidirler. Bunlar, çoğunlukla Falanj partisindendir. Yasaların ve düzenin kendilerinden yana olduğundan emin bulundukları için gayet rahat davranırlar ve gerici fikirlerini de uluorta söylerler.

Ve buraya Durruti'nin birliği gelir. Müthiş bir heyecan, ama silah bakımından yeterince donanımlı değillerdir. İlk adımlarının adı "*limpiar*"dır; yani niyetleri, faşizmin, Santa María'da bulunabilecek tüm izlerini ortadan kaldırmaktır. Başka bir deyişle yukarıda adı geçenlerden kim vaktinde Zaragoza'ya kaçmamışsa, kurşuna dizilir. Kurşunlanmaktan kurtulabilmesi için köy sakinlerinin o kişi hakkında iyi not vermesi gerekir. Ancak bu yolla paçayı kurtarabilir. İkinci girişim olarak, birlik belediyeden tüm tapu sicilleri, mal ve mülk senetlerini alıp köy meydanına getirir ve ateşe verir. Bu olayın pratik önemi vardır, ama aynı zamanda törensel bir eylemdir. Köy sakinlerinin tümü toplanmıştır; birliğin lideri, onlara özgürlükçü komünizmin ilkelerini açıklar. Konuşmacı, açıklaması sırasında, tutucu bir cemiyette bile yankı bulabilecek biçimde, düzenli olarak Stalinizmin tehlikelerine çatar. Köyde daha özgür bir duygu harekete geçer ve kimi umutlar canlanır.

John Langdon-Davies

Durruti'nin birliği, yürüyüş sırasında bir köye geldiği zaman, politik danışmanlar, önce yargıcı azlederlerdi. Yöresel sorunları şu üç yolla çözerlerdi: "Sulh mahkemesi nerede? Kadastro dairesi ve tapu sicilleri nerede? Hapishane nerede?" Bunları öğrendikten sonra mahkeme dosyalarını ve tapu sicillerini yakar, tutukluları da serbest bırakırlardı.

Manuel Benavides

Birçok köy, kendi aralarında birleşip cepheye araba dolusu yi-

yecek içecek gönderirdi. Bazıları da heyecandan işi öyle ileriye götürürdü ki ellerindeki en iyi hayvan ve tavukları keserler, böylece mahvolmanın sınırına gelirlerdi. Özellikle şaşırtıcı olan Aragón köylülerinin davranışıydı. Bu bölgede yöresel yurtseverlikten pek eser yoktur. Katalonya ve Navarra'nın, savaşlarını Aragón toprağında verselerdi ve burada yaşayanlar buna karşı çıksaydı, bu, kimseyi şaşırtmayacaktı. Oysa taşra köylüleri, Barcelona'dan ilerleyen konvoyları zengin ziyafetlerle karşıladılar. Gecikmiş birlikleri de onlara şarap ve ekmekten başka bir şey sunamadıkları için melankolik bir nezaket ve özür dilemelerle selamladılar. Milisler armağanlarını kabul etmediği takdirde, bunu bir hakaret sayıyorlardı.

Frank Jellinek

Motorumla güney yönünde barikatlarla çevrilmiş köylerden geçiyordum. Her tarafta insanlar, tarlalarda çalışıyordu. Günün maviliğinde, "yalnız ay ışığında yaşama uyanırlar" dedikleri zeytin ağaçlarının altında, neredeyse o yakın korkuyu unutmuştum. Motorum garip sesler çıkarmaya başladığı için biraz huzursuzdum. Bir akşam öncesi, motoru garajın birine bırakmıştım ve garajı işleten komünist milis askerleri bana motoru tamir edeceklerine dair söz vermişlerdi. Motoru nasıl onarmışlarsa, onu yalnız son süratle kullanabiliyordum; işte bunun için birinci vitesle ve 35 km hızla bir barikatın süngülerinin ucunda ancak durabildim.

"İyi günler", dedim. "Burada, köyde bana yardım edebilecek bir tamirci var mı?"

Bu gereksiz bir soruydu. Zira her İspanyol köyünde mutlaka işi gücü olmayan, işten anlayan ve her an yardıma hazır bir tamirci olurdu. Bu olaydan birkaç gün sonra arkadaşım Marquis'ye bu serüvenimden bahsettim. Anarko-sendikalist bir milis askerinin bile yakılmış bir kilisede, yine bir İspanyol, bir usta ve bir centilmen kimliğini koruduğunu duyduğu zaman, neşesinden yüzü parladı. Barikat nöbetçisi, mavi tulumlu bir gence dönerek, "Juan, şu yoldaşı Mekanize-Nakliye-Sanayi-Merkezi'ne götür" dedi. Juan ve ben, motoru köy yolundan aşağı doğru ittik. Mekanize-Nakliye-Sanayi-Merkezi hemen köşedeydi. Bir ay önce burası köy kilisesiymiş. Şimdiyse önceden koro bölümü olarak kullanılmış her bölmede bir kamyon vardı. Montajcı tulumları giymiş iki adam, kazma ve kürekle, altın kaplama zevksizlik örneklerinin ve sahte mermerlerin son artıklarını kırıyordu.

Mermer sıvanın tozu havada asılı kalmıştı sanki. Öylece bakakaldım. Milis askerleri de bana bakıyor, yapıkları iş hakkında ne düşündüğümü gözlerimden okumaya çalışıyorlardı.

"Azizleri için çok sağlam evler yapılar" dedi biri ve bu arada kolonlardan birini yıkmak için boşuna çaba sarf ediyordu. "Ama o azizler hiçbir zaman varolmadı. Bu bir işçinin evi olsaydı, bir kazma darbesiyle yıkılırdı, çünkü onlar yaşayanlar için çok az çaba harcadılar."

"Ne olursa olsun, şimdi iyi bir garajınız var" demiştim.

"Harika bir garaj, yoldaş."

"Acaba hep garaj olarak mı kalacak? Ne dersiniz?"

"Hep değil. Sadece düşmanı alt ettiğimiz güne kadar. Karşı tarafa bakın yoldaş!" Bakmıştım. Meydanın öte tarafında birkaç kişi zor bela bir mezarı sökmeye çalışıyordu.

"İşte oraya, pazar hali kuracağız. Su tesisatı döşeniyor şimdi. Eskiden kadınlarımız mallarını sokakta satmak zorundaydı. Bir sürü sinek! Şimdi tertemiz bir hal kurulacak. Bu sağlığımız için iyi, biliyor musunuz?"

Bu arada iki usta, motoru tamir etmişlerdi. Bana iyilik etmek istemişler ve her vidayı yağla temizlemişlerdi.

"Borcum ne kadar" diye sordum.

"Bunu söylemek çok zor, yoldaş" demişti tamircilerden biri. "Zaten ufak bir işti. Para almayalım."

"İyi de hayatınızın iki saatine mal oldu. Az bir şey değil. İzin verin de benim de milislerin antifaşist fonuna ufak bir yardımım dokunsun." Bunu kabul etmişlerdi. Köy kasasına beş mark bırakmış ve yoluma devam etmiştim.

John Langdon-Davies

Kolektifleştirme

13 ağustos. Köy meyhanesinde, köylülerin genel bir toplantısı var. Bu, aynı konu hakkında yapılan dünkü toplantının devamı. Bir avuç anarşist, köylülere çağrıda bulunmuş ve Tardienta'yı komün ilan etmişlerdi. Buna kimse karşı çıkmadı. Ama ertesi sabah anlaşmazlık ve protestolar başgöstermişti. Birkaç köylü, Trueba'yı ziyaret etmiş ve ondan, savaş komiseri sıfatıyla meseleyi halletmesini istemişlerdi.

Önem derecesi yüksek olan sorular: Toprağın ve ürünün dağıtımı, toprağın işlenme biçimi. Hemen hemen her yerde, faşist toprak bey-

lerinden zorla alınan topraklar, yoksul köylüler ve tarım işçileri arasında paylaştırılıyor; köylüler ve tarım işçileri, ürünü beraber topluyor ve harcadıkları emek oranında paylaşıyorlardı. Bazen başka ilkeler de dikkate alınıyor, ailedeki kişi sayısına da bakılıyordu. Ama cephe gerisinde, bazı anarşist ve Troçkistler şu talepleri getiriyordu: İlk olarak tüm köy ekonomisi derhal kolektifleştirilecek; ikincisi, toprak sahiplerinin tarlalarından gelen ürüne köy komiteleri el koyacak; ve üçüncüsü, ellerinde beş ve altı hektara kadar arazi bulunan orta büyüklükteki köylülerin topraklarına el konulacak. Emir ve tehdit yoluyla yer yer kolektif ekonomi oluşmuştu.

Taş döşeli, tahta direkli ve alçak tavanlı salon ağzına kadar dolu. Bir gaz lambası tütüyor; elektriği, film gösterileri için tasarruf ediyorlar. Keskin Kanarya tütünü ve deri karışımı kekremsi bir koku. Üç yüz adet bere ve adamların elinde kâğıt yelpazeler olmasa, insan pekâlâ kendini Kuban'da bir Kazak köyünde sanabilir.

Trueba, toplantıyı kısa bir konuşmayla açıyor. Savaşın, faşist toprak ağalarına karşı hakları korumak; cumhuriyet adına, köylülerin özgürlüğünü, yaşamayı ve çalışmayı kendilerine nasıl uygun geliyorsa öyle düzenleme haklarını sağlamak için verildiğini anlatıyor. "Kimse Aragón köylülerini kendi iradesine uymaya zorlayamaz" diyor. Komün konusunda yalnız köylülerin karar verme hakkına sahip olduklarını, onlardan başka ve onların yerine kimsenin karar verme hakkının olmadığını söylüyor. Birlikler ve onların temsilcisi, savaş komiseri olarak hangi taraftan gelirse gelsin köylüleri her türlü diktatörce girişimden koruyacakları sözünü veriyor.

Genel bir hoşnutluk; köylüler "*Muy bien*" (çok iyi) diye bağırıyorlar.

Salondan, Trueba'nın komünist olup olmadığı soruluyor. "Evet" diyor, "komünistim, daha doğrusu, Birleşik Sosyalist Partisi'nin üyesiyim." Ama bunun, şu anda hiçbir önemi olmadığını, çünkü burada, tüm savaş birliklerini ve halk cephesini temsil ettiğini söylüyor.

Uzun boylu değil, iri yarı, uknaz biri. Maden işçisi, sonra aşçı olmuş, hapiste yatmış; daha genç, yarı askeri giysili, deriden bir kemer ve tabancası var.

Şu öneri getiriliyor: Bu toplantıya katılma hakkı, yalnız Tardienta köylülerine ve tarım işçilerine verilmelidir. Diğer bir öneri: Herkes katılabilir, ama söz hakkı, yalnız köylülere verilecek. Bu öneri kabul ediliyor.

Tardienta Sendikası'nın (az topraklı köylü ve tarım işçilerinin ör-

gütü; bir çeşit topraksız köylüler komitesi gibi bir şey) başkanı konuşuyor. Kolektifleştirme konusundaki dünkü kararın çoğunluk tarafından değil, köylülerin azınlığıyla alınmış olduğunu düşünüyor. Ne olursa olsun, bu konunun yeniden görüşülmesinden yana olduğunu söylüyor.

Toplantı öneriyi benimsiyor.

Arka sıralardan bir ses, dün tütün satın almak için kuyrukta beklerken, birisinin sendikaya küfrettiğini söylüyor. Konuşmacı dün eleştiri yapanların ortaya çıkmasını istiyor. Salonda uğultular, protesto ve alkışlar, ıslıklar, çığlıklar: "*Muy bien.*" Kimse söz almıyor.

Orta yaşlı bir köylü mahcup bir halde önce bireysel çalışılmasını, savaştan sonra ise bu meseleye tekrar dönülmesini öneriyor. Alkışlar. Sonraki iki konuşmacı da aynı fikirde.

El konmuş topraklardaki bu seneki ürünün paylaşımı konusunda tartışma başlıyor. Bazıları, mahsulün evlere göre eşit bir şekilde paylaştırılmasını, bazıları da sendikanın, ihtiyaca ve evdekilerin sayısına göre dağıtmasını öneriyor.

Savaş nedeniyle, henüz kaldırılmamış ürün tarlalarda bekliyor. Genç köylülerden biri, herkesin sorumluluğu üzerine alması koşuluyla, düşman ateşi altında istediği kadar buğday toplamasını öneriyor. Fazla tehlikeyi göze alan fazla ürüne sahip olsun önerisini getiriyor. Tekrar alkışlar. Trueba müdahale ediyor. Bu öneri hoşuna gitmiyor. "Hepimiz kardeşiz, bir çuval buğday için hayatımızı tehlikeye atamayız." Ateş hattı içindeki tarlalarda hep beraber çalışılmasını öneriyor, köylüleri korumayı askerler üstlenecektir. Ürün harcanan emeğe ve ihtiyaca göre paylaştırılmalıdır. Toplantı Trueba'nın önerisini onaylıyor.

Saat çoktan sekiz olmuştur. Kısa bir süre sonra, her şey sona erecektir. Ama yeni bir konuşmacı, sağlanan dengeyi birden altüst ediyor. Heyecanlı ve hararetli sözlerle Tardienta yerlilerine seslenen bu köylü, artık bencil davranışları bırakmalarını ve ürünü eşitçe paylaşmaları gerektiğini savunuyor. Bu kanlı savaş zaten sırf bunun için yapılmıyor mu, diye soruyor. Dünkü kararın benimsenmesi ve özgürlükçü komünizmin derhal uygulanmaya konması istiyor. Toprak yalnız toprak ağalarının değil, aynı zamanda büyük ve orta büyüklükteki köylülerin de elinden alınmalıdır. Bağırışlar, ıslıklar, küfürler, alkışlar ve haykırışlar: *"Muy bien"*.

İlk konuşmacıdan sonra beş anarşist daha atağa kalkıyor. Toplantı tamamen karışıyor. Kimileri alkışlamakta, kimileri susmaktadır. Her-

kes yorgun düşmüştür. Sendika başkanı, yetkisini kullanarak oylama yapılmasını öneriyor. İlk anarşist konuşmacı, buna karşı çıkıyor. Böyle şeyler hakkında oy kullanarak karar verilir mi? Burada ortak bir birleşme noktası şarttır, ortak bir çaba, fırtına ve coşku! Oylamada herkes kendini düşünecektir. Oylama; bu, bencilliktir! Oylamaya gerek yoktur!

Köylüler şaşkına dönüyorlar, bu gürleyen tumturaklı sözler köylüleri alevlendirmiştir. Köylülerin çoğu, anarşist konuşmacıya karşı olmalarına rağmen, toplantının düzenini sağlamak ve oylama yapmak mümkün olmuyor. Toplantı kısır döngüye giriyor.

Artık gelişmelerin önünü almak olanaksızdır. Ama Trueba, ansızın bir çözüm yolu buluyor. Şu anda ortak karara varılamayacağı için, toprağını kendisi işlemek isteyen rahat rahat işleyebilmeli, kolektif kurmak isteyenler ise yarın saat dokuzda burada toplantıya gelmelidirler.

Çözüm herkesin hoşuna gidiyor. Sadece anarşistler toplantıdan öfkeli ayrılıyorlar.

Michail Kol'cov

Durruti Birliği. Ağustosun 14'ü Cuma ve 15'i Cumartesi.

Pinalı köylülerle bir konuşma: Acaba kolektif ekonomiyi kabul ediyorlar mı?

İlk yanıt (birkaç kez): "Biz komitenin dediğini yaparız."

Yaşlı biri: Şimdiki gibi, marangoz ve doktor parası için akla karayı seçmek zorunda kalmayacaksak ve gereksindiği her şeyi alabileceksek, kabul.

Bir başkası: "Olaylar nasıl gelişecek, biraz beklemeli..."

Acaba toprağı hep beraber işlemek mi daha iyi, yoksa herkesin kendi adına işlemesi mi?

"Beraber işlemek daha iyi." (Tam ikna olmamış)

Önceden nasıl yaşamışlardı?

Gece gündüz iş, çok kötü yemek. Birçoğunun okuma yazması yok. Çocuklar hizmetkâr oldular. 14 yaşında küçük bir kız çocuğu iki yıldır çamaşırcılık yapıyor. (Bunları anlatırken hepsi de gülüyor.) Aylık ücret yirmi peseta (yirmi yaşındaki birisi için), ya 17 ya da 16 yaşında... Yalın ayak dolaşıyorlar.

Zaragozalı zengin toprak sahipleri.

Papaz. Sadaka vermek için elde avuçta hiçbir şey kalmadı, ama

papaz için tavuk var. Onu seviyorlar mıydı acaba? Birçoğu evet. Neden? Açık bir yanıt yok.

Konuştuğumuz insanların birçoğu, daha hayatlarında ayine gitmemişlerdi (Değişik yaş gruplarından insanlar). Gerçekten zenginlere karşı büyük bir nefret var mıydı içlerinde? Evet, ama daha çok fakirler arasında.

Bu, ortak üretim için acaba kötü bir şey değil miydi? Hayır, artık bundan böyle eşitsizlik olmayacaktı.

Acaba hepsi de aynı oranda çalışacaklar mıydı? Yeterince çalışmayanı elbette zorlayacaklardı. Çalışmayana ekmek yoktu.

Acaba şehirdeki yaşam, köydekinden daha iyi değil miydi? Hem de iki kat daha iyiydi. Daha az iş. Daha güzel elbiseler, daha iyi eğlence vs. Şehirdeki işçiler, ne olup bittiğini daha iyi biliyorlardı. Köyden biri şehre gitmişti, orada iş buldu ve üç ay sonra yeni elbiselerle geri dönmüştü.

Şehirlileri kıskanıyorlar mıydı acaba? Bu gibi şeylerle ilgilenmiyorlardı.

Askerlik: Bir yıl. Tek bir düşünce: En kısa zamanda eve geri dönmek. Neden? Kötü yemek. Aşırı yorgunluk. Disiplin: Dayak (Karşı gelen kurşunlanıyor). Tokat, dipçik, vs. Zenginlere özel muamele. Askerlik görevi acaba kaldırılmalı mıydı? Evet, hiç de fena olmazdı hani.

Papazdan yana olanlar fikirlerini değiştirmediler, ama susuyorlardı.

Köylülerin durumu: Toprak ağasına kira faizi ödüyorlardı. Bir çoğu faizlerini ödeyemediği için toprağından oldu. Yevmiyeye kapılandıkları zaman günde yirmi peseta.

Sınıfsal konumlarını yitirmelerinden ileri gelen bir heyecan.

Simone Weil

Köy hikâyeleri

Monegrillo'nun istilasından sonra birkaç milis askeri, terk edilmiş bir eve girer ve evden kaçanların elbiselerini alırlar. Kendi paçavralarını da orada bırakırlar. Kaçanlar evlerine geri döndüklerinde, bu yağmalama olayını komiteye şikâyet eder. Suçlular bulunur. Durruti kurşuna dizilmeleri için emir verir. Son dakikada onların hayatlarını bağışlar ve şöyle der: "Sizler benim adamlarımsınız, bu yüzden bu seferlik kurtuldunuz. Ama sizi bir kere daha yakalarsam, kurşuna dizdireceğim. Benim, eşkıya ve hırsızlara ihtiyacım yok."

Jesús Arnal Pena 3

Refakatçimin Durruti Birliği'nin politikası hakkında anlattıkları gerçekten nefret vericiydi. Sanki birlik, köylüler arasında cumhuriyet davası için hüküm süren genel bir hayranlık havası içinde kendilerinden nefret ettirecek gizli bir reçete bulmuştu. Hatta köylülerin sessiz direnişine karşı ellerinden bir şey gelmeyince Pina köyünü terk etmek zorunda kalmışlardı. Herhalde evlere ve erzaka el koyarken ve kimin gerçek "faşist", kimin sözde "faşist" olduğunu belirleyip bunları idam ederken öyle dikkatsiz davranmışlardı ki milislere karşı bir köylü ayaklanması çıkmasına ramak kalmıştı. Kurşuna dizmelerin bir türlü sonu gelmiyordu. Söylendiğine göre, Durruti'nin adamlarının her geldikleri yerde insan kurşuna dizmelerinin gündelik işlerden olduğu söyleniyordu. Arkadaşımı, sanki özel bir gösteriymiş gibi bir idama davet etmişlerdi.

Franz Borkenau

18 ağustos, Bujaraloz'un koruyucusu Aziz Augustinus'un isim günüdür. Bugün geleneksel kilise törenleri düzenlenir. Törenden bir akşam önce insanlar ne yapacaklarını bir türlü kestiremiyordu. Yeni koşullara tam uymasa da kilise töreninden pek vazgeçmek istemiyorlardı. Sonunda bu meseleyi konuşmak için Durruti'ye başvurmuşlardı.

"Bence hava hoş" demişti, "Eskiden Aziz Augustinus onuruna törenler düzenlerdiniz, yarından itibaren de Yoldaş Augustin onuruna tören yaparsınız olur biter."

Beni de din konularında hep rahat bırakmıştır; hatta bir seferinde bana Latince bir İncil hediye etmişti, nereden bulmuştu acaba hiç bilmiyorum.

Jesús Arnal Pena 1

Günün birinde Monegroslu birkaç köylü Durruti'nin karargâhına gelir. Bir değiş-tokuş işi teklif ederler; birkaç kilise çanına karşılık şeker ve çikolota.

Gülmekten neredeyse göbeği çatlar Durruti'nin.

N. Ragacini

Cephedeki sessizlik, Durruti'ye cephe gerisi sorunlarıyla il-

gilenmek için fırsat vermişti. Kendi bölgesinde asıl konu, köylü sorunuydu. Los Monegros bölgesinde, köylülerin rızasıyla büyük bir tarım kolektifi kurmayı başarmıştı. Bölgede acil ulaşım yolları olmadığından, Durruti yol yapımı için bir çalışma ekibi oluşturmuştu. Cepheye gelen gönüllülerden savaş için pek işe yaramayanları bu iş için ayırmıştı. Ekip, yeni toprakları da sürmeye başladı. Yeni yapılan yollardan biri, Pina de Ebro yakınlarında Lérida-Zaragoza ana yolundan dünyayla ilişkisi kesik Monegrillo köyüne kadar uzanıyordu.

Bu yol yerli halkın dilinde hâlâ "Çingene Yolu" diye anılır. Durruti, operasyon bölgesinde birkaç Çingene kampıyla karşılaşmış ve bu göçebe halkı yol yapımı için ikna etmişti. Başkalarına mucize gibi görünen, Çingeneler için şüphesiz "Tanrı'nın bir gazabıydı".

Durruti elinden geldiğince köylülere yardım ederdi. Taşıtlara ve traktörlere birliğin ihtiyacı olmadığı zamanlar, onları yeni toprakların işlenmesi için köylülere verirdi. Birliğin kamyonları, buğday ve gübre taşır, sarnıçlarda su tükendiğinde su getirirlerdi.

Ricardo Sanz 3

Durruti Birliği, Aragón'a doğru ilerlerken, yolda bir Çingene kampına rastladı. Büyük Çingene aileleri açık bir arazide kamp kurmuşlardı. Bu insanlar, cephede olup bitenle zerre kadar ilgilenmedikleri ve keyiflerine göre bir düşman tarafına bir bu tarafa geçip durdukları için hoş bir durum yaratmıyorlardı. Kendilerini, Franco ajanı olarak kullandırıyor olabilirlerdi. Durruti bu konu hakkında kafa yordu. Ve nihayet Çingenelerin yanına gidip şöyle dedi: "Baylar, bayanlar! Önce kıyafetlerinizi değiştireceksiniz. Siz de bizim gibi giyineceksiniz." Milis askerleri o sıralar montaj işçisi tulumu giyerlerdi, hem de o temmuz sıcağında! Çingeneler bu durumu pek de hoş karşılamamışlardı. "Çabuk çıkarın o paçavraları! İşçilerin giydiği, size de yakışacak!" Çingeneler Durruti'nin şaka yapmadığını görmüş ve hemen soyunmaya başlamışlardı. Durruti bununla da yetinmedi. "Şimdi, işçi elbiselerini giymişken çalışabilirsiniz de" diye devam etti. Nasıl da feryat edip diş bilemeye başladılar! "Burada köylüler bir kolektif kurdular. Köyden ana yola bir bağlantı kurmak için de yol yapmaya karar verdiler. İşte kazma kürek. Derhal iş başına!" Çingenelerin başka çareleri yoktu. Durruti, arada bir işleri izlemek için uğruyordu. Çingeneleri ellerini kullanacak hale getirdiği için Durruti çok keyifliydi. "Bay Durruti geldi!" diye Çingeneler Endülüs şivesiyle bir-

birlerine fısıldıyor ve ellerini kaldırıp antifaşist selam veriyorlardı. Çingeneler, sıkılmış yumruklarını uzattıklarında, Durruti, bununla ne demek istediklerini çok iyi anlıyordu.

Gaston Leval

Son bir girişim

Eylülün sonuna doğru, CNT'nin yerel komitesi Bujaraloz'da bir toplantı çağrısı yaptı. Toplantıda Aragónlu militanlar, anarşist birliklerin ve bölüklerin delegeleri hazırdı. Planlanan, içinde tüm parti ve örgütlerin temsil edildiği bir yönetim organı oluşturmaktı. Bu "konsey", bölgede savaş dolayısıyla çöküntüye uğramış ekonomiyi canlandırmak, uyum içine sokmak ve akla uygun bir biçimde geliştirmek; Aragón'daki Katalanların hâkimiyetine karşı çıkmak, halkı, arada bir işgal kuvvetleri gibi davranan ve her türlü denetimden çıkmış milislerin tecavüzlerinden korumakla görevliydi.

Durruti konseyin kurulmasından yanaydı. Bu, büyük bir çoğunlukla kabul edildi. Böylelikle CNT, Marksistlerin (POUM ve PSUC) propagandasına da karşı gelmek istiyordu. Çünkü Marksistler, tarım kolektiflerinin yasadışı olduğunu savunuyordu. Gelecekteki bu devrimci taşra hükümetinin başkanlığına Joaquín Ascaso seçildi.

Aragón anarşistleri, hemen bölgenin sosyalistleri ve az sayıdaki cumhuriyetçileriyle pazarlığa giriştiler. Sosyalistler reddeder bir davranıştaydı, hatta olaya düşmanca bakıyorlardı. Cumhuriyetçiler ise prensipte anlaşmışlı, fakat daha beklemek gerektiğini söylüyorlardı. CNT, buna rağmen konseyi kurma kararı aldı; konsey ilk kez 15 Ekim 1936'da Fraga'da toplandı.

Aragónlu anarşistler, Katalonyalı yoldaşlarının sürekli kaçındığı bir şeyi yapmak, iktidarı kimseyle paylaşmadan ellerinde toplamak istiyorlardı. Bir yandan savaşın getirdiği yıkımları öte yandan POUM ve PSUC'un silahlı mevcudiyetini, Katalonya milliyetçilerinin birlik kontenjanlarını dikkate almadan bunu yapmaya kalkıtılar. Ayrıca böyle bir durumun yurtdışındaki etkilerini de düşünmediler; Madrid'deki merkezi hükümetin inadına, hatta CNT'nin iradesine karşı hareket ettiler. CNT'nin Ulusal Komitesi'ne ne sorulmuş ne de komite bundan haberdar edilmişti; Ulusal Komite oldubittiyle karşı karşıya bırakıldı.

Bunun için Aragón Konseyi'nin genel bir hoşgörüsüzlüğün hedef tahtası haline gelmesine hiç de şaşmamak gerekir. Cumhuriyetçiler,

sosyalistler ve komünistler, konseyin gizli anarşist diktatörlüğün bir aracı olduğunu söylüyorlar ve onları ayrılıkçı eğilimlerle suçluyorlardı. CNT'nin yönetimi de saldırı korosuna katıldı.

Daha sonra aralık 1936'da konsey, Barcelona ve Madrid hükümetleriyle yapılan uzun görüşmeler sonucu tanınmıştı; ama diğer partilerin temsilcilerini de içine almak, yetkilerini kısıtlamak ve merkezi devlet otoritesine boyun eğmek zorunda bırakılmıştı.

César Lorenzo

Aragón Bölgesi Savunma Konseyi'nin Açıklaması

Değişik gruplar ve birlikler hakkında köylerden sık sık şikâyetler alıyoruz. Konsey, belli grupların sorumsuzca davranışlarını mahkûm edip duruyor. Konsey, Aragón köylüsünün elinden geldiğince destek verdiği antifaşist kardeşlerinden nefret etmesini önlemek istemektedir. Halkımızın haklarının ayak altına alınmasına daha fazla katlanamayız.

Belli başlı siyasi fraksiyonların kimi birlik liderleri, çevremizde, sanki düşman topraklarındaki işgal kuvvetlerinin temsilcileriymiş gibi davranmaktalar. Halkımıza, yabancı siyasi ve sosyal normları zorla kabul ettirmek için direnmekteler.

Halk tarafından seçilmiş komiteler sorgusuz sualsiz azledilmekte; devrim için hayatlarını veren adamların ellerinden silahları alınmakta; onları işkenceden geçirme, hapsetme ve kurşuna dizme tehditleri yapılmaktadır. Kendilerini silah gücüyle destekleyenlerin siyasi görüşüne göre yeni komiteler atanmaktadır. Düşünmeksizin, kontrolsüzce, yerli halkın ihtiyacı dikkate alınmadan yiyecek maddeleri, hayvan ve her çeşit mala el konmaktadır. Tohum ekmemiz gerekmekte, ama elimizde ne tohum ne gübre ne de makine bulunmaktadır. Böylece köylerimiz sistematik bir şekilde yıkıma terk edilmektedir.

İşte bu nedenlerden dolayı tüm birliklerin komutanlarından şunları istiyoruz:

1. Acele ihtiyaç duyulan tüm mallar, hayvanlar ve araçlar bundan böyle savunma konseyinden istenmelidir. Konsey, imkân dahilinde bunları tedarik edecektir. Keyfi yapılan her türlü elkoyma derhal yasaklanmalıdır; Ancak askeri durumun acil gereksinimleri istisna tutulmuştur.

2. Antifaşist birliklerin, doğası itibarıyla özgür ve kendine özgü

karakteri olan halkın, politik ve toplumsal yaşamına her türlü müdahalesi yasaklanmalıdır.

Köylülere ve komitelerine olan talimatlarımız:

1. Konseyin açık izni olmadan eldeki silahlar hiç kimseye verilmeyecektir. Mevcut komitelerin azledilmesine, konseyin yeni bir komite kararına kadar asla izin verilmeyecektir.

2. Aragón Konseyi'nin izni olmadan hiçbir el koyma girişimine asla başvurulmayacaktır. İstisnalar, ancak çok acil durumlarda ve birlik komutanlarının sorumluluğu üstlenmesi halinde mümkündür.

3. Bu talimatlara aykırı durumlar acilen konseye bildirilmeli ve sorumluların adları belirtilmelidir.

Umudumuz istisnasız herkesin talimatlara uymasıdır. Ancak bu suretle olayın feci bir çıkmaza girmesi önlenebilir; çıkmaz, özgür halkın özgürlüğünden ve kurtarıcılarından nefret etmeye başlamasıdır. Yine böylece, halkın, kendi istediği bir devrim tarafından yıkıntıya uğraması gibi üzücü bir duruma engel olunabilir.

Aragón Bölgesi Savunma Konseyi adına
Başkan Joaquín Ascaso
Fraga, Ekim 1936

José Peirats 2

Beşinci Not

Düşmana İlişkin

Peki, düşman nerede? Düşman bu hikâyede hep yalnızca görüş alanının kenarında kıyısında ortaya çıkıyor: Makineli tüfek ardında, penceredeki hareketli bir leke, barikatlar ardında bir gölge, büroda bir ihtiyar, siperde bir siluet. Düşman hemen hemen hep adsız kalıyor. Ama aynı anda, düşman her zaman yerdedir. Bu, sayrılı bir kurumlu değildir. Devrim ve savaş iki ayrı şeydir. Salt askeri düşmanı yenmek değil, içinde yaşadığı toplumu da dönüştürüp değiştirmek isteyen biri için, dost ve düşmanın apaçık birbirinden ayırt edilebildiği tek bir ana savaş çizgisi düşünülemez.

İspanyol devrimi, asla sadece Franco ve onun faşist generaller kliği ile uğraşmadı. İlk günden başlayarak onun düşmanları, kendi saflarında da iş başındaydı. Anarşistler Temmuz 1936'da kendilerini

birdenbire can düşmanlarıyla bir koalisyona zorlanmış durumda buldular. Bu birliğin uzun sürmeyeceği önceden belliydi. CNT-FAI, daha kısa süre öncesine kadar kendilerine karşı sürek avı düzenlemiş bir ordu ve polisin küçük kalıntılarıyla faşizme karşı omuz omuza savaş verdi. Luis Companys, hükümet sarayında yıllarca tutuklattığı o adamlarla, karşı karşıya oturuyordu. İspanya Cumhuriyeti, tüm iç savaş boyunca kendi meşruluğuna ve anayasaya bağlılığına dayanıyordu. Darbeci generallerin kastedildiği "İsyancılar" ile cumhuriyeti savunanlar anlamına gelen "Loyalistler" (hükümete bağlı olanlar) arasında bir ayrım yapılmaktaydı. Gelgelelim direnişin ana gücü olan anarşistler için derinden nefret ettikleri ve güçleri yettiğince mücadele verdikleri devlete bağlılık kadar, kabul edilmez bir şey olamazdı. Sadece gerçek "cumhuriyetçiler" için, yani ortanın burjuva partileri ve onların müttefikleri olan sosyal demokratlar için, silahlı mücadele bir savunma savaşıydı. İstedikleri o zamana kadarki statükoyu, *devlet gücünü elde tutmak ve böylece savundukları sınıf egemenliğini faşistlerin taleplerine karşı korumaktı. Bunun için düşmanla bağlayıcı anlaşmalar yapmaya, bir uzlaşmaya girmeye de tamamen karşı değillerdi. Buna karşın İspanyol şehir ve köy proletaryasının örgütlü öncüleri olan CNT-FAI'nin istediği, meseleyi kökünden halletmekti. Savaşları saldırıya yönelikti. Hedefleri yeni bir toplumdu. Bu hedef için zayıf, bilindiği gibi artık yaşam dermanı kalmamış küçük burjuvanın ve onun partilerinin devletini ortadan kaldırmak gerekiyordu. İlkelerine sadık olan anarşistlerin amacı, bu arada devleti tümden ortadan kaldırmak ve onun yerine İspanya'da bir özgürlük dünyası kurmaktı. İspanya'nın küçük komünist partisinden elbette hiçbir şey bekleyemezlerdi; çünkü komünistler, başından beri büyük bir gayretle burjuva cumhuriyetçilerinin saflarına kaydılar. Kendi saflarındaki çelişkiler, anarşistlerle dostane ilişkilere meydan tanımıyordu; iç savaş içinde bir iç savaş tehlikesi hep vardı. Buna karşılık Franco, kendi saflarındaki (askeri cunta ve Falanjistler, Bourbon taraftarları ve Karlistler arasındaki) zıtlıkları örtbas etmeyi ve bastırmayı başarabilmiştir. Böylece dışarı karşı yeknesak yapılı bir birlik tablosu oluşuyordu: "Tek Devlet. Tek Ülke. Tek Lider."*

Generaller, İspanyol halkının kendilerine karşı savaşı göze almalarını olanaksız görüyorlardı. İyimserlikleri, ordunun maddi üstünlüğüne dayanıyordu. Birliklerinin ve ekonomik araçların, tüfeklerin ve cephanelerin, uçakların ve tankların tek tek sayılması,

Franco'ya karşı bir savaşın başarısız kalacağını gösteriyordu. Ama her devrim, askeri açıdan üstün bir düşmana karşı gerçekleşmiştir. Devlet gücünü şiddet yoluyla yıkmaya kalkan her halk, karşılaştırılması mümkün olmayacak kadar daha iyi eğitilmiş ve silahlanmış bir orduyla karşı karşıyadır. Birlikler "sadık" kaldıkları ve komutanlarına itaat ettikleri sürece halkın şansı yoktur. Savaşın sonucu için önemli olan devrimcilerin politik gücüdür. "Her devrimin kaderinin, belli bir aşamada, ordudaki havanın değişmesine bağlı olduğu şüphe götürmez." Böyle diyor Troçki, Rus Devrimi'nin Tarihi'nde. "Askerler ihtilalcilerin gerçekten ayaklandıklarına ikna olduğu an, kitleler halinde süngüyü öteki yana çevirecek ve halkın saflarına geçeceklerdir; ayaklanmanın, daha sonra kışlalarına geri dönecekleri ve hesap verecekleri bir gösteri olmadığını fark ettikleri an; bunun bir ölüm-kalım savaşı olduğunu; safları değiştirdiklerinde halkın zafer kazanabileceğini anladıkları an, halkın yanında yer alırlar."

Bundan çıkan sonuç şudur: Franco'nun zaferi onun maddi üstünlüğünden, yabancı güçlerin desteğinden, ülke içindeki korku ve baskıdan yola çıkarak açıklanamaz; yani, salt bu şekilde açıklanamaz. Besbelli ki faşizm, İspanya'da da güçlü ideolojik motiflerle oynadı. İspanyol Devrimi'nin yenilmesinde bu faktörün oynadığı rol sık sık küçümsenmektedir; bunu göz önünde tutmak şarttır.

Anarşistlerin ideolojik platformu, ilkel denecek kadar yalındı. Bu platform kendi emeğiyle yaşayan herkes için tek bir solukta anlaşılacak kadar basitti. Ve bu platform, pratikte sınanmaya elverişli olduğu için akla uygundu. Evet, bu ideoloji sadece ani bir yargı ya da karara olanak vermekle kalmıyor, bu tür karar ve yargıları adeta saf bir tavırla davet ediyordu. Anarşistler, beklenmedik ve saydam olmayan değişme ve dönüşme dönemlerini hesaba katan Marksistlerin geleneksel dikkatliliğinden çok uzaktılar. Deney hayata geçmeyip deney olarak kaldığı sürece anarşistlerin özgürlükler dünyasına bir sıçrayışta doğrudan geçeceklerine yönelik vaatleri ve kayıtsız şartsız inançları, onları güçlendiriyor, yandaşlarının düşlem gücünü körüklüyordu. Devrim, ilk zaferlerini kazanıp, toplumu yeniden inşa etmekteki sonsuz zorluklarla karşı karşıya gelince, anarşist iyimserlik, siyasi bir zaaf olarak ortaya çıktı. Büyük vaatlerin yerine getirilememesi, pratiğin ideolojiyi yalanlaması kitlelerin güvenini moral bozukluğuna dönüştürdü.

Bu noktada, anarşistlerin ilkelerine olan katı bağlılıkları, geri te-

perek onları olumsuz etkilemeye başlamıştır. CNT-FAI'nin liderleri ahlaksal yönden bozulmuş değillerdi; bunu herkes görüyordu. Çoğu işçiydi; örgüt onlara para ödemiyordu; kodaman, uzlaşmacı ve bürokrat oldukları kuşkusu anarşistler için geçersizdi. Ne var ki kendilerinden ve hareketten bekledikleri mutlak ahlâksal ilkelere uyma davranışı, felaketlerine katkıda bulundu. Bu beklenti, kendilerinden iktidara yönelik ilk taktik adımı atmaları istendiğinde, içlerini kemiren bir şüphe, ürkek bir tereddüt olarak karşılarına çıktı. Hiçbir zaman birlik politikasının sorunlarını çözecek durumda ve olgunlukta değillerdi. Kendi ideolojilerinin uzlaşma tanımaz, ya böyle ya hiç tavrına tutsak oldular.

Buna karşın faşizmin vaatleri, başından beri olası her türlü pratiğin dışında soyut ve havada kalıyordu. Toplumsal gerçeklik ile bu vaatler arasında bu nedenle bir sürtüşme olması olanaksızdı. İspanyol ulusunun onurunun neyi gerektirdiği, Kutsal Bakire Meryem'in arzularının hangi yönde olduğu türünden sorulara verilecek akla uygun bir yanıt yoktur. Cennet, oldum olası ideolojik avantacılarının maskesini düşürmemeye bakar. Bir ideoloji, ne kadar deneyüstü aşkın değerlere dayanırsa, genelde savunucularının vicdansızlığı o derece büyük olur. Franco'nun Hıristiyanlığı, ateş gücünün ve kazançlı yatırımların takma adıydı ve şimdi de öyledir. Milliyetçi duyguları da iç savaşı enternasyonalleştirmek ve paralı Mağrip askerlerini İspanya halkının üstüne sürmekte kendini gösteriyordu; Franco, ülkenin faşist araçlarla teröristçe modernizasyonunu, gelenek diye yutturmuştu. Ayrıca tüm gelenek normları ve hukuk anlayışını çiğnemiş ve bunun adına da yasa ve düzen demişti.

İşte sloganlarının bütünüyle akıldışı olma özellikleri faşizmin ideolojik cazibesini iyice arttırıyordu. Daha önce İtalya ve Almanya'da olduğu gibi İspanya'da Franco, solcuların varlığını hesaba katmadığı bilinçaltı güçleri seferber etmişti; bunlar, işçi sınıfı içinde de varolan korku ve duygusal önyargılardı. Anarşistlerin vaat ettikleri, ama gerçekleştiremedikleri, tamamen bu dünyaya yönelik, içinde devlet ve kilisenin, aile ve özel mülkiyetin varolmadığı gelecekteki bir dünyaydı. Oysa (anarşistlerin tümüyle karşı oldukları) bu kurumlardan sadece nefret edilmemiş (toplum) aynı zamanda onlara alışılmıştı da; dolayısıyla anarşinin geleceği, yalnız özlem değil, aynı zamanda en temel gizli korkuları da uyandırıyordu. Buna karşılık faşizm, geçmişi, sığınacak bir kale gibi sunmuştu; oysa böyle bir geçmiş, hiçbir zaman var olmamıştı. İspanya'ya aydınlanma döneminden bu yana hep kötü

davranmış olan modern dünyaya duyulan nefret, aslında hiç olmamış kurmaca bir ortaçağa sığınabilir, tehdit altına girmiş kimlik, otoriter devletin kurumsal parmaklıklarına tutunabilirdi.

Anarşist kuramcılar bu mekanizmaları kavramaktan uzaktılar. Ufukları, yalnız bir sonraki barikata kadar uzanıyordu. Faşizmin iç yapısını da tıpkı içinde hareket ettiği enternasyonal güçler dengesi gibi anlamışlardı. Bakunin'in döneminden bu yana dünya devriminden söz etmelerine, enternasyonalist oldukları duygusunu taşımalarına karşın, Batılı demokrasilerin, Mussolini ve Hitler'le sessiz bir uzlaşmaya giderek, bir iç işlerine karışmama komedisini sahneye koymalarını şaşkınlık ve acı içinde algıladılar. Sermayenin uluslararası örgütlenmesini broşürlerden okumuşlardı, ama bunun sonuçlarını karşılamaya hazır değillerdi. Bir ölçüde onlar da ulusal bir yanılgıya yenik düştüler denebilir. Ne de olsa anarşistlerin savaş ve mücadele deneyimleri onlarca yıl boyunca kendi köyleri, kendi fabrikaları ve tanıdıkları, bildikleri mahallelerle sınırlı kalmıştı. O aşırı ademi merkeziyetçi örgütlenme biçimi, gerçi genellikle işlerine yaramıştı, ama bakış açısının, görme ve değerlendirebilme alanının da iyice dar kalmasına yol açmıştı. Epeydir dünya ölçeğinde politik hesaplar yapmayı öğrenmiş SSCB'nin politik manevralarını ağzı açık ve çaresiz seyretmekten öteye bir şey yapamadılar. SSCB'nin Cumhuriyetçi İspanya'ya yaptığı silah yardımı gerçi kapsam olarak alabildiğine sınırlıydı, ama belirli dönem ve anlarda olağanüstü önemliydi. Buna karşılık talep edilen ve ödenen siyasal ücret, astronomik boyuttaydı. İspanyol proletaryası arasında hiçbir zaman kök salmamış olmasına karşın, KP'nin etkisi günden güne artmaktaydı. Sovyet ajanları ve komiserleri Madrid'de, Valencia ve Barcelona'da boy göstermeye başladılar ve gerek askeri gerekse polisiye örgüt içinde "danışman" işlevleri yüklendiler. Stalin İspanyol devrimiyle satranç oynuyordu. Devrimi Rus dış politikasının nesnesine dönüştürdü. Anarşistler şaşkınlık ve çaresizlik içinde, kitaplarda hiç rastlanmayan bir enternasyonalizmle karşı karşıya kaldılar. Akılları başlarına geldiğinde de artık çok geçti. CNT sadece askeri yönden değil, siyasal yönden de sırtını duvara dönmüştü; devrim ideolojik silahlarından arındırılıp savunmaya itildiği anda sonun başlangıcı gelmiş demektir.

Onuncu Bölüm

Milisler

Fantastik bir görüntüler kitabı

Bugünlerde Katalonya'ya gelen bir yabancının dikkatini çeken şey milislerdir. Gelişigüzel seçilmiş üniformaları, rengârenk nişanlarıyla her yerde onlar var. Milis kadınlar ve erkekler fantastik bir görüntüler kitabı oluşturuyorlar. Her biri bir ötekinden farklı görünüyor, -düzenli ordunun tekdüzeliğinden eser kalmamış; ortalık dizginden boşalmış rengârenk tiplerden geçilmiyor. Oluşturdukları bileşimin ve yapılanışlarının kusursuz bir tanımını yapmak olanaksız.

Eski İspanyol ordusuna gelince, Katalonya'da sadece hava kuvvetleri ve birliklerin çok önemsiz bir bölümü cumhuriyete bağlı kalmışlar. Halka karşı çıkmış alaylar dağıtılmış, askerleri evlerine yollanmış. Sadece çok az sayıda subay cumhuriyete bağlılıklarını

sürdürmüş ve faşizme karşı mücadelede onlardan yararlanılabilmişti.

Ayrıca büyük bir kısmı cepheye gönderilen çeşitli polis birliklerinden yararlanılıyordu. Ama devrim, esas olarak gönüllülere dayanıyordu. Sendikalar, partiler, işçi örgütleri ve hükümet; her biri kendi birliklerini kuruyordu. Sendika lokalleri ve parti büroları, milisler için kayıt yerleri haline gelmişti. Kitleler, buralara akın ediyordu. Kadın ve erkekler, kendilerini kayıt ettirmek için kuyrukta bekliyordu. Çoğunun geri gönderilmesi gerekti. İlk birlikler, kamyon ve otobüslerle düşmana karşı yola çıktılar. Düşmanın nerede mevzilendiğini kimse bilmiyordu, çünkü daha cephe yoktu. Ancak 24 saat sonra kimsenin cephane ve erzak tedarik etmeyi düşünmediği ortaya çıktı. Malzemeler, sonradan kamyonlarla gönderildi.

Milis askerlerinin çok azı askeri eğitim görmüştü, çoğu da kötü silahlanmıştı. Birçoğu yalnız tabancasını yanına almıştı. Mermileri, pantolonlarının ceplerinde taşıyorlardı. Seferi bir silahlanmadan kuşkusuz kimse söz edemezdi. Çoğu milisler, ayaklarında sandaletle dolaşıyordu. İki ucu sivri klasik İspanyol asker kepi daha sonraları ortaya çıktı; anarşistler siyah ve kırmızı, sosyalist ve komünistler kırmızı, Katalonya Esquerra Partisi ise mavi renkler taşıyordu. Tamircilerin mavi iş elbisesi, bir çeşit üniforma haline gelmişti.

Politik grupların önde gelen adamları, subay olarak görev yapıyordu; tabii onlara subay denebilirse. Silahlı proletarya, bu subaylara daha önceki grev ve toplantılardaki kadar güven duyuyordu. Milislerde askeri eğitim eksikliği vardı; ordu taktiğinin abecesini bile bilmiyorlardı. Milisler, siper kazmak, telörgü çekmek, el bombası kullanmak ve siper yapmak gibi savaş sanatına ilişkin şeyleri ilkin savaş esnasında öğrendiler. Öğretmenleri, genellikle dünya savaşına katılmış yabancı devrimcilerdi. Bu yabancılar sayıca giderek artarak dünya devrimine katılmak ve faşizme karşı savaşmak için İspanya'ya geliyorlardı.

Başlangıçta, askeri operasyonlar için herhangi bir strateji yoktu. İşçiler yalnız barikat taktiği ve sokak savaşı konusunda deneyimliydi. Çok sonraları, taş yığınlarının modern silahlara karşı koyamayacağını anlamaya başladılar. Ancak kendi köyleri gibi bölgelerin korunması sırasında güvenleri iyice artıyordu . Birliklerin yerini değiştirmek ve harekât sırasında taktik geliştirmek gibi zorunluluklar onların deneyimlerinde bulunmayan şeylerdi.

Merkez karargâhı, savaş kurmayları ve iletişim ağı yoktu. Her birlik kendi levazım işleriyle uğraşıyordu: Cephane ve erzak ihtiyacı ol-

duğunda, gerekli olanı almak için Barcelona'ya birkaç delege yollanıyordu.

Bu birliklerin, insanın aklına gelebilecek her türlü hatayı yapmaları çok normaldi. Gece saldırıları devrimi yücelten çığlıklar refakatinde yapılıyor, toplar ise, piyadenin en ön sıralarına yerleştiriliyordu. Arada bir grotesk çatışmalar oluyordu. Milislerden birisi anlatmıştı; öğle yemeğinden sonra, tüm birlik en yakın bağa üzüm yemek için girmiş; geri döndüklerinde bir de bakmışlar ki, mevzilendikleri yeri düşman işgal etmiş. Bütün bunlara rağmen, bu gönüllüler ordusu, çekirdeğini İspanya'nın tüm düzenli ordusunun oluşturduğu faşistleri, durdurmuş ve Aragón'un yarısını işgal etmiştir.

H.E.Kaminski

İlk gönüllüler ağustos başlarında Fransa'dan geldiler. Bunlar İtalyan ve Fransız anarşistleriydi. Enternasyonal faşizme karşı savaşa katılmak için Pirene Dağları'nı aşarak Barcelona'ya ulaştılar. İspanyol birliklerine katılıp Aragón cephesinde savaştılar. Kısa bir zaman sonra çeşitli fraksiyonlardan bölük bölük antifaşist İtalyan geldi: anarşistler, sosyalistler, sendikalistler ve liberaller. İtalyan gönüllüleri, Garibaldi Tugayı'nı kurmuşlardı. Bu tugay, Huesco'nun ele geçirilmesinde verilen savaşlarda büyük kahramanlık gösterdi. Sayısız İtalyan anarşisti ve liberal sosyalisti, bu savaşlar sırasında hayatlarını kaybetmişti. Eylül 1936'da enternasyonal savaşçılardan oluşan "Sacco ve Vanzetti" birliği kuruldu. Bu birlik, daha sonra Durruti'nin kumandasındaki birliklere katıldı. Bu enternasyonal milislerin sayısı yaklaşık 3000 kadardı. Yurtdışında bunları pek bilen tanıyan yoktu. Bunlar komünistlerin örgütlediği Enternasyonal Tugaylar değildi.

Ayrıca anarko-sendikalistler yabancı savaşçıları ülkeye çekmeye fazla ilgi göstermiyorlardı. Adam sıkıntısı çekmiyordu onlar; sendikalarında yeterince savaşçı vardı zaten. Bu durum, sosyalist UGT'de de aynıydı. İkisinin de eksiği silahtı.

Komünist Parti'de durum farklıydı. Komünistlerin İspanya'da öyle az taraftarı vardı ki en fazla iki ya da üç birlik çıkarabilmişlerdi. İşte bu yüzden yabancı komünist partilerin yardımıyla savaş birliklerini güçlendirmek ve böylece etkilerini arttırmak istediler.

19 Temmuz'dan sonraki ilk üç ayda Katalonya'nın tümü anarko-sendikalistlerin elinde bulunuyordu; Katalonya-Fransa sınırı, FAI tarafından kontrol ediliyordu. FAI'nin adamları, kendi görüşlerinden

olan yabancı yoldaşlarını sınırdan içeriye bırakıyor, ama sınırı çok sayıda komüniste açmakta tereddüt ediyorlardı. Katalonya antifaşist milislerinin organizatörü anarşist García Oliver'di. García Oliver, daha sonra Largo Caballero hükümetinde adalet bakanlığı yaptı. Oliver, sınırların yurtdışından gelen bütün gönüllülere kapatılmasını emretmişti.

Augustin Souchy 2

Disiplin

Baskı ve sıkı disiplin milisler için gereksizdir. Herkes ne için savaştığını bilmektedir. Bu, emperyalist savaşlarda olduğu gibi bilinmeyen, sözümona nesnel bir düşmana karşı değil, işçilerin ve köylülerin tanıdığı, bildiği ve nefret ettikleri düşmana karşı bir savaştır. Bundan başka, faşistlerin ne yaralıları ne de esirleri yaşattıkları ve teslim olmanın ya da uzlaşmanın mümkün olmadığını bilmektedirler. Bu siyasi ordunun iç savaştaki hedefi, soyut değerleri savunmak, eyalet zaptetmek, sömürge ya da emperyalist pazar yolları ele geçirmek değildir; bu savaş, herkes için ölüm-kalım savaşıdır.

Düşman; ordudur, faşist örgütlerin üyeleri ve kapitalistlerdir. Bunlara asla insaf edilmez. Buna karşın, esirlere çoğu kez el sürülmez; kötüye kullanıldıkları ve baskı gördükleri için affedilmektedirler. Bu sık sık rastlanan bir durumdur. Karşı tarafta, subay ve Falanjistlerin, birliklerinin ardına geçip tabancayla tehdit ederek onları hücuma zorlamaları sık görülen durumlardandır. Buna rağmen her gün asker kaçakları ve saf değiştirenlere rastlanıyor; onlar, milislerin saflarında savaşmak istediklerini söylüyorlar. Bu yüzden, propaganda çok önemli bir rol oynamakta ve özellikle de en ön saflarda iç savaşın kendine özgü yasaları vardır.

H.E.Kaminski

Sonbaharda, tanınmış Amerikalı kadın anarşistlerden Emma Goldman'la birlikte Barcelona'dan cepheye, Durruti'nin yanına gitmiştim. O zamanlar Durruti'nin emrinde yaklaşık dokuz bin adam vardı, yani adeta anarşist bir generaldi. Ama bu sözcük asla kullanılmadı. Bize şöyle dedi: "Ben hayatım boyunca anarşist oldum. Şimdi adamlarımı dayak zoruyla disipline mi zorlayayım? Bunu yapmam. Disiplinin sa-

vaşta gerekli olduğunu biliyorum, ama bu, uğruna savaştığımız davadan doğan iç disiplin olmalıdır." İşte Durruti bu noktada dünyanın tüm diğer generallerinden ayrılmaktadır. Adamlarıyla birlikte yaşar, aynı samanın üstünde yatar, diğerleri gibi kenevirden yapılma ayakkabılarla dolaşır, aynı yemeği yerdi. Ve adamları şöyle derdi: "O bizden biri". Askeri akademiden mezun bir komutan, zor kullanmadan bütün bir tümeni asla böyle idare edemezdi. Ama Durruti meslekten subay değildi, o bir metal işçisiydi.

Augustin Souchy 1

Durruti'nin birliğinden genç bir milis grubu, birlikten kaçmış ve Barcelona'ya geri dönmek istemişti. Durruti kaçakları yolda gördü; arabasını durdurmuş ve elinde tabancasıyla üstlerine yürümüştü. Onları, yüzleri duvara dönük halde dizdi. Bu arada tesadüfen orada olan bir milis ona ayakkabı vermesi için ricada bulundu. "Bak şunlara, ayaklarındaki ayakkabılara bak. Eğer işe yararlarsa içlerinden bir çift seçebilirsin. Neden ayakkabılarını da gömelim? Birlikte çürüsünler diye mi?"

Tabii, Durruti kaçakları öldürmedi. Her zaman şunu söylerdi: "Burada kimseyi kalması için zorlayamayız. Ödü patlayan, nereye giderse defolup gider." Ama gitmek isteyenlere sert bir söz söyledi mi, çoğu kez yeterdi bu. Kaçaklar ondan cepheye dönmeleri için izin isterlerdi.

España Libre

Sovyet örneği: Bir mektubun iki metni

CNT-FAI, Antifaşist Milisler, Durruti Birliği, Merkez Karargâhı.

Sovyetler Birliği proletaryasına.

Yoldaşlar, bu fırsatı kullanarak size Aragón cephesinden kardeşçe selamlar iletiyorum. Cephede binlerce kardeşiniz, sizin de yirmi yıl önce yaptığınız gibi yüzyıllarca ezilmiş ve horlanmış sınıfımızın kurtuluşu için mücadele etmekteler. Yirmi yıl önce Rusya'nın işçileri, bütün işçilerin enternasyonal kardeşliğinin sembolü kızıl bayrağı doğuda diktiler. Sizler, o zaman umutlarınızı enternasyonal işçi sınıfına bağlamış ve başlamış olduğunuz bu büyük eserde yardımlarını beklemiştiniz. Dünya işçileri sizlere ihanet etmedi, tam tersine ellerinden

geldiğince sizlere destek verdiler.

Bugün batıda yeni bir devrim doğuyor, ortak ve muzaffer idealimiz için bayrak yine açılıyor. Biri Çarlık'tan, diğeri de despot bir monarşiden uzun zaman baskı görmüş iki ülkenin halklarını birleştiren kardeşliktir. Devrimimizin savunulmasında, size, Sovyetler Birliği'nin işçilerine güveniyoruz. Ama kendilerine antifaşist ya da demokrat diyenlere asla güvenimiz yoktur. Biz yalnız, sınıfımızdan kardeşlerimize inanınız. Yirmi yıl önce Rus Devrimi için olduğu gibi, İspanyol Devrimi'ni de yalnız işçiler koruyabilir.

Bize inanabilirsiniz. Biz de sizler gibi işçiyiz. Hiçbir suretle ilkelerimizi inkâr etmeyeceğiz. Proletaryanın sembolü, emeğimizin araçları orakla çekice leke sürmeyeceğiz.

Ellerinde silahlarıyla Aragón cephesinde faşizme karşı savaşan herkesten selâm.

Yoldaşınız B.Durruti Osera, 22 Ekim 1936

Buenaventura Durruti 3

Rus İşçilerine,

Rusya'da bizim duygu ve düşüncemize yakın olan sayısız enternasyonal devrimci yaşamakta. Ama özgür değiller. Siyasi hapishanelerdeki ayrı ayrı hücrelerde ve ceza kamplarında kalıyorlar. Aralarından çoğu, burada, en ön saflarda ortak düşmana karşı savaşmak için İspanya'ya gönderilmelerini ısrarla istemişlerdir. Enternasyonal proletarya, bu yoldaşların tutuklu kalmalarına kesinlikle razı değildir. Aynı şekilde, Rusya'nın İspanya'ya göndermek istediği takviye güçlerin ve silahların, niçin İspanyol devrimcilerinin hareket özgürlüğünü kısıtlama ve ortadan kaldırma gayesi güden politik hesaplara alet edilmiş olduklarını da anlamış değiliz.

İspanyol Devrimi, Rus Devrimi'nden farklı bir yolda gitmelidir. Bu devrim, şu parolayla gelişmemelidir: "Tek parti iktidara, geri kalanlar hapse." Devrim birleşik cepheye gerçekten faydalı olan ve onu bir yalan haline düşürmeyen tek bir parolanın zafere ulaşmasını sağlamalıdır: "Tüm fraksiyonlar işbaşına, tüm fraksiyonlar ortak düşmana karşı savaşa! Hangi rejimi istediğine, halkın kendisi karar vermeli!"

Buenaventura Durruti 5

14 Ağustos 1936.

Bujaraloz kırmızı-siyah bayraklarla süslenmiş. Her yerde Durruti'nin imzasını taşıyan emirlere ya da basit ilanlara rastlanıyor: "Durruti'nin emrine göre..." Pazar meydanının adı "Durruti Meydanı". Durruti ve kurmayı düşmandan iki kilometre uzaklıkta şosenin kenarındaki gözcünün kulübesine yerleşmişler. Bu pek iyi bir önlem değil. Ama burada herkes, yüreklilik gösterisinde bulunma hastalığına tutulmuş. "Ya ölüm ya zafer", "Ölsek de Zaragoza alınacak", "Şanımızla öleceğiz". Bu parolalar, bayraklara, afişlere ve bildirilere yazılmış.

Ünlü anarşist başlangıçta biraz dalgındı, ama Oliver'in mektubundaki "Moskova, Pravda" sözcüklerini görünce ilgilendi. Şosedeki askerlerinin ilgilerini çekmek niyetiyle hararetli bir polemik başlamıştı. Konuşması karanlık, fanatik bir tutkuyla dolup taşıyordu.

"Aramızdan sadece yüz kişi kalabilir, ama bu yüz kişi, Zaragoza'ya girecek, faşizmi ezecek ve anarko-sendikalistlerin bayrağını çekerek özgürlükçü komünizmi ilan edecektir. Ve Zaragoza'ya ilk giren ben olacağım, özgür komünü ilan edeceğim. İster Madrid ister Barcelona, ister Azana ister Giral, ister Companys ister Casanovas, ne olursa olsun kimsenin emri altına girmeyeceğiz. İsterlerse bizimle barış içinde yaşarlar, istemezlerse işte o zaman Madrid'e gireceğiz... Siz Rus ve İspanyol Bolşeviklerine devrimin nasıl yapılacağını ve sonuna kadar nasıl götürüleceğini göstereceğiz. Sizin orada diktatörlüğünüz var, Kızıl Ordu'da albaylar ve generaller var. Benim birliğimde ne üstler ne de astlar var. Hepimiz eşit haklara sahibiz, hepimiz askeriz, ben de sadece bir askerim.

Üstünde mavi keten bir tulum, başında siyah ve kırmızı satenden bir kep vardı. İri yarı, atletik vücutluydu; güzel ve saçları biraz kırlaşmış bir başı vardı. Durruti, çevresine kararlı bir buyurganlıkla egemen, ama gözleri haddinden fazla duygusal, neredeyse kadınımsı; bakışları bazen öldürücü yara almış bir hayvanınkini andırıyor. Bana onda irade yetersizliği varmış gibi geliyor.

"Benim yanımda, görev duygusuyla ya da disiplin adına hizmet eden kimse yoktur. Buradakilerin hepsi, sadece savaşmak istedikleri için, özgürlük için ölmeye hazır oldukları için buradalar. Dün iki kişi, benden Barcelona'ya gitmek için izin istedi, orada akrabalarını ziyaret edeceklermiş. Ellerinden silahlarını aldım ve kovdum onları. Böyle adamlar benim işime yaramaz. Bir tanesi düşünüp, kalmak istediğini söyledi, kalmasına izin vermedim. Böyle bir yöntem uygulamaya

devam edeceğim, bir düzine adam bile kalsak! İşte devrimci ordu, başka bir şekilde değil, böyle kurulmalı. Halk, bize yardım etmekle yükümlüdür; sonuçta biz, her türlü diktatörlüğe karşı herkesin özgürlüğü için savaşıyoruz! Bize yardım etmeyeni yok edeceğiz. Özgürlük yolumuzu engelleyen herkesi yok edeceğiz! Dün Bujaraloz köy konseyini feshettim, çünkü konsey savaşı desteklemedi, özgürlük yolunu engelledi."

"Bu, tutum gene de diktatörlük kokuyor" dedim. "İç savaşta Bolşevikler, bazen düşman tarafından kurulmuş bir halk örgütünü feshettiklerinde diktatörlükle suçlanmışlardı. Ancak biz kendimizi genel özgürlük sloganı arkasına saklamıyorduk. Biz, proletaryanın diktatörlüğünü asla inkâr etmedik, aksine, onu açık açık savunduk. Peki sonra? Bu sizin ordu nasıl bir ordu olacak, kumandansız, disiplinsiz, itaatsiz? Ya ciddi bir mücadele vermeyi düşünmüyorsunuz ya da öyleymiş gibi aldatıcı bir tavır içindesiniz ve sizde de belli bir askeri hiyerarşi var, ama sadece adı başka".

"Bizde, örgütlü disiplinsizlik vardır. Herkes kendine ve kolektife karşı sorumluluk taşır. Biz, korkakları ve çapulcuları kurşuna diziyoruz, onlar komite tarafından mahkûm edilirler."

"Bu hiçbir şey ifade etmez. Bu kimin arabası?"

Herkes gösterdiğim yöne doğru kafasını çevirmişti. Şosenin yanındaki meydanda, aşağı yukarı on beş araba duruyordu, çoğu kullanıla kullanıla mahvolmuş arabalar, çizilmiş Ford ve Adler. Yalnız aralarından bir tanesi, şatafatlı, üstü açık bir Hispano-Suiza, şık deri koltuklu, gümüş parlaklığında bir arabaydı.

"Bu benim arabam", dedi Durruti, "Cephelere daha çabuk ulaşabilmek için hızlı gidenini almak zorunda kaldım." "Çok doğru" diye cevap verdim. "Eğer mümkünse kumandan daha iyi bir araba almalıdır. Bunu bir er kullansaydı, siz de ya yayan ya da külüstür bir Ford'la dokuz doğurmak zorunda kalsaydınız çok komik olurdu. Ayrıca sizin emirlerinizi gördüm, Bujaraloz'un her yerinde asılı: Durruti'nin emrine göre..."

"Evet, herhangi birinin emir vermesi gerekir" diye cevap verdi Durruti gülümseyerek. "Birilerinin ağırlığını koyması gerekir. Bu, benim kitlelerde sahip olduğum otoritenin yararlı hale getirilmesidir. Bu durum komünistlerin elbette hoşuna gitmez..." Konuşma boyunca geride duran Trueba'ya yan gözle bakıyordu.

"Komünistler, tek tek kişiliklerin ve bireysel otoritenin önemini asla inkâr etmediler. Kişisel otorite, kitle hareketini engellemez, hatta

kitleleri birbirine kaynaştırır ve pekiştirir. Siz kumandansınız, basit bir asker rolü oynamayı bırakın. Bu, hiçbir şey getirmez, birliklerinizin savaş gücünü de asla artırmaz."

"Ölerek" demişti Durruti, "Rusya'ya ve tüm dünyaya, anarşizmin gerçekte ne anlama geldiğini ve İberya anarşistlerinin ne olduklarını ölerek göstereceğiz."

"Ölerek hiçbir şey ispat edilemez" diye karşılık verdim. "Zaferle bir şey ispat edilmeli. Sovyet halkı, İspanyol halkına tüm kalbiyle zafer diliyor ve bu zaferi komünistlere ve antifaşist savaşçılara olduğu gibi aynı zamanda anarşist işçilere ve liderlerine de içtenlikle diliyor."

Yüzünü, bizi çevreleyen kalabalığa çevirdi; şimdi Fransızca değil, İspanyolca bağırıyordu: "Bu yoldaş bize, CNT ve FAI savaşçılarına, Rus proletaryasının ateşli selamlarını ve kapitalistlere karşı zafer dileklerini iletmek için burada. Yaşasın CNT ve FAI! Yaşasın özgürlükçü komünizm!"

"Viva!" diye bağırıyordu kalabalık. Yüzleri aydınlanmış ve çok daha dostça davranmaya başlamışlardı.

Michail Kol'cov

Militaristleştirme

Madrid'deki merkezi hükümet, 1 Ağustos günü, 1933 ve 1935 yıllarına ait ihtiyat birlikleri için seferberlik ilan etmişti; Generalitat kararı onayladı. Hemen ardından Katalonya, daha doğrusu Katalonya'nın tek önemli siyasi gücü hükümete karşı çıktı. CNT, geleneksel hiyerarşi içinde yapılanmış, üniformalı düzenli orduya karşıydı. On bin kadar genç ve asker, 4 Ağustosta Olympia Tiyatrosu'nda toplanmış, ordu makamlarının emirlerine uymayacaklarını açıklamışlardı. "Milislere katılacağız. Cepheye gideceğiz. Ama kışla askeri olmayacağız. Silahlanmış halktan gelmeyen hiçbir emir ve disiplin altına girmeyeceğiz."

John Stephen Brademas

4 Eylül günü yeni hükümet başkanı, sosyalist Largo Caballero, yabancı basına bir açıklama yaptı: "Önce savaşı kazanmalıyız, daha sonra her zaman devrimden konuşabiliriz."

27 Eylülde Katalonya hükümeti değişti; bundan böyle kendisine Generalitat Konseyi adı verilmişti. Anarko-sendikalistler, bu konseye üç üye verdiler. Hükümet açıklamasında şöyle deniyordu: "Bütün ça-

balarımızı savaşa yöneltecek ve savaşın en kısa zamanda zaferle sonuçlanması için ne gerekiyorsa yapacağız: Müşterek başkomutanlık, tüm savaşan birliklerin koordine edilmesi, milislerin genel askerlik hizmeti temelinde oluşturulması, disiplinin arttırılması."

Generalitat Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte Antifaşist Milisler Merkez Komitesi feshediliyordu. García Oliver açıkladı: "Bugünden itibaren artık komiteye ihtiyacımız yoktur; artık Generalitat'ta temsil ediliyoruz." Rota değişiminin motiflerini savaştan sonra Santillán açıklamıştı: "Savaşta bir zafer elde etmediğimiz sürece devrimin zafere ulaşamayacağını biliyorduk. Yani her şey savaşa feda edilecekti. Sonunda, savaşa devrimi de feda ettik ve böylece savaşın hedeflerini de bu arada kurban ettiğimizi fark ettik... Milisler Komitesi, Katalonya'nın özerkliğini, savaşın meşruluğunu ve gerçek İspanya'nın yeniden doğacağını garanti altına almıştı. Ama bize şunu söylemişler ve bıkıp usanmadan da tekrar etmişlerdi: Halkın egemenliğini desteklemeye devam ettiğiniz sürece Katalonya'ya silah göndermeyeceğiz; yurtdışından silah almak için döviz vermeyeceğiz; sanayiniz için hammadde göndermeyeceğiz... Bu yüzden, Milisler Komitesi'ni kaldırmış, Generalitat hükümetine girmiştik. Savunma bakanlığını ve hayati önem taşıyan diğer bakanlıkları üstlenmiştik; çünkü savaşı ve onunla birlikte her şeyi kaybetmek istemiyorduk."

José Peirats 1

Santillán, İspanyol anarşizminin az sayıdaki aydınlarından biriydi. Madrid'de felsefe, Berlin'de tıp okumuştu. Cumhuriyet zamanında iki buçuk yıl içinde beş kez tutuklanmıştı; hapishanede uzun yıllar kaldı.

"Bu benim yaşam trajedim" diyordu, "savaş ve sonuçlarıyla hep uğraşmak zorundayım. Her zaman savaş karşıtı olageldim."

Oysa o, 19 Temmuz sokak çatışmalarının en aktif liderlerdendi ve milis, büyük oranda onun eseridir. Buna rağmen bana şöyle demişti: "Milis misyonunu yerine getirdi. Yeni devrimci bir ordu ile kaynaşması gerekir. Anarşist savaş yoktur, savaşın tek bir türü var ve bunu kazanmamız şart. Savaşı kazanacağız, ama ilkelerimizin çoğu pahasına. Anarşizm, savaş ve onun zorunluluklarını yadsır, tersi de geçerlidir. Biri diğeriyle uyuşmaz".

H.E.Kaminski

Ağustos günlerinde, CNT-FAI propaganda merkezleri, Durruti'nin

Bujaraloz'daki bir radyo konuşması sırasında kullandığı bir cümlenin anlamını çözmeye çalışıyorlardı: "Zaferin dışında her şeyden vazgeçeriz." Anarşist birlikler militaristleşmeye inatla karşı geliyor, karşıtları da onların akıllarını başlarına getirmek için tüm araçlara başvuruyordu. Bu yüzden, büyük gerillanın, bu sözleriyle devrimi savaşa feda etmeye hazır olduğunu belirttiğini ileri sürdüler. Bu kanı tamamen yanlıştı. Durruti'nin mizacını ve inançlarını tanımış biri, böyle iddialara inanmaz. Kendi cephe bölgesinde yaptığı devrimci değişim, bunun tersini ispat etmeye yeter.

José Peirats 1

Devrimin ilk hafta ve aylarının ardından, birliklerin karakteri son derece değişmişti. Artık bir gecede silahlanan ve birliklerini sendika ve partilerinin bir şubesi gibi gören proleterlerden oluşmuyordu. Ordu, kendiliğinden askerileşti; milisler düzenli askerler olmuşlardı. *Centurias*'ları ya da yüzer kişilik grupları fiilen bölüklere dönüşmüş, birliklerden ise alaylar oluşmuştu. Eski isimler, yalnız kâğıt üzerinde kalmıştı.

Subaylar da kendilerine hâlâ "delege" diyordu. Her grup (takım), her yüz adam (bölük), her sektör (tabur) ve her birlik (alay), içinde aşağıdan yukarı doğru bir temsilci seçiyordu. Alt birliklerin delegeleri her seferinde bir üst düzeyin temsilcisini seçerdi. Ama subayların otoritesi arttıkça artıyordu; bu, kendini gün geçtikçe daha çok belli ediyordu. Seçimle belirleniyor olmaları, çoktan uzaklarda kalmış bir geçmişin kalıntıları izlenimini veriyordu; seçim sistemi yozlaştıkça yozlaştı.

Herkes, disiplinsiz savaş yürütülemeyeceğini biliyor. Teoride, milisler hâlâ eskisi gibi özgür iradeye inanıyor, ama gönüllülük, pratikte salt yanılsama olmaktan öteye geçmiyor. Orduların tümünde hüküm süren hiyerarşi, burada da kök salıyor. Siperlerde genelgeleri okumuştum. Bu genelgelerin kuralları vardı, dolayısıyla bunlara uyulmaması durumunda cezalandırılma sorunu da kendiliğinden gündeme geliyordu. Özgür iradeye dayalı bir orduda aslında ceza olmamalıydı; ama pratikte bunu uygulamak mümkün değildi. Tabii ki milisler, hükümetin geçici olarak yürürlüğe koyduğu eski askeri ceza yasasını reddediyorlardı. Ama daha şimdiden savaş mahkemeleri kurulmuş durumda. Önemsiz sorunlar, takım delegeleri tarafından halledilyordu, ama ağır durumlar birliklerin şefine kalıyordu. Ölüm cezaları bile ve-

riliyordu. Örneğin saldırı sırasında uyuyan bir telefoncu kurşuna dizilmişti.

Kaçma sorunu, kuramsal olarak henüz açıklığa kavuşmamıştı. Bir gönüllünün eve gitme hakkı olup olmadığı yanıtı belirsiz bir soruydu. Gerçekte ise bu hakkı ancak yabancılara tanıyorlardı. Bir İspanyol cepheyi terk etmek isterse önce uyarılırdı; örgütüne haber vererek gideceği yerde başına dert açma tehdidi yapılıyordu. Eğer hiçbiri işe yaramazsa gitmesi için taşıt verilmiyordu.

H.E.Kaminski

Zamanla, Madrid'deki merkezi hükümetten çok Generalitat'a bağlı bir Katalonya ordusu oluştu. Bundan anlaşılacağı gibi dillerden düşmeyen disiplin parolası aslında halkın gözünü boyamak için kullanılıyordu. Katalonyalı politikacılar, kendi çıkarlarına sarılmışlardı. Merkezi hükümetin anarşist milislere, askeri düzeni benimsemeleri halinde onlara silah yollayacağı vaadi, bir şantaj manevrasından başka bir şey değildi. Hükümet hedefine ulaştıktan sonra da anarşistler, eskisi gibi tüm ordu içinde en kötü silahlanmış birlikler olarak kaldılar.

José Peirats 1

Sonun başlangıcı

Görüşmeci: Eski ordunun düzen ve hiyerarşi anlayışının milisler arasında yeniden uygulanacağı doğru mu?

Durruti: Hayır, mesele bu değil. Askerlik dönemine giren bazı yaş gruplarındakiler çağrıldı ve müşterek bir başkomutanlık kuruldu. Disipline gelince, sokak çatışmaları doğası itibarıyla fazla bir disiplin istemiyor, ama uzun ve zor savaşta modern silahlarla donatılmış bir orduyla karşı karşıyasınız. Bu yolda bir şeyler yapmak gerekiyordu.

Görüşmeci: Peki, disiplinin daha da güçlendirilmesi nerelere, nasıl yansıyor?

Durruti: Daha düne kadar çok çeşitli sayıda birlik mevcuttu. Hepsinin kendi şefi ve günden güne çok büyük değişiklikler gösteren kadroları, kendi silahları, kendi yardımcı birlikleri, kendi levazım kolları bulunmaktaydı; hepsinin sivil halka karşı kendi politikası ve çoğu kez de savaş konusunda kendi görüşleri vardı. Bu böyle devam edemezdi.

Bunu düzelttik. Daha başka düzeltmeler yapmak için çalışacağız.

Görüşmeci: Peki, rütbe, selam verme, cezalandırma ve ödüllendirme?

Durruti: Hepsinden vazgeçebiliriz. Burada bizler, hepimiz anarşistiz.

Görüşmeci: Ama Madrid hükümeti, eski askeri ceza yasasını yeniden yürürlüğe koydu.

Durruti: Şüphesiz hükümet kararı, birlikler üzerinde çok berbat bir etki yaptı. Böyle kararnamelerin gerçeklikle en ufak bir ilintileri bulunmadığı görülüyor. Bunlar, milislere tamamen ters düşen bir zihniyetin eseri. Sorunlara bayılmıyoruz; ama bu iki düşünce, birbirine öyle uzak ki birbirlerini hep dışlıyorlar. Ya birinin ya da öbürünün yok olması lazım.

Görüşmeci: Eğer savaş daha uzun sürerse militaristleşmenin katı biçimde yerleşeceğini ve sonunda devrimin tehlikeye gireceğini düşünüyor musun?

Durruti: Elbette. İşte bu yüzden savaşı en kısa zamanda kazanmamız lazım.

Durruti bunu gülümseyerek söylemişti ve vedalaşırken elimizi sıkmıştı.

A.u.D.Prudhommeaux

İç savaş, modern tekniğin bütün araçlarını kullanan iki büyük ordu arasındaki bir mücadeleye dönüşmekte. Ama milisler, adam sayısı bakımından her zaman sınırlı kalmaktan kurtulamayacak, çünkü onları ayakta tutan sadece bilinçli devrimcilerdir. Bunun için milislerin dışında büyük bir düzenli ordunun kurulması zorunlu görülmüş ve bu amaca yönelik birçok dönem, silah altına çağrılmıştı. Böyle bir seferberlik, milislerin gönüllülüğüne karşı tam bir zıtlık oluşturmaktadır. Siyasi bakımdan güvenilir gönüllülere tanınan haklar, basit acemi erlere tanınamaz.

Militaristleşme buna rağmen çok tartışmalı bir görünüm sunuyor. Milislerin büyük bir çoğunluğu bunu kabul etmiyorlar. Özellikle anarşistler, bu gelişmede devrimin sonunun başlangıcını görüyorlar. Onlar, Bolşevikler tarafından milislerini dağıtıp sürgüne gitmeye zorlanan bir gönüllü ordusunun komutanı Rus anarşisti Machno'ya hayranlar. 1934'te, Paris'te sürgünde ölen Machno'nun daha önce SSCB'den sınır dışı edilmesiyle Rusya'da anarşizmin beli kırılmıştı. İspanyol anarşistleri de yeni bir ordu kurarak, başlarına benzeri bir akıbet gelebileceğinden korkuyorlar.

Ama anarşistler de kendi ihtiyacını kendi karşılayan, tüm kararları kendisi veren, eylemlerini hemen hemen kimseyle eşgüdümlemeyen, bağımsızlığına düşkün, davaya inanan ve aynı zihniyetteki yoldaşların küçük birlikleriyle modern bir savaşı sürdürmenin mümkün olmadığını kavramak zorundalar.

H.E. Kaminski

Halk Ordusu ve Askerler Konseyi

Durruti Birliği'ndeki Enternasyonal Grup'a ait Alman yoldaşlar genel olarak milislerin, özelde ise Durruti birliğinin askerileştirilmesi sorununa ilişkin düşüncelerini açıklamaktadırlar. Askerileşürme için geçerli olacak ilkeler, cephe savaşçılarına sorulmadan hazırlanmıştır. Bu sırada alınan önlemleri, geçici önlemler olarak görüyoruz ve onları geçici olarak uygulayacağız. Şu anda hüküm süren dağınıklığa bir son vermek için mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda, yeni bir düzenlemenin yapılmasını talep ediyoruz. Bu düzenlemeyi kabul etmemiz için hükümetin aşağıdaki koşulları yerine getirmesi gerekir:

1. Selam mecburiyetinin kaldırılması.
2. Herkese eşit ücret.
3. Cephe gazeteleri için basın özgürlüğü.
4. Özgür tartışma.
5. Tabur düzeyinde askerler konseyi (her bölük için üç delege).
6. Delegelerden hiçbirisi komutan olamaz.
7. Askerler konseyi, bölük temsilcilerinin üçte ikisinin istemiyle tüm bölük askerlerini toplantıya çağırmakla yükümlüdür.
8. Alay düzeyinde de bir askerler konseyi kurulmalı ve konseyin temsilcileri, askerler genel kurulunu toplantıya çağırabilmeli.
9. Bir delege, tugay karargâhına gözlemci olarak katılmalı.
10. Bu askeri temsilciler sistemi, tüm orduyu kapsamalıdır.
11. Genel Askerler Konseyi, genelkurmaylıkta da bir delegeyle temsil edilmelidir.
12. Savaş sırasında savaş mahkemeleri, yalnız kadrolar tarafından kurulmalıdır. Sadece, subaylardan birinin mahkemeye çıkarılması halinde mahkeme heyetine bir subay dahil edilmelidir.

Bu karar 22.12.1936'da oy birliğiyle kabul edilmiş ve 29.12.1936'da Barcelona'da FAI'nin genel kurulunda onaylanmıştır.

A.u.D.Prudhommeaux

Gün geçtikçe ayaklanmış generallerin mi, kendi savaş biçimlerini İspanyol devrimcilerine zorla benimsetecekleri, yoksa tam tersine yoldaşlarımızın mı militarizmi yıkacakları sorusu daha da önem kazanıyor. Militarizmin yıkılması ancak daha değişik yöntemlere başvurulursa, askeri "cephe" ya da esas savaş hattı kaldırılıp sosyal devrim tüm İspanya'ya yayılırsa mümkün olabilir.

Şu etmenler faşistlerin yararına işlemektedir: Savaş malzemesinde üstünlük, çok katı kışla disiplini, muntazam bir ordu organizasyonu, sivil halka karşı polis terörü; ayrıca mevzi savaşı, sabit cephe hatları, birlik kaydırma ve ağır yarma harekâtı taktikleri. Bu sonuncusu stratejik olarak seçilmiş noktalarda, savaşın kaderini belirleyecek çatışmaları zorunlu kılmaktadır.

Halkın yararına çalışan etmenler ise bunların tam tersi bir özellik göstermektedirler. İnsan bolluğu, tek tek kişilerin ve bilinçli siyasi grupların atılganlığı ve saldırı hevesi, tüm ülkedeki çalışan kitlelerin sempatisi, grevin ve düşman tarafından işgal edilmiş bölgelerdeki sabotajın, ekonomik bir silah olma özelliği. Düşmanınkine oranla çok daha üstün olan bu ahlaki ve fiziki güçler, ancak ani darbeler ve baskınlarda bütün ülkeyi kapsayacak bir gerilla tarafından kullanılabilir.

Öte yanda, İspanya Halk Cephesi'nin belli bir kısmı militarizme karşı militarizm ile savaşmak, düşmanı kendi silahlarıyla yenmek, ordu birlikleri ve en gelişmiş ağır silahların kullanıldığı düzenli bir savaş sürdürmek niyetinde; bu niyet, politik bakımdan zorunlu nedenlere dayandırılıyor. Söz konusu çevreler, mecburi askerlik hizmetine, müşterek başkomutanlığa ve stratejik savaş planına sığınıyorlar. Kısacası, az ya da çok faşizmi taklit ediyorlar. Bolşevizmden etkilenmiş bazı yoldaşlarımız da "Kızıl Ordu" kurulmasını talep ediyor. Bu tavır, bize her açıdan tehlikeli görünüyor. Bizim, bugün İspanya'da mesleki orduya değil, gerilla savaşını sürdürecek milislere ihtiyacımız vardır.

L'Espagne Antifasciste

Altıncı Not

Anarşistlerin yenilgisine ilişkin

İspanya Cumhuriyeti, kuruluşundan (1931) yıkılışına (Mart 1939) kadar hep bir burjuva devleti olarak kalmıştır. Madrid'de "kızıl" bir hükümet asla var olmadı. Temmuz 1936'daki İspanyol Devrimi, varolan devlet mekanizmasını ne yıkabilmiş ne de üstlenebilmiştir. Önce ona sızmış, sonra da onu pes ettirmiştir. Devrimin örgütlü tek itici gücü anarşist işçi hareketiydi. İç savaştaki ilk başarılar, işçi hareketinin seferber edici gücünün ürünüydü.

Yani İspanya'nın özgür kesiminde birbiriyle uzlaşmamış ve uzlaşmayan iki kamp, daha baştan başlayarak karşı karşıya gelmişti. Bir yanda, politik biçimi kendiliğinden oluşmuş konseyler ve komitelerin, askeri biçimini milislerin, ekonomik biçimini ise sanayi ve tarımdaki üretim kolektiflerinin oluşturduğu devrimci demokrasi rejimi vardı.

Karşı yanda ise, siyasi idaresi, düzenli ordusu, kapitalist mülkiyet ve üretim yapısıyla cumhuriyetin eski burjuva devleti bulunuyordu. İki tarafın da kendisininkini biricik çözüm olarak gördüğü savaş yöntemleri, birbirlerine taban tabana zıt ve birbiriyle uzlaşmaz nitelikteydi. Geleneksel devlet mekanizması, profesyonel generallerin komuta ettikleri hiyerarşik yapıdaki orduyla konvansiyonel savaş yürütmek isterken; 19 Temmuz galipleri, ancak siyasetin güdümlediği milisler ve gerilla yöntemleriyle zafere gidebilecek devrimci halk savaşını hedefliyordu.

Bu başlangıç durumu, 1936 haziranından sonbahar sonuna kadar sürecek bir çifte egemenlik doğurdu. Oysa temeldeki çelişki, uzlaşmaz bir çelişkiydi ve ancak zor kullanılarak çözülebilirdi. Bundan doğan sonuç ise, önce soğukkanlılıkla adeta örtbas edilen, daha sonra gittikçe açığa çıkan iç savaş içinde bir iç savaştı. Bu savaşta şu güçler karşı karşıya geldi: Bir tarafta, komünistlerin parçalanmış bir sol grubu POUM'dan (Partido Obrera de Unificación Marxista) destek gören CNT-FAI, diğer tarafta ise Largo Caballero yönetimindeki sosyal demokratların öncülük ettiği burjuva partileri ve Sovyetler Birliği'nin yoğun desteğiyle ayakta duran İspanya Komünist Partisi. Bu arada komünistler, sosyal demokratları sağdan geçmeyi ve küçük burjuvazinin asıl partisi olmayı başardılar. Bunların o sıralarda Moskova'dan gelen direktifleri izlediklerine hiç kuşku yok; bu noktada İspanya işçilerinin çıkarları Komünist Partisi'nin umurunda değildi.

CNT-FAI yönetimi ise 1936 sonbaharında içinde bulundukları duruma egemen olacak güçten yoksundu. Bir taraftan faşist saldırılar, öte yandan kendi saflarındaki karşı devrimciler taraftan kıskaca alınmış yönetim, anarşist öğretinin getirdiği yalın ilkelerin bazılarından vazgeçmek zorunda kalıyordu. Yönetim, gerçekler karşısında adım adım geri çekildi. Asıl siyasal aracı, yani ilkelere bağlılık ile taktik zorunlukların birbiriyle bağdaştırılmasıyla ortaya çıkacak siyasal olanağı inatla yok saymak, anarşistlerin kangrenleşmiş bir hatasıdır. Bu hata, İspanya örneğinde de kendini gösterdi. Bir kez devrimci dolaysızlığın "doğru yolu"ndan sapınca, artık durmak mümkün değildi. CNT-FAI'nin kendi saflarındaki politik rakiplerine vermek zorunda kaldığı tavizler kendi felaketlerini hazırladı. İlkelere olan sıkı bağlılık, sınırsız bir oportünizme dönüştü. Birkaç ay içinde anarşist liderler, kitle hareketinin devrimci özünü ellerinden kaçırmışlardı. Hızla akıp giden bu sürecin bazı sefaları şöyle sıralanabilir:

8 Eylül 1936: CNT lideri Juán López Valencia'da, Madrid'deki

merkezi hükümet, hükümet programının hazırlanmasında anarşistlerin ortaklığını ve desteğini açıkladı.

26 Eylül 1936: CNT, Katalonya Yerel Hükümeti içinde üç önemsiz bakanlık koltuğunu kabul etti.

1 Ekim 1936: CNT, milislerin merkez komitesinin feshedilmesini kabul etti.

9 Ekim 1936: Katalonya'da tüm yerel konsey ve komiteler bir kararnameyle dağıtıldı; CNT, bu adımı kabul ettiğini açıkladı.

1936, Aralık başı: Madrid'de CNT bölükleri ve Komünist Partisi'nin birlikleri arasında şiddetli çatışmalar oldu.

4 Aralık 1936: CNT, Madrid Merkezi Hükümeti'ne girdi. Anarşistler, ikinci dereceden bakanlık koltuklarıyla yetindiler (Adalet, Sağlık, Ticaret ve Sanayi); gerçek iktidar mevkilerini kazanamadılar.

15 Aralık 1936: Yüksek Güvenlik Konseyi, Siyasi Polis'i merkezileştirdi.

17 Aralık 1936: Moskova'da Pravda bir başmakale yayımladı. Makalede şöyle deniyordu: "Katalonya'da Troçkist ve anarkosendikalistleri temizleme operasyonu başlatıldı; bu, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi aynı enerjiyle yürütülecektir."

24 Aralık 1936: Madrid'de silah taşımak yasaklandı.

1936, Aralık sonu: Komünist Partisi, POUM'a karşı kampanya başlattı.

Şubat/Mart 1937: CNT-FAI yönetimi ile tabanı arasında önemli ayrılıklar ortaya çıktı. Anarşist hareket içindeki devrimci muhalifler, CNT bünyesinde, "Durruti'nin Dostları" adlı kendi birliklerini kurdu.

1937 Nisan ayının son günlerinde, hükümetin niyetinin Barcelonalı işçilerin ellerinden silahları almak ve otorite tekelini yeniden polise vermek olduğu anlaşılır. Böylece CNT-FAI dramının son perdesi; "Barcelona Kanlı Mayıs Haftası" başlar. İlk çatışmalar gerçekleşir. İşçiler ve polisler, birbirlerini karşılıklı silahsızlandırmaya çalışmaktadırlar. 3 Mayısta açık sokak çatışmaları başlar. Silahlı komünistler, CNT'nin elindeki telefon merkezine saldırır. İşçiler bunun üzerine hiçbir çağrı beklemeden tüm Barcelona'da genel greve giderler. Barikatlar kurulur ve şehrin önemli merkezleri işçiler tarafından işgal edilir. CNT yönetimi sallantıdadır. Merkezi hükümetin gönderdiği beş bin kişilik Çevik Kuvvet, 7 Mayısta Barcelona'ya girer. İspanyol işçi sınıfının bugüne kadarki son açık devrimci hareketi bastırılır; çatışmalardaki ölü sayısı beş yüzü aşmaktadır. CNT'nin açıklaması: "Olayları beklemek ve onlara en iyi şekilde

uyum sağlamaktan başka hiçbir şey yapamayız." (García Oliver)

Böylece İspanyol anarşizminin beli kırılmıştı; CNT bundan sonra bir gölge gibi kalacak ve İspanyol Devrimi'nin kalıntılarının tasfiye edilişini eli kolu bağlı seyredecekti. Daha mayısta FAI'nin yasadışı bir örgüt olduğu ilan edilmekte gecikmedi. Komünist Bakan Uribe, POUM'un yasaklanmasını talep etmiş ve Madrid'de bir hükümet bunalımına yol açmıştı. Largo Caballero devrildi, çünkü komünistlere fazla solda görünüyordu; onun yerine Negrín getirildi. Negrín, her türlü kolektifleşmenin keskin bir muhalifi ve özel mülkiyetin vefakâr bir savunucusuydu. Haziran 1937'de POUM'un yönetim kurulu tutuklandı; "Troçkistlere" karşı kaynatılan cadı kazanı (Troçki'nin kendisi bunların varlığını pek bilmek istemiyordu), liderleri Andrés Nin'in, NKWD ajanları tarafından öldürülmesiyle iyice taştı. Ağustosta bir hükümet genelgesi, Sovyetler Birliği'ne yönelik tüm eleştirileri yasakladı; Komünist Partisi'nin bütün anahtar pozisyonları elinde tuttuğu yeni Devlet Güvenlik Teşkilatı SIM (Serviciode Investigación Militar), çok kısa bir zamanda anarşistler ve "aşırı solcular"la dolan kendi hapishanelerini ve toplama kamplarını kurdu. Yine ağustosta merkezi hükümet, Aragón Savunma Konseyi'nin feshedilmesini emretti; konsey, İspanya topraklarında arta kalan son devrimci iktidar organıydı. Başkanı Joaqín Ascaso tutuklandı; komünist görüşlü 11.Tümen, Aragón köy komitelerini kovuşturmaya başladı, tarım sektöründeki üretim kolektiflerini feshetti. Eylül 1937'de CNT-FAI Savunma Komitesi binası hükümet birliklerinin topları ve tanklarıyla saldırıya uğradı ve işgal edildi.

1938 yılı içinde büyük toprak sahipleri geri gelip mülklerinin geri verilmesini talep ettiler. Kolektifleştirmeden geri dönüldü, Katalonya fabrikalarındaki işçi denetimi ortadan kaldırıldı. Fabrika yönetimi ve denetim memurları eski işlerine geri döndüler. Yabancı hissedarlara yeniden kâr payları verildi. Eratın maaşı 10 pesetadan 7 pesetaya düşürüldü, subayların maaşı 25'ten 100 pesetaya yükseltildi. Rütbe, selam mecburiyeti, sıkı talim ve terbiye kuralları yeniden uygulamaya kondu; amirlere yapılan hakaret, ölüm cezasına bağlandı. POUM ve CNT-FAI militanları hapishanelerde yatıyordu. Devrim tasfiye edilmiş, burjuva devlet zoru yeniden kurulmuş, iç savaş kaybedilmişti. 1939 Martının son günlerinde, İspanya Cumhuriyeti hükümeti Fransa'ya kaçtı.

"Peki, tüm bu araştırmalarımızın sonunda ortaya çıkan sonuç nedir?

Bakuninistler, ciddi bir devrimci durumla karşı karşıya gelir gelmez, o ana kadarki programlarını bir çırpıda bırakmak zorunda kaldılar. Önce siyasetin içinde yer almamayı ve özellikle seçimlere katılmamayı ilke edinmiş öğretiyi feda ettiler. Sonra bunu anarşi, devletin ortadan kaldırılması konusundaki ilkeleri izledi. Devleti yok etmek yerine daha ziyade yeni küçük devletler kurmaya çalıştılar. Arkasından proletaryanın derhal ve eksiksiz kurtuluşunu hedeflemeyen hiçbir devrime, işçilerin katılmamaları gerektiği temel ilkesinden vazgeçtiler. Kendilerinin de itiraf ettiği gibi salt burjuva hareketine katıldılar. En sonunda da daha yeni açıklanmış temel inanç ilkelerine bir şamar indirircesine, devrimci bir hükümetin kurulmasının sadece yeni bir uyutmaca ve işçi sınıfına yeni bir ihanet olduğunu söylediler; tek tek şehirlerin hükümet koltuklarına yan gelip oturdular ve hemen her yerde ancak seyirci sıfatıyla, burjuvazinin oy çokluğu karşısında -onun tarafından politik anlamda kullanılan- bir azınlık olarak kaldılar.

Yani, sıra eyleme gelir gelmez, Bakunincilerin aşırı devrimci çığlıkları ya kararsızlıklara dönüştü ya sonu baştan belli umutsuz ayaklanmalar ya da işçileri siyasal yönden ahlaksızca sömüren ve yetmiyormuş gibi onlara tekmelenecek (köpek) muamelesi yapan bir burjuva partisine katılma biçiminde somutlaştı."

1873 yılında dile getirilen bu yargı, Friedrich Engels'e aittir. Anarşistleri acımasız bir eleştiriden geçiriyor. Ne var ki buradaki asıl alay, Engels'in sözünü ettiği, "burjuva partisinin" İspanyol iç savaşında Komünist Partisi'nden başkası olmamasından ileri geliyor.

Onbirinci Bölüm

Madrid'in savunulması

Başkentte bir ziyaret

Sonbahar 1936'da *Solidaridad Obrera*'nın Madrid muhabirliğini yapıyordum. Eylül ortasında Durruti, iç savaş sırasında ilk kez Madrid'e gelmişti. Kardeşim Eduardo ona eşlik ediyordu. Madrid'e gelir gelmez, akşam beni gazetenin Alcalá'daki bürosunda ziyaret ettiler.

Durruti'nin başında daha sonra kendisinin adını alacak olan o tipik deri kasketi, üstünde kemerli deri ceketi ve tabancası vardı. İlk kez anarşistlerin ünlü "goril"i ile karşı karşıya gelmiştim. İri yarıydı, kuvvetli bir yapısı vardı, siyah saçlıydı; bakışları, katı ve tesirliydi, tavırları kararlı ve doğaldı. Tüm enerjik görünüşüne karşın çocuksu hareketleri vardı. Cüsseli ve adaleliydi. Güneşten esmerleşmişti. Elleri kocaman ve güçlüydü. Dudaklarında daima güven veren babacan bir

tebessüm vardı. Kendisini sade ve olduğu gibi göstermesi, ilk bakışta onu sempatikleştiriyordu. Sesi ciddi ve etkiliydi. Saçları kıvır kıvır ve simsiyahtı, ağzı büyük ve etli, göğsü heybetli, hareketleri dingin, neşeli ve anlamlıydı. Yürüyüşü biraz yavaşça, ama zor önlenebilir gibiydi. Kastilya yüksek yaylasının tipik bir çocuğuymuş izlenimi veriyordu.

Ariel

Adamlarımızdan çoğu kendi fotoğraflarını görmeye ve demeç vermeye bayılırdı; gazeteye yeterince çıkamadıklarını düşünürlerdi. Durruti böyle şeylere pek heves etmezdi. Kişiliği hakkında hiçbir yayın istemezdi. Gösterişli davranışlardan nefret ederdi. Madrid'de de eskiden olduğu gibi dengeliydi. "Bu kasket ve deri ceketten" demişti, "Tüm adamlarıma da yapturalım. Hepimiz aynı elbiseyi giyelim. Bizde her şey kardeşçe yürür, böyle şeylerde farklılık gözetmeyiz."

O çocuk gülüşüyle gülümsemişti. Güven veren bir kurt gibi kocaman beyaz dişleri görünüyordu.

"Ben buraya, Aragón'daki yoldaşlara silah sağlamaya geldim. Hükümet istediğimizi verirse, Zaragoza'yı birkaç gün içinde alırız.

Silah yok diye bir durum yok. İstediğimiz kadar silah verebilecek insanlar tanıyorum. Ama onların küçük bir istekleri var: Karşılığında altın istiyorlar. Burjuvazi, mesele para olunca hiçbir insani duygu taşımaz. Oysa, hükümetimizin elinde kütlelerce altın var. Peki, neden bu kadar altın? Savaşı kazanmak için mi? Bunu hep iddia ederler. Şimdi doğruyu söyleyip söylemediklerini göreceğiz. Yarın Savaş Bakanlığı'na gidip pazarlık edeceğiz. Eğer parayı öderlerse, onlara bizim silahları nereden alacağımızı söyleyeceğim. Yoksa İspanya Bankası'nda yatan bu kadar altını ne yapacağız?"

Gran Vía'da, otelcilik sendikasının işlettiği bir restorana yemeğe gitmiştik. Sıradan bir yemekti. Durruti, Barcelona ve Aragón cephesindeki savaşı anlatıyordu. Çok gülüyordu ve geleceğe kaygısızca bakar gibiydi.

Yemekten sonra Savaş Bakanlığı'na gitmiştik. Durruti, Largo Caballero ile konuştu; daha sonra onu Denizcilik Bakanlığı'nda Indalecio Prieto bekliyordu. Hükümet, kendi açısından Rus yardımına büyük umutlar bağlamıştı. Largo Caballero o sıralar "İspanyol Lenin"i olarak anılırdı. Durruti görüşmelerden hayal kırıklığına uğradı. Onu iyi karşılamışlardı. Vaatlerde bulunmuşlar ve anarşistlerin neden ye-

teri kadar iyi silahlandırılamadıklarına ilişkin bir sürü neden sıralamışlardı. Ancak değişen bir şey olmadı. Vaatlerin kısa bir zamanda boş laftan başka bir şey olmadığı anlaşıldı.

Ariel

Bu gerçek öyküyü kendisi de doğrulayabilecek olan Largo Caballero bir gün, Durruti'ye yeni kabinesinde bakanlık koltuğu teklif etmek için onu Madrid'e çağırır. Bu kabineye anarşistler de girmiştir. Durruti, Caballero'yu daha önce hiç görmemiştir; onun dış görünüşünü bile tanımamaktadır. Konuşmanın kendisinde ne gibi bir etki bıraktığını sorduğumda şöyle yanıtlamıştı: "Kırk yaşlarında biriyle karşılaşacağımı bekliyordum; kendimi birden yaşlı bir adamın önünde buldum. Onun her zaman sıradan bir politikacı olduğunu düşünürdüm; ama inançlarına öyle bağlıydı ki neredeyse beni korkutacaktı."

Durruti bakanlık koltuğunu reddetmişti. En ön saflarda bulunmayı daha çok önemsiyordu. Gerçekten de cephede yerini alacak kimse yoktu. Birliği ona bağnaz bir şekilde bağlıydı ve gözü kapalı itaat ediyordu.

Antonio de la Villa

Savaşı sürdürme, saldırma ve hatta kendimizi koruma konusunda her şeyin aleyhimizde olduğu, artık yenilgimiz üstüne kafa yorduğumuz bir anda, Buenaventura Durruti Madrid'e gelir. Onun ardında, asla geri çekilmemiş, hatta tam tersine Aragón'da birkaç yüz kilometre kare yer işgal etmiş birliklerin prestiji vardır. Bu karşılık bizim, ondan bir görüşme talebinde bulunmamıza yol açmıştı.

Durruti önce o zamanlar kamuoyunda açık açık tartışılmayan bir sorun hakkında konuştu. Savaş Bakanı'na bizzat başvurmak için Madrid'e gelmişti; mesele, Zaragoza saldırısı için ihtiyacı olan iki milyon mermilik cephaneydi. Bu görüşmeler hakkında şef redaktörümüze bilgi vermişti. Orada bugün bile hâlâ açıklığa kavuşmamış sahneler yaşanmıştı. Daha sonra Durruti stratejik tasarımları, milislerin devrimci karakteri ve disiplin konusundaki çok kesin görüşleri hakkında konuşmuştu.

Durruti: Rakibin eylemlerini ve amacını kavramak için çok akıllı olmaya gerek yok. Varını yoğunu tek bir karta bağlamış: Madrid'i

işgal etmek. Başkenti ele geçirmek fikri onu mest ediyor. Ama birlikleri bizim savunma hatlarımızda yok olup gidecektir. Ve düşman Madrid'e yönelik bu umutsuz saldırıyı sürdürmek için öteki bölgelerden yedek birliklerini çekerek Madrid cephesini desteklemek zorunda kalacağından, bu zayıflamış başka cephelerde yapacağımız saldırılarla aslında Madrid savunmasını desteklediğimizde, düşmana egemen olup onu alt etme olanağı bulacağız. İşte hepsi bu kadar.

Yalnız bir şeyi görmek gerekir: Bir şehir sözlerle değil, tahkimatla korunur. Bu konuda silahlar kadar, kazma kürek de gereklidir. Madrid, sayısız serseri ve hırsızla dolu. Onların hepsi seferber edilmelidir. Bir damla akaryakıt bile boşuna harcanmamalıdır. Aragón'daki gücümüz, kazandığımız en küçük toprağı derhal siperler kazarak emniyet altına almamızdan ileri geliyor. Milislerimiz, bu arada düşman saldırısı sırasında geri çekilmekten daha tehlikeli bir şeyin olmadığını kavradılar; en emniyetlisi, mevziyi tutmaktır. Kendini koruma dürtüsünün yenilgiye götüreceği doğru değildir. İnsan her zaman kendi yaşamı için mücadele verir. Bu öyle güçlü bir dürtüdür ki savaşta ondan yararlanmak şarttır. Bu dürtü, milis askerlerimin direniş gücünü her zaman arttırmıştır. Şüphesiz bunun önkoşulu, tahkimat sorunuyla ciddi bir şekilde uğraşmaktır. İşte bu yüzden, ortada kalan cephe bölgelerinde bile, önüne tel örgüler çekilmiş ve toprak yığılmış sağlam korumalı siperler ağı mutlaka gereklidir düşüncesindeyim. Madrid bir müstahkem mevki olmalıdır, şehir sırf savaşa ve savunmaya yönelmelidir. Ancak bu şekilde düşman, burada güçlerini harcayacak ve biz de cephelerde başarı elde edebileceğiz.

Görüşmeci: Birliğin hakkında bize neler söyleyebilirsin?

Durruti: Birliğimden memnunum. Adamlarım, ihtiyaç duydukları şeyleri elde ediyorlar ve zamanı geldiğinde harika dövüşüyorlar. Bunu derken milislerin salt bir savaş makinesi olduğunu söylemek istemiyorum. Hayır. Çok açık ve yalın bir şekilde, neden ve niçin savaştıklarını biliyorlar. Kendilerini devrimci görüyorlar. Onları savaştıran boş sloganlar ve az çok bazı şeyler vaat eden yasalar değil. Onlar için önemli olan, ülkenin, fabrikaların, taşıma araçlarının, ekmeğin ele geçirilmesi ve yeni bir kültürün yaratılmasıdır. Geleceklerinin zafere bağlı olduğunu iyi biliyorlar.

Savaşıyoruz, aynı anda da devrim yapıyoruz. İşte koşulların bize direttiği şeylerin bunlar olduğunu düşünüyorum. Tüm halkı ilgilendiren devrimci önlemler, yalnız cephe gerisi, Barcelona için alınmıyor; önlemler en ön saflar için de geçerlidir. Aldığımız her köyde

önce hemen günlük yaşam devrimcileştiriliyor. Bu, mücadelemizin en iyi yanıdır. Bunun için büyük tutkular gereklidir. Yalnız kaldığım zamanlarda, üstlendiğimiz ve harekete geçirdiğimiz işin ne kadar büyük olduğunu sık sık düşünürüm. Ve sonra, taşıdığım sorumluluğun ne kadar büyük olduğunu hissederim. Birliğimin yenilgisi berbat bir şey olur. Çünkü herhangi bir ordu gibi öyle geri çekilemeyiz. Şu anda elimizde tuttuğumuz bölgelerdeki her insanı istisnasız götürmemiz gerekir. Çünkü ileri karakollardan ta Barcelona'ya kadar her yerde sadece savaşçılar vardır. Her şey savaş ve devrim için çalışıyor. Bu bizim gücümüzdür.

Görüşmeci: Günün en tartışmalı konusuna, disiplin sorununa geçelim.

Durruti: Hay hay. Herkes bu konuyu konuşuyor, ama konuşanlardan çok azı, meseleyi anlamış durumda. Benim için disiplin, kendinin ve başkalarının sorumluluğuna saygı göstermekten başka şey değildir. Ben her türlü kışla disiplinine karşıyım; böyle bir kural, zorbalığa, nefrete ve bilinçsiz işlevselliğe götürür. Ama bir o kadar da yanlış anlaşılan özgürlüğe karşıyım. Bunu, hayatı kolaylaştırma beklentisi olan korkaklar kullanıyor. Örgütümüz CNT'de, doğru bir disiplin anlayışı hüküm sürmektedir; anarşistlerin, güvendikleri yoldaşların verdiği kararlara saygı göstermesini bu disiplin anlayışına borçluyuz. Savaş dönemlerinde, seçilmiş delegelere itaat edilmesi şarttır, aksi halde her harekât başarısızlığa mahkûmdur. Eğer adamlar temsilcilerinden hoşnut değillerse, toplantılarda onları azledip başkalarını seçsinler.

Savaştaki bir askerin kaçmak için bazı numaralara başvurduğunu, kendi birliğimde yeterince biliyorum: Ölüm döşeğinde hasta bir anne, doğum sancıları çeken kadın, havale geçiren bebek... Bunlarla baş edebilmek için benim de belli yollarım var. Numaracılara birkaç gün fazladan iş veriyorum! Moral bozan mektuplar da çöp tenekesine! Kim cepheye gönüllü geldiği için eve gitme izninde direnirse, önce benim vaazlarımı dinlemesi gerekir. Kendisine güvendiğimiz için bizi belli bir anlamda aldattığını kafasına bir güzel sokarım. Sonra elinden silahı alınır, silah zaten birliğin malıdır. Eğer hâlâ direniyorsa gidebilir, ama yayan; arabalara yalnızca savaş için ihtiyacımız var. Olaylar ender olarak bu boyutlara varır, zira bir milisin de kendi gururu vardır. Çoğu kez benimle oyun oynanmayacağını ve birliğin şefinin ben olduğumu onlara açıkladığımda, en öndeki savaş hattına dönüyorlar ve kahramanlar gibi dövüşüyorlar.

Yoldaşlarımdan memnunum. Umut ederim ki onlar da benden memnundurlar. Onların hiçbir eksiği yok. Kadınları ve kız arkadaşları cepheye, ziyaret etmeye gelebilirler, iki gün kalabilirler. Sonra evlerine geri dönerler. Her gün gazetelerimiz geliyor, iaşe gayet iyi, istediğimiz kadar kitap var. Cephe sakin olduğu zaman yoldaşların devrimci ruhunu alevlendiren tartışmalar yapıyoruz. Tembelliğe yer yok; her an, her zaman iş vardır. Her şeyden önce siperler daha iyi duruma getirilmelidir. Saat kaç şimdi? Gecenin biri mi? Şu saatte benim adamlarım Aragón cephesinde hendek kazmakla meşguller. Ve size bunu seve seve yaptıklarını söyleyebilirim.

Savaşı mutlaka kazanacağız!

Durruti 7

Nedenini şu anda hatırlamıyorum, bir seferinde André Malraux'nun uçağıyla birlikte Madrid'e uçmuştuk. Küçük bir uçaktı, fındık kabuğu kadardı, feci halde sallanıyordu. Madrid'de Emniyet Müdürlüğü'nün önünden geçmiştik. Durruti şaka olsun diye hakkındaki eski dosyaları çıkartmıştı. İspanyol polisi benim hakkımda olur olmadık şeyleri yazmakla beni de şereflendirmiş. Hatta Paris'ten bile dosyamı getirtmişler. Bu bizi çok eğlendirmişti.

Emilienne Morin

Sevk

Durruti'nin birliğiyle Madrid'e gitmesi fikrinin benden çıktığını bugün artık itiraf etmek zorundayım.. CNT'nin ulusal komitesi, bu fikri benimsemişti. Komitenin sekreteri Marino R. Vázquez, Durruti'ye şöyle demişti: "Doğru, zamanı gelmiştir. Madrid'de sana ihtiyacımız var. Orada Beşinci Kol'un* borusu ötüyor. Enternasyonal Tugaylar'ın gelmesine az kaldı. Peki, biz hangi gücümüzle buna karşı koyacağız? Senin prestijini ve birliğinin vurucu gücünü ortaya koyman lazım, aksi halde siyasi açıdan gölgede kalacağız."

Federica Montseny 1

* İspanya İç Savaşı'nda Franco birlikleri, Madrid'e dört koldan saldırır. Bir de Madrid'i içeriden yıkmaya çalışan faşist birlikler vardır. Bu birliklere İspanyol cumhuriyetçi basınında "Beşinci Kol" denirdi. (ç.n.)

Ben Durruti'nin Madrid'e yollanmasına tamamen karşıydım. Bu konuda Federica Montseny ile Barcelona'ya giderken arabada tartışmıştım. Ona, "Durruti'yi, Madrid'e ölüme göndermek mi, yoksa devrim için hayatta kalmasını sağlamak mı daha doğru?" diye sormuştum. Durruti'nin gözüpekliğini ve cesaretini biliyorduk. Onu, hele bu kadar az bir birlikle başkente göndermenin delilik olacağını düşünüyordum. Eğer emrine 50.000 adamlık bir sefer birliği verebilseydik, başka olurdu. Ama bunu düşünmek bile mümkün değildi.

Juan García Oliver 2

Durruti Madrid'e istemeyerek gitti. Karar, önce Aragón cephesinin tüm komutanlarının katıldığı bir konferansta alınmıştı; kuşatılmış başkente gönderilmek üzere katıldığı sosyalistler ve diğer birliklerin de katılacağı bir birlik kurulmasına karar verildi. Durruti, hep Zaragoza'ya yapılacak sonuç alıcı bir saldırıyı savunmuştu. Ancak bunun için elde yeterli silah ve cephane yoktu. İşte birliğin Madrid'e yollanması bu koşullar altında gerçekleşmişti. Birlikte aşağı yukarı 6.000 adam ve birkaç da batarya vardı. Durruti'nin bununla yetinmesi gerekiyordu; sosyal demokratlar onun emri altında savaşmayı reddetmişlerdi.

Diego Abad de Santillán 1

General Miaja'nın, Madrid'de, Durruti'nin birliklerine korkak dediğinin doğru olup olmadığını bilmiyorum. Bunu gerçekten söylediyse ve bu birliklerin Madrid'de kötü savaştıkları doğruysa, şunu da aklımızdan çıkarmamamız gerekir; bunların çoğu, cephe tecrübesinden yoksun insanlardı ve bir gün içinde cadı kazanının içine gönderilmişlerdi.

Durruti Birliği'nin büyük bir kısmının Aragón cephesinden asla ayrılmamış olduğunu kesinlikle belirtmek isterim. Durruti'nin Madrid'e götürdüğü birlikler, aslında Barcelona'daki anarşist örgütlerin kısa bir zamanda topladığı ve birlik haline getirdiği gönüllülerdi.

Durruti'nin Aragón cephesinde birliğiyle geçirdiği son akşamı hatırlıyorum. Yemekten sonra gitmekten söz etmiş ve sormuştu: "Benimle kim geliyor?"

Ben, başından beri söz konusu değildim. Durruti, sadık adamlarından sadece birkaçını, ona eşlik ve Madrid'de komuta edeceği

yedek birliklere önderlik etmeleri için götürmek istediğini söylemişti.

Jesús Arnal Pena 2

Bir kızım vardı, evleniyordu. Ben de Barcelona'ya gitmek, yanlarında olabilmek için, bir gün izin aldım. Nikâh için papaza ihtiyacımız yoktu o zamanlar. Hepimiz kâğıtları imzalamıştık, hepsi buydu. Küçük bir düğün yemeği hazırlamışuk. Konuşma yapmam gerekmişti ve şöyle demişüm: "Birbirinize karşı iyi olmanızı, arkadaşça davranmanızı, mutlu olmanızı dilerim. Şimdiki duruma bakılırsa şansınız var, çünkü halk iktidarı ele geçirdi" vesaire. Ansızın otomobille iki yoldaş kapıya gelmiş ve şöyle demişlerdi: "Rionda, neler oluyor burada? Seninle konuşmamız lazım." "Görüyorsunuz ya, kızım evleniyor." "Durruti telefon açtı, Barcelona'dan. Sana ihtiyacı var, çünkü birlik bugün Madrid'e hareket ediyor." "Ne, Madrid'e mi? Bunu ilk kez duyuyorum." Evet, düğün müğün derken, masadan kalkmış, tabancamı almış ve onlarla birlikte arabaya binmişüm; oradan hızla uzaklaşmıştık.

Ricardo Rionda Castro

Madrid'e gitmeden önce Durruti adamlarına şöyle demişti: "Madrid'de durumlar hiç de iç açıcı değil, hemen hemen umutsuz gibi. Gidelim bakalım, kendimizi öldürtelim. Madrid'de ölmekten başka elimizden bir şey gelmiyor."

Ramón García López

Çok korkunç bir durumdaydık; kapana kıstırılmıştık. Sovyetler Birliği'nden gelen silah yardımıyla komünistlerin etkisi çok artmıştı. Bir zamanlar Rusya'daki anarşistlerin başına gelenlerin İspanyol anarşistlerinin de başına gelebileceğinden korkuyorduk. İşte bu yüzden, Durruti her şeyi kabulleniyordu. Her yerde hazır olmamız gerektiğini kavramıştı. Faşistlerle yapılacak her türlü anlaşma engellenmeliydi. (Cumhuriyetçiler iç savaşın ilk gününden beri, her seferinde barış için antenlerini uzatıp duruyorlardı.) Şunu söyleyebilirim biz olmasaydık savaş asla üç yıl sürmezdi.

Madrid'i savunanların morali açısından Durruti'nin ve birliğinin

gelmesi çok önemliydi. Birlik şehrin ortasından geçerken, insanlar elektriklenmiş gibiydi. Her tarafta "Durruti geldi, Durruti geldi!" deniyordu.

Federica Montseny 1

Tehlike

Durruti şehre varır varmaz Silahlı Kuvvetler Komutanı General Miaja'ya ve Karargâh Komutanı Binbaşı Vicente Rojas'a birliklerin şehre gelmekte olduklarını haber vermişti.

Aynı gün, merkezden yalnız birkaç kilometre uzaklıktaki savunma cephesini teftiş etti. Savunma tesislerinin durumunu görünce dehşete düşmüştü. Hemen karargâhından Savaş Bakanı Largo Caballero'yu telefonla aramış ve ona durum hakkında hiçbir şeyi saklamadan bilgi vermişti: "Eğer Madrid hâlâ faşistlerin elinde değilse, bu onların kararsızlığındandır; şehir sanki düşmanın elini atıp kendisini almasını bekliyor. Gerçi bazı noktalarda kahramanca savaşılıyor, ama diğer bölgelerde düşmana karşı koymak için, hiçbir şey yapılmıyor. Düşmanın, özellikle üniversite bölgesinde, Cerro de Angeles'te, Carabanchel Alto'da ve Bajo'da sürekli toprak kazanmasına şaşmamak lazım."

Bakan, Durruti'ye hükümet tarafından mümkün olan her türlü desteğin sağlanacağı gibi kendisine bütün yetkilerin de verileceğini vaat etmişti. Bakan, ayrıca yeni Enternasyonal Tugaylar'ın yaklaşmakta olduklarını ve savunmacılara uçak ve tank gönderileceğini bildirmişti.

Ricardo Sanz 4

Hükümet Başkanı yoldaş Largo Caballero'ya, Durruti'yi general tayin etmesini ve başkentin korunmasını ona teslim etmesini önermiştim. General Miaja'ya herhangi bir suçlamada bulunabileceğimizi sanmıyorum; ne de olsa Madrid devrimin ve antifaşistlerin elinde kaldı. Ama eminim ki, Durruti de en az general kadar başarılı olabilirdi.

Juan García Oliver 2

Cumhuriyetçi hükümet 6 Kasım günü, kuşatılmış başkenti terk edip Valencia'ya kaçtığında kendi prestijine ağır bir darbe vurmuştu. Başbakan Largo Caballero'nun kaleminden çıkan o atılgan ve cesur açıklamalardan sonra böyle bir geri çekiliş halka çok tuhaf geliyordu.

Eğer anarşistler isteseydi böyle bir anda merkezi hükümetin boyunduruğunu kesinlikle kaldırır ve *Madrid Komünü*'nü ilan ederlerdi. Bunun akıllıca olup olmayacağı başka bir mesele. Gerçi böyle bir adım, işçi kitlelerinden ve cephede savaşanlardan destek alırdı; ancak Rusya ve Ruslar tarafından denetlenen gruplar buna kesinlikle düşman olurdu.

Buna rağmen, hükümetin Valencia'ya kaçmasıyla gerçeğin saati gelip çatmıştı. Birlik ve disiplin gibi içi boş lafların yerini, gerçek bir çalışkanlık, sorumluluk duygusu ve inisiyatif almıştı. Artık kahramanlık sözlerine değil, somut gerçeğin inandırıcı gücüne bakıyorlardı insanlar. Şimdi gerçekten savunma için çalışılıyordu; söz kitlelerindi. Bakanların kaybolması yararlı olmuştu.

A.u.D.Prudhommeaux

Durruti, Madrid'e gelir gelmez radyodan, bütün yan çizenlere, sahte devrimcilere ve çenesi düşüklere karşı hararetli ve dobra dobra bir konuşma yapmıştı. Madrid'de oturan herkese eline ya bir tüfek ya da kürek almasını öneriyor ve herkesi siper kazmada, barikatların kurulmasında elbirliğine çağırıyordu. Hükümetin bildiri ve demeçleriyle beceremediğini bir gecede başarmıştı: Şehri bir coşku seli sarmıştı. O zamana kadar ne savaşamayacak insanların tahliyesi ne de sivil savunma doğru dürüst örgütlenmişti; çünkü hükümet, şehrin böyle önlemlerle moral ve cesaretinin kırılmasından endişe duyuyordu. Buna karşı Durruti ve CNT'nin savunma komitesi, Madridlilere birer yetişkin ve sorumlu insan muamelesi yapıyorlardı. Başarı onları haklı çıkardı. Madrid'de, işçi sınıfının radikal kesimi CNT'ye kayıtlıydı; CNT, sivil savunma için bir tugay kurarak örnek oldu.

A.u.D. Prudhommeaux

Hükümet politikasından şüphe duyan askerin cesareti azalır. Bundan dolayı anarşistler kötü savaştılar. Ne Caballero ne Negrín ne de Martínez Barrio için ve ne de bu adamların temsil ettiği hükümetler için savaşma hevesindeydi onlar.

Ben gönüllü olarak yazıldıktan birkaç gün sonra André Marty, Enternasyonal Tugaylar'ın karargâhlarının önüne tepeden tırnağa silahlı nöbetçiler diktirmişti. Öğrendiğime göre başlarında Durruti'nin bulunduğu on bin kişilik anarşist birlik Barcelona'dan Madrid'e doğru yola çıkmış ve bu arada Albacete'ye varmıştı. Daha sonra, sadece üç bin adam oldukları ve tugaylarımıza karşı kötü niyet taşımadıkları ortaya çıktı. Gerçi son derece aulgan davranıyorlardı, ama bunun dışında, kimsenin burnunu kanatmadılar. Komünist Marty, onlara karşı hastalık derecesinde bir güvensizlik taşıyordu.

Louis Fischer

Faşist çeteler Madrid'e yaklaştıklarında, Durruti beş bin kişilik bir birlikle onlara karşı koymak için harekete geçti. Madrid'in savunulması için kurulacak birleşik ve merkezi bir komutanlığın emrine kayıtsız şartsız girmeye hazır olduğunu açıklamışu. İspanya devrimci mücadelesinin derslerinden etkilenen Durruti, gün geçtikçe Komünist Partisi'nin çizgisine yaklaşıyordu. Sovyet basınının bir temsilcisiyle yaptığı konuşmada şöyle demişti: "Evet, kendimi bir Bolşevik gibi hissediyorum. Stalin'in portresini karargâhıma asmaya hazırım." Durruti'nin Sovyetler Birliği proletaryasına yazdığı mektup, örgütlü proletaryanın gücüne olan büyük sevginin ve derin inancının bir örneğidir.

Communist International

Birlik, üç özel tren ve uzun bir kamyon konvoyuyla Madrid'e gelmiş, Granada kışlasına yerleşmişti. Hemen hemen sadece gönüllülerden oluşuyordu. Birlik, yeni gelmiş savaş malzemeleriyle donatılmıştı. Birliğin elinde esas olarak yüksek ateş gücüne sahip, ama şarjörsüz ve kullanımı oldukça tehlikeli Winchester tüfekleri vardı.

Ricardo Sanz 3

Görüşme

13 ekim akşamına doğru Durruti Birliği Madrid'e girer. Birlik, büyük bir coşkuyla karşılanır. Aşırı yorgundurlar. Hemen Granada

Caddesi'nde kendilerine ayrılan yerlerde konaklarlar; birliğin iaşesi burada yapılacak ve yorucu bir harekâttan sonra, geceyi dinlenerek geçireceklerdir.

Askerler daha yeni yerleşmişlerdir ki düşmanın, üniversite mahallesindeki çoğu binaları işgal ettiği ve kayda değer bir direnişle karşılaşmadan örnek hapishane ve Moncloa Meydanı'na doğru ilerlediği haberi gelir.

General Miaja, Durruti'yi merkez karargâhına çağırıp, birliğinin aşırı yorgunluk durumuna aldırış etmeden derhal cepheye gitmesini rica eder. Durruti bunun mümkün olamayacağını söyler; çünkü adamlarını iyi tanımaktadır. Komutanı aceleyle girilen bir muharebenin beraberinde getireceği sonuçlar konusunda uyarır. Miaja, Durruti'nin itirazlarını anlar, ama başka bir çıkar yol görememektedir. Miaja'nın kurmay başkanı da onu onaylamıştır; düşmanın tehlikeli bir gedik açmasını önlemek için birliğin daha şafak sökerken savaşa girmesi gerekmektedir.

Durruti tartışmayı kesip Calle Granada'daki kışlaya geri döner. Adamlarını etrafına toplar ve onlara durumu açıklar. Aynı gece birlik avluda sıraya girmiş ve cepheye doğru yola çıkmıştır.

Ricardo Sanz 4

14 Kasım 1936. Başlarında Durruti olan birlik, Katalonya'dan Madrid'e gelmişti. Üç bin adam, çok iyi silahlanmış ve giyinip kuşanmıştı. Yani dış görünüşleri Durruti'nin Bujaraloz'da çevresinde toplanmış o harika askerlerle karşılaştırılamazdı.

Işıldayan gözleriyle bana eski bir dost gibi sarılmıştı. Ve hemen şaka yapmaya başladı: "Görüyor musun, daha Zaragoza'yı işgal etmedim, daha beni öldüremediler ve daha Marksist de olmadım. Her şey geleceğe kaldı."

Zayıflamış, daha askerce bir duruşu ve daha askeri bir görünümü var; yaverleriyle, toplantıdaymış gibi konuşmuyor artık, aksine onlara tıpkı bir kumandanın ses tonuyla hitap ediyor.

Durruti, kendisine danışmanlık yapacak bir subay istedi. Ona Santi'yi önerdiler. Onun hakkında bazı şeyler dinledikten sonra yanına aldı. Santi, Durruti'nin birliğindeki ilk komünistti. Santi geldiğinde Durruti ona şöyle demişti: "Sen komünistsin. İyi, görelim bakalım. Hep yanımda olacaksın. Beraber yemek yiyecek ve aynı odada uyuyacağız. Görelim bakalım."

Santi cevap verdi: "Boş vaktim de olacak ama? Savaşta her zaman insanın birkaç saat boş vakti olur. Bu boş saatlerde yanımdan ayrılabilmem için izin istiyorum."

"Ne yapmak istiyorsun?"

"Bu boş zamanlarda adamlarına makineli tüfek kullanmasını öğreteceğim. Çok kötü silah kullanıyorlar. Bazı grupları eğitmek ve bir makineli tüfek takımı kurmak istiyorum."

Durruti gülümsedi: "Bunu ben de istiyorum. Makineli tüfek kullanmasını bana da öğret."

Bu arada García Oliver de Madrid'e gelmişti; o şu anda Adalet Bakanı'dır. Bu iki ünlü anarşist; Durruti ve Oliver, Miaja ve Rojo ile görüşeceklerdi. Anarşist birliklerin, Katalonya'dan Madrid'i kurtarmak için geldiklerini ve de kurtacaklarını açıklamışlardı. Ama daha sonra burada kalmayarak, Katalonya'ya, Zaragoza kapılarına döneceklerdi. Anarşistlerin neler yapabileceklerini göstermeleri için Durruti birliklerinin özel bir cepheye verilmesini istemişlerdi. Aksi halde yanlış anlaşılmalar olabilirdi; hatta diğer partiler anarşistlerin başarılarını kendilerine mal edebilirlerdi.

Rojo, birliklerin Casa del Campo'da kalmasını, ertesi sabah faşistlere saldırmasını ve onları parktan güneybatı istikametine püskürtmesini önerdi. Bu öneriyi Durruti ve Oliver kabul etti. Daha sonra onlarla konuştum. Birliklerin görevlerini en iyi şekilde yerine getireceklerinden kuşkuları yoktu.

Michail Kol'cov

15 kasımda Madrid'deydim. Komutayı üstlenen General Goriev'le konuşmak için Savaş Bakanlığı'na gittim. Bir emir erine generali nerede bulabileceğimi sordum. Adam eliyle işaret ederek kendisini takip etmemi söyledi; uzun koridorda ilerlerken karşılaştığımız herkese, "Rus generalini gördünüz mü? Rus generalinin odası neresi?" diye soruyordu. Goriev'in varlığı çok gizli tutuluyordu; ama İspanyollar gizlilikten nefret ederler.

Akşamın geç saatlerinde, Goriev'in merkez karargâhında oturuyordum. General, cepheden gelecek son haberleri bekliyordu. Durruti ve birlikleri çoktan muharebeye sevk edilmişti. Kızıl Ordu'dan bir subay, uzun boylu bir Çerkez, generalin yanında yaverlik yapıyordu. Anarşistler, Casa del Campo'da, Garabites tepesinde cepheyi tutuyorlardı; burası, Madrid'in merkezine giden yolları gözetleyebilen bir mevziydi. Taze birliklerdi buradakiler. Goriev, onlara güvenerek

önemli bir cepheyi vermişti.

Gece yarısından hemen sonra Çerkez geldi ve anarşistlerin küçük bir Faslı birliğin saldırısı sonucu paniğe kapılıp kaçmaya başladıklarını söyledi. Böylece üniversite alanı Franco'ya açılmış oluyordu.

Durruti, adamlarından ısrarla savaşmalarını istiyordu. Ve bu olay, onu sevilmeyen biri yapıvermişti. Ona sık sık akşamları Otel Gran Vía'da rastlardım. Etrafında, elleri sürekli makineli tabancalarının tetiğinde duran kalabalık bir koruma ekibi vardı.

Louis Fischer

Durruti Birliği, Madrid'i kurtarma konusunda biraz abartılı ve gösterişli bir iddiayla ortaya çıkmıştı. Bu işi mümkün olduğunca kısa sürede bitirip Aragon'a geri dönmek istiyorlardı. Birlik, düşmanın çok derin gedikler açtığı bir cephe hattının kendine verilmesini istemişti; orada düşmanı püskürtmek istiyorlardı. Onlara, Casa del Campo bölgesi düşmüştü.

Durruti'yi 18 ya da 19 Kasım günü tanıdım. Durumu değerlendirmek için Miaja'nın genelkurmayında buluşmuştuk. Burada Madrid cephesinin bazı komutanları da hazır bulunuyordu. Bu görüşmede Durruti, birliklerinin yerine başka birliklerin getirilmesi ve onların Aragón'a geri gönderilmelerini istiyordu. Subaylardan çoğu, - aralarında ben de vardım- henüz üç gündür muharebede olan bir birliği değiştirmenin, acınacak bir durum olduğunu söylemiş ve itiraz etmişti. Aynı cephede bulunan askerlerin büyük çoğunluğu daha savaşın ilk gününden bu yana bir gün bile izin almadan ve istemeden gece gündüz savaşıyorlardı. Buna rağmen diretirse Durruti Birliği'nin geri çekilmesinden yanaydık. Onlar gelmeden nasıl yapuysak Madrid'i onlarsız da savunurduk.

Bunun üzerine Durruti, birliğinde egemen olan disiplin ve komuta yetkisiyle ilgili anlayışlar, alışkanlıklar ve birliğinin karakterine ilişkin açıklamalarda bulundu. Bu güçlü ve iyi insanın, uğruna mücadele ettiği fikirlerin kurbanı olmuş bu cesur savaşçının trajedisini anlamıştım. Adamlarına, Madrid'in korunmasının neden bu kadar zorunlu olduğunu anlatabilmek için elinden gelen her şeyi yapacağına söz vermişti. Toplantıdan birlikte ayrılmıştık; birbirimize dostluk havası içinde veda ettik. Herkes kendi cephesine geri döndü.

Enrique Lister

Su katılmamış barbarlar

Evet, Madrid'e geldik; ama bir sokakta ne görelim? Salağın biri ortada dikilmiş, dört beş adama, bir sağa bir sola komut veriyor. Hepsinin elinde tüfekleri vardı. Bu fazlaydı artık. Hemen müdahale ettik, "Delirdiniz mi ne, burası talim yapmanın yeri mi? Haydi, doğru cepheye!" Elbette kısa bir zamanda başımız derde girdi. Herkes titremeye başlamıştı, hükümet bile korkuyordu. Hep bir ağızdan bağırıyorlardı: "Bunlar, utanmaz bir çete!" Bir seferinde merkezi karargâhtan dönüyoruz. "Haydi, yemekten önce bir tek atalım" dedik. "Nerede?" "Karşıki posta müdürlüğünde, orada hem taze ıstakoz da bulunuyor." "Ne, ıstakoz mu?" diye bağırmıştı garson. "Siz nereden geliyorsunuz?" "Biz Durruti Birliği'nin adamlarıyız." Anında ıstakoz sofrasını kurmuştu. Dışarı çıktığımızda yaralı bir kadınla karşılaştık. Biri pencereden ateş açıyordu. Bir başka kadın bana bağırdı: "Bak, ateş açan yukarıda, bir faşist!" Yıldırım gibi merdivenlerden yukarı çıktık, herifi bulduk ve pencereden aşağı attık. Ve hükümet: "Bunlar tam bir barbar!" da dese, küfür de etse işimize devam ediyorduk.

Ricardo Rionda Castro

Durruti Birliği, Madrid'de FAI dedikleri bombayı kullanmayı pek severdi. Bu, aşağı yukarı bir kilo ağırlığında, tahrip kapasitesi yüksek bir el bombasıydı. Özellikle sokak çatışmaları için elverişli bir silahtı. Açık arazide işe yaramazdı. Ağır olduğundan uzağa fırlatmak zordu. Çoğu kez isabet etmeden havada patlardı. Buna karşılık balkon ve çatılardan fırlatıldığında görevini iyi yapıyordu. Yüksek tahrip gücünden dolayı Madrid'de hatta düşman tanklarına karşı kullanıldı. Miguel Angel Caddesi'ndeki merkez karargâhında Durruti, içinde 35.000 FAI bombasının olduğu sandıkları bir piramit biçiminde yığdırmıştı. Komşular sarayın garajındaki bu silah deposunun haberini aldıktan sonra Savaş Bakanlığı'na şikâyet ettiler; bir hava saldırısı halinde doğacak tehlikeye dikkat çektiler. Ama ancak bir ay sonra, bombalar daha emniyetli bir yere, uzaktaki bir depoya götürüldü.

Ricardo Sanz 3

Ekim 1936'da Katalonyalı doktorlar grubuna başkanlık ediyordum. Barcelona'daki sağlık dairesi başkanı, Madrid'e gitmemizi ve

orada birkaç Madridli doktorla birlikte Otel Ritz'de, 21 numaralı askeri hastaneyi kurmamızı emretmişti.

Elbette hepimiz soyumuzdan, eğitimimizden ve düşünce tarzımızdan dolayı burjuva kökenliydik. Ama anarşistler çok kısa bir zamanda, onlara elimizden geldiğince yardım etmek istediğimizi ve hain olmadığımızı anlamışlardı. O günden beri bize güveniyor ve saygı gösteriyorlardı.

Fikirlerini paylaşmasam da anarşistler gibi cömert ve fedakâr insanlara ömrümde çok az rastladım. Ahlak anlayışları çok tuhaftı. Örneğin, bir adamın birden fazla kadına sahip olmasını nefretle karşılarlardı. Aynı zamanda iki aşk yaşamayı ahlaksızlık olarak görürlerdi. Bunu söylerken de burjuva aile yapısına şiddetle karşıydılar. Eğer bir adam hayat arkadaşıyla anlaşamıyorsa kendine başka bir kadın aramalıydı. Ama aynı zamanda iki ilişki olamazdı.

Mülkiyet hakkında da kendilerine özgü görüşleri vardı. Ellerinde hiçbir şey yoktu ve burjuvanın mallarının kamulaştırılmasını savunuyorlardı; ama yağmalama ve hırsızlıktan nefret ederlerdi. Örneğin, günün birinde Durruti Birliği'nin Madrid'deki merkez karargâhına çağırmışlardı beni. Milis askerlerinden biri ölü olarak yerde yatıyordu; hatta adını bile hâlâ hatırlıyorum, Valena'ydı. Gömülebilmesi için ölüm belgesi yazmam gerekiyordu. Neden öldüğünü sormuştum. Çok soğukkanlı bir şekilde cevap verdiler: Bir evde arama yapılırken bir saat ve iki bilezik çaldığı için kafasına iki kurşun sıkmak zorunda kalmışlardı. Düşünebiliyor musunuz, bu olay, Madrid'de silahların sürekli patladığı ve fiilen hukukun olmadığı bir zamanda cereyan ediyor. Ayrıca bu ev aramaları, anarşistler tarafından örgütlenmişti. Bu yolla, CNT için para tedarik edeceklerdi. Ama aralarından birisi, ganimetin bir bölümünü kendi cebine indirmeye kalkınca yandı demekti. Hemen kurşunlanırdı. Anarşistlerin ahlak anlayışı buydu.

Martínez Fraile

Fransız Köprüsü'nün havaya uçurulmasından yirmi dört saat önce Madrid'in savunma savaşının tam ortasında Durruti'yle buluştum. Karavanayı paylaştık; ekmek, biraz da öküz eti. Durruti'nin keyfi yerindeydi, gülüyor, o zamanki makamımla dalga geçiyor ve sandviçinden ısırırken şöyle diyordu: "Gerçek bir bakan sofrası!" Kuşkulu bir milis ona cevap verdi: "Bırakasana, bakanlar böyle sıradan bir ye-

meği asla yemezler. Burada ne olup bittiğinden bile habersiz onlar." Durruti daha yüksek sesle gülmeye başladı: "Şunu görüyor musun, işte bu bakan." Ama milis askeri, bir bakanın siperde, konserve etle ekmek yiyebileceğine inanmamakta direliyordu.

Juan García Oliver 2

Meydan muharebesi

19 Kasım 1936. İsyancılar kudurmuş gibi üniversite mahallesine saldırıyorlar. Gittikçe artan miktarda takviye kuvvetleri, toplar ve havanlar getiriyorlar. Ancak saldırılarını ağır ödüyorlar, özellikle Faslılar arasında çok kayıp var. Üniversite binalarının araları cesetlerle dolup taşıyor. Birlikleri, düşmana şehre girme olanağı tanıdığı için Durruti yıkılmış bir halde. Ancak bu yenilgiyi telafi etmek için anarşistlerin geri çekildikleri yerden yeniden saldırıya geçmek istiyor. Sonu gelmez bombardımanlar, korumasız halkın öldürülmesi onu deliye çeviriyor. Koca yumruklarını sıkıyor, sert görünümü sinmiş gibi; umutsuz bir kurtuluş ayaklanmasını sabırsızlıkla bekleyen eski Roma gladyatörlerini andırıyor.

21 Kasım 1936. Yine gün boyu yağmur yağıyor. Öğle vakti, saldırıya geçen cumhuriyetçi birliklerle beraber üniversite hastanesine ve yaşlılar evi "Santa Cristina"ya girmeyi başarıyorum. İki bina da cepheden saldırıyla, el bombaları ve süngülerle alındı.

"Düzenli ordu birlikleri" ve Faslılar sadece iki yüz metre kadar geri çekildiler, fazla değil. Ellerinden alınan binaları kurşun yağmuruna tutuyorlar, insanın sürünerek gitmesi gerekiyor. Bağlantı yolları henüz kazılmadı.

Kaba inşaatı bitmek üzere olan bir yerin yanı başındaki klinik binası tamamen tahrip edildi. Odaların tavanları ve yerler kurşunlarla delik deşik oldu; iç donanımı paramparça halde. Yataklar devrildi, yerler cam kırığı ve dökünü dolu.

Aşağıdaki morgda yaşlı bekçiye çarpıyorum. Binanın üç kez saldırı görmesi ve üç kez ele geçirilmesinden sonra bile sapasağlam kalmayı başarmış. Savaşan askerlerden ölüleri morga götürmelerini rica ediyor, ama ret cevabı alınca çok bozuluyor. Herhalde aklı artık tam yerinde değil.

Daha önceden, bu küçük morgun bu kadar dolacağını acaba düşündüler mi? Bu en sakin, bilimsel ve akademik köşenin, en kanlı ve

en acımasız bir savaşın arenası olacağını kim önceden bilebilirdi?

Zavallı Madrid! Onu son derece sorunsuz, tehlikesiz ve mutlu bir şehir bilirlerdi. Birinci Dünya Savaşı ona dokunmamış, çok uzaklarda yaşanmıştı. Şimdi, diğer Avrupa başkentlerinin dört yıl içinde yaşadıklarından daha fazlasını on beş günde yaşıyordu. Şehir savaş alanına dönmüştü.

Yorgun, bitkin, ıslak, pis, dilimizi yutmuş; ama memnun bir halde sürüne sürüne ikinci hatta vardığımızda, birisi koşup gelmiş ve yan taraftaki cephede, Batı Parkı'nda, Durruti'nin vurulduğunu söylemişti.

Daha bu sabah onu, Savaş Bakanlığı'nın merdivenlerinde görmüştüm. Yaşlılar evi "Santa Cristina"ya gelmesini istemiştim. Durruti kafasını sallamış, kendi cephesini hazırlamaya gideceğini söylemişti; her şeyden önce birliklerini yağmurdan korumalıydı.

Şaka yapmıştım: "Şekerden mi bunlar, eriyecek?"

Somurtkan bir halde cevap vermişti: "Evet, onlar şekerden. Suda eriyorlar. Her iki kişiden biri kalıyor. Madrid'de telef oluyorlar."

Bunlar, son sözleriydi. Keyfi yerinde değildi.

Michail Kol'cov

1936 yılında 13 ile 19 Kasım arası, Durruti'nin emrindeki birliklerin yüzde altmışı Madrid'de telef oldu. Bunların arasında, karargâhının büyük bir bölümü de bulunuyordu. Hayatta kalanlar tamamen bitkindi, uykusuzluktan ölüyorlardı.

Ricardo Sanz 2

Askeri açıdan her şey bir felaketti. Bu anlayıştaki bir birlik Madrid'de başarılı olamazdı. Çünkü her türlü disiplinden yoksundular. Herkes içinden geldiği gibi davranıyordu. Hatalarını anlamaya başladıklarında artık çok geçti. Başka ideolojiyi savunanlar, yani komünistler farklı çalışıyorlardı; askeri disiplinleri çok sıkıydı. Anarşistler arasında korkak yoktu, birçoğu olağanüstü cesaretliydi; ama askeri açıdan hepsi tam bir felaketti.

Martínez Fraile

Yedinci Not

Kahramana ilişkin

İspanyol anarşizminin tarihi, kesinliği seven kişiyi kolayca ümitsizliğe düşürebilir. O, kesin, tartışılmaz olguları ararken karşısına aynı olgunun değişik biçimleri çıkacaktır. CNT'nin 1919 yılında kaç üyesi vardı? 700.000, 1.000.000, 550.000. Biri ötekinden kötü olmayan üç kaynak, üç değişik bilgi veriyor. 1936'da, iç savaşın patlak verdiği sırada sayılar, 1 milyon ile 1.600.000 arasında oynar. Bir yıl sonra, Solidaridad Obrera'nın redaksiyonu, kaba bir cümleyle bütün akademik öğrenme hevesini kırıp araştırmaya devam etme isteğini insanın kursağında bırakır: "Şu sefil istatistikleri bırakın artık! Onlar beynimizi sulandırıyor ve kanımızı pıhtılaştırıyor."

Kahraman figürüne yaklaştığımızda olgusallık daha da belirsizleşir. Durruti biyografisinin kendine özgü bir yanı vardır. An-

latılanların ve aktarılanların çelişkileri, çözülemez bir söylentiler yumağı sunar bize. Başbakan Dato'ya düzenlenen suikastte Durruti'nin parmağı var mıydı? Güney Amerika'nın hangi ülkelerine gitti ve bu ülkelerde neler oldu? Lérida'daki katedrali kim kundakladı? Durruti'yle komünistler arasında, 1936 sonbaharında bir yakınlaşma oldu mu? Bu sorulara ya hiçbir yanıt yoktur ya da bir sürü vardır. İç savaşla ilgili standart eserler olarak bilinen iki kitap, Durruti'ye ancak birkaç sayfada değinir; ancak içerdikleri tek tük veriler de birbirleriyle kesinlikle bağdaşmaz. İngiliz Hugh Thomas, şu bilgileri veriyor: Durruti, dört ülkede ölüm cezasına çarptırıldı; Temmuz 1936'nın sonunda birliğinde bin adam vardı; ölümüne, büyük bir olasılıkla düşman tarafından gelen serseri bir kurşun sebep oldu. Fransız Pierre Broué buna karşın tek bir ölüm cezasından bahsediyor ve cezanın da Arjantin'de verildiğini söylüyor; birliğin savaşçı sayısını üç bin civarında tahmin ediyor ve Durruti'nin kendi adamları tarafından öldürüldüğü olasılığını ileri sürüyor.

Bu farklılıklara şaşmamak gerekir; bu farklılıklar hele hele tarihçileri suçlamak için bir neden hiç olamazlar. Katı bir kaynak eleştirisi bile bu aktarılanların düğümünü çözemez; olsa olsa, böyle bir çalışmanın yardımıyla, değişik versiyonlardan oluşmuş bir soyağacı çizilebilir. Böyle bir şemada, doğruluğu su götürür bir propaganda broşürünün, yarı bilimsel bir araştırmada nasıl alıntılandığı ve böylece nasıl belli bir saygınlık kazandığı görülebilir. Broşür, daha sonra, yoluna buradan devam ederek kişiyi anlatan ciddi betimlere, standart eserlere ve sözlüklere bile geçer. Basılı söze körükörüne inanma eğilimi, oldukça yaygındır; sık alıntılanan şey, tartışmasız olgu sayılmaktadır.

CNT ve daha çok FAI gibi örgütlerin tarihinin belirsizliklerle dolu sallantılı bir temelde hareket etmesini açıklamak zor değildir. Kitleler kendi davalarını "baştaki" politikacılara teslim etmek yerine kendi ellerine alırlarsa, doğal olarak, yayımlanacak oturum raporları bulunmayacaktır. Sokakta cereyan eden şey, yazıya ender olarak geçer. Buna bir de İspanyol anarşistlerinin ikinci doğası olmuş illegalitenin uzun deneyimi eklenmelidir. İspanya'daki sınıf savaşları, magazin haberlerine yem olmadı. Durruti gibi adamların eylemde olduğu yeraltı dünyası, televizyon kameralarını kabul etmezdi. İspanyol polisinin arşivleri bilinen sebeplerden dolayı kapalı olduğundan, iki ana kaynağa bağlı kalınmıştır: Birincisi, CNT'nin o dönemdeki propagandası, ikincisi ise geride kalanların anıları. Olaylara katılanlardan birçoğu

bugün bile susmayı yeğliyor. Konuşanın bazı şeyleri dikkate alması gerekiyor; aradan geçen otuz, kırk, elli yıl da belleklerde etkisini göstermiyor değil. Ancak yirmili ve otuzlu yılların eski broşürleri, yarısı kayıp dergileri, amaçlarından çok daha uzun yaşadılar; onlar doğrudan ajitasyona, kendini savunmaya ya da suçlamaya yarıyorlardı. Polisin töhmetleri bu yayınlarda hiddetle geri çevrilmekte, yoldaşların suçsuzluğu derin bir inançla savunulmaktadır: Ama bir sayfa sonra da şanlı silahlı eylemlerden, başarılı sabotajlardan ve baskınlarından söz edilir. Bu tür aktarımın çelişkilerini, içeriklerinden ayırmak mümkün değildir. Bu malzeme, pasif okumaya izin vermez. Burada okumak demek, ayıklamak, yargılamak, taraf tutmak demektir.

İspanyol anarşizminin tarihinin üstündeki bu kendine özgü loşluk, kitabın konusuna yaklaştıkça daha yoğunlaşmaktadır. Onun hakkında bir araya getirilebilen her şeyi okuduktan sonra bile Durruti, olduğu gibi kalır, yani meçhul biri, kitlenin içinden bir adam olarak. Anlatılanlarda, onun hakkında söylenen olumsuz saptamaların tekrar edilmiş olduğu göze çarpmaktadır: "İyi bir konuşmacı değildi." "Kendini düşünmezdi." "Bir kuramcı değildi o." "Bir general olarak düşünemezdiniz onu." "Mağrur değildi." "Bir parti lideri gibi değildi." "Kumandanlıktan hiç anlamazdı." "Örgütlü çalışma ona göre değildi." "Hareketimizde birçok Durruti vardı." "O fonksiyoner değildi, entelektüel değildi, strateji adamı değildi." Esasen bu adam neydi, nasıldı, bunu öğrenemiyoruz. Bütün bunlardan neyin daha önemli olduğunu söylemek galiba çok zor. Durruti'nin tamamen kendine özgü yanı, onun bireysel özelliği olarak kavranamaz. Anekdot ayrıntısında öne çıkan şey kahramanın en özel eylemleri de dahil olmak üzere, toplumsal bir davranıştır. Betimlemeler, yanlış anlamaya meydan vermeyecek bir proleter profil çiziyor; bir kişilik taslağı sunuyor, ancak onu psikolojik yanıyla açık bırakıyor.

(Kişinin) Durruti ile her türlü özdeşleşme, duygusal bütünleşme isteği başarısız kalacaktır; işte bu yüzden kitleler, kendilerini onda yeniden buldular. Bireysel varlığı, tamamen toplumsal bir karakterin içinde, kahramanın karakterinde erimiştir. Ancak kahramanın hikâyesi, burjuva gelişim romanlarının tanımadığı yasalara uymaktadır. Bu hikâyenin metabolizması, olgulardan çok daha güçlü olan somut gereksinmelerce yönlendirilir. Efsane, anekdot, serüven ve gizleri toplar; işine geleni alır ve işine yaramayanları da ayıklar; ve böylece şiddetle savunulan bir tür uyumluluk yaratır. Bu uyumu yıkmayı amaçlayan, kahramanı "ele vermek" isteyen düşman, böyle ko-

lektif anlatıların dayanıklılığı, tutarlılığı ve yoğunluğu karşısında başarısızlığa uğrayacaktır. Öte yandan şu ya da bu ayrıntının bilimsel yöntemle çürütülmesi kahramanın hikâyesini yine de değersiz kılamayacaktır. Bu dokunulmazlık, kahramana, kendine özgü bir politik ağırlık kazandırır; bu ağırlığı reel politikanın en kaşarlanmış satranç ustaları bile hesaba katmak zorundadır. Kahramana karşı gelemezler, tam tersine onun otoritesinden faydalanmak isteyeceklerdir; hele kahraman ölmüşse ve onlara direnemeyecek durumdaysa.

Kahramanlık efsanesinin dramaturjisi önemli hatlarıyla daha önceden verilmiştir. Kahramanın kökeni, başlangıçları gölgededir. Kahraman, adsızlığından sıyrılıp örnek bir tek savaşçı olarak ortaya çıkıyor. Ünü; cesaretine, dürüstlüğüne ve dayanışma ruhuna sımsıkı bağlıdır. Bu ün umutsuz durumlarda, kovuşturmalarda ve sürgünde kendini kanıtlar. Ötekiler ölürken o her seferinde kurtulur, sanki ona kurşun geçmez. Buna rağmen ancak ölümüyle gerçekten neyse o olur. Böyle bir ölümde her zaman esrarengiz bir yan vardır, böyle bir ölüm ancak ihanetle açıklanabilir. Kahramanın sonu, sanki bir şeye alamettir, ama bir de sorumluluk etkisi bırakır. Efsane, işte tam burada donar. Cenaze töreni bir gösteriye dönüşür. Sokaklara adı verilir; resmi, duvarlarda, afişlerde görünür; o bir tılsımdır. Davasının zaferi, onu azizler listesine sokar, yani her zaman kötüye kullanmasına ve ihanete uğramasına yol açar.

Durruti de bu yoldan resmi ve ulusal bir kahraman olabilirdi. İspanyol Devrimi'nin yenilgisi, onu bu kötü kaderden korudu. O, her zaman neyse o kaldı: Proleter bir kahraman, sömürülenlerin, ezilenlerin ve izlenenlerin, kovuşturulanın adamı. Okul kitabında olmayan karşı-tarihe aittir o. Mezarı, Barcelona'nın bir dış mahallesinde, bir fabrikanın gölgesindedir. Boş taş plakanın üzerinde, her zaman birkaç çiçek vardır. Hiçbir mermerci adını kazımamıştır. Ancak dikkatlice bakan biri, meçhul birinin çakısıyla taşa beceriksizce kazıdığı sözcüğü okuyabilir: Durruti.

Onikinci Bölüm

Ölüm

Haber

Adamlarımla cepheden dönmüştüm. Moncloa Meydanı'nda biri beni çağırıyordu: "Rionda, buraya gel." "Ne, ben mi?" "Evet, sen!" Yanına gittim, şu haberi verdi: "Rionda, çabuk gel, Durruti ölüm döşeğinde." Koruma görevlilerinden biriydi bunu söyleyen; Ramón García, ufak tefek, miyop, ince uzun yüzlü biriydi.

Ricardo Rionda Castro

Daktilomun başındaydım. Akşama doğruydu; ansızın Durruti'nin şoförünün kapıdan içeri girdiğini gördüm. Adı Julio Graves'ti; orta boylu bir delikanlıydı ve hep dik dururdu. Kardeşim Eduardo'yu

sordu; onu, Barcelona'daki devrimci mücadeleler döneminden iyi tanırdı. Eduardo'nun yan odada uyumakta olduğunu söyledim. Şoföre pek dikkat etmemiştim, ama heyecanlı ve kederli göründüğünü hatırlıyorum. Bu durumu, yaşadığımız zor günlere yormuştum.

Kardeşim uyandığında, konuştukları birkaç kelimeyi işitmiştim. Birdenbire ağlamaya başlamışlardı. Hemen kalktım ve yanlarına gittim.

"Neler oluyor" diye sordum.

"Durruti vuruldu, ağır yaralı. Belki de çoktan öldü."

"Ama en iyisi, bundan kimsenin haberi olmaması" diye ekledi yoldaş Julio Graves.

Saat öğle sonrasının beşiydi.

Üçümüz de hemen Otel Ritz'e gittik; orada Katalonya milislerinin hastanesi vardı. Haberi, henüz çok az insan duymuştu. Hastanede, Durruti'nin birlikleriyle Aragón cephesinden Madrid'e gelmiş anarşist hekim Dr. Santamaría'ya rastladım. Beyaz bir operatör önlüğü içindeki uzun boylu ve cılız doktor, yaralının durumu hakkında bana bilgi verdi. Hayatını kurtarmak olanaksızdır.

Durruti'nin yattığı odadan, bir hastabakıcı kadın çıktı. İki kez sonda yapıldığından söz ediliyordu.

CNT'nin Ulusal Alt Komitesi'ne gittim. Etrafa bazı söylentiler sızmıştı. Yoldaşlar, susmamız gerektiğini söylüyorlardı. Gece yarısına kadar, Barcelona'ya telefon edip haberi vermeye cesaret edemedim.

Anarşist liderler, durumu değerlendirmek üzere toplanmışlardı; bu görüşmenin sonucunu beklememiz gerekiyordu. Bu arada mesele, her şeyden önce Madrid'in savunulmasıydı. Durruti, öyle bir adamdı ki ölümünden sonra bile adıyla savaş kazanılabilirdi, tıpkı Cid'in adı gibi.

Ariel

Tarihini tam hatırlamıyorum. Ama bir öğleden sonra saat üç buçuğa doğru İspanyol anarşistlerinin liderini, bize, askeri hastaneye getirmişlerdi. Durumu ağırdı, bence aldığı yara ölümcüldü. O zamanlar, uygun yöntem ve teknolojiyle çalışan bir modern kalp cerrahisi yoktu. Meslektaşlarıma bu konuda bilgi verdim. Olay ameliyat edilecek gibi değildi, ölüm olasılığını işin içine katmak gerekiyordu. Koyduğum teşhisi, bir otorite olan Dr. Bastos da onaylamıştı, müdahale edemezdik.

Kurşun deliği göğüs kafesi seviyesinde altıncı ve yedinci kaburga

kemiği arasındaydı. Özellikle perikardiyum bölgesindeki iç hasar çok ciddiydi. Hastanın kanamadan öleceğine kuşku yoktu.

Martínez Fraile

Yanına vardığımda daha yaşıyordu. Beni tanımıştı, acı çekiyordu, konuşmak istiyordu, ama doktor yasaklamıştı. Sonra tam anlayamadığım bir şeyler söyledi. Komiteyle ilgili bir şeyler. Haddinden fazla komite! Bundan hep söz ederdi, Madrid'e vardığımızda bile. Her sokak köşesinde bir komite vardı; bu komitelerin hepsini deliklerinden kurşunla çıkarmak gerekiyordu. Haddinden fazla komite! Söylediği son söz buydu.

Ricardo Rionda Castro

Yoldaşımız Durruti'nin ölümü üzerine.

Talihsiz yoldaşımız, sabah saat sekiz buçuğa doğru birliğinin ileri karakollarını ziyaret etmek için cepheye gitmişti. Yolda, cepheyi terk eden bazı milislere rastladı. Arabasını durdurmuştu; tam arabadan çıkarken bir kurşun sesi geldi. Kurşunun, büyük bir olasılıkla Plaza de la Moncloa'daki küçük bir otelin penceresinden atıldığı sanılıyor. Durruti, bir kelime bile söylemeden anında yere yıkıldı. Katil kurşun, sırtını delip geçmişti. Yara öldürücüydü, kurtarmak mümkün değildi.

Solidaridad Obrera

Kuşku

Bu gece hava son derece huzursuz, taşkın ve duygusal. Durruti'nin yaklaşmakta olan ölümü, insanları çaresiz bırakmıştı; kendi örgütlerinde olabilecek bir kavga ve kardeş çatışmalarından korkuluyordu.

Martínez Fraile

Otel Ritz'in salonu, CNT üyeleriyle doluydu. Çoğu ağlıyordu. Sorularını, nasıl yanıtlayacağımızı bilmiyorduk. Bir müddet sonra Man-

zana ve Bonilla dışarı çıktılar. Birliklerimizin cepheden çekilmesini emrettiler; Durruti'nin ölüm haberi duyulduğunda, saflarımızda çatışmaların çıkacağını sezmişlerdi. Birliklerimiz Vallecas semtindeki bir kışlada toplanmış ve orada kalma emir almışlardı. Durruti'nin ölümü, ancak ayın 21'inde resmen duyuruldu. Aynı gün biz tanıklar, Marianet'in yanına çağrıldık; Durruti'nin nasıl öldüğü konusunda susmamız için bize yemin ettirildi.

Ramón García Castro

Durruti'nin ölümü tabii ki büyük bir darbeydi. Cepheden şehre dönerken arabasından iniyor ve vuruluyor, ölümcül bir yara alıp olduğu yere yığılıyor. İlk resmi habere göre, -ki bu haber CNT'den geliyordu- Guardia Civil saflarından bir düşman nişancı, onu balkonların birinden Mauser tabancasıyla vurmuştu. Bu, inanılması güç bir ustalığı, keskin bir nişancılığı gerektirir, kurşun neredeyse tam kalbe saplanmıştı. Gerçeğin bu olduğuna bir türlü inanamıyorduk. Durruti, yalnız değildi, etrafında koruma görevlileri ve arkadaşları vardı. Kurşun nasıl olup da hedefini bulmuştu? Şüpheleniyorduk.

Jaume Miravitlles 1

Madrid'e gelişimden bir gün sonra birliğin hayatta kalan askerlerinin bulunduğu Granada Kışlası'na gittim. Hepsi büyük bir salonda toplanmışlardı. Benimle birlikte o zamanki bakan Federica Montseny de gelmişti. İlk konuşmayı o yaptı. Birliğe, Durruti'nin halefi olarak benim atandığımı bildirdi.

Salonda büyük bir öfke vardı. Durruti'nin ölümünden başka, bir gün önce birliğimizden iki yoldaş bir gezinti sırasında sokak ortasında öldürülmüştü. Milis askerleri bağırıyordu: "Hayır Sanz, bu böyle gitmez!"

"Neler oluyor" diye sormuştum. Askerlerden birisi cevap verdi:

"Yoldaş Sanz, sinirlenmemiz seni şaşırtmasın. Hepimiz Durrutimizi öldürenlerin faşistler olmadığına inanıyoruz. Onu öldürenler kendi saflarımızdaki düşmanlar, cumhuriyet içindeki düşmanlar. Onu vurdular, çünkü şunu biliyorlardı: Durruti kendini satmayan, pisliğe asla bulaşmayan biriydi. Kendine dikkat etmezsen senin de başına aynı şey gelecek. Devrimci düşünceyi savunan yok edilmelidir. Mesele budur. Devrimin çok ileri gitmesinden korkan insanlar var. Dün

iki yoldaşı kalleşçe arkadan vurdular; gezintiye çıkmışlardı. Madrid'de kalırsan, seni de öldürecekler. Buradan mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda gitmek istiyoruz, Aragon'a dönmek istiyoruz; çünkü orada kiminle muhatap olduğumuzu biliyoruz, orada bize arkadan saldıracak düşman yok."

Hepsi aşağı yukarı böyle düşünüyordu.

Gerçekten de birliğin büyük bir kısmı Aragón'a geri döndü. Gerisi Madrid'de kaldı.

Ricardo Sanz 3

Ölür ölmez yalanlar başlamışlı bile. Onu komünistler öldürdü, bana şu ya da bu kimse söyledi... Radyoda duymadınız mı? Durruti Birliği'nin adamları zaptedilemez bir haldeydi. Silahlarını bırakıp evlerine dönmek istiyorlardı; hepsi kendilerinin de öldürüleceğinden korkuyordu. Bu yalanları yayan faşistlerin radyosuydu. Önce komünistler dendi. Bunu, faşistlerin çığırtkanı Queipo de Llano söyledi. Sonra birdenbire yaygarasını değiştirdi; komünistler değildi de kendi koruma görevlilerinden biriydi. Ne gürültü patırtıydı o! Madrid'de millet şaşkına dönmüştü, merkez karargâhlar, hükümet; bütün dedikodular birbirine karışlı, en inanılmaz hikâyeleri uyduruyorlardı. Bizi çok sinirlendirmişti bunlar. O sıra gazetelerimize, CNT'nin gazetelerine bizzat gittim. Ve dedim ki: "Savaştayız, bu böyle gitmez, doğru bir haber yazmanız lazım. Hatta hemen şimdi, şu zırıltılar dinsin artık!" Ve bunu yaptılar.

Ricardo Rionda Castro

İlk etapta, ustalıkla düzenlenmiş suikast ihtimali dışlanamaz. Bunu doğrulayan bir durum, partiler ve gruplar arasında hüküm süren sert çekişmeydi. Durruti'yle birlikte, devrimin kitleler üzerinde büyük etki yapan gözle görülür az sayıdaki adamlarından biri tasfiye edilmiş oluyordu. Onun bütün yaşamı azbuçuk efsaneydi. Halkın, ona gösterdiği büyük sevgiden dolayı çok kimse olayın bir cinayet olduğuna inanmıyordu; hüküm süren koşullar altında böyle bir tahmin şüphe götürse bile buna inanıyorlardı.

İsyancı ordunun radyo yayınları, saflarımızdaki moral çöküntüsü ve şaşkınlığı elbette kendi çıkarları için kullanmışlardı. CNT ve

FAI'nin komiteleri, bu radyo haberlerini, birer Makyavelci manevra olarak değerlendirdi ve bu söylentilere 21 kasımda şu bildiriyle karşı koydu:

"İşçiler! Beşinci Kol denen düzenbazlar yoldaş Durruti'nin sinsi ve hain bir kurşuna kurban gittiği söylentisini yaydılar. Tüm yoldaşlarımızı bu alçakça iftiralar karşısında uyarıyoruz. Bu iğrenç yalanın hedefi, proletaryanın faşizme karşı savaşta en keskin silahı olan güçlü eylem ve düşünce birliğini sarsmaktır. Arkadaşlar! Durruti asla bir ihanet komplosuna kurban gitmedi. O, özgürlüğün diğer neferleri gibi görevini kahramanca yerine getirirken savaşta vuruldu. Faşistlerin, sarsılmaz birliğimizi yıkmak için ortaya attığı adi yalanlara aldanmayın! Ne tereddüte ne de sallantıya yer yok! Yalanları sadece kardeş cinayetine götürecek olan sorumsuz gevezeleri dinlemeyin! Bunları yayanlar devrim düşmanlarıdır!

CNT Ulusal Komitesi. FAI Yarımada Komitesi."

José Peirats 1

Valencia, 23 kasım. CNT ve FAI Ulusal Komitesi aşağıdaki bildiriyi yayımladı:

"Yoldaşımız Durruti'nin ölümünden dolayı ortalıkta bir dizi yalan ve tahmin dolaşmaktadır; her şeyi çok yakından izlediğimiz için bunları kesin olarak reddediyoruz. Bazılarının belki inandığı gibi belli bir fraksiyonun gizli tertipleriyle değil, faşist bir kurşunla öldürüldü yoldaşımız.

Faşizme karşı savaştığımızı unutmayalım. Ve İspanyol proletaryası, bu faşist sürülere karşı tüm antifaşistler ve birleşik güçlerle birlikte omuz omuza mücadele vermelidir.

İspanya anarşist işçi sınıfının en yüksek organı bu yüzden, eylemlerimizin başarısını büyük ölçüde zedeleyecek ve hatta İspanya işçi sınıfının gerici canavarlara karşı kutsal birliğini yıkabilecek açıklamalara artık son verilmesini talep etmektedir.

Bu açıklamanın, tüm yoldaşlarımızı ikna etmesini ve onları mücadelede yerlerinde kalmaya sevk etmesini bekliyoruz.

İspanya'da faşizmin yok edilmesi için ileri!

Komite."

Solidaridad Obrera

Durruti'nin yedi ölümü

Suikast olduğu kanısındayım. Durruti ölür ölmez İspanyol anarşizminin en önemli liderleri Madrid'den ayrıldı. Siyasi ortam, bir gecede değişivermişti.

Anarşistlerin çoğu izlendiklerini düşünüyorlardı; söylemek gereksiz, kim takip edecek, elbette komünistler. O gecelerde, Madrid'de cebinde CNT-FAI üyelik kartıyla dolaşmak radikal sağcı bir parti üyesi olmaktan daha tehlikeliydi.

Martínez Fraile

Anarşistlerin Garabita tepesindeki hezimetinden birkaç gün sonra vuruldu Durruti. Arkadan vurdular; genel olarak kendi adamları tarafından öldürüldüğü kabul ediliyordu, çünkü o anarşistlerin savaşa aktif olarak katılmalarını ve Caballero hükümetiyle birlikte çalışmalarını istiyordu.

O zamanlar anarşistlerin çoğu, İspanya'da ilk aşamada özgürlükçü, ideal bir cumhuriyet kurmak istiyorlardı; sosyalistler, komünistler ve cumhuriyetçilerle birlikte olmak, onları hiç ilgilendirmiyordu. Caballero hükümeti için yaşamlarını yitirmeyi asla düşünmüyorlardı. Bu onların gözünde "önemli değil"di.

Louis Fischer

Durruti elbette dikkatsizliğinin kurbanı oldu. Bir öğleden sonra üniversite semtindeki cepheye gelmişti. Tam bir durgunluk vardı ortalıkta. Bu yüzden tehlikeli bir andı, çünkü adamlar pek dikkat etmeden hareket ediyorlardı

Büyük Packard'ı, adamlarının savaş hattına yakın bir yerde durdu. Tam karşıda üniversite kliniği vardı; yüksek, altı ya da yedi katlı olan bu bina, karşıya ateş etmek için oldukça elverişliydi. Düşman üst, bizimkiler de alt katları elinde bulunduruyordu.

Çok uyanık olduğu besbelli olan düşman, neredeyse bir kilometre uzaktan arabanın durduğunu görmüş ve içindekilerin inmesini beklemişti; arabadan inenler, açıkta, korumasız kalınca düşman makineli

tüfekle ateşe başlamıştı; kurşunlar Durruti'yi ölüme götürdü, iki koruma görevlisi de ağır yaralandı.

Ricardo Sanz 3

Ertesi gün ortalıkta şöyle bir söylenti dolaşıyordu: Durruti, birliklerinin paniğe kapılıp geri çekilmelerini engellemek istemişti; işte bu sırada adamlarından biri Durruti'yi vurdu. Ve hemen bunun ardından ölüm haberi kesinleşince, bu yiğit savaşçı subayın öldüğü koşullar, acımızı iyice arttırıyordu. Birliğine gelince, onlar düşmanları siperlerinden kovamadığı gibi tam tersine düşman askerleri onları bulundukları yerden geri püskürttüler. Bu birlikler, Durruti'nin ölümünden sonra hemen değiştirildiler. Onlar, artık tüm Madrid cephesi için gerçek birer tehlike teşkil ediyordu.

Enrique Lister

Durruti'nin şoförü bana olayın nasıl olduğunu anlatmıştı. Bizi kimsenin rahatsız etmemesi için benimle birlikte *Solidaridad Obrera*'nın Madrid bürosuna geldi. "Bana tüm gerçeği anlat" diye rica etmiştim yoldaş Julio Graves'e.

"Söylenecek pek bir şey yok. Öğle yemeğinden sonra üniversite mahallesindeki cepheye gitmiştik. Yoldaş Manzanas bizimle birlikteydi. Cuatro Caminos Meydanı'na varmıştık. Pablo Iglesias Bulvarı'na dönmüş ve tam gaz yola devam ediyordum. Bulvarın sonuna doğru bir sürü ufak otelin önünden geçmiş ve sonra sağa sapmıştık.

Durruti'nin birlikleri, Moncloa Meydanı ve örnek hapishanenin duvarları önünde aldıkları ağır kayıplardan sonra mevzilerini değiştirmişlerdi. Ortalık aydınlıktı, sonbaharın ikindi güneşi sokakları aydınlatıyordu. Milis askerlerinden bir grup karşıdan bize doğru gelirken biz kavşağa varmıştık. Durruti, bu gençlerin cepheyi terk etiklerini hemen anlamıştı. Arabayı durdurmamı emretti.

Düşmanın ateş alanındaydık; hastaneyi işgal etmiş Mağrip birlikleri meydanı ellerinde tutuyordu. Her ihtimale karşı arabayı bu küçük otellerden birisinin köşesine park etmiştim. Durruti arabadan indi ve kaçak milis askerlerine doğru gitti. Nereye gittiklerini sordu. Ne cevap vereceklerini şaşırmıştı milisler. Durruti onları gür sesiyle azarlamış ve sert bir tonla derhal cepheye geri dönmelerini emretmişti. Askerler itaat etmişler ve geri dönmüşlerdi.

Durruti tekrar arabaya döndü. Tüfek ateşi artmıştı. Hastanenin o kocaman kırmızımsı kütlesi tam karşımızda duruyordu. Kurşunların ıslığını duymuştuk. Durruti tam arabanın kapısını tutmak istemişti ki yıkılıp kaldı. Göğsünden vurulmuştu. Manzana ve ben arabadan dışarı fırlamış ve onu arabanın arka koltuklarına yatırmıştık.

Derhal manevra yaptım ve son hızla şehre döndüm; milislerin Katalonya hastanesine geldik. Gerisini biliyorsun. Hepsi bu."

Ariel

Aslında biz varsayımlara bağlıyız. Bildiğim tek şey, -şüphesiz bu bilgim ilk elden değil, bunu bana tanıdık biri söylemişti, bu konularda çok iyi bilgisi olan biri- evet, bildiğim tek şey, Fransız Komünist Partisi'nin önemli adamlarından biri olan ve Stalin sorunu yüzünden tasfiye edilinceye kadar Thorez'den sonra partide ikinci adam sayılan, yani bugün anti-Stalinist olan Auguste Lecoeur'ün, kendi arkadaşlarına açıkça, "komünistlerdi onlar" diye söylemiş olduğudur. Durruti'yi öldürenler komünistlermiş.

Gaston Leval

Barcelona'da anarşistlerin Bartolomeus gecesi, Paris, 23 Kasım. *Echo de Paris*'ye göre Madrid direnişinin ruhu diye bilinen Katalonyalı anarşist önder *Durruti*, Bolşeviklerin iddia ettiği gibi milliyetçi birliklerle savaşırken değil, aksine *komünistler tarafından* öldürülmüştür.

Bildirildiğine göre Madrid'de, aristokrat saraylarından gelen ganimetleri bölüşürken komünistlerle anarşistler arasında, yine anlaşmazlıklar çıkmıştır. Böyle bir kavga sırasında Durruti, komünistleri, anarşistleriyle birlikte Barcelona'ya dönüp Madrid'i kendi kaderiyle baş başa bırakmakla tehdit etmiştir. Aynı günün akşamı Durruti evinin önünde komünistlerin saldırısına uğramış ve dövülmüştür.

Yine *Barcelona*'dan, *Echo de Paris*'nin bildirdiğine göre anarşistler Katalonya başkentinde terör egemenliği kurmuşlardır. Reislerinin Madridli komünistler tarafından öldürüldüğü haberi duyulduğu zaman anarşistler, bir çeşit Bartolomeus gecesi düzenlemişlerdir.

Bu korkunç zorbalıklar, *anarşist derneklerin yönetimine bile çok*

vahim (!) gelmiş ve acil çağrılarla, kanlı terörün durdurulmasını talep etmişlerdir.

*Völkischer Beobachter**

İspanya Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin telgrafı

İşçi sınıfının özverili evladı, proletarya birliğinin ateşli ve enerjik savunucusu, hepimizin ortak yoldaşı Durruti'nin onurlu ölümünü derin bir acıyla öğrenmiş bulunuyoruz. Faşist çetelerin katil kurşunu, genç, ama fedakârlık dolu bir yaşamı elimizden aldı. Madrid'i savunurken ülkemizi kana bulamış faşist çeteleri kurutuncaya kadar eskisinden daha güçlü bir birlik olalım! İspanya'nın tüm cephelerinde birlik savaşı için! Kahramanlarımızın intikamı alınacaktır! Halk-İspanyası zafere ulaşacaktır!

José Díaz

Solidaridad Obrera

Daha sonra, dul eşi -yoksa CNT'nin merkez komitesi miydi?- Durruti'nin öldüğü gün giydiği gömleği anısına düzenlenen bir sergi için bana göstermişti. Gömlekteki kurşun deliğine baktım; ayrıca bir de bilirkişi bulmuştum. Kurşunun çok yakından sıkıldığı sonucuna vardık; çünkü gömleğin dokumasında apaçık yanık ve barut izleri vardı.

Artık anarşistlerin düşünce tarzını iyi tanıyorduk. Durruti'nin Madrid'de artık o eski gerilla olmadığını biliyorduk; düzenli bir asker olmuştu. Onun, görevini ihmal eden anarşist komutanlara çok sert davrandığını da biliyorduk. Hatta bunlardan bazılarını kurşuna dizdirmişti. Böylece onun intikam sonucu öldürülmüş olabileceğini düşünmüştük o zaman.

Jaume Miravilles I

Durruti'nin ölümünden bir yıl sonra, Madrid'in yiğit savunucularının onuruna Cataluña Meydanı'nda bir sergi açılmıştı. Diğerlerinin yanında, Durruti'nin ölümü sırasında üzerindeki gömlek de sergilenmişti. Gömlek, bir cam kutunun içindeydi. İnsanlar, kurşunun

* Hitler Almanyası'nda Nazilerin çıkardığı günlük gazete. (ç.n.)

kumaşta açtığı deliğe yakından bakmak için itişip kakışıyorlardı. Ben de aynı salondaydım. Birden aralarından birinin, kurşunun altı yüz metre uzaklıktan gelerek böyle bir delik açmasının mümkün olmayacağını söylediğini duydum. Aynı günün akşamı, Adli Tıp Enstitüsü'nden uzmanları gömleği incelemek üzere görevlendirdim. Aynı sonuca varmışlar ve kurşunun en fazla on santimetrelik bir mesafeden sıkılmış olabileceğini söylemişlerdi.

Birkaç gün sonra Durruti'nin Fransız karısıyla akşam yemeğinde buluşmuştum.

"O nasıl öldü" diye sormuştum. "Eminim, gerçeği biliyorsunuz."

"Ben, ben her şeyi biliyorum."

"Nasıl oldu?"

Tam gözlerimin içine bakmıştı. "Öleceğim güne kadar" demişti, "Resmi açıklamaya uyacağım: Guardia Civil'den bir polis, onu, yüksek bir pencereden vurdu."

Alçak bir sesle eklemişti: "Ama onu kimin öldürdüğünü biliyorum. Katil, yanında duranlardan biriydi. İntikam aldılar."

Jaume Miravitlles 2

Durruti, 19. yüzyıl anarşizmi havasını yaşamış ve bu ortamı solumuş biriydi. Kendisini, Bakunin'in bir varisi sayardı ve bu yüzden, Marksistlerin su katılmamış düşmanıydı. Üstelik müthiş bir zekâya sahipti ve cumhuriyetin, General Franco taraftarları karşısında zafer kazanması için çalışıyordu.

Aragón cephesinde pek hareket yoktu. Anarşistler, Barcelona'da komünistlere ayak direteblleceklerine dair boş bir umut içindeydiler; bunun için büyük miktarda otomatik silah sakladılar. Halbuki bu silahlar, Madrid'in savunulmasını çok kolaylaştıracaktı. Anarşistler hükümette sorumluluk almakla zaten kendi ideolojik tavırlarından yarı yarıya taviz vermişlerdi. Ancak askeri durumları zayıflamamıştı; eskisi gibi hâlâ sokak çatışmalarını kazanacak, radyo ve diğer iletişim merkezlerini işgal edecek güçteydiler. Ya da -eğer anti-otoriter prensiplerine uyarsa-, komünistlerin cumhuriyette denetimi ellerine geçirmemesi için düşmana kapıyı bacayı açacak durumdaydılar (Oysa komünistler, İspanya'da zafer kazanacak durumda değillerdi; çünkü onların zaferinin Moskova'nın da istemeyeceği bir dünya savaşına neden olacağı kesindi).

Yani öyle bir durum ortaya çıkmıştı ki iki tarafın da "temiz ide-

ologları" -bir yanda Marx'ın, diğer yanda Bakunin'in varisleri -asıl dertleri savaşı kazanmak olan, kendilerinden daha az temiz kimseler ile pazarlık etmek zorunda kalmışlardı. Madrid'e gidip orada Komünist Partisi ve merkezi hükümetle anlaşmaya hazır olduğunu söylemesi, Durruti'nin iyi niyetini gösterir. Franco birliklerinin bombaları dışarıda, sokaklarda patlarken Durruti korumasıyla silahlı olarak Gran Vía'daki bodrum restoranlarına saldırıyordu. Madrid sakinleri, şimdiye kadar böyle tepeden inmağa silahlanmış savaşçılar görmemişti; bu silahlı adamların, kendilerine yardım etmek için geldiklerini görmeleri onları coşturuyordu. Durruti, koruma görevlilerini terk etti ve komünistlerle buluşmaya yalnız gitti. On beş dakika kadar sonra sokak ortasında vuruldu; hem de kendilerine, "Durruti'nin Dostları" diyen anarşist grubun casusları tarafından öldürüldü.

İç savaşın tarihçileri, Durruti'nin cepheye gittiği ve orada bilinmeyen kişiler tarafından vurulduğu açıklamasıyla yetinirlerse, bu öyküyü tamamen yanlış anlatmış olacaklardır. Bilinen nedenlerden dolayı Komünist Partisi ve cumhuriyetçi hükümet, o zamanlar öykünün bu biçimini yaymıştı; ikisinin de anarşist ve komünistler arasındaki çelişkiyi önemsiz göstermede çıkarları vardı. Hatta Durruti'nin, Franco'nun mevzilerinden gelen bir serseri kurşuna kurban gittiği de iddia edilmiştir. Bu hiç doğru değil. Sokağın ortasında ve arkadan vuruldu o. Sayısız izleyici onun ölümünü yaşadı. Ölümü, anarşist düşünme biçiminin en belirgin göstergesi sayılabilir. Ne olursa olsun bu ölüm, anarşistler ile komünistler arasındaki çelişkinin çözülmezliğini gösteriyor.

"Durruti'nin Dostları", ölümünden çok önce örgütlenmişlerdi. Grup, anarşizmin "gerçek" ruhunu ve komünizmin otoriter eğilimlerine karşı muhalefeti temsil edecekti. Böyle bakıldığında Durruti'nin kendi "dostları" tarafından vurulmuş olması, akla yatkın. Ölümü, Marx ile Bakunin arasındaki çatışmanın son perdesiydi.

Adsızlar 2

Eğer bir adam, savaşın tam ortasında, sokakta vuruluyorsa, ölümünden ya düşmanı ya da kendi saflarını sorumlu tutmak zor bir şey değildir. Öldüren kurşun, milliyetçi birliklerden yeni temizlenmiş bir mahallede atıldı. Kurşunu sıkanın onu tanıması ve karşısındakinin Durruti olduğu bilinciyle ateş etmesi mümkün değil. Çünkü Durruti üniformasında herhangi bir işaret taşımazdı. Kurşunu sıkan adam yak-

laşan milis askerleriyle karşılaştığı zaman ateş etti; yani avcı, Franco'nun saflarında bulunuyordu. Durruti'nin arkadan vurulduğu doğru, ama kurşun yukarıdan, hâlâ düşmanın elinde bulunan o binaların birinden sıkılmıştı.

Daha sonra cumhuriyetçiler arasında bu soruna ilişkin tartışmalar oldu. Bazı anarşistler, Durruti'nin komünistler tarafından öldürüldüğünü ima ediyorlardı. Bu mümkün değil; bunda doğru olan, sadece ölümünün komünistlere büyük taktiksel avantajlar sağlamasıdır. Durruti'yle birlikte anarşist hareketin biricik figürü yok olmuştu; bu figürün prestiji, komünistlerin artan etkisini engellemeye tek başına yeterdi.

"Durruti'nin Dostları" grubu, ölümünden aylar sonra kuruldu. Bu, grubun adından da bellidir. Gruplarına şu ya da bu ölünün, bir filozofun ya da bir siyasi önderin adını vermek anarşistlerde bir gelenektir; ama asla yaşayan birinin adını vermezler. Bu adla ilk grup, Paris'te; ikincisi, İspanya'da kuruldu. Bu grup, CNT'nin uzlaşmacı politikasına ve onun komünist şantajları karşısında gerilemesini önlemek için mücadele ediyordu. Durruti'nin komünistlerle "uzlaşmaya" hazır olduğu da doğru değildir. Durruti öldüğü zaman komünistler, anarşistlere baskı uygulayacak güçte değillerdi. Bu, ancak Durruti'nin ölümünden sonra ve İspanya'daki Rus etkisinin artmaya başlamasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Buenaventura Durruti, ölümünden kısa bir süre önce Rus anarşisti eski muharip Emma Goldman'a verdiği demeçlerde, konumunu açıklıkla ortaya koyuyordu. Fazlasıyla körükörüne inanıp inanmadığı sorusuna şöyle cevap vermişti: "Eğer İspanya işçileri, bizim özgürlükçü yöntemlerimizle sizin Rusya'dan tanıdığınız komünizm türü arasında bir seçim yapma durumunda olsalar, eminim ki doğru seçim yapacaklardır, bu konuda hiçbir şüphem yok." Emma Goldman ona, komünistler çok güçlenip, işçilere bir seçenek kalmazsa ne olacağı sorusunu sormuştu. Durruti bunun üzerine: "Franco'yu temizledikten sonra, komünistlerle kolayca başa çıkarız. Gerekirse, önce onlardan başlarız." Hayatta kalsaydı, belki iş buna kadar gelecekti.

Albert Meltzer

Asla inanmadığım ve hep karşı çıktığım, Durruti'nin kendi koruması tarafından arkadan vurulduğu tahminidir. Bu iğrenç bir yalandır. Adamlarından hiçbirisi böyle bir cinayete yatkın değildi. Daha sonraları, orada burada, komünistlerin onu öldürdüğü söylendi. Size açık söyleyeyim, ben bu iddiaya da inanmıyorum. Anarşistlerin Dur-

ruti'yi öldürdüğü yalanı bazı gazeteci ve tarihçiler tarafından ortaya atılmıştır, bunların tümü komünistlerin kuklasıdır. O zamanlar komünistler, anarşist hareketin kredisini düşürmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Diğerleri de bu yalanları tekrar ettiler. Bazı insanlar böyledir, önlerine ne konursa yerler.

Federica Montseny 1

Görgü tanığı

Üstünden otuz beş yıl geçmiş, buna rağmen yalnız tarihini değil, saatini de hatta tüm ayrıntılarını bile biliyorum.

Biz Miguel Angel Sokağı No. 27'de konaklamıştık, Durruti'nin merkez karargâhı oradaydı. Bu bina, Kral XIII. Alfons'un yeğeni Stomayor Dükü'nün kentteki malikhanesiydi. 19 kasım günü öğleden sonra cepheden bir haberci geldi. Hastane düşmanın eline geçmişti. Derhal arabalara bindik. Vakit öğleden sonra dörttü, saat ya dörde on vardı ya da dördü on geçiyordu. Doğrudan cepheye gittik. Durumu incelemek için hastanenin mümkün olduğu kadar yakınına geldik. Direksiyonda şoför Julio oturuyordu, yanında her zaman olduğu gibi Durruti; arka koltuğu hiç sevmezdi. Arka koltukta Manzana, Bonillo ve ben oturuyorduk.

Şehirden geçtik ve Rosales Bulvarı üzerinden Moncloa Meydanı'na vardık; burası, hemen Andréa Beyano Caddesi'nin köşesine düşer. Kurşunların ıslık seslerini duyuyorduk. Durmuştuk, ilerlemek mümkün değildi. Araba, düşman nişancıları için iyi bir hedef teşkil ediyordu. O zaman Julio durmuş ve durumu incelemek için arabadan inmişti. Durruti onu takip etmek istedi, otomatik tüfeği (bir Naranjero'ydu bu) eline aldı. Kapıyı açtı ve tüfeğiyle arabanın basamağına çarptı. Tüfek ateş almış, kurşun tam göğsüne isabet etmişti, vücudu delip geçen kurşunla her şey bitmişti.

Arabadan inmek üzereydim, arabada bir kişi daha vardı. Durruti'yi kaldırdık, bir sürü kan, ama kendindeydi hâlâ; kan göğsünden geliyordu, kanı silmeye çalışıyorduk, yapılacak bir şey yoktu, arabaya yatırdık ve hareket ettik. Elimizden geldiği kadar hızla milislerin hastanesinin bulunduğu Otel Ritz'e gittik.

Durruti'yi doktorlara teslim ettik; onu kurtarmak için her şeyi denemişler. Saat gece ikiye kadar bilincini kaybetmedi. Bir şeyler söyleyip söylemediğini bilmiyorum, ben yanında değildim artık. Ama

onun sabaha karşı saat dörde doğru öldüğünü biliyorum. Olaydan on bir ya da on iki saat sonra.

Durruti'nin ölümü bizi öyle etkilemişti ki kendimiz bile inanamıyorduk, üstelik bizler kazaya tanık olmuştuk. Haberi duyurmaya cesaret edemiyorduk, kimse gerçeği söylemek istemiyordu. İşte bu yüzden resmi duyuruda düşman kurşunuyla öldürüldüğü yazılmıştı. Bu elbette olasılık dışı değildi; gelgelelim böyle bir şey bu kez söz konusu değildi. Bundan sonra tabii ki söylentiler çıktı; kimilerine göre komünistler suçluydu, kimilerine göre bizler, kendi korumaları onu öldürmüştü, diğerleri de suçu Beşinci Kol'a atmıştı, vs.vs. Gerçeği kimse bilmiyordu, bunun bir kaza olduğu, Durruti'nin kendi kendini vurduğu, kimsenin aklına gelmedi.

Ramón García López

Önceleri, Durruti'nin bir suikaste kurban gittiği kuramını savunmuştum. Bu sonuca varmamın nedeni, elimde bir tür suç delilinin olmasıydı: Gömlek. Gömlek, kurşunun kısa bir mesafeden sıkılmış olması gerektiğinin deliliydi. Ayrıca biliyordum ki Durruti'nin dul karısı da resmi açıklamada bazı kuşku uyandırıcı yanlar bulmuştu. Ondan bu yana birçok insanla konuştum, Emilienne'in arkadaşlarıyla da. Her şeyin, düşündüğümden başka bir şekilde cereyan ettiği anlaşılıyor. Yani Durruti arabadan inerken Naranjero dedikleri tüfek (bu silahlara neden "portakal ağacı" dediklerini bir türlü anlayamadım) kendiliğinden ateş alır ve onu öldürür.

Eğer durum böyleyse CNT'nin tavrı anlaşılıyor. Böyle bir ölüm şekli korkunç bir mizah etkisi yapabilirdi; böyle bir duruma kitleler asla inanmaz ve kabul etmezlerdi. Silahlarla ilişkisi bir sekreterin daktilosuyla ilişkisi kadar olağan olan bir adam! Besbelli ki Durruti'nin çevresinde yaratılmış mitosu böyle kaba bir açıklamayla yıkmaya niyetleri yoktu anarşistlerin. Düşünülmesi bile olanaksızdı bunun. Ölümü başka bir biçimde gerçekleşmiş olmalıydı.

Jaume Miravilles 1

Gerçeği asla kimse öğrenemedi. Öğrenemedi, çünkü bize yemin ettirmişlerdi. Savaşın bitimine kadar susacaktık. Ne ailelerimize ne karılarımıza ne de arkadaşlarımıza bir şey söyleyecektik; çünkü birincisi, böylesi bir ölüm anarşist bir lider için gülünç bir durumdu; ikincisi,

Durruti'nin kendi adamları tarafından öldürüldüğü şüphesine yer verilmemeliydi. Bu yemin, o zamanlar bakan olan Federica Montseny ve "Mariánet", yani CNT Ulusal Komite Sekreteri Mariano R. Vázquez tarafından ettirilmişti.

Kendisiyle konuştuğum Dr. Santamaría, kurşunun nereden gelmiş olabileceğini bilmiyordu. Ama kurşunun en fazla elli santimetrelik bir mesafeden sıkılmış olması gerektiğini doğrulamıştı.

Jesús Arnal Pena 3

Bazıları hâlâ bunu kabul etmek istemiyor, çünkü işlerine gelmiyor; ama gerçeği benim kadar kendileri de iyi biliyorlar. Halbuki yanındaki yoldaşları dinlemiştik, biri onun Madrid'deki kurmay şefi Manzana, diğeri şoförü Estancio ve ona eşlik eden biri daha. Ne dedi onlar? Yanlışlıkla tüfeği patlamıştı. Orada şöyle oturuyordu (*Rionda, oturuşunu gösterir*) ve tüfeği, namlusu yukarıda bir biçimde şöyle tutuyordu. Tüfeği alıp dışarı çıkmak istemişti. Horoz, arabanın basamağında sıkışıp kalıyor ve bum. Kurşun fırlıyor ve ciğerini deliyor.

Silahları tanırım. Yirmi iki yaşımdan beri evden hiçbir zaman tabancasız çıkmadım. Ne olacağını bilemezsin ki, hele akşamları, geceleri. Hiçbir zaman toplantılara tabancasız gitmezdim, silahım her zaman kemerde elimin altındaydı. İnsan kendini her an savunabilmeli. Ama Durruti hep dikkatsizdi; bu onun hatasıydı. Bunu ona sık sık söylemiştim. Son derece kaygısızdı; Manzana da aynı düşüncedeydi. Arabayla gidiyorsan, tüfek öyle namlusu havada kendine dönük tutulmaz, hele inerken asla. Ama Manzana bana bunun öyle olduğunu doğruladı. Naranjero çok yaman bir tüfektir; hemen ateş alır. İyi tanırım. Çünkü daha sonra Durruti'nin tüfeğini, öldüren tüfeği yanıma almıştım. Onu elimde tuttum, ta Fransa'ya gidinceye dek. Kaçarken sınırda bırakmak zorunda kaldım.

Ricardo Rionda Castro

Miras

İnanılacak gibi değildi, hiçbir şeyi yoktu, hiçbir şeyi, sıfır. Neyi varsa herkese aitti. Öldüğünde, kendisini gömebileceğimiz birkaç giyecek aramaya koyuldum. Sonunda çok yıpranmış eski bir deri ceket,

hâki renkli bir çift pantolon ve bir çift delikli ayakkabı bulduk. Sözün kısası her şeyini dağıtan bir adamdı, ardında bir pantolon düğmesi bile kalmamıştı. Çırılçıplaktı.

Ricardo Rionda Castro

Durruti'nin valizinde bulunan öte beri şunlardı: Bir çift iç çamaşırı, iki tabanca, bir dürbün ve bir güneş gözlüğü. Varı yoğu buydu.

José Peirats 1

Durruti'nin ölümü Madrid'de herkesi yasa boğmuştu. Ölüsü, arkadaşları tarafından CNT Ulusal Komitesi'nin lokaline taşınmış ve orada saklanmıştı. 21 kasım sabah saat dörtte, tabut bir arabaya kondu ve büyük bir konvoy eşliğinde Valencia'ya nakledildi. Konvoyun uğradığı şehirlerde sivil halk onu bekliyordu. Tabut Chiva'da, García Oliver, Alvarez del Vayo, Just, Esplá ve Giral adlı bakanlar tarafından karşılandı. Tüm köylerde halk siyah-kırmızı bayraklarla gösteriler yapıyor ve tabuta çelenk getiriyorlardı. Valencia'da CNT'nin doğu bölgesi temsilcileri, cenaze arabasına çelenk ve çiçekler koymuşlardı.

Levante bölgesi ve Katalonya'da her köyde ölüye son kez selam duruluyordu. Tabut 22 kasımda, gecenin birine doğru Barcelona'da CNT-FAI binasına vardı. Çiçekler ve siyah-kırmızı bayraklar arasında binanın giriş holüne yerleştirildi. Tabutun üzerinde ve onu örten bayrakta Durruti'nin hayatının içeriği ve uğruna öldüğü harfler vardı: CNT-AIT-FAI.

Durruti 6

Cenaze töreni Barcelona'da yapıldı. Hava bulutlu ve kapalıydı. Şehir, bir çeşit kolektif histeriye tutulmuştu. Savaş elbiseleri içindeki anarşistlerin saygı kıtasıyla birlikte cenaze alayı geçerken insanlar sokaklarda diz çöküyor ve ağlıyorlardı. Sokaklarda, yarım milyon insan toplanmıştı. Herkesin gözleri yaşlıydı. Durruti, Barcelona için anarşizmin simgesiydi ve ölümü inanılmaz gibi görünüyordu.

O gün şehri garip bir sessizlik kaplamıştı. Direklerde siyah-kırmızı

bayraklar asılıydı. Güneş kendini göstermiyordu. Böylesine sessiz, böylesine törensi ve böylesine acı bir günü bir daha yaşamadım.

Jaume Miravilles 2

Eskiden İspanya işveren birliklerine ait olan, şimdi "Casa de la CNT-FAI" denen CNT'nin Katalonya yerel komite binası, Barcelona limanını kente bağlayan modern, geniş caddeler zincirinin uzandığı Vía Layetana'da bulunmaktadır. Durruti, hayatının son aylarında bu binayla çok yakın bir ilişki içindeydi ; İspanyol halkına hitaben yaptığı son konuşma, bu binadaki radyoda yayımlanmıştır ve cenazesi bu caddeden Montjuich'e taşınmıştır.

CNT'nin Barcelona Yerel Federasyonu'nun isteği üzerine bu caddenin adı, Avenida de Buenaventura Durruti olmuştur.

Durruti 6

Madrid'e giderken onu havaalanına götürmüştüm. Bu onu son görüşüm oldu. Onu Madrid'de her gün telefonla arardım; bir akşam bana orada olmadığını söylediler. Daha sonra öğrendim ki çoktan ölmüş.

Orada değildim, size bu konuda hiçbir şey söyleyemem. Ama elbette insanlara, bunun bir kaza olduğu anlatılamazdı; çünkü buna kimse inanmazdı. O zaman cephede vuruldu dendi. Bir ölüm daha, hepsi bu. Durruti gibi bir adam herhalde yatağında ölmez.

Evet, bazı şüphelerim vardı. Ama onun arkadaşlarıydı bunun bir kaza olduğunu bana söyleyen; García Oliver ve Aurelio Fernández. Onun silah arkadaşlarıydı. Neden yalan söylesinler ki? Yani böyle oldu. Önemli olan zaten bu değil. Hem bu neyi değiştirir ki?

Emilienne Morin

Sekizinci Not

Devrimin yaşlanmasına ilişkin

İspanyol Devrimi'nin yenilgisinden bu yana otuz beş yıl geçti. Devrimin izlerini günü gününe takip etmek isteyenin, bir zamanlar Barcelona'nın en büyük günlük gazetesi Solidaridad Obrera'yı, ("İşçilerin Dayanışması") okuması gerekir. İsteyen Amsterdam'da Herengracht'taki bodrumda, gazetenin sararmış nüshalarını büyük tozlu dosyalarda bulacaktır; diğer dört katta, İspanyol Devrimi hakkında yazılmış, basılmış ve ciltlenmiş ne varsa mevcuttur. Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, devrimin zafer ve yenilgilerine dair ne varsa saklamaktadır. Mektuplar ve bildiriler, kararnameler ve tanık ifadeleri, düzensiz yığılmış kâğıt paketleri: Melankolik bir ölümsüzlük. Ama burada yalnız ölü harfler bulunmaz; hayatta kalanların izlerine de rastlanır: Yaşamöyküleri, anılar, adresler, çok uzaklara götüren ipuçları vardır:

Meksiko City'nin hüzünlü kenar mahallelerine, Fransız taşrasının en ücra köylerine, Paris'in çatı katlarına, Barcelona işçi semtlerinin arka avlularına, Arjantin başkentinin sefil, dökülen bürolarına, Gascogna'daki sundurmalara kadar götürürler insanı.

Fransa'da sürgünde yaşayan marangoz Florentina Monroy yetmiş beş yaşına rağmen malikaneden malikaneye dolaşmaktadır. Emeklilik geliri yoktur. Bölgenin takattan düşmüş aristokratlarının kakmalı dolaplarını tamir ederek geçimini sağlar.

Paris'in uyuşuk varoşu Choisy-le Roi'da bir dükkânın arkasında Rue Chevreuil No. 6'nın arka avlusunda İspanyol anarşistleri, küçük bir matbaa kurmuşlardı. Orada, bölgeye ait yerlerin sinema afişleri ve maskeli balo davetiyelerinin yanı sıra kendi dergi ve broşürlerini de basmaktadırlar.

Güney Amerika'nın herhangi bir yerinde, bir zamanlar Katalonya'nın en güçlü adamlarından biri daha sonra kendi saflarında CNT'nin en acımasız eleştiricisi olan Diego Abad de Santillán, küçük bir yayınevinde çalışmaktadır; yardımsever, piposunun ateşini hiç söndürmeyen sakin bir adam.

Valencialı tekstil işçisi eski Solidarios'lardan Ricardo Sanz, iki yüz marklık bir emeklilik geliriyle Garonne'de tek başına kasvetli bir köy evinde yaşamaktadır. Otuz yıldan fazla bir zaman önce Durruti'nin halefi olarak anarşist milislerin tümenine komuta etmişti. Kendisini ziyaret edene, devrimin kutsal emanetlerini gösterir: Durruti'nin ölü maskesi, komodindeki fotoğraflar, kendi yayımladığı kitaplarla dolu duvar dolabı.*

Ama çoğu ölmüştür. Gregorio Jover hâlâ hayatta olmalı, Orta Amerika'nın herhangi bir yerinde. Diğerleri kayıp.

Sürgündeki CNT'nin merkez karargâhını Toulouse'daki eski bir fabrika avlusunda bulmak mümkün. Aşınmış iki merdivenle "Kıtalararası Sekreterlik"e ulaşırsınız. Otuzlu ve kırklı yıllardan kalma ender broşürleri ve "Biblioteca Ideal"in tuhaf, ama insana hoş duygular veren romanlarını bulabileceğiniz küçük kitapçının yanında, Federica Montseny bürosunu kurmuştur. Burada on yıllarca öncesindeki gibi bıkıp usanmadan konuşmalarını ve başyazılarını düzeltmektedir.

Bu kendi başına bir dünyadır, coğrafi yönden dağınık, birbirinden uzak gene de dar bir dünya; yazılmamış özgün kuralları, yakınlık duyma ve sevmeme yasaları sayesinde yıllarca görüşmedikleri halde

* Hemen ölümün ardından yüze yapıştırılan alçı karışımıyla alınan kalıp (ç.n.)

herkesin herkesi bildiği bir dünya. Yaşlı yoldaşların bu dünyası, hayal kırıklığı ve kıskançlık, geçimsizlik ve yabancılaşma gibi sürgündekilere özgü belirtilerden yoksun değildir. Yaş ortalamaları yüksektir; söylentiler ve haberler, önem kazanmakta hiç güçlük çekmez, kalıcı olurlar. Hatıralar çoktan kök salmıştır; herkes zorlu yıllardaki rolünü ezbere öğrenmiştir. İhtiyarlığın getirdiği dikkafalılık ve hafıza boşlukları faturalarını ödetmektedir.

Ama bu yenik ve yaşlanmış devrim dürüst, başı dik tavrını hâlâ yitirmemiştir. Kadınların ve erkeklerin ömürleri boyunca uğruna savaş verdikleri İspanyol anarşizmi asla toplumun kenarında bir tarikat, entelektüel bir moda, ateşli bir burjuva oyunu olmadı. İspanyol anarşizmi, bir proleter kitle hareketiydi. Onun -manifesto ve sloganların verdiği izlenimlerin aksine- bugünkü öğrenci gruplarının yeni anarşizmi ile çok az bir ilgisi vardır. Fikirlerini Paris Mayısı'nda ve diğer yerlerde tanıdıkları Rönasans'a, bu seksenlikler karışık duygularla geri dönüp bakıyorlar. Hemen hemen hepsi hayatları boyunca elleriyle çalıştılar. Onlardan birçoğu bugün hâlâ inşaata ya da fabrikaya gidiyor. Genellikle küçük işletmelerde çalışıyorlar. Belli bir gururla kimseye muhtaç olmadıklarını, kendi ekmeklerini kendilerinin kazandığını görüyorlar; her biri, kendi mesleğinde birer yetenektir. "Boş zaman toplumu"nun parolaları, avarelik ütopyası yabancıdır onlara. Küçük evlerinde gereksiz hiçbir şey yoktur; müsrifliği ve meta fetişizmini tanımazlar. Yalnız kullanım değeri önemlidir onlar için. Kendilerini rahatsız etmeyen bir darlıkta yaşarlar. Sessiz sedasız, polemiksiz; tüketimin normlarını görmezlikten gelirler.*

Gençlerin kültür ile olan ilişkileri onlar için endişe vericidir. Gününü gün edenlerin "eğitim" kokan her şeye alayla bakmalarını anlayamazlar. Bu yaşlı işçiler için kültür iyi bir şeydir. Buna şaşmamak gerekir; çünkü onlar abeceyi ele geçirmek uğruna kan ve ter döktüler. Küçük, karanlık odalarında televizyon yoktur ama kitaplar vardır. Burjuva kökenli olsalar da sanatı ve bilimi bir kenara atmak rüyalarında bile akıllarına gelmez. Bilincini sırf resimli romanlar ve rock müziğinin yönlendirdiği bir "Çevre"nin cahilliğini anlamazlar. Çok eski anarşist öğretileri ciddiye alan "cinsel özgürlük"ü susarak geçiştirirler.

Bu başka zamanların devrimcileri yaşlandı, ama yorgun görünmüyorlar. Hafifmeşreplik tanımazlar. Ahlakları dilsizdir, ama iki

* Freizeitgesellshaft: Çalışma süresinin azaltılmasıyla "boş zaman"ın arttığı ileri sanayi toplumu (ç.n.)

anlamlılığa yer vermez. Dünyayı anlamıyorlar artık. Şiddeti tanıyorlar ama şiddete olan hevese çok kuşkulu bakıyorlar. Yalnız ve kuşkuludurlar; ama onları bizden ayıran eşik, sürgün eşiği geçildiği anda bir dünya, yardımseverlik, misafirperverlik ve dayanışma dünyası açılır önümüzde. Onları tanıyan, ne kadar az çaresiz, ne kadar az karamsar olduklarına şaşar. Kendilerini ziyarete gelen gençlerden de daha az. Melankolik değildirler. Nezaketleri proletercedir. Onurları, hiçbir zaman teslim olmamış olanların onurudur. Kimseye teşekkür borçları yoktur. Kimse onları "teşvik" etmemiştir, kimseden bir şey almamışlar, hiçbir burs görmemişlerdir. Refah, onları asla ilgilendirmez. Satın alınamazlar. Bilinçleri lekesizdir. Çürümüş, bitmiş kimseler değillerdir. Fiziksel yapıları şahanedir. Dağılmamışlardır, nörotik değillerdir, haplara ihtiyaçları yoktur. Kendilerine acımazlar, hiçbir şeyden pişman değillerdir. Yenilgilerinden olumsuz sonuç çıkarmamışlardır. Hata yapmış olduklarını bilmektedirler ama dedikleri dediktir. Devrimin yaşlı adamları, kendilerinden sonra gelmiş her şeyden daha güçlüdürler.

Sondeyiş

Geride kalanlar ve sonraki dünya

Durruti'nin ölümü birçok insan için umutlarının sonu demekti. İnsanların moralleri devrim için mücadele verdiklerine inandıkları sürece iyiydi. Davanın, artık salt savaş kazanmak olduğunu ve öteki şeylerin yine eskisi gibi kalacağını gördükleri an her şey sona ermişti. Yeni bir topluma olan umudu, birçok insan Durruti'yle özdeşleştiriyordu. Durruti'nin ölümü korkunçtu; çünkü o, fabrikalar ve köylerdeki kolektiflerde devrimci ruhun tükenmesiyle birlikte öldü.

Federica Montseny 1

Durruti'nin cenaze töreni sırasında Luis Companys'in konuşmasının iki metni.

Yoldaşlar, şu gerilim anında sizleri birliğe, disipline, metanete ve kahramanlığa çağırıyorum.

Bir an, içimizdeki gözyaşlarının kabardığını hissediyoruz. Ama ağlamak niye? Görevini yapmış ve hepimizin hayranlık beslediği bir adamın ölümüne mi ağlayalım? Korkaklara ve şerefsizlere ağlamak daha iyi. Gözyaşlarımızı silelim, kollarımızı kaldıralım ve yolumuza devam edelim; ara vermeden, ileri! Durruti'nin adı bize örnek olsun. Önümüzdeki yol daha ağır ve zahmetli bir yol. İleri! İleri!

Solidaridad Obrera

Durruti, korkaklar ya da kahramanlar nasıl ölürse öyle öldü. Sırtını döndüğü bir korkağın elinden öldü. Ölüm, ya kaçan insanı ya da Durruti gibi onunla göz göze gelmeye cesaret edecek bir katilin bulunmadığı birini sırtından yakalar. Durruti, cesaretini selamlıyoruz! Adın, halkın duygularının derinlerine kazılmıştır. Geride kalan bizlerin, parolası tektir: İleri! Herkes görevinin başına! Faşizme karşı ve özgürlükten yana savaşta daha çok birlik içinde! Geriye hiç bakmadan, ileri!

El Pueblo

Durruti'nin düşüncelerini benimseyelim ya da benimsemeyelim; onun mutlak anlamda ilkelerine bağlı bir hayat sürdürdüğü kesindir. O, İspanyol halk ordusunun disiplinli bir anarşistiydi.

Durruti'nin yaşamöyküsü, İspanyol anarşizminin kendi gelişmesine uyar. Nasıl gerici polis Durruti'yi daima sıradan bir katil gibi gördüyse, sağ basının eğilimi de CNT ve FAI'yi, kelle kesici, yağmacı ve kundakçılar çetesi olarak görmektir. Gerçekte İspanya'daki anarşist hareket güçlü idealist özellikler taşımaktadır. Birçok anarşist sigara içmez, vejetaryendır. Bazıları hele kesinlikle içki içmez. Her türlü sefahat düşkünlüğünü reddederler. Madrid'de FAI ve CNT'nin, genelevlere birer ön oda olarak hizmet eden bütün barların ve kafelerin yasaklanmasını isteyen büyük afişler astığını görürsünüz. Anarşistlerin kendini feda etme anlayışı, Madrid'de bu günlerde inanılmaz bir enerjiyle gerçekleştirilmektedir.

Marksist dünya görüşü, anarşistlerin dünya görüşünden temelden ayrılmaktadır. Ama bu, CNT-FAI'nin dürüst idealizminin iyi yan-

larının da olmadığı ya da halen büyük fedakârlıklar isteyen antifaşist savaşta tüm güçlerini seferber etmedikleri anlamına gelmesin. Durruti'nin ölümü bütün demokratik İspanya için ağır bir kayıptır.

Durruti, İspanya'nın iki endüstri sendikasının birleşmesi için canla başla mücadele vermiştir. O, disiplinli bir halk ordusunu savunanların en önemlilerindendi. Halk cephesinin bütün partileri, hükümet ve cumhuriyetçi İspanya'nın bütün sivil halkı, ölümünü ağır bir darbe olarak duyumsuyorlar.

Hugh Slater

Durruti kim, önderleri mi? Montevideo'da Durruti enternasyonal bir gangster olarak bilinirdi. Onun ceza dosyasında, Zaragoza Piskoposu'nu öldürmek, Gijón bankasını soymak ve 550.000 peseta götürmüş olmak kayıtlıdır.

İspanyol ve Şili polisi onu bütün dünyada arıyordu. Şilililer, Şili'de bir banka şubesine yapılan baskından dolayı peşindeydiler. Küba polisi de onu benzer bir saldırıdan dolayı aramaktaydı.

1925'te, Buenos Aires'te bir soygun düzenlemişti. Orada, banka soygunun getirdiği olanaklarla bir süre idare ettikten sonra bu sefer de Fransızlar, Kral Alfons'a yapılan suikastte katılmaktan dolayı Durruti'nin peşine düştüler.

İspanya'da cumhuriyet ilan edildikten sonra Durruti geri döndü. Sonra kendi adamları tarafından arkadan vurularak öldürüldü. Mesele ganimetin paylaşılmasıydı. Madrid hükümetindeki Pasionaria (Dolares Ibarruri) denilen o korkunç kadın, o gösterişli cenaze töreninde onu, örnek bir özgürlük savaşçısı ilan etmişti.

Bunlar, yoldaş Dimitrof ve diğerlerinin İspanya'ya salıverdiği ilkel insanlardır. Onların saflarında, dumdum kurşunlarıyla tutukluları delik deşik eden Demir Birlik'ten ve Karl Marx Tümeni'nden katiller bulunuyordu.

Karl Georg von Stackelberg

Kasım 1936'da, anarşist sendikacılardan oluşan küçük bir grupla Sovyetler Birliği'ne gitmiştik. Bu ülkenin sendikaları bize Ekim Devrimi'nden bu yana neler yaptıklarını gösterecekti; biz de ev sahiplerimize ve Rus halkına iç savaşın ve enternasyonal faşizmin bizi

içine düşürdüğü zor durumu anlatmak istiyorduk.

Sovyetler Birliği'nin temsilcileriyle yapığımız ilk görüşmelerde Durruti'nin, orada tanınan biri olduğunu gördük. Sovyet basınında yayımlanmış yazılar, sadece iç savaştaki eylemlerinden söz etmiyor; 19 Temmuz'dan önceki yıllara kadar uzanıyordu. Daha o zamanlar Rus gazetecileri onu, Barcelona fabrikalarında ziyaret etmişler ve yaptıkları birkaç röportajı yayımlamışlardı. Hatta Rus halkı onu bir anarşist olarak biliyordu; bu ilginç bir durum, çünkü diğer anarşistler hakkında Ruslar tek bir kelime bile yazmazlardı. Buna karşılık Pasionaria, Díaz ve Mije gibi İspanyol komünistleri, Rusya'da, kendi ülkelerinden daha popülerdi. Bu, anlaşılır bir durum; çünkü orada yalnız komünist gazeteler vardır, diğerleri yasaktır. Ancak kendi insanlarını överler. Sadece Durruti bir istisnaydı.

Kiev'de sivil ve askeri makamlar, üniversite ve okulların temsilcileri, bize şehrin en iyi otelinin büyük salonunda bir karşılama töreni düzenlemişlerdi. Törene tüm resmi Ukrayna gelmişti. Yaşlı bir Bolşevik olan Kiev garnizon şefi bir karşılama konuşması yaptı. Misafirleri selamladıktan sonra Durruti'nin ölüm haberini duyurdu. Sonra oradakileri, "büyük İspanyol gerillası"nın onuruna bir dakikalık saygı duruşuna çağırdı.

Ama Durruti'ye hayran olanlar sadece resmi görevliler değildi. Moskova'da kaldığımız sırada şehrin proleter mahallesindeki bazı işçileri ziyaret etmiştik. Küçük bir ahşap evde, 1918'deki savaşlara katılmış bir metal işçisiyle karşılaşmıştık. Büyük bir aileyi geçindirmesi gerekiyordu ve sefalet içinde yaşıyordu. İspanya'daki savaşı büyük bir dikkatle izliyordu. Odanın bir köşesine gelmemiz için işaret etmiş ve komodinden eski bir kitap çıkarmıştı. Bu, Korolenko'nun eserlerinin sararmış bir baskısıydı. Kitabın içine bazı gazete kupürleri de saklamıştı: Durruti'nin *Pravda*'da yayımlanan bir fotoğrafı ve yaşamöyküsüyle birlikte bir röportaj vardı.

"Neden saklıyorsun bunları" diye sormuştuk.

"Çünkü buradakine güvenim var, çünkü o meseleyi ciddiye alıyor. O işçi sınıfını kazıklayan dolandırıcılardan biri değil."

Kitabın sayfalarını çeviriyordu, sonra başka bir gazete parçası buldu. Bu kâğıt daha da eskiydi. Kaba fotoğraftaki eski anarşist lider Nestor Machno'yu tanımıştık. İşçi, Rus Devrimi sırasında Machno'nun eylemlerinden bahsetti ve onun sonunu anlattı.

"Machno, en büyük Rus devrimcilerinden biriydi" demişti, "Şimdi bize, onun sadece bir eşkıya olduğu yalanını yutturmak istiyorlar. Dik-

kat edin, şimdi Durruti öldüğü için onun üstüne de çullanmasınlar."
Ona söz vermiştik.

Adsızlar 3

Bugün, burjuvaziden de, hatta Katolik kilisesi saflarından da birçok insan, Durruti öldükten sonra şimdi, onu sevgili bir kayıp evlat gibi görüyor. Bu insanlar, birdenbire onun iyi taraflarını keşfettiler ve onu kendi amaçları için kullanmak istiyorlar. İspanyol papazları, Durruti'den bir kızıl İsa yaratmak istiyor. Ama yaşarken kurşun sıkmışlardı üzerine. Barcelona'daki tüm kiliseleri kendilerini siper etmişlerdi. En sağlam tahkimatlardı buralar; ve buralardan üzerimize kurşun sıktılar, hareket eden her şeyi kurşunladı onlar. Ve burjuvazi avazı çıktığı kadar bağırıyordu: Anarşistler kiliseleri ateşe veriyorlar! Bu arada biz can derdindeydik. Ve aynı insanlar, onu, yaşadığı günlerde bir katil gibi kovalayanlar, şimdi geliyorlar ve ondan bir aziz yaratmak istiyorlar!

Emilienne Morin

Ben onun kahramanlığını öyle gazetelerde yazılanlarda değil, onun günlük yaşamında görüyorum. Tabii bunu çok az insan bilir, onu köşedeki kafeden, evinden ya da hapishaneden tanıyanlar bilir.

Durruti'nin elinden milyonlar geçti, ama kendi ayakkabısının iç tabanını yamarken gördüm onu, çünkü kunduracıya verecek parası yoktu. Bazen bir barda buluştuğumuzda, cebinde kendine bir kahve söyleyecek parası bile olmazdı.

Evine gittiğinizde, çoğu kez önünde önlüğüyle patates soyarken görürdünüz onu. Karısı çalışıyordu. Bu ona zor gelmezdi; erkeklik hastalığı yoktu onda; ev işleri yaparken gururunun zedelendiğini hissetmezdi.

Ertesi gün tabancasını eline alır ve sosyal baskılar dünyasıyla hesaplaşmak için sokağa çıkardı. Bunu aynı olağanlıkla, bir akşam öncesi küçük kızı Colette'in bezini değiştirirkenki doğallığıyla yapardı.

Francisco Pellicer

"Eğer Durruti ölmeseydi, savaşı kazanırdık" diyor bazıları. Bu, büyük bir yanılgıdır. Bizim savaşımız bir partiyle diğeri arasında bir

savaş değildi; bu savaş enternasyonal bir çatışmaydı. Eğer enternasyonal faşizmin; İtalyanlar ve Almanların kendilerine yardım edeceklerini bilmeseydi, İspanyol ordusu kesinlikle ayaklanamaz ve asla şansları olmazdı.

Ricardo Sanz 1

Biz, onu ne yarı Tanrı ne de Mesih olarak görmüştük; bizim ne bir lidere ne de bir Caudillo'ya* ihtiyacımız vardı. Anarşistler arasında böyle bir şey yoktur.

Durruti'nin rolü herhangi bir kahraman yüceltimiyle açıklanamaz. O, onsuz yaşayamayacağımız belli başlı bir cesaret gösterdi, belli bir onur gösterdi. Buna benzer bir rolü de günümüzde Che Guevara oynadı. Durruti bir kuramcı değildi, diğerleri savaşırken yazı masasında oturanlardan değildi o. Eylem adamıydı, sokağa çıktı ve savaştı, o her zaman tehlikenin en büyük olduğu yerlerdeydi.

Federica Montseny 1

Bir şeyi hemen anladım: Durruti doğuştan anarşistti. Onun taşradan geldiği ve halinde biraz köylülük olduğu hemen anlaşılırdı. Hep kılı kırk yarar, kendine özgü düşüncesi olurdu. Elbette bir entelektüel değildi. Sonradan belli bir kuramsal eğitimi, Barcelona'da almıştı. Leónluydu, Kastilya yaylasından gelmeydi. Memleketlilerinin gücünden ve sertliğinden bir şeyler vardı üstünde. Eski fatihler, Padilla'lar ve Pizarro'lar soyundan gelme bir adamdı.

Barcelona'da çok okuyordu, her şeyden önce anarşist klasiklerimizi, Anselmo Lorenzo, Elisée Réclus, Ricardo Mella, en çok da anarşizmin filozofu Fransız Sébastian Faure'u okurdu. Kültürel ufku her zaman biraz sınırlı kaldı; yine de çok sağlam bir temeli oldu.

Ayrıca konu davaya gelince, her şeye yetenekli bir adamdı ve hep böyle kaldı. Düşünceleri, onun için vakit öldürme değildi; onları eyleme dökmek isterdi. Bu, sonraları kahramanlık dedikleri şeyi açıklamaktadır. Mutlaka, sezgileriyle davranırdı, hatta belki de gözü kararmış biriydi; ama mizacı aynı zamanda iyi bir insanın mizacıydı. Bununla şunu söylemek istiyorum: İlk ve son heyecanı daima dayanışma olmuştur.

* Devlet başkanı anlamına gelen, diktatör Franco'ya verilen resmi unvan. (ç.n.)

Birikimi her bakımdan güçlüydü. Örneğin, bu güç kendini hapishanelerde belli etmiştir. Teslim olanlar ve kendini koyverenlere yardım etmeyi her zaman bilirdi o. Ne fiziksel ne de ruhsal açıdan çöküntü diye bir şey tanırdı. İçinde bulunduğu durum ne kadar tehlikeli olursa olsun, grevlerde, sokak çatışmalarında, baskı ve zulmün altında, o, bunlara hep kararlılıkla karşı koyar ve çoğu kez de başarılı olurdu. Başarı elde edemediği zaman bunun altında ezilmezdi; hemen bir sonraki hedefi, bir sonraki girişimi düşünürdü.

Sanki başkaları yokmuş gibi burada hep Durruti'den konuşuyoruz. Halbuki hareketimizde binlerce isimsiz Durruti vardı. Kimisi tanınır, kimisi tanınmaz. Ama çoğu öldü, kimse onlardan bahsetmiyor. Onlar da bir o kadar cesaretli ve kararlı insanlardı. Kendilerini, en az Durruti ve Ascaso kadar tehlikeye atmışlardır. Savaşta kaç yoldaşımızı kaybettik, kaç kişi 1919'da, 1920'de yaşamını yitirdi, kaç kişi Martínez Anido baskısı altında hayatlarını kaybetti! O zamanlar, en azından beş yüz kayıp verdik ve onlar aramızda en iyileriydi. Kendimizi ölülere ağıt yakmaya ve onları onurlandırmaya versevdik, çok işimiz olurdu daha. En iyisi, onları örnek almak ve davamızı ileri götürmektir, daha ileriye, daha iyiye.

Başka bir çözüm yolu olduğuna inanmıyorum. Az ya da çok da olsak, pek önemli değil bu; çünkü akıl ve hak bizim yanımızda. Sözde, yazıda ve eylemde her geçen gün bunu yeniden ispat etmemiz gerekmektedir. Ama bizim yayınlarımız kitlelere ulaşmıyor, baskı sayısı çok az, sürgünde çalışıyoruz, bu ülkenin dilini konuşmuyoruz, Fransa'da etkimiz oldukça az. Bu durumu aşmamız lazım; zorluklarla başa çıkmamız şart.

Juan Ferrer

Düşündüğü şey için yaşadı o. Bu, çok harika bir şey. Bazen onu kıskanıyorum. Yaşamı doğru bir yaşamdı. Hayatının boşa geçtiğini sanmıyorum.

Tabii öldü ya, şimdi herkes onu kendisine mal etmek istiyor. Yaşadığı sürece onu bir katil gibi kovaladılar. Şimdi burjuvazi bile onda bazı iyi yanlar buluyor; papazlar da onu mumyalaştırmak istiyor. Ölü bir devrimci, tabii ki iyi bir devrimcidir.

Colette Marlot

Bilmiyorum, herhalde şimdi bu odada olsaydı ağzımızı tıkardı. Bizi böyle konuşturmazdı, çünkü çok alçakgönüllüydü. Şöyle derdi:

"CNT'den konuşun, kafamızdakilerden konuşun, ama benden konuşmayın." Burada olsaydı, bunu derdi.

Manuel Hernández

Evet, Durruti yufka yürekliydi, aynı zamanda zorbaydı. Ama bu bir çelişki değildir. Hepimiz böyleyiz. Fikirlerimiz doğrudur, kimse onları çürütemedi daha. En akıllı insanlarla tartıştık ve sonunda bize hep şunu söylediler: "Evet, fikirleriniz çok güzel, ama gerçekleşmesi mümkün değil, ütopya onlar".

Ama biz, bunun doğru olmadığını söylüyoruz; hatta şimdi, bugün bile bir parçası hayata geçmektedir diyoruz. Bunu yaparken kapitalizmin şiddetini ve devletin baskı mekanizmasını hesaplamamız gerekir. Bu şiddet, komünizmde de sürüp gitmektedir. Ya çekiliriz ya da bu zora kafa tutarız. Ama zora kafa tutanın, gelecek sonuçları hesaplaması gerekir. Kişi iyi kalpli olabilir, ama yabanıl bir hayvan gibi de savaşmalıdır. Bu, insana zorla yüklenen bir savaştır. Savaşı biz kendimiz seçmedik ki!

Juan Ferrer

Kısa bir zamanda İspanya'ya geri dönmek niyetindeyim. Hayır, aileden dolayı değil, devam etmek istediğimden; yani gençliğimizdeki o savaşa devam etmek istediğimden, tıpkı o zamanki gibi, yetmiş beş yaşıma rağmen. Bu, benim saplantım olabilir, ama olsun; León'a geri döneceğim.

Faşizm bir ara safhadır, ara vermedir. Yanılsama değil bunlar. Franco ölürse, yerine bir başkası gelecektir. O daha iyi olmayacaktır. Belki daha da kötüsü gelecektir. Bunu neden söylediğimi biliyor musunuz? Çünkü tarihte hep öyle olmuştur; ya sağcı ya solcu ya da ortanın hükümetleri olsun, yıkarsınız onları, sonunda elinize ne geçer? Daha kötü bir hükümet. Eğer böyle olmasaydı, dünya cennet olurdu. Ama derim ki tersini söylüyorum. Fakat bunu insanlar fark etmiyor, halbuki bunu, kör biri dahi görebilir. Seçiyorlar, seçiyorlar, yine seçiyorlar. Hep aynı şey. Ama milyonlarca insanın ölümünden sorumlu olan Franco, eğer giderse, León'a geri dönebilirim. Ve sonra, bakalım ne olacak, bakalım daha ne yapabilirim.

Florentino Monroy

Evet, tabii, İspanyol sürgünleri ve mültecileri çok iyi örgütlenmişler. Üyelik aidatlarını düzenli ödüyorlar. Gazeteleri de düzenli çıkıyor, yani anarşistlerin gazetesi. Yazdıklarının hepsine inanmak istiyorum; oysa bazı şeyler bana öyle basit, öyle naif geliyor ki. Bu belki ağır bir söz olacak, ama düşündüğümü söylüyorum işte: Onların ardından gidemiyorum artık. Birçoğu, zamanı gelse de hele bir İspanya'ya geri dönsek hayalini kuruyor. 1936'da bıraktıkları yerden devam edeceklerini söylüyorlar. Ama artık olan oldu. Aynı devrim, iki kez yapılmaz.

Emilienne Morin

Kaynaklar

Bu kitaptaki kaynakların önemli bir bölümünü, aşağıdaki listede adları geçen, kendileriyle görüşmeler yaptığım kişilere borçluyum. Ayrıca Toulouse'daki CNT'ye, Bay Angel Montoto'ya ve Barcelona'daki Bay Luis Romero'ya teşekkür borçluyum. Yazılı kaynaklara gelince, bu konuda bana, Amsterdam'daki Enternasyonal Sosyal Tarih Enstitüsü çalışanları büyük bir sabırla yardımcı oldular. Böyle uzun bir çalışmaya girişebileceğim maddi imkânı, Westdeutscher Rundfunk sağladı; bu kurumun üçüncü programı için Durruti hakkında, 1972 baharında bir film yaptım. Kurumun tüm çalışanlarına burada teşekkür etmek istiyorum. Kitapta geçen söyleşilerin bir kısmı, sözü edilen televizyon filminden alınmadır; ses kayıtlarını Christoph Busse, ses kayıt kopyalarını da Rubén Jaramillo

sağladı. Durruti'nin biyografisini yazan Paris'teki Abel Paz, bu çalışmamda beni sayısız önerileriyle destekledi; Durruti hakkında yazdığı, benim çalışmamın tersine, bilimsel beklentileri olan ve kanımca bunu yerine getiren kitabı, yakın bir tarihte Fransa'da yayımlanacak; bu, Durruti hakkında çalışma yapmak isteyen herkes için vazgeçilmez bir kaynak olacaktır mutlaka.

Aşağıdaki listede çevirmen adı geçmeyen yerlerde, Almanca çevirileri bana aittir. Malzemelerin kullanımı bire bir alıntıdan, açıklamalardan, serbest anlatıma kadar uzanmaktadır. Sayfa sayıları, dikkatli okumak ve tekrar gözden geçirmek isteyenler içindir; ancak bu, küçük çaptaki bazı broşür ve metinlerde eksiktir.

Luz D. Alba, *19 de Julio. Antología de la Revolución española*. Montevideo 1937. S.94 (Anarşist propaganda yıllığı.)

Anonymus 1, *La persécution réligieuse en Espagne*. Poème-préface de Paul Claudel. Paris 1937. S.78. (Yazar, eski Cortes milletvekillerinden olup Katoliklerin aşırı sağ kanadındandır.)

Anonymus 2, *Anarchism. The Idea and the Deed*. Bkz. *The Times Literary Supplement*. London 24. Dezember 1964. (Bir eleştiriden alıntı. Eleştirmen, Claude Cockburn olmalı, anlaşılan eski bir komünist.)

Anonymus 3, Bkz. *Campo!*

Ariel, *Como murió Durruti?* O.O. o.J. (Büyük bir olasılıkla Toulouse, 1945 yılı olmalı; sürgündeki CNT'nin yerel komitesinin bir broşürü; örgütün o zamanki "resmi" görüşünü yansıtıyor. "Ariel", takma ad.)

Jesús Arnal Pena 1, Angel Montoto Ferrer tarafından yapılan söyleşi, *Heraldo de Aragón*'da yayımlandı. Zaragoza, 4 ve 11 Aralık 1969. (Arnal Pena, bugün Ballobar'da papazdır; iç savaşta Durruti Birliği'nin yazı işlerinde görev yapmıştır.)

Jesús Arnal Pena 2, *Memoiren*. Yayımlanmamış el yazmaları. S.91-99, 106.

Jesús Arnal Pena 3, Barcelona'daki gazeteci Angel Montoto Ferrer'e anlattıkları, sonbahar 1970.

Manuel D. Benavides, *Guerray revolución en Cataluña México*. D.F.1946. S. 189-191, 222, 259-260. (Katalonya Sosyalist Birlik Partisi, PSUC politikacılarından; anarşistlere karşı komünist partisine yakın birisidir; daha çok romanımsı bir anlatı.)

Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit. An Eye-Witness Account of the Political and Social Conflicts of the Spanish Civil War*. Foreword by Gerald Brenan. Ann Arbor

1963. S. 69-71, 75, 90-92, 94-95, 108-111. (Üçüncü Not için bazı yerler kullanılmıştır. Bir Alman sürgününün son derece önemli izlenimleri. B. 1933'ten önce Alman Komünist Partisi'ne kayıtlıydı; sonra partiden ayrılmış ve antikomünist olmuştur. Mesleği sosyologdur. Kitabı ilk defa Londra'da 1937 yılında yayımlanmıştır.

Stephen John Brademas, *Revolution und Social Revolution. A Contribution to the History of the Anarcho-Syndicalist Movement in Spain: 1930-1937.* Typoskript. Oxford 1953. S.161, 171-172, 263, 281-284, 289, 297. (İtinalı akademik bir kaynak çalışması.)

Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth. An Account of the Social and Political Background of the Civil War.* Cambridge 1943. (İkinci ve Üçüncü Not için: IV., VII., VIII. bölümlerden yararlanılmıştır. Yazarın bazı aşırı idealist yanları bir yana bırakılırsa, 1874 ve 1936 arası İspanya sosyal tarihi hakkında şimdiye kadar yapılan en iyi çalışma. Faydalı bir kaynakça.)

Pierre Broué und Émile Témine, *Revolution und Krieg in Spanien.* Frankfurt am Main 1968. (Beşinci Not için bazı yerlerden yararlanılmıştır. Standart eser, iki kitaptan ibaret; bunlardan özellikle Broué'nin politik süreç hakkındaki anlatımı ilginç. Almanca çevirisi Fransızca aslına tercih edilir, çünkü çeviri aynı zamanda itinalı bir şekilde yeniden gözden geçirilmiştir.)

Manuel Buenacasa, Bkz. *Durruti* 4. CNT'nin yirmili yıllardaki önemli kişilerinden.

Manuel Buizan. Barcelonalı emekli işçi. İkinci elden anlattıkları (Ascaso'nun ölümü). Görüşme, 26 Mayıs 1971, Choisy-le-Roi.

Liberto Callejas, Bkz. *Durruti* 4. Anarşist hareketin yirmili yıllardaki az sayıdaki entelektüellerinden biri.)

Léo Campion, Ascaso et Durruti. Flémalle-Haute o.J. (Belçikalı bir anarşistin broşürü.)

S. Cánovas Cervantes, Durruti y Ascaso. La C.N.T. y la Revolución de Julio. Toulouse o. J (yaklaşık 1946). (CNT'nin propaganda broşürü.)

Communist International, Moskova. Aralık 1937. S.736-738. (Komintern'in organı.)

Campo! Organo de la Federación Regional de Campesinos de Cataluña. Barcelona, 20 Kasım 1937. (Bir anarşist taşra gazetesinin Durruti özel sayısı.)

Crónica de la Guerra Espanñla. Buenos Aires. o J. Sayı 44. S.78. (Poşiler seri yayın.)

Durruti 1, Bkz. Campo!

Durruti 2, Pierre van Paasen tarafından yapılan söyleşi. Bkz. Toronto Daily Star. Toronto, 28 Ekim 1936.

Durruti 3, Bkz. Communist International.

Durruti 4: Durruti. Sa vie. Sa mort. Paris o.J. (1938). (Durruti'nin kendi metinleri ve hakkındaki yazılardan oluşan bir derleme. CNT'nin basın ve enformasyon bürosu tarafından yayımlanmıştır.)

Durruti 5, Bkz.Guérin.

Durruti 6: Buenaventura Durruti. CNT ve FAI'nin Alman Enformasyon Bürosu tarafından yayımlanmıştır. Barcelona 1936. (Broşür.)

Rosa Durruti. Buenaventura'nın kız kardeşi. León'da yaşıyor. Angel Montoto'ya sonbahar 1969'da yazdığı bir mektubun fotokopisinden alınmadır.

Encyclopaedia Britannica. Eleventh Edition. New York 1911. Band 16, S.444.

Friedrich Engels. Die Bakunisten an der Arbeit. Bkz. MEW Band 18, S. 491-493. (Beşinci Not.)

İlya Grigor'evic Ehrenburg 1, Ljudi, gody, Esin'. Deutsche Ausgabe: Menschen, Jahre, Leben. Autobiographie. Erster Teil. Deutsch Alexander Kaempfe. Münih 1962. S. 141. (Birinci Not) S. 142-143.
(Ehrenburg, İspanya'da savaş muhabirliği yapmıştır.)

İlya Grigor'evic Ehrenburg 2, No Pasarán! Sie kommen nicht durch. Vom Freiheitskampf der Spanier. Londra 1937. S. 33-36.

L'Espagne Antifasciste. Paris 1936/1937. Nr. 4, Bkz. Prudhommeaux. (POUM çizgisine yakın bir dergi.)
España Libre. Toulouse, 11 Eylül 1949. (Anarşistlerin gazetesinde isimsiz bir yazı.)

Juan Ferrer. Barcelonalı dizgici. Paris'te yaşıyor. Görüşme, 26 Mayıs 1971, Choisy-le-Roi.

Ramón García López. Barcelona'da işçi. Görüşme, 5 Mayıs 1971.

Alejandro G. Gilabert, Durruti: Un Anarquista integro. Barcelona o.J. (CNT'nin broşürü.)

Daniel Guérin, Ni Dieu ni Maître. Anthologie de L'anarchisme. Paris 1970. Band 4. S. 138-139, 156.

Manuel Hernández. Barcelonalı marangoz. Dreux'ta yaşıyor. Görüşme, 25 Mayıs 1971, Paris-Aubervilliers.

Josefa Ibañez. Durruti'nin 1932/33'te yanlarında çalıştığı Barcelonalı bir marangozun dul eşi. Paris'te yaşıyor. Görüşme, 27 Mayıs 1971, Paris-Aubervilliers.

Frank Jellinek, The Civil War in Spain. Londra 1939. S.442-444, 502-503. (İlk toplu çalışma denemesi, komünistlerin bir sempatizanı tarafından yazılmıştır.)

Marguerite Jouve, Vu en Espagne. Février 1936-février 1937. Paris 1937. S.85. (Bir liberalin izlenimleri.)

H.E.Kaminski (E.Halpérine-Kaminsky'nin takma adı), Ceux de Barcelona. Paris 1937. S.59-65, 241-253. (Bir CNT sempatizanının izlenimleri.)

Michail Kol'cov, Ispansykij dn'evnik, Moskova 1957. Deutsche Ausgabe: Die Rote Schlacht. Almancası, Rahel Strassberg. Berlin 1960. S. 16-17, 31-33, 45-48, 51-55, 324-325, 335-337. (Stalin'in temizlik harekâtına kurban gitmiş mükemmel bir Sovyet gazetecisi. Geçici olarak Pravda'nın şef redaktörlüğünü yapmıştır.)

John Langdon-Davies, Behind the Spanish Barricades. Londra 1936. S.222-224. (Bir İngiliz muhabirinin izlenimleri.)

Louis Lecoin, Le cours d'une vie. Paris 1965. S.117-129, 153-154. (Anarşist bir avukatın otobiyografisi.)

Artur Lehning. Anarşist bilim adamı ve Archives Bakounine'in yayıncısı. Otuzlu yılların başlarında İspanya'da Anarşist Enternasyonal'in (AIT) sekreteri olarak görev yaptı. Amsterdam'da yaşıyor. Görüşme, 2 Haziran 1971, Amsterdam.

Madeleine Lehning. Arthur Lehning'in karısı. Amsterdam'da dil eğitmenliği yapıyor. Görüşme, 26 Ocak 1972, Amsterdam.

Gaston Leval. Anarşist ve yazar. Paris'te yaşıyor. Görüşme, 27 Mayıs 1971, Paris.

Enrique Lister, Nuestra Guerra. Aportaciones para una Historia de la Guerra Nacional Revolucionaria del Pueblo Español 1936-1939. Paris 1966. S.88-89. (Komünistlerin generali. Bugün, İspanyol Komünist Partisi'nin Sovyet yanlısı fraksiyonunun şefi olarak Moskova'da yaşamaktadır.)

Anselmo Lorenzo, El proletariado militante. Memorias de un Internacional. Primer período. Barcelona o.J. (1901). (İkinci Not için, S.35-38.)

César M. Lorenzo, Les Anarchistes espagnols et le pouvoir (1868-1969). Paris 1970. S. 78, 149-151. (Malzeme bakımından zengin, ama pek güvenilir değil.)

Colette Marlot. Durruti'nin kızı. Bretagne'de yaşıyor. Görüşme, 29 Mayıs 1971, Quimper.

Dr. Martínez Fraile. Liberal zihniyetli bir doktor. Barcelona'da yaşıyor. Görüşme, 7 Mayıs 1971.

Albert Meltzer. Bkz. The Times Literary Supplement.

Jaume Miravitlles 1, Gazeteci. Otuzlu yılların başında komünist, sonra Katalonya

Esquerra Partisi'nde üye ve Companys'in sekreteri. Barcelona'da yaşıyor. Görüşme, 8 Mayıs 1971, Barcelona.

Jaume Miravitlles 2, Yayımlanmamış anılar. Alıntı bkz. The Civil War in Spain. 1936-1939. Gathered and Annotated by Robert Payne. Greenwich, Conn. 1968. S. 63, 124-125.

Florentino Monroy. Marangoz ve CNT militanlarından. Güney Fransa'da yaşıyor. Görüşme, 24 Nisan 1971, Lastours.

Federica Montseny 1. Sürgündeki CNT'nin önde gelen politikacısı, L'Espoir gazetesinin redaktörü. Toulouse'da yaşıyor. Görüşme, 21 Nisan 1971, Toulouse.

Federica Montseny 2, Bkz.Broué, deutsche Ausgabe, S. 70.

Federica Montseny 3, Bkz. Revista Blanca. Barcelona, 15 Aralık 1932.

Federica Montseny 4, Bkz. Gilbert Guilleminault und André Mahé, L'Epopée de la Revolte. Le roman vrai d'un siécle d'anarchisme. 1862-1962. Paris, 1963. s. 343.

Emilienne Morin. Durruti'nin dul eşi. Mesleği stenotipist. Paris'te ve Bretagne'de yaşıyor. Görüşme, 29 Mayıs 1971, Quimper.

Nino Napolitano, Ascaso e Durruti nei ricordi d'esilio. Bkz. Era Nuova. Torino, 1 Ocak 1948. (Bir İtalyan anarşistinin anıları.)

Julio Patán. Leónlu inşaat işçisi. Toulouse'da yaşıyor. Görüşme, 24 Nisan 1971, Lastours.

Abel Paz 1, Paradigma de una Revolucion. 19 de julio 1936, en Barcelona. Prefacio de Federica Montseny. (1967). S.45-46, 54-55, 57-58, 61-62, 118-119, 133-135, 152-154. (Görgü tanıklarına dayalı raporlar ve belgeler; yazar, anarşistir.)

Abel Paz 2, Durruti (1896-1936) et la guerre libertaire. Bkz. Guérin.

José Peirats 1, Los anarquistas en la crisis política española. Buenos Aires, 1964. S. 46, 86-87, 92, 119-120, 180-183, 190. (Mesleği terzilik olan Peirats, Güney Fransa'da sürgünde yaşıyor; on senelerdir adeta CNT'nin resmi tarihini yazan biridir; anarşist hareketin arşivlerine girme yetkisi vardı.)

José Peirats 2, La CNT en la Revolución Española. Toulouse 1951. Band 1. S. 50-52, 64-65, 162-163, 165, 225-227.

Francisco Pellicer, Bkz. Campol

Manuel Pérez, Bkz. Campol

A. und D. Prudhommeaux, Catalogne 1936-1937. L'Armement du peuple. Que

sont la CNT et la FAI? Paris 1937. S. 11, 18-22, 25-26. (Troçkist eğilimli dergi Spartacus'un özel sayısı, mart 1937; daha başka zor bulunur belgeler de var.)

El Pueblo. Valencia, 24 Kasım 1936. Günlük gazete, Diego Sevilla Andrés'ten alınmadır, Historia política de la zona roja. Madrid 1954. S. 320.

Henri Rabasseire, Espagne, creuset politique. Paris 1938. España, crisol político'nun yeni baskısından alıntılar. Buenos Aires o.J. (1966). S. 222-225. (Rabasseire, Henry M. Pachter'in takma adı; bugün, New York'ta New School for Social Research'ta ders vermektedir; bir Alman sürgünüdür. İç savaşın başlangıcıyla ilgili güvenilir belgeli araştırma.)

N. Ragacini, Bkz. Durruti 4.

Jean Raynaud, En Espagne "rouge". Paris 1937. S. 66-67, 70. (Hıristiyan kanattan gelme bir karşı devrimcinin izlenimleri.)

Ricardo Rionda Castro. Asturyalı camcı. 1936'da Durruti Birliği'nin siyasi komiseri, daha sonra 26. Tümen'in. Güney Fransa'da yaşıyor. Görüşme, 23 Nisan 1971, Réalville.

V. de Rol, Ascaso, Durruti, Jover. Su obra de militantes. Su vida de perseguidos. Buenos Aires 1927. (Yirmili yıllardan anarşistlerin isimsiz savaş broşürleri.)

Luis Romero, Tres Días de jJlio. 18, 19 y 20 de 1936. Barselona 1967. S.25-27, 205-209, 234-236, 349-351, 564-565, 567-568, 611-614. (Gazete haberlerine ve görgü tanıklarıyla yapılan görüşmelere dayalı gerçek olayların anlatımı.)

Carrasco de la Rubia (Takma ad), Bkz. Durruti 4

Heinz Rüdiger, Bkz. Durruti 6. (Heinz Rüdiger, İspanya'da savaşmış bir Alman anarşistidir.)

Manuel Salas, Bkz. Durruti 4.

Diego Abad de Santillán 1, Buenaventura Durruti (1896-1936). Bkz. Timón. Barcelona, Kasım 1938. S. 11-22. (Önde gelen anarşistlerden bir anma yazısı.)

Diego Abad de Santillán 2, La Revolución y la guerra en España. Buenos Aires 1938. S.34-38, 40-42, 53-54. (Santillán Buenos Aires'te yayınevi lektoratlığı yapmaktadır.)

Diego Abad de Santillán 3, Por qué perdimos la guerra. Una contribución a la historia de la tragedia española. Buenos Aires 1940. S. 67-68. (Anarşist saflardan ender öz eleştirilerden.)

Ricardo Sanz 1, Barcelonalı tekstil işçisi. Durruti'nin ölümünden sonra birliğin kumandasını üstlenmiştir, daha sonra 26. Tümen. Görüşme, 22 Nisan 1971, Golfech.

Ricardo Sanz 2, El sindicalismo y la política. Los "Solidarios" y "Nosotros". To-

ulouse 1966. S. 104, 114-115, 127-128, 270-271. (Aşağıdaki başlıklar gibi otobiyografik ağırlıklı, yer yer karışık yazılar.)

Ricardo Sanz 3, Buenaventura Durruti. Toulouse 1945. (Broşür.)

Ricardo Sanz 4, Los que fuimos a Madrid. Columna Durruti- 26 División. Toulouse 1969. S 57, 72-73, 112-115.

Victor Serge. Mémoires d'un Revolutionnaire. 1901-1941. Paris 1951. Almanca Basımı: Mesleği: Devrimci. Anılar 1901-1917-1941. Çeviri: Catejan Freund. Frankfur am Main 1967. (Üçüncü Not için, S. 63-66.)

Hugh Slater, On the Death of the Spanish Anarchist Durruti. Bkz. Inprecorr. Moskova, 5 Aralık 1936. (Komitern'in basın bürosu.)

Solidaridad Obrera. Barcelona, 6 Mart 1936, 30 Temmuz 1936, 2 Ağustos 1936, 21, 22 ve 24 Kasım 1936. (CNT'nin günlük gazetesi.)

Augustin Souchy 1, Anarşist. Hitler zamanında sürgüne gitmiş. 1936'da Barcelona'daki Alman Enformasyon Bürosu'na bilgiler sağlıyordu. Münih'te yaşıyor. Görüşme, 3 Haziran 1971, Münih.

Augustin Souchy 2, Nacht über Spanien. Darmstadt. Yeni basım Anarcho-Syndikalisten und Revolution in Spanien. Bir Rapor'dan alıntılanmıştır. Darmstadt 1969. S.181.

Karl Georg von Stackelberg, Legion Condor. Berlin 1939. S. 125-126. (Nazi propagandacısı.)

Hugh Thomas, The Spanish Civil War. Harmondsworth 1961. (Beşinci Not için ayrıntılar. Kullanışlı ve kolay bulunabilir bir kompendiyum. Devrimci süreçten çok, savaş ve kabine tarihiyle ilgili. Ekseriyetle güvenilir değil. Geniş bir kaynakça.)

Henri Torrès, Accusés hors série. Avant-propos de J. Kessel. Paris 1957. S.219-221. (Bir liberal avukatın anıları.)

Lev Davidovic Troçki, Lesson of Spain. The Last Warning! Londra 1937. S. 19-20. (Bazı ilginç bölümler yeni basıda mevcut değil.)

Eugenio Valdenebro. Barcelonalı dizgici. Paris yakınlarında yaşıyor. Görüşme, 26 Mayıs 1971, Choisy-le-Roi.

Antonio de la Villa, Bkz. Durruti 4.

Völkischer Beobachter. Münih, 24 Kasım 1936. (Faşist haber anlayışından bir örnek.)

Simone Weil, Écrits historiques et politiques. Paris 1960. S. 209-214, 217-223. (Simone Weil İspanya'da bir savaş gönüllüsüydü ve Durruti Birliği'nde savaşmıştır.)

Durruti (2. sırada, ortada) çıraklık yıllarında, olasılıkla Leon'da Antonio Miaja'nın atölyesinde (1912).

1917 genel grevi. Leon'da Guardia Civil greve müdahale ediyor.

←

Üstte: Durruti'nin annesi Anastasia.
Altta: Durruti'nin babası Santiago.

Sonbaharda bir piknik (1923).

←

Üstte: Fransa'daki ilk göçmenlik günleri: Vals-les-Bains'de (Ardèche) 1918'de.
Altta: Gurbette üç İspanyol işçisi. Durruti solda.

Francisco Ascaso.

İspanya Kralı Alfonso XIII.

Puerto Santa Maria Hapishanesi'nde beş anarşist (1933). [Resim fotomontajdır.]

Üstte: Ascaso, Durruti ve Jover mahkeme önünde (Paris, 1926).
Altta: Juan Garcia Oliver.

Durruti'nin karısı Emilienne Morin (1928'lerde).

Katalonya başkanı Luis Companys Jover (1936).

Madrid, 20 Kasım 1936. Hotel Ritz'deki revir.

←

Üstte: Aragon cephesinde (1926).
Altta: Madrid, 1936 sonbaharı.

COLUMNA DU
EL 3° GRUPO

Durruti efsanesinin bir belgesi: El Toro'dan geçici olarak basılmış bir para, 1937 başları.

←

Üstte: Durruti ölüm döşeğinde.
Altta: CNT-FAI'nin cenazeyi bekleyen görevlileri.

CNT-FAI'nin propaganda afişi (1937).

Anarşistler İspanya İç Savaşı sırasında ütopyalarını gerçekleştirmeyi deneme fırsatı buldular. Otoritesiz, devletsiz, mülkiyetsiz komünler kurup parayı kaldırdılar, belediyelerin, mahkemelerin, tapu dairelerinin evraklarını yaktılar... Ama gerek anarşist hareketin henüz yeterince olgunlaşmaması, gerekse uluslararası faşist ve reel-sosyalist hareketin iktidar kavramından bu denli uzak duran, özgürlükçü bir harekete tahammül edememesi yüzünden başarısız oldular... Yenildiler...

Enzensberger **Anarşinin Kısa Yazı**'nda, anarşistlerin efsanevi önderi Durruti'nin hayatı dolayımında bu süreci anlatıyor. Üstelik bilfiil bu mücadele içinde olanların tanıklıklarına; onların acılarına, sevinçlerine, özlemlerine başvurarak... Bu boyutuyla "belgesel romanın doruğu" diye nitelendirilen kitap, benzerine dünya tarihinde çok az rastlanan bir "karşı-tarih" çalışmasına dönüşüyor.

Önsöz yazarı Ömer Laçiner: "Enzensberger'in kitabı ölüme adanmış bir ağıttır. Ancak son umudunu yitirmiş, bezgin bir ağıtçı değildir o. Tıpkı kitabın son bölümünde anlattığı İspanyol anarşizminin hayatta kalmış, şimdi artık hayli yaşlı mensupları gibi, yalın, soylu ve bilge bir üslupla konuşmaktadır," diyor.

AYRINTI • ROMAN
ISBN 975- 539 -011-1

9 789755 390116